BALARILANG
TAGALOG

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

Panutong Tagalog

Talatuntunang

BALARILANG TAGALOG

Balarilang Tagalog

SINULAT NI

MAMERTO PAGLINAWAN

Katulong sa "Taliba" at sa iláng páhayagáng litáw sa Maynila.

UNANG PAGKALIMBAG

MAYNILA.—S. P.

Limbagang Magiting ni Honorio Lopez. Daang Azloague, blg. 319.—Binundok

1910

Felix Paglinawan

Ang aklát na itó'y ipinagbibilí sa madlâng Aklatan sa Maynilà. Nagbibilí rin ng̃ ting̃î at pakyawan sa bahay ng̃ Kumathâ, Santamesa, blg. 467, (looban 3) Sampalok, Maynilà, K. P.

SA KATAGALUGAN

Ikáw, masayáng bayan ng̃ mg̃a TAGA-ILOG, magandáng lahì ng̃ mg̃a BAYANI, bayan at lahìng sinilang̃an ng̃ mg̃a dakilàng Lakang-Dula at Balagtás, ng̃ magigitíng na Rizal at Bonifacio, bayan at lahìng may isáng wikàng sarilí at katutubò, matamís at mayaman, wikàng pinakamámahál at sinásalitâ ng̃ ang̃aw-ang̃aw na pilipino ó ng̃ isáng lahìng may sariling puri, dang̃ál at kabihasnán, ng̃ wikàng pinápang̃arap ko't ináasahan na, siyáng magigíng WIKA NG SANGKAPILIPINUHAN sa *maligayang araw ng Bukas;* ikáw ng̃â, bayan ng̃ mg̃a Taga-Ilog at lahì ng̃ mg̃a Bayani, ang siyáng tang̃ìng pinagháhandugán nitóng muntî at abâng aklát na itó, nang pagháhandóg na magiliw sa dibdíb, malugód sa pusò at taós sa kálulwá.

Mamerto Paglinawan

Sampalok, Maynilà, Disiembre, 1910.

PAUNAWA

Sapúl nang lumunsád siná Magallanes sa mg̃a kawiliwiling baybayin ng̃ lupàíng Sebú, ó dilì kayâ'y nang ituntóng ang kanyáng mg̃a paá sa Kapulùáng Pilipinas na sa kanyáng kariktán ay nagkápalad tulóy tawaging *Mutya ng Silangan*, sapúl nang kanyáng mátuklás ang lupàíng itó, na may sariling kabihasnán, may sariling pamámahalà, may sariling pananámpalataya, wikà, ugalì, tugtugin, panánamít, atbp., at hanggáng sa mg̃a sandalîng itó na, ang bayang Amérika, ang bayang mábituwín at másalapî ay siyáng nagháhawak ng̃ ating buhay at kapalaran, ng̃ ating kálulwá at pag-iisip, ng̃ ating ginhawa at kalayàan, dito sa mg̃a dakilàng sandalîng itó na nagsusumikap tayo ng̃ buông lakás at kumikilos ng̃ buông siglá sa ikapagtátamó at ikapagwáwagí ng̃ ating Banal na Layon, hanggá ng̃ayón, máuulit ko, ay walâng nagakalà ó nang̃ahás yumari (ipagpatawad sa akin ang pagtátapát) ng̃ isáng wagás na Balarilàng Tagalog upáng mapagbatayán sa tumpák na pagsasalitá at matuwíd na pagsulat sa mayamang wikà ni Balagtás.

Lumilipas ang mg̃a sandalî, dumáraán ang mg̃a araw, mg̃a araw at sandalîng hindî na magbábalík na, walâ tayong maáanag ag sa kasaysayan ng̃ ating wikà liban sa malálabò madídilím na talatà. Hindî ko itinátakuwíl

ang kasalukuyang pagsulong ng̃ wikàng sarili, hindî ko pinawáwalâng kabuluhán ang masigláng pagsusumikap ng̃ ating mg̃a mánunulát at mánanagalóg sa pagpápadingál at pagpapálaganap ng̃ ating kálulwá, bagkús pinakapúpuri ko at pakapúpurihin ang kaniláng mg̃a pagpápagál at pagpapakápuyat. Ng̃unì't gunítâín nating sumandalî, ng̃ isáng paggúgunitâng mataós at malalim kung paano ang ng̃ayó'y nangyayari sa ating wikà. Náritó na tayo sa kapanáhunan ng̃ *Siglo XX* at hanggáng sa mg̃a sandalîng itó ay walâ pa tayong mg̃a sariling aklát na sukat pagkákilanlán ng̃ ating mayamang salitâ at matuwíd na pagsulat. ¡Kahì't manawarìng sa hináharáp ay mag-ibayo tayo ng̃ siglá at huwág tumugot kailan man hanggáng hindî mápatampók sa dakilàng luklukan ang wikà ni Lakang-Dula!

Isá sa mahálhalagáng súliranín na ng̃ayo'y karapat-dapat pag-úkulan ng̃ ating pagkúkurò ay ang náuukol sa súliranín ng̃ wikà. Itóng súliranín ng̃ wikà ay makabuluhán at dakílà, pagkâ't siyáng diwà ó kálulwá ng̃ Bayan. Hindî káilâ sa atin na, ang may hawak ng̃ayón ng̃ Pámahalàán sa Pilipinas ay ang bayan ni Washington, at hindî rin nálilingid na, ang kanyáng sinásalitâ'y ang wikà ni Shakspeare. Ang wikàng ginágamit ó pinag-áaralan sa Pilipinas gaya rin naman ng̃ ibáng bayang mahíhinà ay ang wikà ng̃ sumásakóp at hindî ng̃ sinásakóp, gayóng ang matuwíd sana at siyáng dapat sundín ay gamitin at pag-áralan ang wikà ng̃ sinásakóp at hindî ng̃ sumásakóp. Dahilán dito, kung kayâ ang wikàng inglés ay siyáng sa ng̃ayó'y itinútùrò sa mg̃a páaraláng bayan, sa mg̃a

batàng siyáng sa kinábukasa'y mangagsisilalakí, at sanhî sa ganitóng pagtuturò at pagpápalaganap ay pinaglálaanán na tulóy ng isáng nápakalakíng gugol. Alín mang Pámahalàán ay may sariling lakás sa kanyang mga akalà, at dahilán dito kung kayâ ang paglaganap sa isipáng pilipino ng náturang salitâ ay hindî na dapat tawaran.

Ang ganitóng mga pangyayari, mga pangyayaring pará sa ati'y mahalagá, ay siyáng lagì nang pumúpukaw sa matahimik na pagpapáhingaláy ng aking gunitâ, siyáng tuwî na'y lumílikhâ sa aking guníguní ng mga panukalà at mga paraáng ikabúbuhay, ikadidiliág at ikalálaganap ngayón at kailán man ng matamís at mayamang wikà ni Risál. Itó ang sa aki'y nag-udyók, itó ang nagpasulák sa malamíg na tubig ng aking pusò at iyán ang pumukaw sa mapayapàng pagkakágulayláy ng aking pag íisip, at dahilán dito'y siyá ang aking kalasag sa pakikipágtunggalî, siyá ang aking baluti sa pangángahás ko ng pagyarì nitóng BALARILANG TAGALOG na dapat pamundín sa pagsulat at pagsasalitâ ng sariling wikà.

Hindî lamang ang matuling paglaganap ng wikàng inglés ang nagbunsód sa akin sa pagyarì ng aklát na itó. Mayroón pa; ang pagkaká ibáibáng ayos ng panunulat na ngayó'y ginágawâ ng ating mga mánunulát at mánanagalóg, pagkakáibáibáng ang isá't isá'y nagkakálabáglabág at ang bawà't isá'y may kaníkaniyáng tuntuning sinúsunód sa sarili na siyáng sanhî ng malimit na kamalián, ngunì't kamalìáng hindî máipalagáy na ganitó dahil sa kasalatán ng mga pátakaráng dapat taluntunín. Sa paguanasà ko

ngâng maparam ang ganitóng mga ulap na nakatátabing sa maningning na liwanag ng ating panunulat, ay pinaginutan ko ngâng sulatin ang aklát na itó na siyáng magiging ilaw at tungkód sa pagtahak sa landasing madilím at madulás ng ating pagsulat. Sa ganáng pagkukurò ko, ang isáng malakíng balakíd na nakapípinsalà sa pagkásulong at paglaganap ng ating wikà ay ang kasalatán ng isáng Balarilà ó Gramátikang sukat alituntunín ng mga nangagsísisulat.

Ang pagkakásalungatan sa pagsulat ay nabábatay sa pagkakábukódbukód ng mga mánunulát at mánanagalóg. Sa kasalukuyan, ang mga itó'y nabábahagi sa dalawáng malakíng pangkát: isá'y ang tinátawag na *makaluma* at pinamámagatáng *makabago* ang ikalawá. Ang mga makalumà'y sumúsunód sa mga tuntuning lumà ó dati ng pagsulat na siyáng sa ganáng pagkukurò nilá ay tumpák; at ang mga makabago'y sumúsunód namán sa mga pátakaráng bagong likhâ ng pag-iisip ó bagong paraán ng pagsulat ng ating wikà. Ang pagtutunggaliáng itó ay lubhâng mahigpít: isá't isá'y may sariling ayos ó paraáng pinanánanangnán sa pagyarì ng gayóng hugis ó anyô at sa pagsunód sa gayô't ganitóng pagsulat. Akó, palibhasà'y námulat sa mga hulíng kapanáhunang itó, maibigín sa mga bagong likhâin ng pag-iisip at sapagkâ't inákakalà kong tumpák ang mga tuntuning sinúsunód ng mga makabago, kayâ't ang nápita kong sundín ay ang mga kaparaanáng nátuklás at sinúsunód ngayón ng ating maraming mánunulát at mánanagalóg sa likód ng isáng mataós at

mahabàng pagsusurì na aking ginawâ ukol sa bagay na itó.

Isá pa rin sa lalòng makakábuluháng bagay na sa aki'y umakit na sulatin ngâ ang aklát na itó ay ang pagdami ng mga páhayagán, ang pagdagsâ ng mga nobela at ang pagsísimulà sa paglabâs ng mga aklát na náuukol sa karúnungan na, paraparang násusulat sa Wikàng Tagalog. Ang lahát ng itó ay naglálarawan ng maníningas na sulô upáng tumangláw at magbigáy liwanag sa mga gunitâng dahóp, sa mga gunitâng hindî nakámasíd ng maningníng na liwanag ng karúnungan dahil sa kákapusán ng pisìng sukat makáabót sa matayog na luklukan ng pag áaral. Ngunì't kinákailangan namán na, ang mga páhayagáng iyán, mga nobela at mga aklát karúnungan ay magkaisá sa matwíd na landasin ng pagsulat, at upáng maganáp itó'y kailangang másalig sa mga tuntuning náilagdâ sa Balarilà ó Gramátika upáng ang pagbábalità, pag ásalaysáy ó pagpapáliwanag ay mápawastô ó mápatumpák.

Sumandalîng pagbalikán sa ating mga gunitâ yaóng tumutukoy sa máhalagá at mádakilàng súliranín ng isáng wikà. Sa *El Filibusterismo* ni Rizal, itóng bantóg na aklát sa Europa ma't Amérika ay nagsaád ng isáng máhalagá at dakilàng aral, na: ANG WIKA AY SIYANG PAG-IISIP Ó KALULUWA NG BAYAN. Dito'y mápipigâ natin ang isáng masaganà at makabuluháng katás, isáng masaráp at malinamnám na lasa na dapat sundín, pagyamanin at ipagtanggól. Tinútukoy ko ang Wikàng Tagalog, ang wikàng mahál sa ating mga pusò, hiyás ng ating lahì, sagisag ng ating

ugalì at larawan ng̃ ating kabihasnán, na, sang-ayon sa pantás na aral ng̃ ating *Bayani ng Kalayaan* ay kinákailang̃ang mahalín, pagyamanin at ipagtanggól sa mg̃a nang̃ag-áakalàng uminís ng̃ kanyáng hining̃á, sa mg̃a nang̃agnánasàng sumugpô ng̃ kanyáng kasiglahán at sa mg̃a nang̃agnánais na pumatáy sa kanyáng dakilàng diwà at sa kanyáng maningníng na urí.

Atin ng̃âng mahalín, pagyamanin at ipagtanggól ang katutubòng wikà na ginamit niná Lakang-Dula, Pilapil, Balagtás, Rizal, Mabini, Plaridel, atbp. at ng̃ wikàng ng̃ayó'y ginágamit ng̃ buông Katagalugan magíng sa pag-ibig, sa pananámpalataya, sa pag-awit, sa pakikípanayám, sa pagpúpulong sa pakikípaglarô, sa pagtulog, sa paglíliwalíw, at sa lahát na ng̃ mg̃a kilos ng̃ katawán, galáw ng̃ bisig, mithî ng̃ pusò, pang̃arap ng̃ diwà, adhikâ ng̃ damdamin, udyók ng̃ kalooban, tibók ng̃ dibdíb, likhâ ng̃ pag-iisip at ibá't ibá pa, sukdáng ang magiliw na pagmámahál at masigláng pagtatanggól na itó ay pagkaramayan ng̃ maraming paghihirap, pagkagugulan ng̃ ating mg̃a bisig at pagkáhandugán ng̃ ating mg̃a buhay, huwág lamang makapanaíg ang mg̃a nang̃ag-áakalàng uminís ó pumatáy sa káluluwá at buhay ng̃ isáng wikàng ginágamit ng̃ ang̃awang̃aw na tao at ng̃ isáng lahìng may sariling dang̃ál at may sariling kabihasnán.

Bayàáng ang isáng wikà ng̃ bayan ay mápasailalim ng̃ isàng kapuwà wikà, bayàáng ang wikàng yaó'y malanság at magkadurogdurog, itakwíl sa gunitâ't alaala, ay katumbás ng̃ pagpápabayà na yurakan ang kanyáng watawat, na sakmalín ang kanyáng buhay, na durugin ang kanyáng káluluwá, na lansagín

ang kanyáng lahì. Walâ nang katotohanang gaya nitó, palibhasà ang wikà ay anino ng̃ ugalì ng̃ isáng bayan, larawan ng̃ kanyáng mg̃a kilos at hilig, sagisag ng̃ kanyáng angkán, banaág ng̃ kanyáng kabihasnán at bakás ng̃ isáng mataós na pag‘ibig at pagmámahál sa bayang kinágisnán. Sino mang nagmámahál sa isáng wikà ay nagmámahál din sa kanyáng bayan at sa kanyáng lahì. Sino mang tumtakuwíl sa wikàng sarili ay tumátakuwíl din sa bayang kinágisnán at sa lahìng nagbíbigáy ng̃ kanyáng dang̃ál at kabuhayan.

Iláng pagkukuròng mahálagá ang akin namang tutukuyin ng̃ayón ukol sa mg̃a wikà sa Pilipinas at ang káhalagaháng tagláy ng̃ Wikàng Tagalog. Tatlóng wikà lamang ang pinakámalaganap sa kasalukuyan: isá‘y ang *bisaya*, na sinásalitâ sa dakong Timog ng̃ Kapulùán, *tagalog* ang ikalawá na sinásalitâ sa gitnâ at ibabâ ng̃ Lusóng at *ilokano* ang ikatló na sinásalitâ naman sa dakong Hilagà ng̃ Pilipinas. Kung isásalig sa dami ng̃ mg̃a táong gumagamit, ang wikàng bisayà‘y siyáng pang̃ulo sa lahát, sang ayon sa talâang nábasa ko. Ng̃unì, kung úurìin sa kagandahan ng̃ isá‘t isá, sa katamisán, sa kayamanan, sa karamihan ng̃ mg̃a páhayagán, sa kasaganàan ng̃ mg̃a aklát at mg̃a dulâ, ang Wikàng Tagalog ay siyáng pang̃ulo at siyáng may mataás na urì sa lahát, lalòng lalò na kung isaságunitâ ang masisigláng kilos sa hulíng kapanáhunang itó na waláng tigil ng̃ pagpápalimbág ng̃ mg̃a aklát, ng̃ pagpápalabás ng̃ mg̃a páhayagan at ng̃ pagpápatanghál ng̃ mg̃a dulâ. Alinsunod sa mg̃a pangyayaring itó, ay labis ang aking pag-asa na,

ang araw ay dáratíng na mátutupád ang aking pañgarap na, ang wikà sa háharapín ñg Kapilipinuhan ay ang wikà ñg mña Taga-Ilog ang wikàng matamís ñg mña Lakang-Dula, ñg mña Balagtás, ñg mña Risál, ñg mña Mabini, atbp.

Bábanggitín ko rito ang mña aklát na aking pinagsaligán sa pagnanasà kong makayarì ñg isáng Gramátikang buô at wagás na wagás na tagalog. Sinanggunìán ko ang *Diccionario* ni San Lucar, pinag-aralan ko ang mña *Gramática Hispano Tagala* niná Fr. Minguella at Campomanes, sinurì ko ang mahálhalagáng lathalà ni Rizal ukol sa bagong pagsulat ñg tagalog na nápalathalà sa *La Solidaridad*, nilitis ko ang makákabuluháng lathalà ni G. Eusebio Daluz, inisáisá ko ang mahálhalagá ring lathalà ñg katotong Sofronio G. Calderón, at mataós kong sinurì at pinag-aralan ang ibá't ibáng pagkukurò at sarìsarìng palagáy ñg mña litáw na mánunulát at mánanagalóg, gayón ang mña aklát sa sariling wikà na akdâ ñg ating magigitíng na kababayan. Bawà't salitâ, bawà't palagáy at bawà't tuntuning sinipì ko ó hinaláw kayâ sa mña náturang aklát at lathalà ay malabis kong pinasásalamatan sa bawà't isá at sa lahát.

Ñgayó'y magsásalaysáy akó ñg iláng haláw na pagkukurò ukol sa aklát na itó. Itóng BALARILANG TAGALOG ay may apat na pañgulong bahagi: *Pagbigkás* (ó Prosodia); *Pagkilala* (ó Analogía) *Paglalakip* (ó Sintaxis) at *Pagsulat* (ó Ortografía). Hindî ko na íisáisahín ang bawà't bahagi upáng ipaliwanag ang káhalagahán ñg isá't isá, sapagkâ't itó'y hindî nátutungkól sa akin kundî sa mña bábasa at mag-áaral.

Tanging bábangitín ko rito ay ang náuukol sa pagkakásalaysáy. Pinagpumilitan ko, hanggá't maáari, na ang bawà't tuntunin ay máihanay na maliwanag, ang mga salitâ'y magíng wagás na tagalog at málagyán ng mabábabaw at maháhalagáng halimbawà na angkóp na angkóp sa mga panuto (ó regla) upáng máwatasang maigi ng bábasa at madalîng mátutuhan ng bayan.

Pagkátapos máilahád ang mga abâ kong pagkukurò, pagkátapos máisulit ang mga tibók ng aking sariling damdamin ay walâ akóng másasabi at máipagtatapát kundî *akó'y tao*. Sinabi ko ang ganitó, upáng ipakilala na ang tao'y nagkákamalî, at sapagkà't akó'y ganitó ay hindî malayòng magkámalî rin sa aking mga ginawâ. Ináasahan ko, ngayón pa, na akó'y nagkaroón ng mga malî sa pagyarì ng aklát na itó, gaya rin namán ng pag-asang mábubulíd sa hukay ang isáng táong lumálakad sa poók na ganitó sa mga gabíng kadilimán. Dahil sa paníniwalàng itó ay malugód kong tinátawagan ang mga mánunulát at mánanagalóg at ang mádlâng mahiligín sa sariling wikà na mangyaring pansinín ang aking mga kamalîán na kaniláng mápupuná sa aklát na itó. Sino mang pumansín ng aking mga malî, sino man ang magpalagáy ó magmungkahì kayâ na ang gayó't ganitóng tuntunin ay hindî tumpák, sino man ang magdágdág ng anó mang palagáy ó anó mang paghahakà, kailán ma't ang mga itó'y náuukol sa ikawáwastô ng mga tuntunin at ikasúsulong ng ating wikà ay malabis kong pasásalamatan, ng isáng pasásalamat na taós sa pusò. Sa ganitóng kaparaaná'y

naníniwalà akóng lílinis ó húhusay ang mğa pátakaráng sinúsunód sa ating pagsásalitâ at pagsulat, at sa haharapí'y magkakároón tayo nğ isáng wagás, buô at tumpák na Balarilàng Tagalog na siyáng haligi nğ ating pagsulat at nğ ating wikà.

Sa wakás ay tanggapín ninyó, mğa kababayang mahíhiligín sa Wikàng Tagalog, ang isáng muntîng aklát na itó na nilikhâ nğ pahát kong isip at nğ muntî kong lakás sa likód nğ masigláng pagsusumikap, nğ masaganàng pagál at maraming pagtitiyagâ sa sariling katawán, udyók lamang na magkaroón tayo nğ isáng aklát na mapagbábatayán sa ating pagsásalitâ at sa ating pagsulat Ang pusò ko'y malúlunod sa katuwâan kung ang pagkakálabás nğ aklát na itó ay makátulong sa pagpápadilág at pagpapálaganap nğ ating wikà. Ang damdamin ko'y mabúbusóg sa galák kung ang aklát na itó'y pag-aralan natin, upáng máipakilala minsan pa ang ating wagás na pag-ibig at magiliw na pagmámahál sa sariling arì, sa sariling diwà at sa sariling káluluwá nğ ating iníibig na bayan. At káhulihuliha'y isáng mataós na dalanğin, dalanğing nagbuhat sa pusò, na, maano nawàng sa hináharáp ay magíng wikà nğ Sangkapilipinuhan ang wikàng matamís nğ mğa Taga-Ilog, ang wikàng mayaman nğ mğa Lakang-Dula, nğ mğa Balagtás, nğ mğa Risál, nğ mğa Mabini, at ibá pa!

Mamerto Paglinawan.

Balarilang Tagalog.

Simula.

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *wika ó salita?*

NAG-AARAL. Tinátawag na *wika ó salita*, ang kabuuan ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap at ang mg̃a paraán ng̃ pagsasalitâ sa bawà't bayan ó bansá.

G. Kung gayón, ¿anó ang tinátawag na Wikàng Tagalog?

N. Tinátawag na Wikàng Tagalog (1) ang wikàng ginágamit ng̃ Katagalugan ó kayâ'y ng̃ mg̃a táong tubò sa gitnâ at ibabâ ng̃ Lusóng (2).

(1) Hindi ko pa máitawag sa matamís at mayamang wika natin ang pamagát na WIKANG PILIPINO na siyá ko sanang nais, sapagka't kung tunay mang ang wikang itó ni Balagtás ay siyáng kinagigiliwan ng̃ maraming pilipino, malaganap at may mataás na uri kay sa ibá, ay tunay rin namang hanggá ng̃ayón ay lubhang marami pa rin ang di gumágamit sa kanyá, lalong lalo na ng̃ mg̃a tagá Bisaya, Iloko, Mindanáw, Kapangpang̃an, Panggasinán, at ibá pa. At saká na natin iangkóp ang náturang pamagát, sakaling ang pinapanukalang paglalakiplakip ng̃ ibá't ibáng wika na ng̃ayo'y ginagamit sa Pilipinas ay maganáp sa ibáng araw.

(2) Ang mg̃a bayang nagsasalita ng̃ wagás na Wikang Tagalog ay Bagong Esiha, Bulakán, Risál, Bataan, Maynila, Kabite, Laguna, Tayabas, Batang̃an at Mindoro. May mang̃iláng̃ng̃ilán ding nang̃ung̃usap sa bayang Sambales, Tarlák, at ibá pang kanugnóg nitóng Lusóng.

G. ¿Anó ang *Balarilà* (ó Gramática) ng̃ isáng wikà?

N. Balarilà (ó Gramática) ng̃ isáng wikà ay ang katipunan ng̃ mg̃a panuto (ó arte) hinggíl sa mahusay niyáng pagsasalitâ at ng̃ tumpák na pagsulat.

G. Kung gayón, ¿anó ang *Balarilang Tagalog*?

N. Balarilàng Tagalog ay ang tumpák na pagsasalitâ at tugmâng pagsulat sa wikàng tagalog.

G. ¿Sa ilán nabábahagi ang Balarilà?

N. Sa apat: *Pagkilala* (ó Analogía), *Paglalakip* (ó Sintaxis), *Pagbigkás* (ó Prosodia) at *Pagsulat* (ó Ortografía.)

G. ¿Anó ang tinátawag na *Pagkilala* (ó Analogía)?

N. Ang panig ng̃ Balarilà na nagtuturò at nagpapakilala ng̃ káhalagahán at tungkulin ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap.

G. ¿Anó ang *Paglalakip* (ó Sintaxis)?

N. Ang bahagi ng̃ Balarilà na nagtuturò ng̃ mg̃a kaparaanán ukol sa pagbubuô ó paglalakiplakip ng̃ mg̃a salitâ.

G. ¿Anó namán ang *Pagbigkás* (ó Prosodia)?

N. Ang panig ng̃ Balarilà na nagtuturò ng̃ mg̃a paraán hinggíl sa tuwíd na pagbigkás.

G. ¿At ang Pagsulat (ó Ortografía)?

N. Ang bahagi ng̃ Balarilà na nagtuturò ng̃ angkóp na paggamit sa mg̃a titik at ibá pang mg̃a tandâ na gamit sa pagsulat.

UNANG BAHAGI

Pagbigkas o Prosodia (1)

I KABANATA

Ang Pagbigkas at ang kaniyang saklaw

GURÒ. Anó ang kátuturán ng̃ *Pagbigkás* (ó Prosodia)?

NAG AARAL. Ang Pagbigkás ay isáng bahagi ng̃ Balarilà na nagtatatág ng̃ mg̃a panuto sa ikatutuwíd ng̃ pagbibigkás (ó pronunciación) at pagdidiin (ó acentuación) ng̃ mg̃a titik (ó letra) pantíg (ó sílaba), pang̃ung̃usap at káisipán.

G. ¿Anó ang tinátawag na *tinig* (ó voz)?

N. Tinátawag na *tinig* ang tunóg na nililikhâ ng̃ hang̃ing itinapon ng̃ bagà pagkálabás sa gulunggulung̃án.

G. ¿Anó ang pinamámagatáng *titik?*

N. Ang muntîng bahagi ng̃ tinig pag binigkás ang isáng tunóg na maiklî at malinaw.

---

(1) Minárapat kong iuná ang bahaging itó ng̃ BALARILA, sapagka't lubhang káilang̃ang mábatid muna natin ang naúukol sa Abakadá, bago tayo tumung̃o sa pagkilala ng̃ halagá at tungkulin ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, sa paglalakiplakip nitó, at pagkátapos ang náhihinggíl namán sa tumpák na pagsulat.

II KABANATA

Abakadang tagalog (1)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na abakadáng tagalog?

NAG-AARAL. Tinátawag na abakadáng tagalog ang kabuûan ng̃ mg̃a titik na ginágamit sa sariling wikà.

G. ¿Iláng titik mayroón ang ating abakadá?

N. May dalawangpû lamang lahát, at itóng mg̃a sumusunód:

a, b, k, d, e, g, g̃, h, i, l,
m, n, o, p, r, s, t, u, w, y.

G. ¿Paano kung bigkasín ang bawà't isá?

N. Ang pagbigkás ng̃ bawà't isá ay ganitó:

a, ba, ka, da, e, ga, ng̃a, ha, i, la,
ma, na, o, pa, ra, sa, ta, u, wa, ya.

G. Ang mg̃a titik, ¿sa anó nabábahagi?

N. Nabábahagi ang mg̃a titik sa tinátawag na *tingig* (ó vocal) at *pangtinig* (ó consonante).

G. ¿Anó ang tinátawag na *tingig* (ó vocal)?

N. Tinátawag na ting̃ig (ó vocal) ang titik na maáaring bigkasín sa kaniyáng sarili lamang at bumubuô ng̃ isáng pantíg (ó sílaba).

G. ¿May ilán ang ting̃ig sa tagalog?

N. Limá: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*.

---

(1) Pinamagatáng *abakadá* sa tagalog ang tinátawag na *alfabeto* ó *abecedario* sa kastila, sang ayon sa kapasiyahán ng̃ "Samahán ng̃ mg̃a Mánanagalóg," sapagka't ang pinanggalingan at pinagbatayán ng̃ tinurang salita ay ang apat na páng̃unáng titik sa tagalog na *a*, *b*, *k*, *d*, na kung bibigkasín ay *a*, *ba*, *ka*, *dá*.

G. ¿Anó namán ang tinátawag na *pangtinig?*

N. Tinátawag namáng pangtinig ang titik na dî máibibigkás sa kanyáng sarili, at itó'y nangángailangan ng̃ tulong ng̃ isáng ting̃ig (ó vocal.)

G. ¿May ilán namán ang pangtinig sa ating wikà?

N. Labinglimá: *b, k, d, g, g̃, h, l, m, n, p, r, s, t, w, y.*

III KABANATA

Pagbigkas ng m̃ga tingig (o vocal)

GURÒ. ¿Paano ang pagbigkás ng̃ *a* sa wikàng tagalog?

NAG-AARAL. Ang pagbigkás ng̃ *a* sa ating wikà ay kawangkîng kawangkî ng̃ pagbigkás sa wikàng kastilà, liban lamang kung nagtatagláy ng̃ mg̃a kudlít na mariín (ó agudo) at banayad (ó grave), palibhasà ang tunóg ng̃ mg̃a kudlít na itó'y lubhâng kaibá sa tunóg ng̃ kudlít ng̃ salitâng kastilà.

G. ¿Paano namán ang pagbigkás sa *e?*

N. Ang pagbigkás sa *e* ay katulad din ng̃ sa kastilà, liban kung may tagláy na kudlít paris nang sinabi sa *a.*

N. Ang *i,* ¿paano namán ang pagbigkás.

N. Ang *i,* sa una at kalagitnáan ng̃ pang̃ung̃usap ay walâng iniwan sa kastilà. Kung nasa sa hulíng pantig (ó sílaba) ang tunóg ay bumubukás ng̃ kauntî, at may bahagyâng pagkakahawig sa mg̃a salitâng inglés na *sorry, carry,* atbp., na ang tinurang tunóg ay isáng pagduduluób ng̃ *e* at *i.* (1)

---

(1) Sa matandang kasulatan natin ay tatlóng ting̃ig (ó vocal) lamang ang kinikilala: isá'y ang *a*, ikalawá'y ang *e—i* at ikatló'y ang *o—u*.

Halimbawà ang salitâng *lalaki:* ang *i* dito ay di ganitó binibigkás, kundî *ie* ó ang pagduduób ng̃ mg̃a tunóg ng̃ *i* at *e*.

G. ¿Paano ang pagbigkás sa *o?*

N. Sa gitnâ ng̃ pang̃ung̃usap ay paris din sa kastilà ng̃uni't sa katapusán ang kanyáng tunóg ay nagigíng katumbás ng̃ *ou*.

G. At ang *u*, ¿paano kung bigkasín?

N. Ang pagbigkás sa *u* ay katulad din ng̃ sa kastilà kailan ma't na sa gitnâ ng̃ pang̃ung̃usap.

G. ¿Ang *o* at *u* ay magkawang̃ís bagá?

N. Hindî pò, sapagkâ't ang isa't isá ay may sariling tunóg at may sariling kágamitán.

G. Kung may sariling tunóg ang bawà't isá, ¿bakit ang *o* ay nagiging katumbás ng̃ *ou* sa katapusán ng̃ pang̃ung̃usap?

N. Ang bigay na iya'y isáng pagduduób ng̃ *o* at *u*, pagbigkás ó tunóg na katutubò sa mg̃a dilàng tagalog na siyáng sanhî ng̃ ipinaghihirap sa pagbigkás ng̃ mg̃a europeo.

Halimbawà ang salitâng *utos:* ang *o* dito ay dî ganyan dapat bigkasin paris bagá ng̃ pagkakásulat kundî ang paglalakip ng̃ tunóg na *o* at *u* ay siyáng nárarapat gawin.

G. Sa ganitong pag-áalang̃aning pagbigkás na nangyayari maging sa *e* at *i* at maging sa *o* at *u* sa katapusán ng̃ salitâ, ¿ay paano ang tumpák na pagsulat na dapat sundin?

N. Ang pag-áalang̃ang pagsulat na ibinubung̃a ng̃ ganyang pagduduób, gaya ng̃ *lalaki* ó *lalake, utos* ó *utus*, atbp., ay maliliwanagan sa bahagi ng̃ Pagsulat (ó Ortografía.)

IV KABANATA

Pagbigkas ng mga pangtinig (o consonante)

GURÒ. ¿Anong tunóg mayroón ng̃ mg̃a pangtinig na *b*, *l*, *m*, *n*, *p*, *s*, *t* at *y*?

NAG-AARAL. Ang tunóg ng̃ madlâng titik na itó ay kaparis din ng̃ sa kastilà, kailan ma't may kasakasamang ting̃ig (ó vocal).

G. ¿Anó ang tunóg ng̃ *k*?

N. Ang tunóg ng̃ *k* ay katumbás ng̃ *ca*, *co*, *cu*, at *qua*, *que*, *qui*, *quo*, *quu* sa kastilà, hal.: *cuadro*, *caballo*, *querubín*, atbp., ay nagiging *kuadro*, *kabayo*, *kerubin*.

G. ¿Anó ang kabutihang idinudulot ng̃ *k* sa tagalog?

N. Marami pò: unang una ay nagiging madalî ang pag-áaral at pagtuturò, at ikalawá'y siyáng angkóp na angkóp sa mg̃a pang̃ung̃usap natin.

G. ¿Anong tunóg mayroón ang *d*?

N. Ang tunóg ng̃ *d* ay kawang̃ís sa kastilà kailan ma't na sa una at hulihán ng̃ salitâ; ng̃unì't nagiging *r* kailan ma't pinagigitnâan ng̃ mg̃a ting̃ig (ó vocal) at ang sinusundán niyá ay dî katapusán ng̃ pang̃ung̃usap. Halimbawà: *maRAmi*, *maRiŀág*, *kaRAmdaman*, *mabutI RIto*, *masamA RIyan*, atbp. Dátapwâ't kung sinusundán ng̃ pangtinig (ó consonante), ó dî kayâ'y pinakasimulâ ng̃ salitâ ay dî na dapat baguhin ó paltán. Halimbawà: *buhaT Dito*; *sulonG Diyan*; *dumito ka katoto*, *Diyán ay mápapahamak ka*. Dapat ding mabatid na dî sa tuwìtuwì na'y dapat baguhin, hal.: *madali* at dî *marali*; *madilím* at dî *marilím*; *madilat* at dî *marilat*, atbp. At dapat ding matantô na, kapag ang mg̃a pangtinig (ó consonante) na *w* at *y* ang siyáng si-

nusundán ay nárarapat ding baguhin; hal.: *buháY Rin-siya; sumigaW Rito*, atbp.

G. Ang g ¿paano namán ang tunóg?

N. Ang g sa wikàng tagalog ay malumanay kung bigkasin, dî gaya sa kastilàng malakás. Nákakatumbás niyá ang *gua, gue, gui* sa kastilà, bagamá't walâng *u* sa gitnâ; hal.: *ginto, gising, piging, lagi*, atbp.

G. ¿Anó namán ang tunóg ng̃ g̃.?

N. Ang tunog nitó ay nagbubuhat sa ilóng at tumutulóy sa lálamunan. Ang lalòng magaling at angkóp na pagbigkás ay anyông pahumál.

G. ¿Anó ang káhalagaháng dapat idulot ng̃ g̃ sa ating wikà?

N. Ang g̃ na katumbás ng̃ *ng* ay nápakamahalagá, pagkâ't bukód sa siyang tang̃íng titik na makasusunód sa ating mahirap at magandáng pagbigkás na, ang tunóg ng̃a'y sa ilóng at lálamunan (nasal-gutural) at siyang ikaiiba sa ibang wikà, ay siya pang madalî, malinaw at tugmâng tugmâ sa pahumál na, pagbigkás na lubhâng marami sa wikà natin (1)

G. ¿Paano kung bigkasin ang *h*?

N. Ang *h* sa tagalog ay may hang̃in kung bigkasin,

(1) Ang palagáy ni G. Mariano Ponce sa aklát na *Guillermo Tell* ni Rizal hinggil sa pag-áalis ng̃ kudlít sa g̃ at isulat ng̃ *ng* na walang kudlít sa itaás, pag-aalis na nagkakahulugán ng̃ pagpawi sa titik na g̃ ay dinaramdam kong di sang-ayunan gaya rin naman ng̃ di pagsang-ayon ng̃ maraming mánunulát at mánanagalóg. Ang násabing ginoó ay nagbitíw ng̃ mararami at mahahalagáng katwirang pinagbabatayan niyá, na ang isa'y nasasalig sa ibá't ibáng wika at ang ikalawá'y ang kapansanang mangyayari sa g̃ sakaling magpalimbág sa ibang lupa ng̃ mg̃a kasaysayang tagalog. Akó man sana ay talagang sang-ayon na rito, dang̃a't di ma-

at itó'y hindî náwawangis sa *h* ng̃ kastilà: mana pa'y nálalapit ng̃ bahagyâ sa *j* bagamá't marahan dito; hal.: *halík, hawíg luha, buho,* at ibá pa.

G. Ang *r*, ¿paano kung bigkasin?

N. Ang pagbigkás sa *r* ay malumanay. Dapat matantô na ang titik na itó'y mahirap mákita sa simulâ ng̃ salitâ, bagamá't may mang̃ilánng̃ilán din, paris ng̃ *rahuyo, rahá,* atbp. Sa hulí ó katapusán ay lalò ng̃ walâ, bagamá't noong dakòng una ay palasák na palasák ang paggamit, at sa lugál niya'y *d* ang náhalili. (1) Sa gitnâ ng̃ pang̃ung̃usap ay malimit gamitin kailan ma't napapagitnâan ng̃ dalawáng tinig (ó vocal.)

G. ¿Anó namán ang tunóg ng̃ *w*?

N. Ang *w* ay isáng bago at mahalagáng titik na náparagdág sa tagalog. Lubhâng nápabuti at nápatumpák ang maraming salitâ dahilán sa kanyá. Sa dating bigkás

---

amin niyaring kalooban ang pagtatapon sa titik na bugtóng at katutubo na siyang pinakadiwa ng̃ ating wika at siyang katang̃ian sa ibá. Bukód sa rito, ang g̃ ay siyang angkóp na angkóp sa pagbigkás at tunóg ng̃ ating mg̃a pang̃ung̃usap. At kung ang titik na iya'y ating papawiin at papaltán ng̃ ibá, marahil ang mg̃a salita natin ay magiging garíl kung bigkasin. At tang̃i pa rin dito, yamang isinaád ni Risál na: "ang sulat tagalog ay dapat maging sulat tagalog," kung gayon, upáng matupád ang dakilang salitang itó ng̃ magiting na bayani ay dapat gamitin natin ang g̃ na siyang katutubo at siyáng diwa ng̃ wika ni Balagtás.

(1) Noon ng̃ang araw ay malimit gamitin ang *r* sa katapusán ng̃ pang̃ung̃usap, at ang madalás gumamit nito'y ang mg̃a pari sa kanilang pang̃ang̃aral at sa kanilang mg̃a kasulatan at dásalan, paris sa halimbawa ng̃ *capatir, bacor, lubir,* atb., sa lugál na sabihing *kapatid, bakod, lubid.* Sa iláng bayan ng̃ Batang̃an ay gayón din ang pagbigkás, at kung di akó mali ay hindi nagbabago hanggá ng̃ayón.

na *kalabao*, *arao*, *singao*, *ilao*, atbp., ay naging *kalabáw*, *araw*, *singáw*, *ilaw*, na siyang tumpák na tumpák. Siya rin ang naging kahalili ng̃ ting̃ig *u*, hal.: *wika*, *wala*, *kaluluwa*, *tuwa*, atbp., sa dating *uica*, *uala*, *kaloloua*, *toua*. (1)

V. KABANATA

Tungkol sa mga pantig (o silaba)

GURÒ. Anó ang kátuturán ng̃ *pantig* (ó sílaba)?

NAG-AARAL. *Pantíg* sa ting̃ig ng̃ *Pagbigkás*, ang tunóg ng̃ isá ó iláng titik na ibinibigkás na biglâ ng̃ tinig, (ó voz) at ang pakinig nama'y waring tinatanggáp ng̃ minsanan.

G. ¿Maáari bagáng magkaroón ng̃ pantíg kung walâng ting̃ig isá man?

N. Hindî pò: magkakaroón ng̃ pantíg kailán ma't may isáng ting̃ig (ó vocal) na kasama.

G. ¿Iláng titik maáaring magtagláy ó bumuô ng̃ isáng pantíg?

N. Ang isáng pantíg ay maáaring magtagláy ng̃ isá, dalawá, tatló ó apat na titik, hal.: *ó*, *sa*, *din*, *kung*.

G. ¿Anó ang tuntuning pangkalahatán (ó regla general) ukol sa pagbigkás ng̃ mg̃a pantíg sa mg̃a salitâng wagás na tagalog?

(1) Noong mg̃a panahong lumipas, palibhasa ang *w* ay di pa nátutuklás na gamitin sa ating wika, kung kaya ang ginágamit sa lugál niyá (paris ng̃ sinabi ko) ay ang ting̃ig *u* gaya sa mg̃a salitang *uica*, *uala*, atbp. At sanhi sa kadahilanang itó kung kaya sa *Ensayo de Gramática Hispano-Tagala* ni Fr. Minguella ay ipinalagay tuloy na ang *ua* at *ui* ay diptongo, pagpapalagáy na walang katotohanan sapagka't wala nitó sa mg̃a salitang wagás na tagalog.

N. Ang tuntuning pangkalahatáng sinusunód natin ay itó: "ang isáng pangtinig (ó consonante) ay hindi dapat mádikít sa kapwà pangtinig: kailañgang ang isá't isá ay bigkasing malinaw at magkahiwaláy" Halimbawà: hindî dapat bigkasing *tu-dlíng*, *ku-dlít*, *ta-gláy*, *a-klát*, *ba-klád* atbp., na ang dalawáng pangtinig (ó consonante) ay magkasiping ó magkadikít sa isáng pantig, kundî ang nárarapat ay *tud-líng*, *kud-lít*, *tag-láy*, *ak-lát*, *bak-lád*.

VI. KABANATA

Hinggil sa mga diptongo.

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *diptongo?*

NAG-AARAL. Tinatawag na diptongo, ang isang pantig (ó sílaba) na kinaroroonán ng dalawáng tiñgig (ó vocal) na magkasiping at ibinibigkás lamang ng íisá.

G. ¿May diptongo bagá sa ating wikà?

N. Sa mña salitâng wagás na tagalog ay walâ isá mang diptongo, kahì't na magkasiping ang dalawáng tiñgig (ó vocal); hal.: *nais*, *pain*, *kain*, *tao*, atbp.

G. Sa pag-ilag sa diptongo, ¿anó tulóy ang nákaugaliáng gawin sa mña salitâng ang dalawáng tiñgig ay magkasiping?

N. Nákaugalián na tulóy siñgitan ng *y* ó *w* sa mña salitâng waring may diptongo; hal.: *buwán* (buan), *tuwa* (tuâ), *biyák* (biák), *tiyáp* (tiáp), atbp. na paraparang binibilang sa tigalawáng pantíg.

G. ¿Marapat ba tayong tumanggáp ng diptongo?

N. Oo pò, nárarapat; at ang pagtanggáp na itó'y tanging manggagaling sa mña salitâng hirám na may diptongo.

G. ¿Anó ang mápapalâng kabutihan sa ganitóng pagtanggáp?

N. Sa bagay na itó'y maiilagan ang pagkakáyuwis (ó confusión) sa pagkakásiping ng̃ mg̃a tinĝig (ó vocal) ng̃ mg̃a salitâ, paris ng̃ *nais*, *pain*, atbp., at sa pagduduób ng̃ mg̃a tinĝig (ó vocal) ng̃ mg̃a anyô (ó partícula), gaya ng̃ I*ulat*, MA*inggitin*, MAGSI*amba*.

G. ¿Iláng diptongo lamang ang dapat tanggapín?

N. Pitó: *ia*, *ie*, *io*, *iu*, *ua*, *ue* at *ui*.

G. Tungkól sa ganitóng pagtanggáp, ¿may panutorin bang dapat itatág?

N. Mayroón pò: ng̃unì't dapat alaming ang panutong itó'y isá lamang pasubalì (ó excepción) at hindî pangkalahatán (ó en general).

G. ¿Paano ang panutong dapat sundin?

N. Ganitó: "Ang mg̃a diptongong tagalog ay nanggagáling sa mg̃a salitàng hirám sa ibáng wikà na ináarì natin at nagpapásimulâ sa mahihinàng tinĝig (ó vocales débiles), at ang mg̃a diptongong itó ay pitó: *ia*, *ie*, *io*, *iu*, *ua*, *ue* at *ui*. Halimbawà: *Prosodia*, *Nobiembre*, *silibario*, *siudád*, *kuaderno*, *kueba*, *huebes*, *hesuita*, at iba pa (1).

(1) Ang panutong ito'y sinipi ko sa matalinong kasapi sa "Samahán ng mga Mánanagalóg" na si G. Eusebio Daluz, na siyáng kasang-ayon ko sa palagáy ukol sa pagtanggáp ng diptongo sa Wikang Tagalog na nagbubuhat sa mg̃a salitang hirám.

Sa ganitóng pangyayari ay mápapawi namáng di sásala ang ginagawang pagsisingit ng̃ *y* sa mg̃a pang̃ung̃usap na hirám, paris sa halimbawa ng̃ *Diyós*, *Manisipiyo*, *Huliyo*, atbp. ay dapat gawing ganitó: *Dios*, *Munisipio*, *Hulio*. Gayón din ang dapat másabi hinggíl sa mg̃a salitang sinisingitan ng̃ *w*, gaya sa halimbawa ng̃ *kuwebes*, *hesuwita*, *kuwento kuwaderno*, ay dapat gawing *huebes*, *hesuita*, *kuento*, *kuaderno*.

G. ¿Paano ang gagawín sa mga salitáng hirâm na nagdudulo ng *ía* at ng ibá pang magkakabít ang dalawang tingig na hindî naman diptongo?

N. Kung ating isusulat ang mga salitâng gangganitó ay dì nárarapat baguhin, at dapat matantô na sa atin ma'y hindî rin diptongo, hal.: *María*, *Heograpía*, *Ortograpía*, atbp.

G. ¿Paano ang pagkakasunódsunód sa pagbigkás ng limang tingig (ó vocal), sang-ayon sa kanyáng baitang na sinusunód?

N. Ganitó: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*

G. ¿Paano namán ang pagkakáayawaya.y na sinusunód hinggil sa tunóg at lakás ng mga tingig (ó vocal.)?

N. Ganitó: *a*, *o*, *e*, *i*. *u*.

G. ¿Alin sa kanilá ang tinátawag na *malalakás na tingig* (ó vocales fuertes)?

N. Ang tatlóng naúuna ó kayâ'y ang *a*, *o* at *e*.

G. ¿Alín namán ang *mahihinang tingig* (ó vocales débiles)?

N. Ang dalawáng náhuhulí ó kayâ'y ang *i* at *u*.

VII. KABANATA

Sa mga pangungusap o salita

GURÒ. ¿Anó ang pangungusap ó salitâ?

NAG-AARAL. Alin mang tunóg, maging isá itó at maging marami man na ibinibigkás ang isang pagkukurò (ó idea) ay tinátawag na pangungusap ó salitâ.

G. ¿Iláng pantig (ó sílaba) ang káilangan upáng bumuô ng isáng pangungusap?

N. Mangyayaring maging isá, dalawá ó ilan mang pantig; hal.: *ó, alíw, salapi, pagsisisi.*

G. ¿Anóanóng pamagát ang ikinakapit sa mg̃a salitâ sang ayon sa ginagawâng pagdidiín?

N. Ang mg̃a tinátawag na *pabiglâ* (ó aguda), *pábanayad* (ó grave), *pabagsák* (ó esdrújula) at *pásagitsít* (ó sobresdrújula)

G. ¿Anó ang káhulugán ng̃ salitâng tinátawag na pabiglâ (ó aguda)?

N. Tinátawag na salitâng pabiglâ, yaóng idinidiín ang pagsasalitâ sa huling pantíg; hal. *badyá, bagsák, bulíd, tamís, alíw, taksíl,* atbp.

G. Ang salitâng pábanayad (ó grave), ¿anó ang kátuturán?

N. Tinátawag na salitâng pábanayad yaóng idinidiín ang pagbigkás sa ikalawáng hulí ng̃ pantíg; hal.: *nayon, sabi, bayan, tao, sulat, basa,* atbp.

G. Ang salitâng pabagsák (ó esdrújula), ¿anó namán?

N. Yaóng pang̃ung̃usap na idinidiín ang pagsasalitâ sa ikatlóng hulí ng̃ pantig; hal.: *úlirán, líbingan, típanan,* atbp.

G. ¿At ang salitâng pásagitsít (ó sobresdrújula)?

N. Yaóng pang̃ung̃usap na idinidiín ang pagbikás sa ikaápat, ikalima, ó ikailán mang hulí ng̃ pantig; hal.: *pátakaran, páhayagan, mánanagalóg, mánanalaysáy.*

VIII. KABANATA

Ukol sa diín (o acento prosodico)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *diín* (ó acento prosódico)?

NAG-AARAL. Ang biglâng pagbigkás ó kayâ'y ang pagdidiíng ginagawâ sa gayo't ganitóng tingig ng pantig kung binibigkás ang isáng salitâ ó pangungusap.

G. ¿Anó naman ang tinátawag na *kudlít* (ó acento ortográfico)?

N. Tinátawag na kudlít ang tandâ na malimit gamitin sa pagsulat na siyáng pinakasagisag ó larawan ng gayóng pagdidiing ginagawâ.

G. ¿Anó ang kaibahán ng *diín* sa *kudlít?*

N. Na, ang *diín* ay siyang ginagamit sa pagbigkás, at ang *kudlít* ay sa pagsulat. Lahát halos ng mga salitâng nagtatagláy ng kudlít ay nagtatagláy rin naman ng diín, hal.: *sibád, tugtóg, tamís*. Nguni't ang salitâng may taglay na diin, kádalasa'y walâng kudlít; hal.: *bahay, nayon, tao.*

G. Ang pagdidiin sa mga salitâ, ¿sa anó nabábahagi?

N. Gaya na ng sinabi, ang mga salitâ ay nabábahagi sa tinátawag na *pabigla* ó pagbigkás na mariín sa hulíng pantig, *pábanayad* ó pagbigkas na mariín sa ikalawáng hulí ng pantig, *pabagsák* ó pagdidiín sa ikatlong hulí ng pantig, at *pásagitsít* ó pagdidiín sa ikaapat ó ikalimáng hulí ng pantig.

G. ¿Mayroón bagáng mga tuntuning sinusunód ukol sa mga salitâng *pabigla* (ó aguda)?

N. Marami pò, at itóng mga sumusunód:

Una.—Ang mga salitang gaya ng *bulíd, sigíd, bayáw, sabík, baníg, apí, bibíg, sapúl, tamís, mahál, tunóg, amá, isá, gabí, iná, kapatíd, dalawá, halagá,* at ibá't ibá pang gangganitó ay binibigkás na mariín sa huling pantig.

Ikalawá.—Lahát halos ng mga salitâng wagís na tagalog na ang katapusáng tingig (ó vocal) ay pinangu-

ngunahan ng dalawáng pangtinig (ó consonante), ay binibigkás na mariín sa hulíng pantíg: hal.: *biNLíd, biGKís, suBSób, buGTóng, yuPYyóp, haGDán, siKSík, aKYát, paTLáng, tuKLóng, tuDYó, tuKSó, linGGó, baGSák, tuKTók*, atbp.

Ikalló.—Ang mga salitâng nátatapos sa *iya, iyo, uwa, uwi*, may kasunód ó walâng pangtinig (ó consonante) ay dapat bigkasing mariín sa hulíng pantig, hal,: *tiyáp, liyó, buwán, buwíg*, atbp.

Ikaapat.—Lahát ng mga salitâng nagtatapós sa tambál na tinig (ó vocal) may kasunód ó walâng pangtinig (ó consonante) ay binibigkás din ng mariín; hal.: *paá, tiím, diín, doón, loób, noó, totoó, alapaáp*, atbp.

Ikalimá.—Lahát ng mga salitâng gaya ng *ag-ág, ig-íg, iw-íw, is-ís, al-ál, ang-áng*, at ibá pang gangganitó, ay binibigkás ding mariín ang hulíng pantíg: hal.: *anag-ág, paig-íg, aliw-íw, alis-ís, buhalhál, paang-áng*.

Ikaanim.—Ang mga salitâng nagtatapós sa *ab* ay binibigkás na mariín sa huling pantig, hal.: *sukáb, salakáb, sabsáb, lagabláb*. (1)

G. ¿Alín naman ang mga panutong sinusunód ukol sa mga salitâng pánabayad (ó grave)?

N. Ang mga sumusunód:

Una.—Ang mga salitâng gaya ng *simoy, sabi, basa, sulat, tao, sisi, nayon, bayan, sulit, bahay, kasama, karayom*, at ibá pang gangganitó ay binibigkás na mariín sa ikalawáng hulí ng pantig.

Ikalawá.—Lahát halos ng mga salitâng ugát na may

---

(1) Ang limáng tuntuning námumá ng mga salitang pabigla ay sinipi ko kay G. Eusebio Daluz.

dalawá ó tatlóng pantíg, at ang mg̃a salitâng itó'y nagtatagláy sa katapusán ng̃ kudlít na banayad (ó acento grave) ay binibigkás na mariín sa ikalawáng hulí ng̃ pantíg; hal.: *wika, nasa, bati, lahi, puso, pako, sariwa, timawa, lagari, bighani, pintuho, pangako,* atbp.

G. ¿Alin ang mg̃a tuntunin ukol sa mg̃a salitâng pabagsák (ó esdrújula)?

N. Ang mg̃a tuntuning sumúsunód:

Una.—Ang mg̃a salitâng paris ng̃ *bíhira, dálita, káhiman, kápitán,* at ibá pang paris nitó ay binibigkás na mariín sa ikatlóng hulí ng̃ pantíg.

Ikalawá.—Lahát halos ng̃ mg̃a salitâng ugát na may dalawáng pantig gaya ng̃ *anás, bulóng, libíng,* atbp. na mg̃a salitâng pabiglâ ó mariín kung bigkasin sa huling pantig at sa huli'y dinagdagan ng̃ *an* ó *han* ay binibigkás na mariín sa ikatlóng hulí ng̃ pantig, hal.: *ánasan, búlungan, líbingan, áliwan, búgtungan, sígiran, lúksuhan,* atbp.

Ikatló.—Ang ilán sa mg̃a salitâng ugát na may dalawáng pantig gaya ng̃ *ibig, nais, sabi, bulíd, hiláw, mahál,* atbp. na pinang̃ung̃unahan ng̃ anyô (ó partícula) *ma* ó *na* ay binibigkás ding mariín sa ikatlóng hulí ng̃ pantig, hal.: *máibig, mánais, másabi, máhiláw, mámahál, mábulíd, másabi, máibig, náturan, nábulong, nábasa, nákain,* atbp.

Ikaapat.—Ang karamihan ng̃ mg̃a salitâng nagpapasimulâ sa *ka* at nagtatapós sa *an* ó *han* gaya ng̃ *katíbayan, kagálingan, katípunan, kabánalan, kagándahan, kamáhalan,* at ibá pang gangganitó ay binibigkás ding mariín sa ikatlong hulí ng̃ pantíg.

G. ¿Alin ang mg̃a panutong dapat sundin ukol sa mg̃a salitâng *pásagitsít* (ó sobresdrújula)?

Ang mg̃a panutong sumúsunód:

Una.—Ang mg̃a salitâng gaya ng̃ *súliranín*, *pátakarán*, *mánunulát*, *paláisipán*, *palátuntunán*, *mánanagalóg*, *mámamahayág*, *mánanalaysáy*, atbp., ay binibigkás na mariín sa ikaapat at ikalimáng hulí ng̃ pantig.

Ikalawá.—Lahát halos ng̃ mg̃a salitâng ugát na may tatlóng pantig gaya ng̃ *himagsík*, *sigalót*, *himutók*, *halakhák*, atbp. na mariín ang pagbigkás sa katapusáng pantig at dinaragdagán sa hulí ng̃ *an* ay dapat bigkasing mariín sa ikaapat na hulí ng̃ pantig: hal.: *hímagsikan*, *sígalutan*, *hímutukan*, *hálakhakan*, atbp.

Ikatló.—Lahát halos ng̃ mg̃a salitâng ugát na may dalawáng pantig, gaya ng̃ *lagpás*, *alíw*, *bigkís*, *bulóng*, *utos*, *payo*, atbp. na pinang̃ung̃unahan ng̃ *pa* at dinuduluhan ng̃ *an* ó *han* ay binibigkás na mariín sa ikaapat na hulí ng̃ pantig; hal.: *pálagpasán*, *páaliwán*, *píbigkisán*, *pábulungán*, *páutusan*, *pápayuhan*, atbp.

Ikaapat.—Ang mg̃a salitâng ugát na may tatlong pantig, gaya ng̃ *lagari*, *daliri*, *sariwa*, atbp., na pinang̃ung̃unahan ng̃ *ma* ay binibigkás na mariín sa ikaapat na hulí ng̃ pantig, hal.: *malagari*, *madaliri*, *masariwa*, atbp.

Ikalima.—Ang mg̃a salitâng may dalawáng pantig, gaya ng̃ *hulí*, *sama*, *buti*, *wakás*, *linaw*, at iba pang pawang gangganitó, na may *ka* sa una at *an* ó *han* sa hulí at saka inúulit ang buóng pantig ng̃ ugát, ay binibigkás ding mariín sa kaanim na hulí ng̃ pantig, hal.: *káhulíhulihan*, *kásamasamaan*, *kábutibutihan* *káwakáswakasan*, *kálinawlinawan*, atbp.

IX. KABANATA

Tungkol sa paglilihim (o sinalefa)

GURÒ. Anó ang *paglilihim* (ó sinalefa)?

NAG-AARAL. Ang pag-áalis ng̃ isá ó iláng titik sa mg̃a pang̃ung̃usap kailan ma't naglalakip ang mg̃a itó.

G. ¿Kailán nangyayari ang paglilihim?

N. Ang paglilihim ay nangyayari sa mg̃a salitâng nagtatapós sa ting̃ig (ó vocal) at sa mg̃a pangtinig (ó consonante) *n* at *w*, kailán ma't ang sumúsunód di-to'y ang pangbigkís (ó conjunción) *at* at ng̃ pang-anib (ó ligazón) *ay*.

G. ¿Sa iláng tuntunin (ó regla) nábubuô ang pagli-lihim?

N. Sa dalawá, at itóng mg̃a sumúsunód:

Una.—Pagkâ ang isáng pang̃ung̃usap ay nagtatapós sa ting̃ig (ó vocal) ó kayâ'y sa pangtinig na *w* at ang su-musunód dito'y ang pangbigkis *at* ó ng̃ pang-anib *ay*, ay maáaring alisin ang *a* sa *at* ó *ay*, pag-áalis na kaila-ng̃ang pagitnâan ng̃ isáng panandâ (ó apóstrofo) upáng mákilala ang paglilihim.

MGA HALIMBAWA

Amá'*t* iná............	Amá *at* iná.
Lalaki'*t* babae........	Lalaki *at* babae
Sampagita'*t* kampupot..	Sampagita *at* kampupot.
Akó'*y* tao............	Akó *ay* tao.
Siyá'*y* marang̃ál.......	Siyá *ay* marang̃ál.
Itó'*y* magandá.........	Itó *ay* magandá.
Ikáw'*t* akó	Ikáw *at* akó.

Araw'*t* gabí.......... Araw *at* gabí.
Ikáw'*y* marunong...... Ikáw *ay* marunong.
Ang ilaw'*y* maniñgas.... Ang ilaw *ay* maniñgas.

Ikalawá.—Lahát ng̃ pang̃ung̃usap na nagtatapós sa *n*, at itó'y sumúsunód sa *at* ó *ay* ay maáaring alisin ang násabing *n*, saká ang *a* sa *ay* ó *at*, na, káilang̃ang pagitnâan lamang ng̃ isáng panandâ (ó apóstrofo.)

MGA HALIMBAWA

Baya'*t* Pámahalàan..... Bayan *at* Pámahalàan
Silang̃a'*t* Kanluran...... Silang̃an *at* Kanluran.
Pang̃inoó'*t* Alipin....... Pang̃inoón *at* Alipin.
Ang baya'*y* harì....... Ang bayan *ay* harì.
Itóng halama'*y* malusóg. Itóng halaman *ay* malusóg.
Ang katwira'*y* likô...... Ang katwiran *ay* likô.

G. Sinúsunód bagá ang paglilihim sa tuwìtuwì na?

N. Hindî pò: ang paglilihim ay lubhâng malayà: maáaring sundin ng̃ isáng sumusulat at maáarì namang huwág sang-ayon sa kanyáng káibigán.

X. KABANATA

Hinggil sa mga pang-anib (o ligazon)

GURÒ. Anó ang *pang-anib* (ó ligazón).

NAG-AARAL. Tinátawag na pang-anib, ang iláng titik ó anyô (partícula) na siyang naglalakip sa mga pang̃ung̃usap na magkahiwaláy.

G. ¿Bakit ginágawâ ang ganitóng paglalakip?

N. Nang magkaroón ng̃ magandáng tunóg, lambíng at tamís ang mg̃a salitâ natin.

G. ¿Ilán ang mg̃a pang-anib sa tagalog?

N. Apat, at ganitó ang pagkakasunodsunód: *g*, *ng*, *na*, *ay*.

G. ¿Kailan dapat gamitin ang *g*?

N. Dapat gamitin ang *g* kailan ma't ibig paglakipin ang salitâng nagtatapós sa *n* sa pang̃ung̃usap na sumúsunód.

MGA HALIMBAWA

Bayan dakilà .... Bayang dakilà
Kundiman marikit .... Kundimang marikit
Samahán Taga-ilog ...... Samaháng Taga-ilog

G. ¿Saán ginágamit ang *ng*?

N. Sa salitâng nagtatapós sa ting̃ig (ó vocal) na ibig ilakip sa pang̃ung̃usap na sumúsunód.

MGA HALIMBAWA

Magandá babae .... Maganda*ng* babae.
Dakilà Mithî .... Dakilà*ng* Mithî.
Noó maaliwalas .... Noò*ng* maaliwalas.
Paá malakí .... Paá*ng* malakí.

G. ¿Saáng gamit ang *na*?

N. Ang *na* ay siyáng gamit kung ibig paglakipin ang salitâng nagtatapós sa pangtinig (ó consonante) na hindî *n* sa kapwà salitâng sumúsunód.

MGA HALIMBAWA

Lang̃it mataás .... Lang̃it *na* mataás.
Ilog mababaw .... Ilog *na* mababaw.
Bundók matarík .... Bundók *na* matarík.

G. ¿Saáng gamit namán ang *ay*?

N. Ang *ay* ay siyáng naglalakip sa ngãlang pangtukoy (ó nominativo de persona) sa salitâng sa kanyá'y sumusunód na nagbabadyá ng̃ kalagayan.

MGA HALIMBAWA

Si Bathalà marunong.... Si Bathalà *ay* marunong.
Ang tao tao............ Ang tao *ay* tao.
Si Kikò dukhâ.......... Si Kikò *ay* dukhâ.

IKALAWANG BAHAGI

Pagkilala o Analogia

I KABANATA

Ang Pagkilala at ang kaniyang saklaw

GURÒ. ¿Anó ang káhulugán nḡ *Pagkilala* (ó Analogía)?

NAG AARAL. Ang bahagi nḡ Balarilà na nagtuturò't nagpapakilala nḡ káhalagahán at tungkulin nḡ mḡa pañguñgusap, tagláy ang kaniyáng pagkakabagobago at ang sariling kátuturán.

G. ¿Anó ang pañguñgusap ó salitâ?

N. Isáng tunóg, ó kayâ'y kabuûan nḡ mḡa tunóg na ibinibigkás natin ang isáng pagkukurò.

G. ¿Anó ang tinátawag na *káisipán* (ó oración) sa urì nḡ Balarilà?

N. Ang dalawá ó ang paglalakiplakip nḡ mḡa salitâ na nagbabadyá nḡ isáng ganáp na pagkukurò ó ang nagtatagláy nḡ isáng hustóng káhulugán. Halimbawà: *Akó'y susulat; siyá'y bumabasa; silá'y nag-aaral ng Balarila.*

G. ¿Ilán ang mḡa bahaging sakláw nḡ káisipán?

N. Sa Wikàñg Tagalog ay siyám lamang: *pang-akbáy* (ó artículo), *pangdiwa* (ó sustantivo), *pangturing* (ó adjetivo), *pangtayo* (ó pronombre), *pangwatas*

(ó verbo), *pangbago* (ó adverbio), *pang-ukol* (ó preposición), *pangbigkís* (ó conjunción) at *pangdamdám* (ó interjección).

G. Paano ang pagkakabagong nangyayari sa mg̃a bahaging itó ng̃ káisipán?

N. Ang mg̃a itó'y nagkakabagobago sa pamamagitan ng̃ dalawáng pang̃ulong kátawagán: *magbaling* (ó declinar) at *magbaybáy* (ó conjugar).

G. ¿Anó ang káhulugán ng̃ *magbaling?*

N. Dalhín sa iba't ibang lagáy (ó caso) ang mg̃a salitâng pinagbábaling.

G. ¿Alín ang mg̃a salitâng pinagbábaling?

N. Ang *pang-akbáy*, ang *pangdiwa*, ang *pangturing* at ang *pangtayo*.

G. ¿Anó namán ang kátuturán ng̃ *magbaybáy*.

N. Ilagáy sa ibá't ibáng ayos (ó modo), panahón (ó tiempo), bilang (ó número) at katawán (ó persona), ó kaya'y ang pagkakabagobagong nangyayari sa mg̃a salitâng binábaybáy.

G. ¿Alin ang mg̃a salitâng binabaybáy?

N. Ang tang̃ìng binábaybáy ay ang salitâng pangwatas; ng̃unì't dapat alaming sa Wikàng Tagalog ang alin mang pangkát ó bahagi ng̃ kaisipán, lalòng lalò na ang pangdiwà, pangturing, pangbago at pangtayô ay maáarìng gawíng pangwatas at baybayín sa pamamagitan ng̃ tulong ng̃ ibá't ibáng anyô (ó partícula.) Lalòng maliliwanagan ang bagay na itó pagsapit sa kanyáng kinaúukulan.

G. ¿Alín ang mg̃a salitâng hindî nátitinag (ó invariables)?

N. Ang mg̃a salitâng mahirap ó talagáng hindî

maáaring baguhin ay ang pang-ukol (ó preposición), pangbigkís (ó conjunción) at pangdamdám (ó **interjección**.)

G. ¿Anó ang dapat mákilala ukol sa mg̃a salitâng pinagbábaling?

N. Sa mg̃a salitâng pinagbábaling ay dapat mákilala ang *kiyás* (ó género), ang *bilang* (ó número) at ang *lagáy* (ó caso).

G. ¿Anó ang tinátawag na *kiyás* (ó género)?

N. Tinátawag na kiyás ang pagbabagong nangyayari sa Balarilà upáng mátalastás kung ang isáng pang̃alan ng̃ tao, hayop ó bagay ay tumutukoy sa lalaki ó sa babae ó sa bagay.

G. Mayroóng ilán ang kiyás sa ating wikà?

N. Tatló: *Kiyas lalaki* (ó género masculino), *kiyas babae* (ó género femenino) at *kiyás sa bagay* (ó género neutro).

G. ¿Anó ang *kiyás lalaki?*

N. Ang naúukol sa mg̃a pang̃alan ng̃ tao ó hayop na ang káhulugá'y nahihinggíl ó náuuwî sa kalálakihan, hal.: *Huan, amá, binata.*

G. ¿Anó namán ang *kiyás babae?*

N. Ang tumutukoy sa mg̃a pang̃alan ng̃ tao ó hayop na ang kátuturá'y naúukol sa kabábaihan, hal.: *Huana, iná, dalaga, binibini.*

G. ¿Anó ang *kiyás sa bagay?*

N. Ang naúukol sa mg̃a ng̃alan ng̃ bagay na hindî kiyás lalaki ni kiyás babae, gaya ng̃ *aklat, panulat, bulaklak, kahoy, bahay, tubig,* atbp.

G. ¿Anó ang tinátawag na *bilang* (ó número)?

N. Tinátawag na bilang ang pagbabagong nang-

yayari sa Balarilà upáng mákilala kung ang isáng salitâ ay naúukol sa iisá ó maraming tao, hayop ó bagay.

G. ¿Mayroóng ilán ang bilang?

N. Dalawá: *bilang na iisá* (ó número singular) at *bilang na dalawá ó marami* (ó número plural.) *Bilang na iisá*, ang tumutukoy sa pañgalan ng̃ isáng tao, hayop ó bagay, hal.: *bahay, aklát, panulat. Bilang na dalawá ó marami*, ang tumutukoy sa pañgalan ng̃ dalawá ó maraming tao, hayop ó bagay, hal.: *mga bahay, mga aklát, mga panulat.*

G. ¿Anó ang tinátawag na *lagáy* (ó caso)?

N. Ang kalágayan at mg̃a pangyayari na, matatagpûán sa kaisipán ang isáng salitâng pinagbábaling hinggíl sa kapwà salitâ.

G. ¿Paano ang pagpapákilala ng̃ ganyáng kalágayan at mg̃a pangyayari?

N. Sa ating wikà'y sa pamamagitan ng̃ mg̃a pangakbáy (ó artículo) at mg̃a pang-ukol (ó preposición.)

G. ¿Ilán ang mg̃a lagáy sa Wikang Tagalog?

N. Tatló lamang ang sa kasàlukuya'y ginagamit: *pangtukoy* (ó nominativo), *pang-ari* (ó genitivo) at *panglayon* (ó acusativo.)

G. ¿Anó áng tungkulin ng̃ pangtukoy (ó nominativo)?

N. Tukuyin ang pañgulo (ó sujeto) na siyáng nagbibigáy ng̃ kahulugán sa pangwatas (ó verbo), hal.: *Si Pedro, sina María.*

G. ¿Anó ang kahulugán ng̃ pang-arì (ó genetivo)?

N. Ang naúukol sa pag-áari, ó ang tumutukoy sa bagay na itó, hal: *Ang aklát ni Lucio; ang kay* Ki*kong panulat.*

G. ¿Anó ang kátuturán ng̃ panglayon (ó acusativo)?

N. Ang tumutukoy sa ng̃alan ng̃ tao ó bagay na siyang tinutungo ó nilálayon ng̃ pangwatas, hal: *Paroón ka kay Ricardo; maglakbáy tayo sa Bulakán.*

II KABANATA.

Salitang Pang-akbay (o Articulo.)

GURÒ. ¿Anó ang kahulugán ng̃ *salitang pang-akbáy?*

NAG AARAL. Ang pang-akbáy ay isáng pangkát ó bahagi ng̃ kaisipán (ó oración) na siyáng ipinang̃ung̃una ó ipinang-áakbáy sa salitâng pangdiwà (ó sustantivo) at pangturing (ó adjetivo) upáng mákilala ang kanyáng lagáy (ó caso) at bilang (ó número). Kung minsa'y ipinang-aakbáy rin sa ibá pang pangkát ng̃ kaisipán.

G. ¿Ilán sa tagalog ang mg̃a salitâng pang-akbáy?

N. Dalawá lamang: *si* at *ang.*

G. ¿Anó ang kátawagáng dapat ikapit sa dalawáng ito upáng sa paggamit ay mágkabukód?

N. Ang *si* ay dapat pang̃anláng *pang-akbay sa mga ngalan ng tao* at ang *ang* ay *pang-akbáy sa mga ngalan* ng̃ *bagay.*

G. ¿Bakit ang *si* ay ng̃inanláng pang-akbáy sa mg̃a ng̃alan ng̃ tao?

N. Ng̃inanláng ganitó sapagká't siyang iniúuna ó iniáakbáy sa mg̃a pang̃alan ng̃ tao, ó kayâ'y sa mg̃a hayop ó bagay na ang kahulug̃á'y naúukol sa tao.

G. ¿Bakit ng̃inanláng pang-akbáy sa mg̃a ng̃alan ng̃ bagay ang *ang?*

N. Ng̃inanláng ganitó sapagkâ't siyang inaakbáy

sa mga karaniwang pañgalan ng anó mang bagay ó hayop.

PANG-AKBAY SA MGA NGALAN NG TAO.

G. ¿Saansaán dapat iakbáy ang pang-akbáy na *si?*

N. Sa mg̃a tuntuning sumusunód:

Una.—Sa pañgalan ng̃ tao, kailan ma't ito'y na sa lagáy na pangtukoy (ó caso nominativo), hal.: *Si Huan, si Yayang, si Mameng, si Neneng.*

Ikalawá.—Sa anó mang pañgalan ng̃ hayop ó bagay kayâ, kailan ma't itó'y iñginañgalan sa tao ó ang kahuluga'y dito náuuwî, hal.: *Si Lumpó, si Bulág, si Bubuyog, si Galit, si Sampalok, si Katuray.*

Ikatló.—Sa alín mang pamagát ng̃ kathâ ó dulâ kailan ma't tinutukoy ang kumathâ, hal.: *Si Banaag at Sikat, si Pinaglahuan, si Walang Sugat.*

Ikapat.—Sa anó mang ng̃alan ng̃ katungkulan kailan ma't binabanggit sa kasunód ang pañgalan ng̃ táong may tungkulin, hal.: *Si Speaker Osmeña, si Kinatawáng Quezón, si Profesor Blumentritt, si Gobernador Santos.*

Ikalima.—Sa mg̃a pañgalang itinátawag sa mg̃a magulang at kapattíd, kalahì at katoto, hal.: *Si tatay, si nanay, si kaka, si kuya, si kababayan, si kaibigan.* Gayón din sa mg̃a ng̃alang itinátawag sa mg̃a kamaganak, ng̃unì't tañging mangyayari ang ganitó kailán ma't na sa mg̃a salitâng hirám, hal.: *Si tio, si primo, si kumare, si kumpare.*

G. ¿Kung ibig tumukoy sa dalawá ó marami, ¿anó ang dapat gamitin?

N. Dapat gamitin ang *siná*, na nanggaling sa pang-

akbáy na *si* at dinagdagán nḡ *na*, kailán ma't ibig tumukoy sa dalawá ó maraming tao, hal.: *Siná Miling, siná Teroy.* Sa mḡa salitâng itó'y mapagtatantô na si Miling ó si Teroy ay may mḡa kasamaháng akiakibat maging sa pamamahay, sa paglalarô, sa pagliliwalíw ó sa paghahanap-buhay.

G. ¿Paano ang pagtukoy sa bilang na dalawá ó marami sa mḡa panḡalan nḡ tao?

N. Ang panḡalang angkín nḡ isáng tao ay hindî maáaring ilagáy sa bilang na dalawá ó marami (ó número plural) kailán ma't tumutukoy sa sarili lamang niyáng pagkatao. Nḡuni't kung ang panḡalang nátura'y tumutukoy sa kalahatán ó karamihan ay maáaring ilagáy sa bilang na dalawá ó marami, at sa ganitó'y dî dapat gamitin ang *siná* kundî *ang mḡa* na siyáng ginagamit sa mḡa bagay; hal.: *Ang mḡa Pedro, ang mḡa Karlos,* ibig sabihin sa makatwíd ang mḡa tinatáwag na Pedro ó ang mḡa nanḡánḡalang Karlos.

G. ¿Paano ang pagbabaling (ó declinación) nḡ pang-akbay na *si?*

N. Gaya nḡ sumusúnód:

PAGBABALING NḠ PANG-AKBAY NA SI

	Bilang na isá		*Bilang na dalawá ó marami*
Pangtukoy...	Si	Pangtukoy	Siná
Pang-arì.....	Ni Kay	Pang-arì...	Niná Kiná ó kaná.
Panglayon...	Kay Ni	Panglayon.	Kiná ó kaná Niná

G. ¿Kailán dapat gamitin ang na sa lagáy na pang-tukoy?

N. Ginágamit ang *si* sa bilang na íisá at *siná* sa dalawá ó marami kailán ma't tinutukoy ang pañgalan nğ tao, hal.: *Si Kulas*, kung siyá lamang, at *sina Kulas* kung may ibá pang kasama ó akibat.

G. ¿Kailan ginagamit ang na sa lagáy na pang-arì?

N. Ginágamit ang *ni* sa íisá at *niná* sa dalawá ó marami kailan ma't ang bagay na inaarì ó sang-káp ay unang nábabanggít kay sa may arì ó kina-sasangkapán, hal.: *ang aklát ni Lucio, ang bahay niná Enchang.* Kung ang may arì ó kinasasangkapán ay siyáng unang nátutukoy kay sa ináarì ó sang-káp ay dapat gamitin ang *kay* sa íisa at *kiná* sa dalawá ó marami, hal.: *Ang kay Luciong aklát, ang kiná* ó kaná *Enchang na bahay.*

G. ¿Kailan ginagamit ang na sa panglayon?

N. Ginagamit ang *kay* sa íisá at ang *kiná* sa da-lawá ó marami, kailan ma't nagpapákilala nğ layon ó anó mang bagay na ninanasà, hal.: *Dumalaw siyá kay Lukas; paroón tayo kina ó kana Yoyong.* Kung nagpapákilala nğ kung sino ang may gawâ nğ isáng bagay, ó may akdâ nğ aklát ó may likhâ nğ anó man ay dapat gamitin ang *ni* sa íisá at *nina* sa dalawá ó marami, hal.: *Sinulat ni Diego itóng aklát, ang bangka'y ginawa nina Binong.*

G. ¿Kailán hindî dapat gamitan nğ pang akbáy ang pañgalan nğ tao?

N. Hindî ngâ dapat gamitan kailán ma't bina-banggít sa pagtawag, pag-úutos ó pakikisuyo, hal.:

Emong, halika; Lakad na, Tinoy; Teban, pakiabot mo nga ang batiya.

G. ¿Dapat bang lagyán ng̃ pang-akbáy ang bawà't isá kung nagkakasunódsunód ang dalawá ó maraming pang̃alan ng̃ tao?

N. Kung magkakasunódsunód ang dalawá ó maraming ng̃alan ay dapat akbayán ng̃ *si* ang bawà't isá lalòng lalò na kung binibilang ó tinutukoy na isái-sá, hal.: *Si Pedro, si Karlos at si Fidel ay paraparang mabuti.*

PANG-AKBAY SA MGA NGALAN NG BAGAY

G. ¿Saánsaán dapat iakbáy ang pang-akbáy na *ang?*

N. Dapat iakbáy sa mg̃a panutong sumúsunód:

Una.—Sa karaniwang pang̃alan ng̃ anó mang bagay, hal.: *ang bayan, ang tao, ang araw, ang hayop, ang tubig, ang talulót.*

Ikalawá.—Ang pamagát ng̃ mg̃a bansá, bayan, lálawigan, nayon, lansang̃an, at mg̃a poók ay karaniwan ng̃ akbayán ng̃ *ang*; hal.: *Ang Pilipinas, ang Amérika, ang Bulakan, ang Sampalok, ang Eskolta,* atbp.

Ikatló.—Ang pamagát ng̃ mg̃a kapisanan, samahán ó simbahan kailán ma't ibig banggitín, hal. *Ang Taga-Ilog, ang Katubusan, ang Katimawan, ang Paraluman, ang Katedral.*

Ikaapat.—Ang pamagát ng̃ mg̃a aklát ng̃ karunung̃an ó ng̃ mg̃a kathâng kasaysayan kailán ma't binabanggít, hal.: *ang Gramátika, ang Pilosopía, ang Noli me tangere.*

Ikalima.—Ang pañgalan ng̃ mg̃a araw sa buông isáng linggo at ng̃ mg̃a buwán, kailan ma't ibig banggitin, hal.: *ang martés, ang huebes, ang Agosto, ang Disiembre.*

Ikaanim.—Ang pañgalan ng̃ mg̃a katungkulan kailán ma't itó'y binabanggít, hal.: *Ang Komisionado, ang Kinatawan.* Kung may kasunód na pañgalan ng̃ tao ay inaakbayán din ng̃ *ang*, bagamá't maáarì rin ang *si*, hal.: *Ang Komisionado Palma, ó si Komisionado Palma; ang Hukóm Araullo, ó si Hukóm Araullo.*

Ikapito.—Ang pañgalan ng̃ tao, kailán ma't sinusundán ng̃ *itó, iyán, yaón*, ó kayâ'y kung tinutuntóng mabuti, hal.: *Ang Yoyong na itó, ang Huséng yaón.*

Ikawaló.—Iniáakbáy rin sa mg̃a pangwatas (ó verbo), hal.: *Ang binabasa ni Pedro, ang kinakain ni Mente, ang sinusulat ni Huan.*

G. ¿Anó ang dapat gamitin kung ibig tumukoy sa bilang na dalawá ó marami?

N. Ang pang-akbáy na *ang* ay dapat sundán ng̃ *mg̃a* kailan ma't tumutukoy sa bilang na dalawá ó marami (número plural) na siyáng sa bagay na itó'y tanging ginagamit sa ating wikà, hal.: *ang tao*, kung íisá ang binabanggit: at *ang mg̃a tao* kung bumabanggit sa dalawá ó marami.

G. Ang dalawá ó maraming pañgalan ng̃ bagay na nagkakasunódsunód, ¿dapat bang akbayán ng̃ *ang* ang bawà't isá?

N. Kung iniisáisá ang pagbanggít sa hañgád na bilañgin ó luminaw kayâ, ay dapat pañgunahan ng̃ *ang* ang bawà't isáng pañgalan ng̃ bagay, hal.: *Ang matá, ang ilóng at ang tainga ay mahahalagáng sang-*

káp ng katawan ng tao; ang ilog at ang dagat ay kapuwa tubig. Ñguni't kung sa isáng kaisipán ay nagkakasunódsunód ang dalawá ó maraming pangdiwà (ó sustantivo) at dî lubhâng nililinaw ang pagbanggit ay dî dapat akbayáng isáisá ñg *ang* kundî ang una lamang, hal.: *ang masasarap na manggá, lansones, santól at mabulo ay tanging halaman sa Pilipinas.*

G. ¿Paano ŋamán ang pagbabaling (ó declinación) ñg pang-akbáy na *ang*?

N. Gaya nitong sumúsunód:

PAGBABALING NG PANG-AKBÁY NA ANG

Bilang na iisá		*Bilang na dalawá ó marami*	
Pangtukoy...	Ang	Pangtukoy...	Ang mña
Pang-arì.....	Ñg Sa	Pang-arì.....	Ñg mña Sa mña
Panglayon...	Sa Ñg	Panglayon...	Sa mña Ñg mña

G. ¿Kailán dapat gamitin ang na sa lagáy na pangtukoy?

N. Dapat gamitin ang *ang* sa íisá at *ang mga* sa dalawá ó marami kailán ma't tinutukoy ang pañgalan ñg bagay, hal.: *ang bayan* kung bumabanggit sa íisá at *ang mga bayan* kung dalawá ó marami ang ibig tukuyin.

G. ¿Kailán ginágamit ang na sa lagáy na pang-arì?

N. Sa íisa'y ginágamit ang *ng* at *ng mga* sa dalawá ó marami, kailán ma't ang bagay na inaarì ó sangkáp ay unang nábabanggít kay sa may arì ó kinasasangkapán, hal.: *ang panitik ng manunulat, ang ulo ng sanggól, ang mga bulaklák ng dalaga.* Kung ang may arì ó kinasasangkapán ay siyáng unang

nátutukoy kay sa bagay na inaarì ó sangkáp ay dapat gamitin ang *sa* sa íisá at *sa mga* sa dalawá ó marami, hal.: *ang sa manunulat na panitik, ang sa sanggól na ulo, ang sa dalagang mga bulaklak.*

G. ¿Kailan namán ginágamit ang na sa panglayon?

N. Ginágamit ang *sa* sa íisá at *sa mga* kung dalawá ó marami kailan ma't nagpapahiwatig ng̃ lugál, nasà ó ano mang bagay na naúukol dito, hal.: *Mag lalakbáy siyá sa Mindanáw, umanib tayo sa mga kalahi.* Kung nagpapahayag namán nang kung sino ang gumawâ, kumathâ ó lumikhâ ng̃ ano mang bagay ay ginagamit ang *ng* sa íisá at *ng mga* sa dalawá ó marami, hal.: *Ang aklát ay niyari ng limbagan, ang lansanga'y ginawa ng mga tao.*

III KABANATA

Salitang Pangdiwa (o Sustantivo)

GURÒ. ¿Anó ang káhulugán ng̃ *salitang pangdiwa?*

NAG-AARAL. Salitâng pangdiwà, ang bahagi ó pangkát ng̃ kaisipán na tumutukoy ó nagpapakilala ng mg̃a pang̃alan ng̃ tao, hayop ó bagay sang-ayon sa kanyáng kalikasán, diwà ó halagá: hal.: Bahay, tubig, dagat, Pedro, Bulakán. Dapat mabatid na ang *pangdiwa* ay maáaring lumagáy ó lumagì sa kaisipán sa kanyáng sarili lamang, at dahil dito kung kayâ ikinapit ang ganyáng pamagát.

G. ¿Alin ang pang̃ulong bahagi ng̃ pangdiwà?

N. Ang dalawáng ito: *pangdiwa sa bagay* at *pang diwa sa tao.*

G. ¿Anó ang pangdiwà sa bagay?

N. Ang naúukol sa madlâng pañgalan ng̃ tao, hayop ó bagay na karaniwan na tumutukoy sa íisáng panig ó hugis, hal.: tao, pusà, ilog, mg̃a pañgalang bumabanggít sa lahát ng̃ tao, sa lahát ng̃ pusà at sa lahát ng̃ ilog.

G. ¿Anó namán ang pangdiwà sa tao?

N. Ang naúukol sa tiyák na pañgalan ng̃ tao, hayop ó bagay upáng mápaibá ó huwág mápalahók sa ibáng pañgalang tumutukoy rin sa kanyáng panig ó hugis, hal.: *Maynila, Ricardo, Bagumbayan*, mg̃a pamagát na bumabanggít sa isáng bayan, sa isáng tao at sa isáng daán ó lansañgan.

G. ¿Anó ang dapat matantô ukol sa salitâng pangdiwà?

N. Na, sa Wikàng Tagalog, ang pangdiwà'y hindî pabagobago sa kiyás (ó género), hal.: áso, pusa, kabayo, mg̃a salitâng hindî matiyák kung ásong lalaki ó pusàng babae, ó anó man.

G. ¿Pano ang dapat gawín upáng matiyák ang kiyás ng̃ pañgalan ng̃ isáng tao ó hayop?

N. Ang mg̃a pañgalang tumutukoy sa tao ó hayop ay dapat dagdagán ng̃ *lalaki* kung sa kiyás na itó bumabanggít at *babae* kung dito namán naúukol, upáng mákilala ang tagláy na kiyás ng̃ ìsá't isá; hal.: sa batà, batàng lalaki, kung itó ang nais tukuyin, sa pusà, pusàng babae, kung itó namán ang ibig banggitín.

G. ¿Mayroón kayâ sa ating wikà ng̃ mg̃a salitâ ó pañgalan na sa kaniyáng sarili'y tumutukoy sa lalaki ó sa babae, kahì't na ang mg̃a itó'y hindî idagdág?

N. Mayroón pò, bagamá't ang mg̃a salitâng itó'y

kákauntî, hal.: *amá*, na sa lalaki tumutukoy, at *iná* sa babae namán, amaín at ali, binatà at dalaga, bagongtao at binibini, at ibá pa.

G. ¿Anó ang dapat mabatíd ukol sa mg̃a ng̃alan ng̃ tao?

N. Ang mg̃a ng̃alan ng̃ tao na ng̃ayo'y kasalukuyang ginagamit natin, palibhasà'y hirám sa wikàng kastilà ay may sariling kiyás na tagláy, sa makatuwid bagá'y ang isáng ng̃alan ay nauúnawàan agád kung náhihinggíl sa lalaki ó sa babae; hal.: Claro ó Clara, Domingo ó Dominga, Pascual ó Pascuala.

G. Paano ang paglalagáy sa bilang na dalawá ó marami (ó número plural) ng̃ mg̃a salitâng pangdiwà?

N. Sa dalawáng kaparaanán:

Una:—Kung pangdiwàng dalisay (ó simple) ay sa pamamagitan ng̃ *mga*, hal.: mg̃a tao, mg̃a bahay, mg̃a hayop, mg̃a bulaklák.

Ikalawa.—Ang isáng pangdiwàng mayhalò na nagbuhat sa *mag* ay inuulit ang unang pantíg ng̃ ugát, hal.: mag-iná, mag-amá, magbayáw, ay ginagawâng mag-iiná, mag-áamá, magbábayáw, kung tumutukoy sa dalawá ó marami.

G. ¿Paano ang pagbábaling sa salitâng pangdiwà?

N. Sa pamamagitan ng̃ mg̃a pang-akbáy na *si* at *ang* at ang kanikanyáng sinasakláw. Náitó ang mg̃a halimbawà:

PAGBABALING NG PANGDIWA

SA NGALAN NG TAO

Bilang na isá		*Bilang na dalawá ó marami*	
Pangtukoy	Si Lucio.	Pangtukoy	Siná Lucio.
Pang-arì.	Ni Lucio. Kay Lucio.	Pang-arì.	Niná Lucio. Kiná ó kaná Lucio
Panglayon.	Kay Lucio. Ni Lucio.	Panglayon.	Kiná ó kaná Lucio Niná Lucio.

SA NGALAN NG BAGAY

Bilang na isá		*Bilang na dalawá ó marami*	
Pangtukoy	Ang aklát.	Pangtukoy	Ang mg̃a aklát.
Pang-arì.	Ng̃ aklát. Sa aklát.	Pang-arì.	Ng̃ mg̃a aklát. Sa mg̃a aklát.
Panglayon.	Sa aklát. Ng̃ aklát.	Panglayon.	Sa mg̃a aklát. Ng̃ mg̃a aklát.

UKOL SA ILANG BAHAGI NG PANGDIWA

G. ¿Sa anó pa nabábahagi ang salitâng pangdiwà?

N. Sa tinátawag na *dalisay* (ó simple) at *mayhalo* (ó compuesto). (1) Tinátawag na *dalisay* ang salitâng walâng idinaragdág na anó man sa kanyáng pagigíng salitâ ó kayâ'y ang salitâng tinátawag na ugát, hal.: sanggól, bahay, kahoy, banál. Tinátawag na *mayhalo* ang salitâng dalisay ó ugát na dinagdagán ng anó mang anyô (ó partícula) magíng sa una ó hulihán kayâ, hal.: kabatàan, kabuhayan, kasalo, pabang̃ó, pag-ibig, pag asa, atbp.

G. ¿Paano ang mg̃a kaparaanáng ginagawâ nang ang salitâng dalisay ay maging salitâng mayhalò?

N. Sa mg̃a paraáng sumúsunód:

Una.—Lahát halos ng̃ mg̃a salitâng dalisay ó ugát na inangkapán ng̃ *ka* at sinugpung̃án ng̃ *an* ó *han* sang-ayon sa mg̃a pangyayari, hal.: buhay, bayan, batà, gandá, buti, linis, atbp. ay nagigíng kabuhayan, kabayanan, kabatàan, kagandahan, kabutihan, kalinisan.

---

(1) Ginawa kong íisang salita ang *mayhalo* bagamá't ang katotohana'y dalawá, upáng máitumbás natin sa salitang *compuesto* ng̃ kastila.

Ikalawá.—Ang mg̃a salitâng dalisay ó ugát na inangkapán ng̃ *ka* ay nagigíng mayhalò, na, ang kahuluga'y naúuwî sa may akibat ó may kasama ó may kaakbáy, hal.: salo, sunò, sama, sabáy, piling, sakáy, larô, tulong, atbp. ay nagigíng kasalo, kasunò, kasama, kasabáy, kapiling, kasakáy, kalarô, katulong. Dapat alaming ang mg̃a itó'y nagbabadyá lamang ng̃ isá sa mg̃a kasama, akibat ó kaakbáy, at kung ibig magsulit ng̃ dalawá ay kailang̃ang angkapán pa ng̃ anyông *mag*, hal.: magkasalo, magkasunò, magkasama, magkasabáy, atbp. Kung nagbabadyá namán ng̃ karamihan ay dapat ulitin ang unang dalawáng pantig ng̃ ugát, hal.: magkasalosalo, magkasamasama, magkasabaysabáy, atbp.

Ikatló.—Ang mg̃a salitâng dalisay na maáaring gawíng pangwatas ay nagigíng mayhalò kung angkapán ng̃ anyông *pa*, hal.: sa dusa ay parusa, sa bang̃ó ay pabang̃ó, sa hiyás ay pahiyás, sa utang ay pautang, sa mana ay pamana, atbp.

Ikapat.—Ang mg̃a salitâng dalisay na bumabanggit sa ng̃alan ng̃ mg̃a kamag anak na inangkapán ng̃ anyông *mag* ay nagigíng mayhalò na ang kahuluga'y tumutukoy sa dalawá, hal.: amá, iná, bayáw, asawa, pinsan, anák, atbp. ay nagigíng mag-amá, mag iná, magbayáw, mag-asawa, magpinsan, mag-anák. Kung nais tumukoy sa tatló ó marami ay dapat ulitin ang unang pantig ng̃ salitâng dalisay, hal.: mag-áamá, mag-íiná, magbábayáw, magpípinsan, atbp.

Ikalima.—Ang mg̃a salitâng dalisay na nagbabadyá ng̃ ano man na angkapán ng̃ *pinaka* ay nagigíng mayhalò na ang kahuluga'y ang bagay na humaha-

lili, hal.: tao, hayop, walís, tinapay, tubig, magulang, iná, amá, alilà, atbp. ay nagigíng pinakatao, pinakahayop, pinakawalís, pinakatubig, pinakaanó, pinakaalilà, atbp.

Ikaanim.—Ang mg̃a dalisay na tumutukoy din sa mg̃a ng̃alan ng̃ mg̃a kamag-anak ay nagigíng mayhalò kailan ma't inangkapán ó sining̃itan ng̃ anyông *in* at inulit ang kanyáng unang pantíg, na ang kahuluga'y ang mg̃a ng̃alang hindî tunay ó hawa lamang, hal.: amá, iná, anák, ali, kapatid, atbp. ay nagigíng ináamá, iníiná, ináanák, ináali, kinákapatíd.

Ikapitó.—Ang mg̃a dalisay na tumutukoy sa mg̃a ng̃alan ng̃ bung̃a, ng̃ bulaklák, ng̃ kasangkapan, atbp. ay nagigíng mayhalò kailan ma't inangkapán ó sining̃itan ng̃ *in*, na ang kahuluga'y ang pagkakátulad ó pagkakáparis, hal.: balimbing, santol, gulay, sampaga sampagita, kamatsilé, karayom, sandók, tabò, ay nagigíng binalimbing, sinantól, ginulay, sinampaga, sinampagita, kinamatsilé, kinarayom, sinandók, tinabò.

Ikawaló.—Ilan sa mg̃a salitâng dalisay ay nagigíng mayhalò kung angkapan ó sing̃itan ng̃ *in* at sugpung̃an ng̃ *an*, na, ang katutura'y ang katapusán ng̃ anó man, hal.: kayas, tabas, pilì, atbp. ay nagiging kinayasan, tinabasan, pinilìan. Kung nagbabadyá ng̃ karamihan, ang *in* ay dapat dagdagán ng̃ *pag*, na sa madalîang sabi ay nagiging *pinag* at saká sugpung̃an ng̃ *an*, hal.: pinagkayasan, pinagtabasan, pinagpilìan.

Ikasyám.—Gayón ding pagbubuô ang dapat gawín ukol sa pagbabadyá ng̃ ilang ng̃alan ng̃ ano mang bagay na ginamitan, nilagyan ó ginawâng gayón sang-

ayon sa ugat na taglay, hal.: sa pulót ay pinulután, sa gulay ay ginulayan, sa burdá ay binurdahán, sa guhit ay ginuhitan, sa pulá ay pinulahán, atbp.

Ikasampuo.—Kung iangkáp ang anyông *pang* sa iba't ibang ugat ay nagiging pangdiwà, na, ang kahuluga'y ang kasangkapang iginagawâ ng anó man. Dapat lamang alamín na itóng *pang* ay siyang bumabago sa ilang titik ng ugat, gaya ng mápupuná sa mga kabanatang haharapin. Halimbawà: pang hakot, panghuli, panggapas, pang-ahit, panarók, pamalò, pamahid, pangtunóg, pangahig, panilò, atbp.

PANGDIWANG PANGWATAS (Ó VERBAL)

G. ¿Anó ang tinátawag na *pangdiwang pangwatas?*

N. Yaóng pangdiwàng nagbuhat ó nanggaling sa mga pangwatas.

G. ¿Alínalín ang mga pangdiwàng pangwatas?

N. Ang mga sumúsunód:

1.—Nagagawâng mga pangdiwà ang mga pangwatas na binaybáy sa *um* sa pamamagitan ng anyông *pag* na iniangkáp sa mga salitâng ugát, hal.: basa, sulat, lakad, takbó, langoy, kain, araw, ulan, suntók, upô, sigáw, atbp. ay nagigíng pagbasa, pagsulat, paglakad, pagtakbó, paglangóy, pagkain, pag-araw, pagulan, pagsuntók, pag-upô, pagsigáw.

2.—Nágagawâ ring mga pangdiwà ang mga pangwatas na binaybáy sa *mag* sa pamamagitan ng anyông *pag* na iniangkáp sa mga ugát na inulit ang isá ó dalawáng titik ng unang pantíg nitó, hal.: aral, salitâ, saing, lutò, sabi, wastô, masíd, habol, hanáy, buô, lakip, atbp. ay nagigíng pag-aaral, pagsasalitâ, pag-

sasaing, paglulutò, pagsasabi, pagwawastô, pagmamasid, paghahabol, paghahanáy, pagbubuô, paglalakip.

3.—Ang mg̃a pangwatas na binaybáy sa anyông *mang* ay nang̃agagawâ ring pangdiwà sa pamamagitan ng̃ anyông *pang* na inuulit ang unang dalawáng titik ng̃ ugát na binago, tagláy ang kanyáng pagkakabagong malimit mangyari, hal.: huli, isdâ, utang, pulót, puti, bató, tiklóp, pitás, atbp. ay nang̃agigíng panghuhuli, pang̃ing̃isdâ, pang̃ung̃utang, pamumulot, pamumuti, pangbabató, paniniklóp, pamimitás.

4.—Nagagawâ pa ring mg̃a pangdiwà ang mg̃a pangwatas na binaybáy sa *ma* sa pamamagitan ng̃ anyông *pagká*, na iniaangkáp din sa salitâng ugát, hal.: tuto, tulog, higâ, hulog, takot, gulat, bagód, iníp, atbp. ay nagigíng pagkatuto, pagkahulog, pagkatakot, pagkagulat, pagkabagód, pagkainíp.

PANGDIWANG MALIMIT (Ó FRECUENTATIVO)

G. ¿Ano ang tinátawag na pangdiwàng malimit?

N. Yaóng nagbabadyá ng̃ kadalasán sa paggawâ ó ginagawâ sang-ayon sa mg̃a gawâ ó kilos ng̃ ugát.

G. ¿Paano ang mg̃a paraán ng̃ pag'ubuô sa bagay na itó?

N. Sa iba't ibang kaparaanán:

Una.—Sugpung̃án ng̃ *an* ó *han* sang-ayon sa tuntuning sinúsunód ang salitâng ugát, hal.: sa damó ay damuhán, sa halaman ay hálamanán, sa ikmó ay ikmuhan, sa saging ay saging̃án, sa niyóg ay niyugan sa kawayan ay káwayanán, sa bahay ay bahayán, sa paligò ay paligùan, sa pusalì ay pusalìán, atbp.

Ikalawá.—Sugpung̃án din ng̃ *an* ó *han* ang ugat, saka

ulitin ó dalawahín ang unang pantig nitó, hal.: sa kain ay kakanán, sa silíd ay sisidlán, sa upô ay úupán, sa higâ ay hihigán, atbp.

Ikatló.—Angkapán ng̃ *ka* at sugpung̃án ng̃ *an* ó *han* ang salitâng ugát, saka ulitin ang unang pantig nitó, hal.: sa tisod ay kátitisuran, sa hulog ay káhuhulugan, sa dapâ ay kádadapâan, sa untóg ay káuuntugán, atbp.

Ikaapat.—Nagagawâ ring pangdiwàng malimit ang ilang mg̃a pangwatas sa kanyáng mg̃a panahóng haharapín, hal.: paghuhukumán, pagbibitayán, pagbabarilán, pagpapatayán, pagbibinyagán, pagbabaunán, atbp.

PANGDIWANG KARAMIHAN (Ó COLECTIVO)

G. ¿Anó ang tinátawag na *pangdiwang karamihan?*

N. Yaóng na sa bilang na iisá ay tumutukoy sa maraming ng̃alan, bagay ó anó man sang ayon sa lamán ng̃ ugát.

G. ¿Paano ang kanyáng pagbubuô?

N. Sa mg̃a kaparaanáng sumusunód:

Una.- Ang iláng salitâng ugát na nagbabadyá ng̃ panahón na angkapán ng̃ anyông *mag* ay nagsasaysáy ng̃ kabuûan, hal.: sa hapon ay maghapon, sa damág ay magdamág.

Ikalawá.—Kung iniangkáp ang *sang* na nagbuhat sa *isá*, ay nagbabadyá ng lahát ó kabuûan ng̃ anó mang bagay na tagláy ng̃ ugát, hal.: sang oras, sang-araw, sanglinggó, sangbuwán, sangtaón, sangpuô, sangdaán, sanglibo, sanglaksâ, sangyutà, atbp.

Ikatló.—Sa mg̃a ugat na nagsusulit ng̃ poók ó anó man na angkapán ng̃ *sang* at sugpung̃án ng̃ *an* ó

han ay nagbabadyá rin ng̃ karamihan ó kabuûan, hal.: Sangbahayán, sangbayanán, sangdaigdigan, sangsinukuban, sangtinakpán, atbp.

Ikaapat.—Kung angkapán ng̃ *sang* ang mg̃a pangdiwàng mayhalò sa pamamagitan ng̃ *ka* at *an* ó *han* ay nagbabadyá naman ng̃ ganáp na kabuûan, hal.: Sangkapulùan, sangkatauhan, sangkalang̃itan, sangkalupàan, at iba pa.

IV KABANATA

Salitang Pangturing (o Adjetivo)

GURÒ. ¿Anó ang kátuturán ng̃ *salitang pangturing?*

NAG AARAL. Salitâng pangturing ay isáng bahagi ó pangkát ng̃ kaisipán na siyáng inilalakip ó idinaragdág sa pangdiwà upáng mabago ó mákilala ang kátuturán nitó.

G. Ang mg̃a salitâng pangturing, ¿sa ilán nabábahagi?

N. Sa dalawá, gaya rin ng̃ pangdiwà: *dalisay* at *mayhalo. Dalisay* ang salitâng walâng idináragdág na anó man sa kanyáng pagigíng salitâ, hal.: tamád, pang̃it, duwág, payapà, tahimik. *Mayhalo* ang salitâng ugát ó dalisay na dinagdagán sa una ó hulihán ng̃ anó mang anyô (ó partícula), hal.: mabuti, mataás, malakí, masamâ, magandá.

G. ¿Marami bagá sa ating wikà ng̃ mg̃a pagturing?

N. Sa mg̃a salitâng dalisay ó ugát ay hindî lubhâng karámihan, samantalàng sa mg̃a salitâng mayhalò ay siyáng lubhâng marami.

G. ¿Pano ang paraáng ginagawâ nang ang mg̃a

salitâng ugát ó dalisay ay magíng salitâng mayhalò?

N. Ang karaniwang gawín ukol sa bagay na itó ay dinaragdagán ng̃ *ma* sa unahán ng̃ salitâng ugât ó dalisay.

Náritó ang isáng talâán ng̃ mg̃a salitâng ugát ó dalisay na nagiging salitâng mayhalò sa mg̃a salitâng pangdiwà (ó sustantivo) at sa mg̃a pangturing (ó adjetivo).

Ugát ó dalisay	*Salitang pangdiwa*	*Salitang pangturing*
Buti	Kabutihan	Mabuti
Samâ	Kasamâán	Masamâ
Pulá	Kapulahán	Mapulá
Lakí	Kalakihan	Malakí
Habà	Kahabàan	Mahabà
Lakás	Kalakasan	Malakás
Bigát	Kabigatan	Mabigát.

Nagiging salitâng pangturing ang mg̃a ugat na nagbabadyá ng̃ pagkakáparis ó pagkakápantay kailan ma't inangkapán ng̃ *ka*, hal.: kaparis, katulad, kapara, kawang̃ís, kahambíng, kamukhâ, kawangki, kapantay, at iba pa.

Nagiging pangturing din ang mg̃a ugat na nagsusulit ng̃ pagkakahatì ó kalagayan ng̃ anó man kailan ma't inangkapán ng̃ *ka*, hal.: kahatì, kaputol, kapiraso, kabiyák, kauntî, kapaták, karampót, atbp.

Nagiging pangturing pa ang mg̃a ugat na nagsasaysáy ng̃ anó man kailan ma't inangkapan ng̃ *ka* at inulit ang buông ugat ó unang dalawang pantíg nitó, hal.: kagulatgulat, katakottakot, kagitlágitlá ex-sindáksindák, kahapishapis, kakilákilabot, katawátawá, kalugódlugód, kaibig-ibig, kaayaaya, atbp. Ang mg̃a

pangturing na ito'y maáari ring sabihin sa pamamagitan ng̃ *naká* na inulit ang unang pantíg ng̃ ugat, hal.: nakagugulat, nakatatakot, nakagigitlá, atbp.

G. ¿Mayroón pa bagang ibang pangturing na nagbubuhat sa iba?

N. Oó pò na nanggaling sa pangwatas at pinamagatáng *pangturing na malimit.* Náitó ang iba't ibang paraán ng̃ kanyang pagbubuô.

Una.—Angkapán ng̃ *ma* ang salitâng ugát at sugpung̃án ng̃ *in* ó *hin* sang-ayon sa sinusunód na tuntunin, hal.: masintahin, maawàin, mahabagín, maibigín, mawilihín, masuwayin, masunurin, mairugín, at iba pa.

Ikalawá.—Angkapán din ng̃ *ma* at sugpung̃án ng̃ *in* ó *hin*, sakâ ulitin ang unang dalawang titik ng̃ unang pantíg ng̃ ugat, hal.: matutulugín, matatawanín, magagalitín, malilimutín, masasaktín, mapapalarín, malulugdín, matatakutín, atbp.

Ikatló.—Sugpung̃án lamang ng̃ *in* ó *hin* ang salitâng ugat, hal.: Gálisin, mutàin, bulutung̃ín, pigsahin, hikàin, iyakin, sumbung̃in, tiyanin, bukulin, atbp.

Ikapat.—Nagiging pangturing din ang mg̃a panahóng haharapín ng̃ pangwatas na binaybáy sa *mag*, hal.: magsasakâ, magpapandáy, magbabaká, magbababóy, magguguláy, magpapalayók, magpapasán, magbubuhát, atbp.

Ikalimá.—Nagiging pangturing pa rin ang mg̃a panahóng haharapín ng̃ pangwatas na binaybáy sa *mang*, hal.: manggagawà, manggugupit, manghahabi, mangwawalis, mang̃ing̃isdâ, mánunubós, máninilâ, mánunu-

lát, mánunulâ, mámamahayág, mángangathâ, mánanalaysáy, mánanagalóg, atbp.

Ikaanim.—Angkapán ng̃ *mapag* ang mg̃a salitâng ugat, hal.: mapagbirô, mapaglarô, mapagmasíd, mapagpuyát, mapagbulóng, mapaglibák, mapagbiyayâ, mapagdasál, atbp.

Ikapitó.—Angkapán naman ng̃ *palá* ang ugát, hal.: Palakaín, palainóm, palausáp, palasumpâ, palatakbó, palasulát, palabasá, palasayáw, palasuwáy, palasigáw, palalarô, palabihís, atbp.

Ikawaló.—Angkapán ng̃ *tagá* ang mg̃a salitâng ugát. Dapat alamíng ang mg̃a ugat na binaybáy sa *mag* ó *mang* ay dapat magtaglay ng̃ *pag* ó *pang*, hal.: tagatanod, tagabantáy, tagatugtóg, tagakain, tagapaglutò, tagapagsaing, tagaing̃at, tagapang̃asiwà, tagapaglabá, atbp.

G. ¿Anó ang kaibháng nangyayari sa mg̃a salitâng pangdiwà at sa mg̃a pangturing?

N. Malakí pô ang pagkakaibá ng̃ dalawáng itó, sapagkâ't ang pangturing kailan ma'y nang̃ang̃ailang̃an ng̃ tulong ng̃ isáng pangdiwà upáng magtagláy ng̃ isáng buông kahulugán ó kayâ'y bumuô ng̃ isáng kaisipán (ó oración); samantalàng ang pangdiwà ay dî na kailang̃an ang tulong, at sukat sa kanyáng sarili'y maáaring magkaroón ng̃ isáng buông kátuturán. Halimbawà: malinaw na tubig, magandáng buwán, mainit na araw. Sa halimbawàng itó ang *tubig*, ang *buwán* at ang *araw* ay mg̃a salitâng pangdiwà na siyáng nagbibigáy ng̃ kahulngán sa kaisipán, at kahì't banggitín ang bawà't isá ay maúunawàan ng̃ síno man; samantalàng ang *malinaw*, *magandá* at

mainit ay mĝa pangturing na siyáng bumabago ó tumutuiing nĝ kátuturán sa mĝa pangdiwàng kasakasama nilá, at kung banggitín nĝ walâng katulong ay hindî maúunawàan nĝ síno man, sapagka't hindî matantông kung anó ang malinaw, kung anó ang magandá ó kung anó ang mainit.

G. ¿Maáarì bagá kung minsang malagáy siyáng mag-isá sa kaisipán?

N. Maáarì pò, kailan ma't ang salitâng pangdiwà na siyáng nagbibigáy nĝ kátuturán ay hindî nakalantád, nĝuni't dapat matalastás na nakatagò, hal.: ang mĝa masasamâ'y pinarurusahan, ang ikalimá'y huwág papatáy. Sa *masasama* ay nakatagò ang salitâng *tao* at sa *ikalimá* ang salitâng *utos*.

G. ¿Maáarì kayâng ang salitâng pangturing ay gamitin lang mag-isá sa pamamagitan nĝ ibáng paraán?

N. Oo pò, maáarì, kailan ma't ináakbayán sa una nĝ pang-akbáy *ang* na ang kátuturá'y katumbás sa isáng nĝalang pangdiwà, hal.: ang *masama* ay dapat itapon, ibig sabihin nitó sa makatuwíd ang *kasamaan*; ang *mabuti* ay dapat úliranin, sa makatuwíd tinutukoy ang *kabutihan*.

UKOL SA BILANG NA DALAWA Ó MARAMI

G. ¿Pano ang paglalagáy sa bilang na dalawá ó marami nĝ mĝa salitâng pangturing?

N. Kung mĝa salitâng dalisay ó ugát ay pinanĝunĝunahan nĝ *mga* na siyáng ginagamit sa ganitóng bagay, hal.: panĝit na tao, tamád na lalaki, kung sa

iisá, at kung sa dalawá ó marami'y ginagawâng mg̃a pang̃it na tao, mg̃a tamád na lalaki.

Kung mg̃a salitâng mayhalò na nagbuhat sa *ma* ay inúulit lamang ang unang pantíg ng̃ ugát, hal.: malaking aklát, mahabàng talumpatì, magandáng dalaga kung sa íisá, at nagiging malalaking aklát, mahahabàng talumpatì, mg̃a magagandáng dalaga kung sa dalawá ó marami. (1) Ng̃uni't kung ang salitâng pangdiwà ay siyáng náuuná kay sa pangturing ay dapat lagyán ng̃ *mga* at itó'y kailang̃ang iuná sa pangdiwà at ulitin ang unang pantíg ng̃ salitâng ugát, hal.: mg̃a talumpatìng mahahabà, mg̃a dalagang magagandá.

G. Kung sa isáng kaisipán ay nagkakasamasama ang mg̃a salitâng pangturing, ¿paano ang dapat gawin?

N. Sakalìng ang náuuná'y ang salitâng pangdiwà kay sa mg̃a pangturing, doón dapat iuná ang *mga* at sa mg̃a itó (pangturing) ay dî dapat lagyán ang bawà't isá ng̃ *mga* kundî ulitin ang unang pantíg ng̃ bawà't ugát, hal.: Sa Sangtinakpá'y may mg̃a bayang malalakí, madadakilà, magigitíng at mararang̃ál. Kung ang náuuná namá'y ang isáng salitâng pangturing kay sa pangdiwà ay dapat iuná roón ang *mga* at ang

---

(1) Inaakala kong tumpak ang ganitóng tuntunin sa paglalagay sa bilang na dalawa ó marami ng̃ mg̃a salitang pangturing na nagbuhat sa *ma*. Marami ang napapansin kong gumagawa na, pinang̃ung̃unahan pa ng̃ *mga* bukód ang pagulit sa unang dalawang titik ng̃ unang pantíg ng̃ ugát, gaya sa halimbawa, ng̃: *mga mahahabang talumpati, mga dalagang magagandá*. Sa ganáng kuro ko, ang ganito'y hindi tumpák sapagka't hindi man lagyán ng̃ *mga* ay nagbabadyá rin ng̃ dalawá ó marami.

mĝa kasamahán niya'y dapat ulitin ang mĝa unang pantíg nĝ ugát, hal.: Sa Sangsinukob ay may mĝa masasamâng tao, manglulupig, manggagagá at mamámatay sa kapuwà tao. Dapat alamíng ang hulíng paraáng ito'y hindî lubhâng gamitín dî paris nĝ una.

SA MGA SALITANG PANGTULAD (Ó COMPARATIVO)

G. ¿Anó ang *salitang pangtulad?*

N. Salitâng pangtulad, yaóng nagpapakilala nĝ katanĝìán nĝ isáng pangdiwà kung ipaparis ó ihahalintulad sa kapuwà pangdiwà. Sa Wikàng Tagalog itóng pangtulad ay may dalawáng urì: isá'y ang nagbadadyá nĝ pagkakatulad at ang ikalawá'y ang pagkakahigít.

G. ¿Alínalín ang mĝa salitâng pangtulad sa ating wikà?

N. Marami pòng lubhâ, at nárító ang kanyáng pagkakabukódbukód: sa pagkakatulad: *ga* ó *gangga*, *para* ó *gaya*, *magkapara* ó *magkatulad*, *sing* ó *kasíng*, at *magkasíng*: sa pagkakahigit: *lalo* at *pa*.

G. ¿Kailan ginagamit ang *ga* ó *gangga?*

N. Ang *ga* ay ginagamit kailan ma't ibig sukatin ang laki, taas, liit, tigas ó ano man nĝ isáng bagay kung ihahalintulad sa ibá, hal.: itóng brilyante'y ga munggó ang laki, ga bató ang tigás nĝ kanyáng pusô, ga damak ang taás nĝ tubig. Ang *gangga* ay kawangkî rin nĝ *ga* at íisá sila sa paggamit, bagamá't ang talagáng kagamitan niyá'y kung tumutukoy sa bilang na dalawá ó marami, hal.: ang mĝa gangganitóng gawâ ay siyáng inúugalì tuwî na nĝ may masasamâng budhî; ang mĝa gangganiyáng tao ay siyáng mĝa dakilà.

G. ¿Kailán dapat gamitin ang *para* ó *gaya?*

N. Ginagamit ang *para* ó *gaya* kailan ma't pinagpaparis ang isáng bagay sa kapuwà bagay ng walâng lámangan. Ang bagay na ipaparis ay dapat ilagáy sa pangtukoy at ang pagpaparisan ay sa pang-ari, at ang *para* ó *gaya* ay dapat mahulí sa pangturing, hal.: Si Pelisa'y magandáng para ni Mameng; akó'y mabuting gaya niyá; ang mg̃a matá mo'y maningníng na parang bituwín. Dapat alamíng ang *paris* at *tulad* ay kawangkî rin ng̃ *para* ó *gaya*.

Dapat ding matantó na, kung may *ka* sa unahán, na sa madaliáng sabi ay nagiging kapara, kagaya, kaparis, katulad, at ang ibá pang kasing-urì rin nitó gaya ng̃ kawang̃ís, kahambíng, kawangkî, kamukhâ, kahalimbawà, kahalintulad, ay ginagamit ding maminsanminsan katulad ng̃ *para* ó *gaya* lalòng lalò na kung hindî lubhâng mahabà ang isáng kaisipán, hal.: Si Lucio'y katulad ni Fidel; ang pusà'y kaparis ng̃ tigre. Lalòng angkáp kung gagamitin sa pagkakailâ ó kayâ'y dagdagán sa una ng̃ *wala*, hal.: Si Yoyong ay walâng kahalintulad sa karunung̃an; si María'y walâng kahalimbawà sa kahinhinán.

G. ¿Kailan ginagamit ang *magkapara* ó *magkatulad?*

N. Ang *magkapara* ó *magkatulad* at ibá pang gangganitó ay dilì ibá't nanggaling sa kapara, katulad, kaparis, atbp. na inangkapán ng̃ *mag*. Ginagamit ang mg̃a itó sa mg̃a bagay na pinagpaparis ng̃ walâng lámang̃an, na, ang mg̃a pinagpapara ay dapat ilagay sa pangtukoy at ang pangturing ay sa hulí, hal.: Si Petra at si María'y magkapara ng̃ gandá; si Siso at si Mente ay magkatulad ng̃ dunong.

G. ¿Kailán ginagamit ang *sing* ó *kasing?*

N. Ginagamit ang *sing* ó *kasing* kailán ma't pinagpaparis ang isáng bagay sa kapwà bagay nang walâng lámangan, at kailangang ilagáy sa pangtukoy ang pangalan ó bagay na ipaparis at sa pang arì namán ang ngalan ó bagay na pagpaparisan, hal.: ang mga anák ni Lucio'y singlakí ko, si Mateo'y kasingtaás ni Karlos. Kung tumutukoy sa dalawá ó marami'y kailangang ulitin ang unang pantíg ng ugát ng pangturing, hal.: ang mga anák ni Lucio'y singlalakí ko, ang mga áso'y kasínglalakí ng baboy.

G. ¿Kailán namán ginagamit ang *magkasíng?*

N. Ginagamit ang *magkasíng* kailan ma't ang mga pinagpaparis ay na sa pangtukoy at nagsasaád ng dalawáng bagay na magkahalintulad ó magkakapantáy, hal.: si Pedro at si Huan ay magkasingdunong, ang anák mo't ang anák ko ay magkasingbuti. Kung bumabanggít sa bilang na dalawá ó marami ang bawà't isá sa mga pinagpaparis ay kailangang ulitin ang ikalawáng pantíg ng *magkasíng*, at sa katagâng sabi'y gawíng *magkakasíng*, hal.: ang mga anák ko ay magkakasingbuti; ang mga kababayan mo't mga kababayan ko'y magkakasingtulad ng ugalì.

G. ¿Paano ang gagawín kung ibig tumukoy ng isáng ngalan ó bagay na nakahihigít?

N. Sa tatlóng kaparaanáng sumúsunód:

1.—Ilagáy sa pangtukoy (ó nominativo) ang nakahihigít at sa panglayon (ó acusativo) ang náhihigtán, hal.: si Andoy ay marunong kay Pedro; ang áso'y mataás sa pusà.

2.—Ang ganitó ring ayos na pinangunahan lamang

ng̃ *lalo* ang salitâng pangturing, hal.: Si Lucio'y lalòng mataás kay Huan; ang manggá'y lalòng masaráp sa bayabas.

3.—Ang gayon ding ayos na nilagyán ng̃ *pa* sa hulí ng pangturing, hal.: si Yoyong ay maputî pa kay Husé; ang araw ay magandá pa sa buwán.

SA MGA SALITANG PANGTAAS (Ó SUPERLATIVO.)

G. ¿Anó ang *salitang pangtaás?*

N. Salitâng pangtaás ay siyang nagpapakilala sa mg̃a pangturing ng̃ kanyáng kataasán, hal: Si Pedro'y mabuting mabuti, si Lucio'y lubhâng marunong.

G. ¿Paano ang pagtatatág ng̃ mg̃a *salitang pangtaás?*

N. Sa ibá't ibáng kaparaanán:

Una.—Ilagáy sa una ó hulí ang *lubha* ng̃ salitâng pangturing, hal.: Si Ricardo'y lubhâng mabuti, ó kayâ: Si Ricardo'y mabuting lubhâ.

Ikalawá.—Ilagáy ang *totoó* sa una ó hulihán ng̃ salitâng pangturing, hal.: Si Ricardo'y totoóng mabuti, ó kayâ: Si Ricardo'y mabuting totoó. Maáarì rin itóng dalawahín at gawíng totoóng totoó, hal.: Si Ricardo'y totoóng totoóng mabuti.

Ikatló.—Ilagáy sa una ó hulihán ng̃ salitâng pangturing ang *di sapala*, hal.: Si Ricardo'y dî sapalâng mabuti, ó kayâ: Si Ricardo'y mabuting dî sapalâ.

Ikaapat.—Ilagáy sa una ó hulihán ng̃ salitâng pangturing ang *di hamak*, hal.: Si Ricardo'y dî hamak na mabuti, ó kayâ: Si Ricardo'y mabuting dî hamak.

Ikálimá—Ulitin ó dalawahín ang salitâng pangturing na paglalakipin sa pamamagitan ng̃ pang-anib

(ó ligazón) na naúukol, hal: Si Ricardo'y mabuting mabuti; ang pag-áaral ay mahirap na mahirap.

Ikaanim.—Ulitin ó dalawahín ang salitâng pangturing at pangunahan ng̃ anyông *ka* at *an* ó *han* sa hulihán, hal.: Si Ricardo'y kabutibutihan; ang sampagita'y kagandagandahan sa tanáng bulaklák.

Ikapitó—Ang mg̃a salitâng ugát ó dalisay na inangkapán sa una ng̃ *napaka*, hal.: Si Ricardo'y nápakabuti; ang sampagita'y nápakagandá.

Ikawaló.—Ang mg̃a panwatas ay may iláng pangtaás, na, ang ginagawâ ay ihúulit ang buông ugat na siningitan ng̃ *ng*, hal.: tawa ng̃ tawa, tawag ng̃ tawag, kain ng̃ kain.

SA MGA SALITANG PANGLAKÍ (Ó AUMENTATIVO)

G. ¿Anó ang salitâng panglakí?

N. Salitâng panglakí, yaóng nagpaparagdág sa kahulugán ng̃ ugát.

G. ¿Paano ang pagbubuô ng̃ mg̃a itó sa ating wikà?

N. Sa dalawáng kaparaanán lamang:

1)—Ilagáy sa una ng̃ ugát ang salitâng *malakí*, hal.: malakíng tao, malakíng hayop, malakíng lalaki, malakíng babae, malakíng bahay, malakíng pusà, malakíng susô, atbp.

2)— Sugpung̃án ng̃ *an* ó *han* ang ilang salitâng ugát, hal.: sa ulo ay uluhán, sa matá ay matahán, sa ilóng ay ilung̃án, sa bibig ay bibigán, sa ng̃usò ay ng̃usùán, atbp. Dapat alamíng ang mg̃a salitâng itó'y maáarì ring sabihin sa pamamagitan ng̃ *malakí*, hal.: malakíng ulo, malakíng matá, malakíng ilóng, atbp.

SA MGA SALITANG PANGLIÍT (Ó DIMINUTIVO)

G. ¿Anó ang *salitang pangliít?*

N. Salitâng pangliít, yaóng nagpapábawas ó nagpapákulang sa kahulugáng tagláy ng̃ salitâng ugát.

G. ¿Paano ang paraáng ginagawâ sa ganitóng pagbabawas?

N. Sa mg̃a kaparaanáng sumúsunód:

1.—Ang mg̃a pangdiwàng dalisay ay inúulit ang buô ó ang unang dalawáng pantíg ng̃ ugát at saká sinusugpung̃án ng̃ *an* ó *han*, hal.: sa harì ay harìharìan; sa dios ay diusdiusan; sa tao ay taútauhan; sa ibon ay ibunibunan; sa matandâ ay matamatandâan; sa bulaklák ay bulabulaklakan; atbp.

2.—Ang mg̃a pangdiwàng mayhalò sa pamamagitan ng̃ *ka* at *an* ó *han* ay nagiging pangliít kailan ma't dinagdagán sa una ng̃ *may*, hal.: may kalakasan, may kabutihan, may kahinàan, may kasamâan, may kapulahán, atbp.

3.—Ang mg̃a pangturing na mayhalò sa pamamagitan ng̃ *ma* ay nagiging pangliít kailan ma't inúulit ang salitâng ugát, hal.: maasímasím, malakáslakás, mabutibuti, matamístamís, masamâsamâ, mapulápulá, atbp.

4.—Ang mg̃a pangwatas (ó verbo) na binaybáy sa ibá't ibáng anyô (ó partícula) ay nang̃agigíng pangliít kailan ma't inulit ang̃ mg̃a salitâng ugát, hal.: tumatakbótakbó, nagtutulógtulog, nahihigâhigâ, binabasabasa, inilalakadlakad, pinagsalisalitâ, atbp.

5.—Nagiging pangliít din sa mg̃a salitâng *kaunti, munti, maliít*, ang mg̃a ugát na ibá't ibá, hal.: kauntîng tubig, muntîng bahay, maliít na manggá, atbp.

SA IBA PANG BAHAGI NG SALITANG PANGTURING

G. ¿Anó pang bahagi mayroón ang salitâng pangturing?

N. Ang mg̃a itó: *Bilang na pangbatay* (ó número cardinal), *bilang na panghanáy* (ó número ordinal), *bilang na pang ulit* (ó número adverbial) at *bilang na pangbahagi* (ó número distributivo.)

G. Anó ang bilang na pangbatay (ó número cardinal)?

N. Bilang na pangbatay, yaóng tang̃ing tumutukoy sa karaniwang bilang, hal.: isá, dalawá, sampuô. Kung ibig humigit dito'y kailang̃ang dagdagán sa una ng̃ *labing*, at kung magkaganitó'y magiging: labíng isá, labíng dalawá, labíng siyám. Kung ibig pa ring humigít dito ó kayâ'y tumukoy ng̃ mataástaás ay dapat dagdagán sa hulí ng̃ *puo*, at kung magkagayo'y magigíng: dalawang puô, tatlóng puô, siyám na puô, at ibá't ibá pang pagdaragdâg kung ibig tumukoy ng̃ lalòng mataás na bilang.

G. ¿Anó ang bilang na panghanáy (ó número ordinal)?

N. Yaóng ginagamit sa pagbilang na sunódsunód, hal.: una, ikalawá, ikatló, ikasangpuô.

G. ¿Pano ang pagtatatág ng̃ mg̃a bilang na itó?

N. Madalî pò: sukat na ang dagdagán ng̃ *iká* ang mg̃a bilang na pangbatay, maliban lamang ang una na dî nang̃áng̃ailang̃an nitó.

G. ¿Anó ang bilang na pang-ulit (ó número adverbial)?

N. Yaóng ginagamit sa pagbilang nang kung mákailang ginawâ ó ginanáp ang isáng bagay, hal.:

minsan, makalawá, makatló, makalimá, makasangpuô.

G. ¿Pano namán ang pagtatatág ng̃ mg̃a ganitóng bilang?

N. Dinaragdagán ng̃ *maka* sa mg̃a bilang na pangbatay, liban lamang ang una na dî kailang̃ang dagdagán.

G. ¿Anó namán ang bilang na pangbahagi (ó número distributivo)?

N. Yaóng ginagamit sa pagbilang na pahatìhatì ó paulitulit, hal.: isaisá, tig-isa, isá.

G. ¿Paano ang pagtatatág ng̃ mg̃a bilang na ganitó?

N. Sa mg̃a paraáng sumúsunód:

Una.—Ulitin ó dalawahín ang mg̃a bilang na pangbatay na kung minsa'y inúulit ng̃ buô at kung minsa'y iláng pantíg lamang, hal.: isáisá, daládalawa, sangpûsangpuô.

Ikalawá.—Lagyán sa una ng̃ anyông *tig* sa mg̃a bilang na pangbatay na kung minsa'y náwawalâ ang unang titik ng̃ salitâng ugát, at mulâ sa limá ay inúulit ang unang pantíg; hal.: tig-isa, tigalawa, tigatló, tiglilimá; tigpipito, tigsasangpuô.

Ikatló.—Ulitin ó dalawahín ang unang pantíg ng̃ mg̃a bilang na pangbatay, hal.: íisá, dádalawá, sasangpuô.

V. KABANATA

Salitang Pangtayo (o Pronombre.)

GURÒ. ¿Anó ang kahulugán ng̃ *salitang pangtayo?*

NAG-AARAL. Ang pangtayô ay isáng pangkát ó bahagi ng̃ kaisipán (ó oración) na siyáng inilálagáy ó iniháhalili sa pangdiwà (ó sustantivo) upáng máiwasan ang malimit nitóng pag-úulitulit.

G. ¿Mangyayari bang ipaliwanag ang bagay na itó sa pamamagitan ng̃ isáng halimbawà?

N. Oo pò: masamâng dinggín ng̃ sino man kung sabihin sa halimbawà: Si *Lucio'y* naparoón sa *pulong* at sa *pulong* si *Lucio'y* nagtalumpatì. Ng̃uni't maúnawàan ng̃ lahát kung sabihing ganitó: Si Lucio'y naparoón sa pulong at dito siya ay nagtalumpatì. Ang pangtayông *dito* ay siyáng humalili sa *pulong*, at *siyá* kay *Lucio*.

G. ¿Iláng bahagi ang sakláw ng̃ salitâng pangtayô?

N. Limá ang kanyáng sinásakláw: *Pangtayo sa ngalan ng tao* (ó pronombre personal), *pangtayo sa pagtuturo* (ó pronombre demostrativo), *pangtayó sa pagaari* (ó pronombre posesivo), *pangtayo sa pagtatanóng* (ó pronombre interrogativo), at *pangtayo sa pagbabalak* (ó pronombre indeterminado).

PANGTAYO SA NGALAN NG TAO (Ó PERSONAL)

G. ¿Anó ang pangtayô sa ng̃alan ng̃ tao?

N. Yaóng salitâng inilalagay ó inihahalili sa pang diwà na tumutukoy sa pang̃alan ng̃ tao, at kung minsa'y sa mg̃a pang̃alan ng̃ hayop ó bagay.

G. ¿Ilán ang mg̃a pangtayông itó?

N. Tatló: *akó, ikáw, siyá*, na pinamamagatáng una, ikalawá at ikatlóng katawán (ó persona).

G. ¿Saánsaán ginagamit ang tatlóng katawáng itó?

N. Ang *akó* ay siyáng inilalagáy ó inihahalili sá ng̃alan ng̃ táong nang̃ung̃usap; ang *ikáw* ay siyáng inihahalili sa ng̃alan ng̃ táong kinakausap: at *siyá* ay siyáng inihahalili sa ng̃alan ng̃ tao ó bagay na pinag-úusapan.

G. ¿Paano ang pagbábaling (ó declinación) nḡ mḡa pangtayô sa nḡalan nḡ tao?

N. Gaya nḡ mḡa paraáng sumúsunód:

PAGBABALING NG MGA PANGTAYO SA NGALAN NG TAO.

UNANG KATAWÁN.

Bilang na iisá		*Bilang na dalawá ó marami*	
Pangtukoy...	Akó.	Pangtukoy	Tayo, ó kamí. Kitá ó katá.
Pang-arì.....	Akin. Ko.	Pang-arì...	Atin ó natin. Amin ó namin Kanitá ó nitá. Natá ó tá.
Panglayon...	Sa akin.	Panglayon.	Sa atin, sa amin. Sa kanitá, sa natá.

G. ¿Kailan ginágamit ang na sa lagáy na pangtukoy?

N. Gaya na nḡ namalas ang pangtukoy ay may apat na urì na may iba't ibang kágamitán: *akó* sa iisá, at *tayo*, ó *kamí* at *kitá* ó *katá* sa dalawá ó marami.

Unang uri.—Ginágamit ang *akó* kailan ma't inihahalili sa nḡalan nḡ táong nanḡunḡusap, hal.: *Akó ay mahirap*, ibig sabihin nitó'y mahirap ang táong nagsasalitâ, na kung ang táong itó sa halimbawà'y nanḡanḡalang Pedro, ang salitâng yao'y katumbás nḡ *Si Pedro ay mahirap*.

Ikalawá.—Ginágamit ang *tayo* kung tumutukoy sa dalawá ó marami, kailan ma't ang táong nanḡunḡusap at ang táong kinakausap ay násasakláw kapwà

at ibá pa, hal.: *Tayong mga pilipino ay marurunong*, ibig sabihin ng̃ halimbawàng itó na marunong ang nagsasalitâ, sakláw ang kanyáng kausap at patí ng̃ ibáng kababayan natin.

Ikatló.—Ginágamit namán ang *kamí* sa dalawá rin ó marami, kailan ma't ang táong nagsasalitâ ay hindî sinasakláw ang kanyáng kausap kundî ang ibáng kababayan ó kasamahán niyá, hal.: *Kaming mga pilipino ay marurunong*, ibig sabihin nitó'y marunong ang nang̃ung̃usap sakláw ang kanyáng mg̃a kalahì ó kasama kayâ, ng̃uni't ang kausap ay hindi nasásakláw.

Ikaapat.—Ginágamit ang *kitá* ó *katá* kailan ma't tumutukoy sa dalawá lamang at hindi maáaring humigít dito, at ang dalawáng natura'y ang nang̃ung̃usap at ang kinakausap; hal.: *kitá ay marunong*, ó *katá ay marunong*, mg̃a salitâng katumbás na sabihing *kitá ó katáng dalawá ay marunong.*

G. ¿Kailán ginágamit namán ang na sa pang-arì?

N. Dapat munang matantô na ang pang arì ay may limáng urì na, kung gamiti'y nagkakaibáibá: *Akin* ó *ko* kung sa íisá at *atin* ó *natin*, *amin* ó *namin*, *kanitá* ó *nitá* at *natá* ó *ta* kung sa dalawá ó marami.

Unang uri.—Sa íisá'y ginágamit ang *akin* kailan ma't ito'y naúuná sa pangdiwà ó pangwatas, at *ko* kailan ma't nahúhulí sa mg̃a itó; hal.: Ang *aking* bahay ay marikít, ó ang bahay *ko* ay marikít.

Ikalawá.—Sa dalawá ó marami'y ginágamit ang *atin* ó *natin* kailan ma't ang nagsasalitâ'y sinasaklaw ang kanyáng kausap at ibá pa. Dapat gamitin ang *atin* kailan ma't naúuná itó sa pangdiwà ó pang-

watas, at *natin* kailan ma't nahúhulí, hal. Ang ating baya'y lubhâng magandá, ó ang bayan nati'y lubhâng magandá.

Ikatló.—Sa bilang na dalawá ó marami'y ginágamit din ang *amin* ó *namin* kailán ma't ang nañguñgusap ay hindi sinasakláw ang kinakausap kundî ang ibáng kasamahán ó kapanalig niyá. Dapat gamitin ang *amin* kailan ma't naúuna sa pangdiwà ó pangwatas, at *namin* kailan ma't nahúhulí, hal.: Ang aming lupà ay malawak, ó ang lupà namin ay malawak.

Ikaapat.—Ang *kanitá* ó *nitá* ay ginagamit sa dalawáng dalawá lamang at dî maáaring humigít, kailan ma't tañging tumutukoy ó sumasakláw sa dalawáng nag-úusap. Ginagamit ang *kanitá* kung na sa una ñg pangdiwà ó pangwatas at *nitá* kung na sa hulí nitó, hal.. Ang kanitáng bahay ay muntî, ó ang bahay nitá ay muntî.

Ikalimá.—Ang *natá* ó *ta* ay ginágamit din sa dalawáng dalawá lamang na nakákatulad ñg *kanitá* ó *natá*. Ang kaibhán lang niyo'y hindi maáaring gamitin sa una at hulihán ñg pangdiwà ó pangwatas na dî gaya nitó, kundî sa hulíng hulí lamang, hal: Ang bahay natá ay muntî, ó ang bahay ta ay muntî.

G. ¿Kailán namán ginágamit ang na sa panglayon?

N. Dapat din munang matantô na ang panglayon ay may apat na urì na kung gamiti'y may ibá't ibáng kahulugán: *sa akin* kung sa íisá, at *sa atin*, *sa amin* at *sa kanitá* kung sa dalawá ó marami.

Unang urì.—Ginagamit ang *sa akin* kailan ma't tumutukoy sa íisá, hal.: Itóng aklát ay sa akin.

Ikalawá.—Ginagamit ang *sa atin* kailan ma't tumutukoy sa dalawáng nag-úusap at sa ibá pa kung mayroón, hal.: Itóng aklát ay sa atin.

Ikatló.—Ginagamit ang *sa amin* kailan ma't tumutukoy sa nanḡungusap at sa ibá pang kasamahán nitó, nḡuni't hindî nasásakláw ang kinakausap, hal.: Itóng aklát ay sa amin.

Ikaapat.—Ginagamit ang *sa kanitá* kailan ma't tanḡìng bumabanggit sa dalawáng nagpapanayám, hal.: Itóng aklát ay sa kanitá.

G. ¿Paano namán ang pagbábaling nḡ ikalawáng katawán?

N. Paris nḡ paraáng sumúsunód:

IKALAWÁNG KATAWÁN.

Bilang na iisá		*Bilang na dalawá ó marami*	
Pangtukoy...	Ikáw. / Ka.	Pangtukoy...	Kayó.
Pang-arì.....	Iyó. / Mo.	Pang-arì.....	Inyó. / Ninyó.
Panglayon...	Sa iyó.	Panglayon...	Sa inyó.

G. ¿Kailan ginagamit ang na sa lagáy na pangtukoy?

N. Ginagamit ang *ikáw* ó *ka* sa iisa at *kayó* sa dalawá ó marami kailan ma't inihahalili sa nḡalan nḡ táong kinakausap. *Ikáw* kailan ma't naúuna sa pangdiwà ó pangwatas, at *ka* kailan ma't nahúhuli, hal.: Ikáw ay isáng tao, ó isáng tao ka. Ang *kayó* kailán ma't tumutukoy sa dalawá ó marami, málagay man sa una ó huli nḡ pangdiwà ó pangwatas, hal.: Kayó'y may salapî, ó may salapî kayó.

G. ¿Kailán ginagamit ang na sa pang-arì?

N. Ginagamit ang *iyó* ó *mo* sa íisá at *inyó* ó *ninyó* sa dalawá ó marami. *Iyó* kailan ma't na sa una ng̃ pangdiwà ó pangwatas, at *mo* kung sa hulí, hal.: Ang iyóng mukhâ, ó ang mukhâ mo. *Inyó* kung naúuná sa pangdiwà ó pangwatas, at *ninyó* kung náhuhulí, hal.: Ang inyóng mg̃a bahay, ó ang mg̃a bahay ninyó.

G. ¿Kailán namán ginagamit ang na sa panglayon?

N. Ginagamit ang *sa iyó* sa bilang na íisa at *sa inyó* sa bilang na dalawá ó marami, mápauná ó mápahulí man sa pangdiwà ó pangwatas, hal.: ang aklát na itó ay sa iyó; ang aklát na itó ay sa inyó.

N. Paanó ang pagbabaling ng̃ ikatlóng katawán?

N. Gaya ng̃ sumúsunód:

IKATLÓNG KATAWÁN.

Bilang na íisá		*Bilang na dalawá ó marami*	
Pangtukoy	Siyá.	Pangtukoy	Silá.
Pang-arì.	Kaniyá. Niyá.	Pang-arì.	Kanilá. Nilá.
Panglayon.	Sa kaniyá.	Panglayon.	Sa kanilá.

G. ¿Kailan ginagamit ang na sa pangtukoy?

N. Ginagamit ang *siyá* sa íisá at *silá* sa dalawá ó marami kailan ma't siyáng inihahalili sa ng̃alan ng̃ tao ó bagay na pinag-úusapan hal.: Siyá ay marunong; silá ay mangmáng.

G. ¿Kailan ginagamit ang na sa pang-arì?

N. Ginagamit ang *kaniyá ó niyá* sa íisá at *kanilá ó nilá* sa dalawá ó marami. *Kaniyá* kung na sa uná ng̃ pangdiwà ó pangwatas, at *niyá* kung na sa hulí, hal.: Ang kaniyáng kapatíd, ó ang kapatíd niyá. Ang *kanilá* kung naúuná sa pangdiwà ó pangwatas. at *nilá* kung náhuhulí, hal.: Ang kaniláng tániman, ó ang tániman nilá.

G. ¿Kailán ginagamit ang na sa panglayon?

N. Ginagamit ang *sa kaniyá* sa íisá at *sa kanilá* sa dalawá ó marami, hal.: Iyáng panulat ay sa kaniyá; itóng sinamay ay sa kanilá.

PANGTAYO SA PAGTUTURO (Ó DEMOSTRATIVO).

G. ¿Anó ang *pangtayo sa pagtuturo*?
N. Yaóng salitâng ginagamit sa pagtuturò sa pañgalan ng tao ó bagay.
G. ¿May ilán ang sakláw ng pangtayông itó?
N. Tatló: *itó* ó *yarí*, *iyán* at *yaón*.
G. ¿Paano ang paggamit ng bawà't isá?
N. Ginagamit ang *itó* ó *yarí* kung ang isáng pañgalan ng tao ó bagay na itinuturò ay malapit sa nañguñgusap kay sa nakikiníg. *Iyán* kung ang itinuturò ay malapit sa nakikiníg kay sa nañguñgusap. At *yaón* kung ang bagay na itinuturò ó pinag-úusapa'y malayò sa dalawáng nag-úusap.
G. ¿Paano ang pagbabaling ng mga pangtayô sa pagtuturò?
N. Gaya ng mga kaparaanáng sumúsunód:

PAGBABALING NG MGA PANGTAYO SA PAGTUTURO.

Itó ó Yarí.

Bilang na íisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Itó ó yarí	Pangtukoy	Itóng mga ó yaríng mga
Pang-arì...	Dito sa ó dini sa Nitó ó nirí	Pang-arì...	Dito sa mga ó dini sa mga Nitóng mga ó niríng mga
Panglayon	Nitó ó nirí Dito sa ó dini sa	Panglayon	Nitóng mga ó niríng mga Dito sa mga ó dini sa mga.

IYÁN.

Bilang na iisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Iyán	Pangtukoy	Iyáng mg̃a
Pang-arì...	Diyán sa Niyán	Pang arì...	Diyán sa mg̃a Niyáng mg̃á
Panglayon	Niyán Diyán sa	Panglayon	Niyáng mg̃a Diyán sa mg̃a

YAÓN.

Bilang na iisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Yaón	Pangtukoy	Yaóng mg̃a
Pang-arì...	Doón sa Niyaón ó noón	Pang arì...	Doón sa mg̃a Niyaóng mg̃a ó noóng mg̃a
Panglayon	Niyaón ó noón Doón sa	Panglayon	Niyaóng mg̃a ó noóng mg̃a Doón sa mg̃a.

G. ¿Paano ang paggamit ng̃ mg̃a pangtayô sa pagtuturò?

N. Nábubuô sa mg̃a ganitóng kaparaanán:

Una.—Ginagamit ang *itó* ó *yarì* sa iisá at *itóng mga* ó *yaríng mga* sa dalawá ó marami kailan ma't na sa pangtukoy at ang bagay na itinuturò ay malapit sa nagsasalitâ kay sa nakikinig, hal.: Itóng aking pusò, ó yaríng aking pusò; itóng mg̃a matá ko, ó yaríng mg̃a matá ko.

Ikalawá.—Ginagamit ang *iyán* sa iisá at *iyáng mga* sa dalawá ó marami kailan ma't na sa pangtukoy at ang bagay na itinutnrò ay malapit sa nakikinig kay sa nang̃ung̃usap, hal.: Iyáng damít mo; iyáng mg̃a bisig mo.

Ikatló.—Ginagamit ang *yaón* sa íisá at *yaóng mga* sa dalawá ó marami kailan ma't na sa pangtukoy at ang bagay na itinuturò ay malayò sa dalawáng nag-úusap, hal.: Yaóng punò ng̃ saging ay malayò; yaóng mg̃a bulaklák ay magagandá.

Ang mg̃a lagáy na nasa sa pang arì at panglayon ay ginágamit katulad din halos ng̃ mg̃a nang̃aunáng pangtayô.

G. ¿Paano ang dapat gawín kung ang pagtuturò sa isáng bagay ay tinitiyák ó tinutukoy na mabuti?

N. Kung ang anó mang *pangtayo* (ó pronombre) ay na sa unahán ng̃ pangdiwà ay inúulit ang pangtayông na nasa pangtukoy sa hulihán nitó, kahì,t na ang una (pangtayô) ay na sa lagáy na pang-arì ó panglayon, hal.: itóng batàng itó; dukhâ ang amá niyáng batàng iyán.

G. ¿May ibá bang paraán upáng huwág dalawahín ang pangtayô kahi't na ang isáng bagay ay tinitiyák na mabuti?

N. Mayroón pò, at sa bagay na itó'y dapat lagyán ng̃ pang-akbáy ang pangdiwà at sa hulí nitó'y ang naúukol na pangtayông dapat taglayín, hal.: ang batàng itó ay malikót; sa lugál na sabihing: itóng batàng itó ay malikót; mahirap ang buhay ng̃ matandâng yaón, sa lugál na sabihing: mahirap ang buhay niyaóng matandâng yaón.

PANGTAYO SA PAG-AARI (Ó POSESIVO.)

G. ¿Anó ang *pangtayo sa pag-aari.*

N. Yaóng salitâng ginagamit sa pag angkín ó pagarì ng̃ ano mang bagay, hal.: Ang aking bahay, ang iyóng lupà, ang kaniyáng manók.

G. ¿Alínalín ang mg̃a pangtayô sa pag-aarì?

N. Lahát ng̃ mg̃a pang-arì (ó genitivo) ng̃ mg̃a pangtayô sa ng̃alan ng̃ tao (ó pronombre personal).

G. ¿Paano ang ginagawâng pagbábaling?

N. Sa pamamagitan ng̃ mg̃a pang-akbáy ng̃ mg̃a pang̃alan ng̃ bagay.

PAGBABALING NG̃ MG̃A PANGTAYO SA PAG-AARÌ.

AKIN.

Bilang na iisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Ang akin ó ko	Pangtukoy	Ang aking mg̃a ó ko
Pang-arì...	Ng̃ akin ó ko Sa akin ó ko	Pang-arì...	Ng̃ aking mg̃a ó ko Sa aking mg̃a ó ko
Panglayon	Sa akin ó ko Ng̃ akin ó ko.	Panglayon	Sa aking mg̃a ó ko Ng̃ aking mg̃a ó ko.

IYÓ.

Bilang na iisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Ang iyó ó mo	Pangtukoy	Ang iyóng mg̃a ó mo
Pang-arì...	Ng̃ iyó ó mo Sa iyó ó mo	Pang-arì...	Ng̃ iyóng mg̃a ó mo Sa iyóng mg̃a ó mo
Panglayon	Sa iyó ó mo Ng̃ iyó ó mo	Panglayon	Sa iyóng mg̃a ó mo Ng̃ iyong mg̃a ó mo.

KANIYÁ.

Bilang na iisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Ang kaniyá ó niyá	Pangtukoy	Ang kaniyáng mğa ó niyá
Pang-arì...	Nğ kaniyá ó niyá Sa kaniyá ó niyá	Pang-arì...	Nğ kaniyáng mğa ó niyá Sa kaniyáng mğa ó niyá
Panglayon	Sa kaniyá ó niyá Nğ kaniyá ó niyá.	Panglayon	Sa kaniyáng mğa ó niyá Nğ kaniyáng mğa ó niyá.

Ang *atin* ó *natin*, ang *inyó* ó *ninyó* at *kanilá* ó *nilá* **ay** binabaling ding kaparis nğ mğa náuná.

PANGTAYO SA PAGTATANÓNG (Ó INTERROGATIVO)

G. ¿Anó ang *pangtayo sa pagtatanóng?*

N. Ang inihahalili sa nğalan nğ tao ó bagay sa **mğa** pagtatanóng.

G. ¿Sa ilán nábubuô?

N. Sa tatló: *sino*, *anó*, at *alin*.

G. ¿Pano ang pagbabaling sa tatlóng itó?

N. Gaya nitóng sumúsunód:

SINO

Bilang na iisá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Sino	Pangtukoy	Sinosino ó sinong mğa
Pang-arì ...	Kanino Nino	Pang-arì...	Kaníkanino ó kaninong mğa
Panglayon	Sa kanino.	Panglayon	Sa kanikanino ó kaninong mğa.

ANÓ

Bilang na isá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Anó	Pangtukoy	Anóanó ó anóng mğa
Pang-arì...	Sa anó Nğ anó	Pang-arì...	Sa anóanó ó anóng mğa Nğ anóanó ó anóng mğa
Panglayon	Sa anó Nğ anó.	Panglayon	Sa anóanó ó anóng mğa Nğ anóanó ó anóng mğa

ALIN

Bilang na isá.		*Bilang na dalawá ó marami.*	
Pangtukoy	Alín	Pangtukoy	Alínalín ó alíng mğa
Pang-arì...	Sa alín Nğ alín	Pang-arì...	Sa alínalín ó alíng mğa Nğ alínalin ó alíng mğa
Panglayon	Sa alín Nğ alín	Panglayon	Sa alínalín ó alíng mğa Nğ alínalín ó alíng mğa

G. ¿Paano ang paggamit ng *sino*, *anó* at *alín?*

N. Ginagamit ang *sino* kailán ma't ang pagtatanóng ay tumutukoy sa tao ó pangalan nğ tao, hal.: ¿Sino ang hinahanap mo?—Si Pedro; ¿Sino ang tinatawag niyá?—Si Huan.

Ginagamit ang *anó* kailan ma't tumutukoy ang pagtatanóng sa mğa bagay lamang, hal.: ¿anó ang ibig mong makain?—Ang tinapay; ¿anó ang hawak niyá?—Ang aklát.

Ginagamit namán ang *alín* kailan ma't ang pagtatanóng ay bumabanggít sa mg̃a pang̃alan ng̃ tao ó sa mg̃a bagay, hal.: ¿alin ang magandá kay Petra at kay María?—Si María; ¿alín ang minamasdán mo?—ang dagat.

G. ¿Paano ang paggamit sa *kanino* at *nino?*

N. Ginagamit ang *kanino* kailan ma't ibig mabatid kung sino ó alín ang kinaúukulan ng̃ isáng bagay, hal.: ¿Kaninong aklát itó?—Kay Lucio; ¿kanino itóng kanin?—Sa pusà.

Ginagamit namán ang *nino* kailan ma't hindî nawatasan ang sagót sa pagtatanóng, hal.: ¿kaninong bahay yaón?—Kay Menang.—¿Nino?

PANGTAYO SA PAGBABALAK (Ó INDETERMINADO)

G. ¿Anó ang *pangtayo sa pagbabalak?*

N. Yaóng tumutukoy sa mg̃a pang̃alan ng̃ tao ó bagay na dî nátitiyák.

G. ¿Alínalín ang mg̃a pangtayông itó?

N. Ang karaniwang gamiti'y itóng mg̃a sumúsunód: *Ano man, bahagya ó kaunti, balang, sino man, ilán, isá, ibá, ibá pa* at *wala*. Halimbawà: Walâ akóng mamalas na ano man; bahagyâ nang umulán kahapon; balàng araw; walâ siyáng makitang sino man; may naparitong iláng tao; may ibáng táong dumating; at ibá pa.

SA MG̃A ANYONG ISINASAMA SA MG̃A PANGTAYO.

G. ¿Mayroón ba sa ating wikà ng̃ mg̃a anyô (ó partícula) na isinasama sa mg̃a pangtayô?

N. Mayroón pò, at ang mg̃a pang̃ulo ay itó: *Ba ó bagá* at *kaya*.

G. ¿Anó ang kabutihang nátatamó sa ganitóng pagsasama?

N. Ang kabutihan nitó'y nagpapagandá sa mg̃a salitâ at nagbibigáy lakás sa mg̃a pagtatanóng.

G. ¿Saánsaán ginágamit ang *ba* ó *bagá* at *kaya*?

N. Ang mg̃a itó'y malimit gamitin sa mg̃a pagtatanóng, at kung minsa'y kahì't hindî sa bagay na itó. Dapat matantô na ang mg̃a iya'y inilálagáy sa hulihán ng̃ mg̃a pangtayô, hal.: ¿Anó *ba* ang hawak mo? ó kayâ'y ¿anó *bagá* ang hawak mo? ¿Sino *kaya* ang táong itó?

VI KABANATA

Salitang Pangwatas (o Verbo)

GURÒ. ¿Anó ang kátuturán ng̃ *salitang pangwatas?*

NAG-AARAL. Salitâng pangwatas ay isáng bahagi ó pangkát ng̃ káisipán na siyáng másasabing diwà ng̃ isáng wikà, na, nagbabadyá ng̃ lasa ó halagá, gawâ, ayos ó lagay na lagìng nagpapahayag ng̃ panahón, (ó tiempo), bilang (ó número) at katawán (ó persona.)

G. ¿Bakit ang salitâng pangwatas ay siyáng diwà ng̃ isáng wikà?

N. Sapagkâ't ang pangwatas ay siyáng nagbibigáy buhay ó katuturán sa mg̃a salitâ at káisipán, hal.: *Si Pedro ay susulat, ang sanggól ay umíiyák, ang pusa ay kakain.* Ang mg̃a pangwatas sa halimbawàng itó'y ang *susulat*, *umíiyák* at *kakain.*

G. ¿Sa anó nabábahagi ang salitâng pangwatas?

N. Ang pangwatas ay nabábahagi sa mg̃a sumú-

sunód: *pangdaán* (ó transitivo), *pangtaláỹ* (ó intransitivo), *pangpalít* (ó recíproco), *pangtago* (ó impersonal), *pangbalak* (ó activo) at *pangtiyák* (ó pasivo.)

G. ¿Anó ang tinátawag na *pangwatas na pangdaán?*

N. Ang pangwatas, na, ang kanyáng gawâ ó kahulugá'y dumaraán ó maáaring dumaán sa ñgalan ng̃ tao ó bagay na siyáng layon ó pangtuñgo (complemento) ng̃ kaisipán, hal.: UMIBIG *sa Dios*, BUMASA *ng aklát*, HUMUKAY *ng lupa.*

G. ¿Anó ang *pangwatas na pangtaláỹ?*

N. Ang panwatas, na, ang kanyáng gawâ ó kátuturá'y hindî dumaraán ó lumalampás sa isáng ñgalan ng̃ tao ó bagay, hal.: *matulog, mamatáy mahiga.*

G. ¿Anó ang tinátawag na *pangwatas na pangpalít?*

N. Ang pangwatas na nagbabadyá ng̃ kilos ó galáw ng̃ dalawá ó ang pagpapalitan ng̃ gawâ ng̃ dalawá ó maraming tao, hal.: *si Lucio at si Pedro ay* NAGSUSULATAN; *siná Mameng ay* NAG-AAWITAN; *ang mga bata'y* NAGKUKUTUSAN.

G. ¿Anó ang *pangwatas na pangtago?*

N. Ang pangwatas na hindî nagbabadyá ng̃ pañgulo (ó sujeto) at sa pag-íisip ay kailañgang may itagòng anó man, hal.: *umulán, umaraw, bumagyó, kumulóg, kumidlát, gumabí, humapon, umumaga,* at ibá pang gangganitó. Dapat alamíng ang mg̃a pangwatas na itó'y tañging magagamit sa mg̃a pangbadyá (ó infinitivo) at sa ikatlóng katawán (ó persona) ng̃ bilang na íisá sa lahát ng̃ panahón.

G. ¿Anó ang *pangwatas na pangbalak?*

N. Ang pangwatas na tumutukoy ó nagbabadyá

ng̃ anó mang pang̃alan ó bagay na hindî tiyák, hal.: *sumulat, magsaing, mangisda, mahiga.*

G. ¿Anó ang *pangwatas na pangtiyák?*

N. Ang pangwatas na bumabanggit ó nagbabadyá ng̃ anó mang pang̃alan ó bagay na tiyák, hal.: *basahin, iluto, sulatan.*

G. ¿Paano ang pagbubuô ng̃ salitâng pangwatas?

N. Sa ating wikà'y binubuô ang salitâng itó ng̃ ugát (ó raíz) at ng̃ anyô (ó partícula) na may ibá't ibáng hugis.

G. ¿Anó ang tinátawag na *ugát?*

N. Tinátawag na ugát ang salitâng dalisay ó kayâ'y ang walâng halòng anó man, gaya ng̃ *basa, sulat, lakad, takbó, kain, tulog, laro, upo, higa, bahín,* atbp.

G. ¿Anó ang tinátawag na *anyo?*

N. Tinátawag namáng *anyo* ang iláng titik ó pantíg na 'ang karamiha'y walâng kátuturáng tagláy kung sa kanyáng sarili lamang, na siyáng iniáangkáp, isinising̃it ó isinusugpóng sa mg̃a salitâng ugát upáng itó'y magkaroón ng̃ ibá't ibáng ayos at kahulugán sa ating wikà.

G. ¿Sa anó dapat hatìin ang mg̃a anyô?

N. Upáng maiwasan ang pagkakalahókláhok, ang mg̃a anyô ay dapat bahagiin sa tatlóng kátawagán: *Anyong pang-angkáp, anyong pangsingit, at anyong pangsugpóng.*

G. ¿Anó ang kátuturán ng̃ anyông pang-angkáp?

N. Yaóng anyóng inilalagáy ó iniáangkáp sa una ng̃ salitâng ugát upáng magíng pangwatas, hal.: UM*ibig*, MAG*saing*, MANG*bugbóg*, MA*ligo.*

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông pangsing̃it?

N. Yaóng anyông inilalagáy sa gitnâ ó isinising̃it

sa unang dalawáng titik nḡ unang pantig nḡ salitâng ugat upáng maging pangwatas, hal: *tUMakbó*, *gUMibik*, *sUMugat*.

G. ¿Anó ang káhulugán namán nḡ anyông pangsugpóng.

N. Ang anyông inilalagáy sa hulihán ó idinurugtóng sa salitâng ugát upáng maging pangwatas, hal.: *ibig*IN, *pulut*IN, *tugtug*AN, *utang*AN.

G. ¿Lahát ó anó mang ugát sa ating wikà ay nagagawâ bagáng pangwatas?

N. Oo pò, kahì't na ang mḡa ugát na itó'y magíng salitâng pangdiwà (ó sustantivo) at salitâng pangturing (ó adjetivo), sa pamamagitan nḡ ibá't ibáng anyô na ináangkáp, isinisingit at isinusugpóng.

G. ¿Marami bagá ang mḡa anyông ginagamit sa ating wikà?

N. Lubhâng marami pò, at ang mḡa naggigilasang anyông itó ay lubhâng malakí ang itinutulong sa ating salitâ at siyang bumubuô nitó magíng sa tinatawag na pangdiwà, sa pangturing, sa pangwatas at sa ibá't ibáng pangkát ó bahagi nḡ kaisipán.

SA MGA PANGULONG BAHAGI NG MGA ANYO

G. Alin ang mḡa bahaging lalòng mahalagá nḡ mḡa anyô.

N. Ang pinakapanḡulong bahagi nitó'y dalawá lamang: *anyong pangbalak* (ó partícula indeterminada) at *anyong pangtiyák* (ó partícula determinada)

G. ¿Anó ang katuturán nḡ anyông pangbalak?

N. Ang mḡa anyông kung iangkáp, isingit ó isugpóng sa mḡa ugát ay nanḡagigíng pangwatas na pang-

balak na tumutukoy ó nagbabadyá nḡ anó mang bagay ó pangalang hindî tiyák, hal.: *bUMasa ka ng aklát,* at sa ganitó'y kahì't anóng aklát, MAG*luto ka ng manók* at sa ganitó'y kahi't anóng manók: MANG*huli ka ng palaka* at sa ganitó'y kahì't anóng palakâ.

G. ¿Anó ang kátuturán nḡ anyông pangtiyák?

N. Ang mḡa anyông kung iangkáp, isingit ó isugpóng sa mḡa ugát ay nangagigíng pangwatas na pangtiyák na nagbabadyá nḡ anó mang tiyák na bagay ó pangalan na siyáng katugmâ nḡ mḡa anyóng pangbalak. Halimbawà: *basa*HIN *mo itóng aklát* at sa ganitó'y tinutukoy ang aklát na babasahin; *lutu*IN *mo iyáng manók*, at sa ganitó'y tinitiyák ang manók na lulutùin; *huli*HIN *mo yaóng palaka,* at sa ganitó'y dinadalirì ang palakâng huhulihin.

G. Ang mḡa anyông pangbalak at pangtiyák, ¿sa anó dapat hatiin?

N. Magíng ang pangbalak at magíng ang pangtiyák ay dapat bahagiin sa dalawá: *pangulo* at *pangtulong.* Tinátawag na *pangulo* ang anyông lalòng mahalagá at malimit gamitin, na, siyáng nagpapagaláw sa ating mḡa pangwatas. Tinátawag namang *pangtulong* ang anyông kung pakasusuriing maigi ay hindî kailangan, nḡuni't mahalagá rin [sapagkâ't bukód sa siyáng tumutulong sa mḡa pangulo ay siyá pang lalòng nagpaparikít sa ating mḡa salitâ.

G. ¿Alínalin ang mḡa pangulo at mḡa pangtulong na anyô sa pangbalak?

N. Ang mḡa pangulong anyô sa pangbalak na siyáng pinanununtunán nḡ ibá ay apat: ang *um*, ang *mag*, ang *mang* at ang *ma.* Itóng mḡa anyông itó ay na-

ñgagigíng pangwatas kailán ma't iniangkáp, isiningit ó isinugpóng sa mñga ugát, gaya sa halimbawà ng *utang* ay UM*utang*, ng *laro* ay MAG*laro*, ng *hula* ay MANG*hula*, ng *tulog* ay MA*tulog*. Ang mñga pangtulong ay lubhâng marami at dahil dito'y lubhâng mahirap itanghál ng páminsanan. Saká na itó mapapag-aralan kung sumapit na sa kanyáng kabanatang kinaúukulan.

G. Alínalin namán ang mñga pangulo at mñga pangtulong na anyô sa pangtiyák?

N. Ang mñga pangulong anyô sa pangtiyák na siyáng pinagbabatayán ng mñga ibá ay tatló: ang *in*, ang *i* at ang *an*. Kung ang mñga anyông itó ay iangkáp ó isugpóng sa mñga ugát ay nangagigíng pangwatas din na siyáng ginagamit sa pagtukoy ó pagdalirì ng anó mang ñgalan ó bagay; hal.: sa *sulat* ay *sulat*IN, sa *subo* ay I*subo*, sa *hula* ay *hula*AN. Ang mñga pangtulong na anyô ay nakakápatas sa karamihan ng mñga pangtulong sa pangbalak at kung minsa'y humihigít dito, kayâ't hindî na dapat itanghál sa kabanatang itó kundî sa kanyáng kinaúukulan.

G. Sa madalìáng sabi, ¿alin ang mñga pangulong anyô na sinasakláw ng pangbalak at ng pangtiyák?

N. Náitó ang sakláw ng isá't isá na siyáng pinakapangulo: anyông pangbalak: *um*, *mag*, *mang* at *ma*; at anyông pangtiyák: *in*, *i* at *an*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *um*?

N. Tinátawag na anyông *um*, ang pangwatas na kinasisingitan ó kinaáangkapán ng *um* ang salitâng ugát. Ang *um* ay pangsingit kung ang ugát ay nagpapasimulâ sa pangtinig (ó consonante), gaya ng *bu*M*asa*, *l*UM*akad*, *t*UM*akbó*; at pang angkáp kung nag-

papásimulâ namán sa tiñgig (ó vocal), paris ng UM*ulan*, UM*akay*, UM*utang*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *mag*?

N, Tinátawag na anyông *mag*, ang pangwatas, na, naáangkapán ng *mag* ang salitâng ugát, paris ng MAG*saing*, MAG-*alay*, MAG*laro*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *mang*?

N. Tinátawag na anyóng *mang* ang pangwatas na ang salitâng ugát ay ináangkapán ng *máng*, paris ng MANG*bihag*, MANG*ahoy*, MANG*usá*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *ma*?

N. Tinátawag na anyông *ma* ang pangwatas, na, kinaáangkapan ng *ma* ang salltâng ugát, gaya ng MA-*hulog*, MA*gulat*, MA*higa*.

G. ¿Anó namán ang tinátawag na anyông *in*?

N. Tinátawag na anyông *in* ang pangwatas na kinasusugpungán ng *in* ang salitâng ugát, paris ng b*uhat*IN, *tapus*IN, *ulit*IN.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyóng *i*?

N. Tinátawag na anyông *i* ang pangwatas na may-pang-angkáp na *i* sa salitâng ugát, paris ng I*sulat*, I*sumbóng*, I*lakad*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *an*?

N. Tinátawag na anyông *an* ang pangwatas, na, ang salitâng ugát ay sinusugpungán ng *an*, gaya ng *utang*AN, *sumbung*AN. *tuksuh*AN.

VII. KABANATA

Ukol sa pagbabaybay (o conjugacion)

GURÒ ¿Anó ang tinátawag na *pagbabaybáy* (ó conjugación)?

NAG-AARAL. Tinátawag na pagbabaybáy ang pagkakasunódsunód ng̃ nangyayaring pagkakabagobago sa pangwatas.

G. ¿Sa anó nabábahagi itóng pagbabaybáy?

N. Nabábahagi sa apat na siyáng pinagmumulâan ng̃ pagkakaibáibá ng̃ pangwatas: *Ayos* (ó modo), *panahón* (ó tiempo), *bilang* (ó número) at *katawán* (ó persona).

SA MGA AYOS NG PANGWATAS

G. ¿Anó ang mg̃a *ayos ng pangwatas* (ó modos del verbo)?

N. Tinátawag na mg̃a ayos ng̃ pangwatas, yaóng mg̃a karaniwang hugis na ibá't ibá sa pagsasaysáy ó pagbabadyá ng̃ pangwatas.

G. ¿Ilán ang mg̃a ayos na ginagamit sa ating wikà?

N. Apat, katulad ng̃ sa kastilà: *Pangbadyá* (ó infinitivo), *panghiwatig* (ó indicativo), *pang-utos* (ó imperativo) at *pangsukob* (ó subjuntivo.)

G. ¿Anó ang ipinahahayag ng̃ *ayos pangbadyá?*

N. Ang pangbadyá ay nakákawangkîng totoó ng̃ mg̃a salitâng pangdiwà (ó sustantivo) na may hugis pangwatas at siyáng pinanggagalingan ng̃ ibá't ibáng ayos, hal.: *Sumulat, magtago, manglibak, mahinog.* Dapat mabatíd na ang ayos na itó ay hindî maáarìng magbadyá ng̃ panahón, ng̃ bilang ni ng̃ katawán (ó persona.)

G. ¿Anó ang sinasaysáy nḡ *ayos panghiwatig?*

N. Ang panghiwatig ay nagpapahayag nḡ lubós, malayà at tápatang kátuturán nḡ pangwatas, na hindî nanḡánḡailanḡan nḡ anó mang tulong nḡ ibá, at dahil dito kung kayâ siyáng lalòng madalás gamitin kay sa ibá, hal.: *Akó'y bumabasa, siyá'y sumusulat, tayo'y nangingisda, sila'y nangagsasaing.*

G. ¿Anó ang ibinabadyá nḡ *ayos pang-utos?*

N. Ang pang-utos ay nagbabadyá nḡ pag úutos, panunuyò, panḡanḡaral ó pagpapahintulot: hal.: *bumasa ka, mangusá tayo, tumakbó kayó.*

G. ¿Anó namán ang sinasabi nḡ *ayos pangsukob?*

N. Ang pangsukob ay hindî nagbabadyá nḡ anó mang kátuturán kung sa kanyáng sarili lamang kundî nanḡánḡailanḡan nḡ tulong nḡ kapwà pangwatas, at ginagamit kailan ma't nagsasaysáy nḡ pagnanais ó pakikibagay (ó condicional), hal.: *Kung susulat siyá ay sabihin mo sa akin, kung nangungusap ka'y nagagalit akó.*

SA MGA PANAHON NG PANGWATAS.

G. ¿Anó ang mḡa *panahón ng pangwatas* (ó tiempos del verbo)?

N. Tinátawag na mḡa panahón nḡ pangwatas, yaóng ibá't ibáng panig nḡ pagbabaybáy (ó conjugación) na nagpapakilala nḡ panahóng ginagawâ ó nangyayari ang kátuturán nḡ pangwatas.

G. Ilán ang mḡa panahón nḡ pangwatas na dapat gamitin?

N. Ang mḡa panahóng itó, kung talagáng titiyaking maigi ay may tatló lamang na siyang matata-

wag na *ganáp*: ang *kasalukuyan* (ó presente), ang *nakaraán* (ó pasado) at *haharapin* (ó venidero), ñguni't itóng dalawáng náhuhulí ay hinahatì pa sa ibá't ibáng bahagi.

G. ¿Ilán ang mña panahóng sakláw ng ayos panghiwatig (ó modo indicativo)?

N. Sa Wikàng Tagalog ay apat lamang: *kasalukuyan* (ó presente), *nakaraán* (ó pretérito perfecto), *nakaraan na* (ó pretérito pluscuamperfecto) at *haharapin* (ó futuro.) Sa ibáng pangwatas ay may isa pang panahóng idinaragdág na tinátawag na *kararaán pa* (ó pretérito imperfecto.)

G. ¿Anó ang ipinahahayag ng kasalukuyan ng panghiwatig (ó presente de indicativo)?

N. Ang kasalukuyan ng panghiwatig ay nagbabadyáng ang kátuturán ng pangwatas ay ginaganáp, ginagawá ó nangyayari sa ñgayón, hal.: *Akó'y bumabasa, siyá'y sumusulat, silá'y naglalaro.*

G. ¿Anó ang sinasaysay ng *nakaraán* (ó pretérito perfecto)?

N. Ang nakaraán ay nagsasaysáy na ang katuturán ng pangwatas ay nangyari ó lumipas na, hal.: *Siya'y nag-aral, akó'y natulog, tayo'y naglakád.*

G. ¿Anó ang ibinabadyá ng *nakaraán na* (ó pluscuamperfecto?

N. Ang nakaraán na, ay nagbabadyá na ang katuturán ng pangwatas ay nangyari na, higít pa sa panahóng nakaraán; hal.: *nákasulat na akó nang dumating ang liham; nang umulán ay nakapaligo na siya.*

G. ¿Anó ang sinasabi ng̃ panahóng haharapín (ó futuro)?

N. Ang haharapin ay nagsasaysáy na ang katuturán ng̃ pangwatas ay mangyayari, gagawin ó gaganapín, hal.: *Akó'y mangingisda, siya'y maglalakbáy, tayo'y magpupulong.*

G. ¿Ilán ang panahóng sakláw ng̃ ayos pang-utos (ó modo imperativo)?

N. Iisá pô lamang, at ang isáng itó'y tinátawag na kasalukuyan (ó presente), sapagkâ't ang salitâng nagbabadyá ng̃ pag-úutos, panunuyò, at ibá pa ay sápilitáng na sa panahóng násabi, kahì't na ang pag-úutos na itó at panunuyò ay ginaganáp ó gaganapin pagkatapos; hal.: Itóng sulat ay *dalhin* mo ng̃ayón, ó itóng sulat ay *dalhin* mo bukas. Dapat matantô na ang panahóng itó ay walâng unang katawán, (ó primera persona) sapagkâ't hindî mangyayari kailan man na ang isáng nag-úutos ay mag-utos sa kanyang sarili.

G. ¿Ilán ang panahóng sakláw ng̃ ayos pangsukob (ó modo subjuntivo?

N. Tatló lamang: kasalukuyan, (ó presente), nakaraán (ó pasado) at haharapin (ó futuro.)

G. ¿Anó ang sinasaysáy ng̃ panahóng kasalukuyan?

N. Ang nagbabadyá ng̃ ginaganáp ó nangyayari sa ng̃ayón kailan ma't nagkakahulugán ng̃ pagnanais ó pakikibagay, hal.: Kung *bumabasa* akó ay sumusulat ka; kung *kumakain* ka ay huwág kang maglalarô.

G. ¿Anó ang ipinahahayag ng̃ panahóng nakaraán?

N. Ang panahóng nakaraán ay nagpapahayag na ang katuturán ng̃ pangwatas ay nangyari na, at

nagkakahulugán ng̃ pagnanais ó pakikibagay; hal.: *bumasa* ka sana at ako'y babasa rin; kung ikaw'y *lumakad* ay nakita mo sana ang prusisión.

G. ¿Anó ang ibinabadyá ng̃ panahóng haharapin?

N. Ang panahóng haharapin ay nagbabadyáng ang katuturán ng̃ pangwatas ay mangyayari ó gagawin, at nagkakahulugán ng̃ pagnanasà ó pakikibagay; hal.: kung *áalis* ka'y sabihin mo sa akin; kung *babasa* ka ay bumasa ka ng̃ marahan.

SA MGA BILANG AT SA MGA KATAWAN

G. ¿Anó ang *bilang* ng̃ pangwatas (ó número del verbo)?

N. Bilang ng̃ pangwatas ang nangyayaring pagkakabagobago na nagbabadyá kung ang pang̃ulo (ó sujeto) ay náuukol sa isá ó maraming tao ó bagay.

G. ¿Ilán itóng mg̃a bilang ng̃ pangwatas?

N. Dalawá, kaparis ng̃ ibáng bahagi ng̃ káisipán: *bilang na íisa* at *bilang na dalawá ó marami.* Kung tumutukoy lamang sa isang tao ó bagay ay dapat gamitin ang bilang na íisá, gaya ng̃ *Si Pedro ay bumabasa, si Lucio ay sumusulat.* Kung bumabanggít namán sa dalawá ó maraming tao ó bagay, ay dapat gamitin ang bilang na dalawá ó marami, gaya ng̃ *tayo ay kumain, sila'y magluto.*

G. ¿Anó ang *katawán* (ó persona) sa urì ng̃ Balarilà?

N. Tinátawag na katawán ang alín mang salitâng pangdiwà (ó sustantivo) ó pangtayô (ó pronombre) na siyáng pang̃ulo (ó sujeto) ng̃ pangwatas.

G. ¿Ilán ang mg̃a katawán?

N. May anim na lahát: tatló ang náuukol sa bilang na íisa: *akó, ikáw* at *siyá;* hal.: *Akó'y* bumabasa; *ikáw'y* sumusulat; *siyá'y* naglalarô; at tatló rin ang sa dalawá ó marami: *tayo* ó *kami, kayó* at *silá*, hal.: *tayo* ó *kami ay nag-áaral, kayó'y nagluluto, silá'y lumalakad.* Dapat matantô na ang *ikáw* ay nagigíng *ka* kailan ma't náhuhulí sa pangwatas, gaya ng *ikáw'y sumusulat*, ó *sumusulat ka.*

VIII. KABANATA

Ang pangbalak na anyong "um"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *um?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *um* ang pangwatas na may pangsingit ó pang-angkáp na *um* sa salitâng ugát.

G. ¿Anó ang kahalagaháng tagláy ng anyông itó?

N. Malakí pò, sapagkâ't sa kanyá nanggagaling ang lubhâng maraming pangwatas na tagalog na siyáng nagbibigáy kapakanán sa ating mga salitâ, at dahil dito kung kayâ ang *um* ay dapat ibilang sa isáng mahalagá at pangulong anyô sa ating wikà.

G. ¿May ilang hugis (ó forma) itóng anyông *um?*

N. Dalawá: Una, kung ang *um* ay nákukulóng ng dalawáng titik ng unang pantíg ng salitâng ugát na nagsisimulâ sa pangtinig (ó consonante); at ikalawá, kung naáangkáp sa salitâng ugát na nagpapasimulâ sa tingig (ó vocal.)

MGA TUNTUNIN SA PAGBABAYBÁY

G. ¿Paano ang pagbabaybáy (ó conjugación) sa unang hugis ng̃ anyông "um"?

N. Bago tumung̃o sa pagbabaybáy ay kailang̃an munang matantô ang mg̃a tuntunin nitó, at itóng mg̃a sunúsunód:

Una.—Ang *pangbadyá* (ó infinitivo) ay binubuô ng̃ salitâng ugát na nagsisimulâ sa pangtinig at ng̃ anyông "um" na isinising̃it itó sa unang dalawang titik niyón, gaya ng̃ *sumulat, gumamót, lumayo.*

Ikalawá.—Ang *panahóng kasalukuyan* ng̃ panghiwatig (ó presente de indicativo) ay binubuô ng̃ pangbadyá at inúulit ang unang pantíg ng̃ salitâng ugát, gaya ng̃ *sumusulat, gumagamót, lumalayo.*

Ikatló.—Ang *panahóng nakaraán* (ó tiempo pasado) ay katulad din ng̃ pangbadyá, na, binubuô ng̃ salitâng ugát at ng̃ pangsing̃it na *um* gaya ng̃ *sumulat, gumamót, lumayo.*

Ikaapat.—Ang *panahóng nakaraán na* (ó pluscuamperfecto) ay may dalawáng paraán ng̃ pagbubuô: una: ináangkapán ng̃ *naka* ang salitâng ugát at sa hulí'y dinaragdagán ng̃ *na* gaya ng̃ *nakasulat na, nakagamót na, nakalayo na;* at ikalawá, ang pangbadyá at dinaragdagán pa sa huli ng̃ *na*, gaya ng̃ *sumulat na, gumamót na, lumayo na.*

Ikalimá.—Ang *panahóng haharapin* (ó futuro) ay binubuô ng̃ salitâng ugát at ang pag-ulit ng̃ unang pantíg nitó, gaya ng̃ *susulat, gagamót, lalayo.*

Ikaanim.—Ang *pang-utos* (ó imperativo) ay ang ginagamit sa pangbadyá ó kayâ'y ang ugát na sini-

ngitan ng̃ *um* sa unang pantíg nitó; gaya ng̃ *sumulat, gumamót, lumayo.*

Ikapitó.—Ang *panahóng kasalukuyan ng pangsukob* (ó presente de subjuntivo) ay binubuô ng̃ kasalukuyan sa panghiwatig at sakâ pinang̃ung̃unahan ng̃ salitâng *kung;* gaya ng̃ *kung sumusulat, kung gumagamót, kung lumalayo.*

Ikawaló.—Ang *panahóng nakaraán* (ó tiempo pasado) ay binubuô ng̃ nakaraán sa panghiwatig at sa una'y nilálagyán ng̃ *kung;* gaya ng̃ *kung sumulat, kung gumamót, kung lumayo.*

Ikasiyám.—Ang *panahóng haharapin* (ó tiempo futuro) ay binubuô ng̃ haharapin sa panghiwatig at sa una'y dináragdagán ng̃ *kung;* gaya ng̃ *kung susulat, kung gagamót, kung lalayo.*

G. Ng̃ayóng máitatág na ang mg̃a tuntunin ukol sa unang hugis ng̃ anyông *um*, ¿paano ng̃â ang kanyáng pagbabaybáy?

N. Sang-ayon sa mg̃a tuntuning náilagdâ ay dapat baybayín ang unang hugis ng̃ *um* na siyáng isinising̃it sa unang dalawáng titik ng̃ unang pantíg ng̃ ugát na nagpapásimulâ sa pangtinig (ó consonante) sa paraáng sumúsunód. Ilagáy na halimbawà ang ugát na *sulat* at sing̃itan natin ng̃ *um* ang unang pantíg nitó, na nagiging pangwatas na *sumulat.*

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "UM"

UNANG HUGIS.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	....	Sumulat.
Panghiwatig	Kasalukuyan. ...	Sumusulat.
,,	Nakaraán..........	Sumulat.
,,	Nakaraán na.......	Nakasulat na. Sumulat na.
,,	Haharapín..........	Susulat.
Pang-utos	....	Sumulat.
Pangsukob	Kasalukuyan.......	Kung sumusulat (1)
,,	Nakaraán..........	Kung sumulat (2)
,,	Haharapín.........	Kung susulat.

G. ¿Paano namán ang mg̃a tuntunin ng̃ pagbabaybáy sa ikalawáng hugis ng̃ anyông *um?*

N. Ang mg̃a tuntuning ginamit sa pagbabaybáy sa unang hugis ay katulad din nitóng ikalawá, ng̃unì't ang kauntîng kaibhán lamang ay iniáangkáp dito ang *um* sa mg̃a salitâng ugát na nagpapásimulâ sa tinĝig (ó vocal) samantalàng doo'y isinisinĝit. Baybayín natin ang ugát na *ibig* sang-ayon sa ikalawáng hugis ng̃ anyông *um*, sa makatwid ang pangwatas na *umibig*.

---

(1) Dapat alamíng sa panahóng itó ay maáari ring gamitin ang *pag, pagká, kapág at kapagká*, baga ma't ang *kung* ay siyáng angkáp na angkáp na gamitin.

(2) Sa mg̃a panahóng nakaraán at haharapín nitóng pangsukob ay maáari namáng sundán ng̃ *sana* ó *disin*.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "UM"

IKALAWÁNG HUGIS.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	....	Umibig.
Panghiwatig	Kasalukuyan.......	Umíibig.
,,	Nakaraán..........	Umibig.
,,	Nakaraán na.......	Nakaibig na. / Umibig na.
,,	Haharapín........	Iibig.
Pang-utos	....	Umibig.
Pangsukob	Kasalukuyan......	Kung umíibig.
,,	Nakaraán..........	Kung umibig.
,,	Haharapín.......	Kung íibig.

G. ¿Anó ang dapat ipaalaala ukol sa anyông *um?*

N. Na, ang anyông *um* maging sa una at ikalawág hugis, sa iláng lalawigang nagsasalitâ ng̃ Wikàng Tagalog ay ginagawâng *na* sa panahóng kasalukuyan, hal.: *Si Pedro ay násulat, siyá'y nábulong, akó'y náinóm* sa lugál na sabihing *sumusulat, bumubulóng* at *umíinóm.*

G. ¿Anó pa ang mg̃a kabaguhang nangyayari ukol sa *um?*

N. Bukód sa mg̃a tuntunin nang náilagdâ ukol sa pagbabaybáy, ay mayroón pang isáng paraáng sinúsunód na siyáng másasabing tang̃ì ó bukód na tang̃ìng mangyayari kailan ma't ang pangwatas ay may dalawáng pantig at nagpapásimulâ sa titik na *b, k* ó *p,* na, alin man sa mg̃a itó'y nagiging *m* kung sa *pangbadyá* (ó infinitivo) at *pang-utos* (ó imperativo), at nagiging *n* kung sa *kasalukuyan* at *nakaraán* ng̃ panghiwatig (ó indicativo). Ang ibáng mg̃a

panahón ay sinúsunód ang dating tuntunin. Halimbawà itóng sumúsunód:

Ugát	Panghadyá	Pang-utos	Kasalukuyan	Nakaraán
Bihag	Mihag.	Mihag.	Níniliag.	Nihag.
Kuha	Muha.	Muha.	Núnuha.	Nuha.
Payag	Mayag.	Mayag.	Nánayag.	Nayag.

KÁGAMITÁN NG ANYONG "UM"

G. ¿Kailán ginágamit ang pangulong anyông itó?

N. Sa ibá't ibáng pangkát na náuuwî sa sarìsarìng bagay. Náritó ang mga tuntuning sumúsunód ukol sa kanyáng paggamit:

I.—Sa pagpapahayag ng pagbabago ng anó man, hal.: pamuti, umitím, pumulá, lumakí, lumiít, umuntî, tumaás, bumabà, atbp.

II.—Sa pagsusulit ng pagbabago ng katawán ng tao ó hayop, hal.: pumayát, tumabâ, umunlád, lumakí, tumaás, tumangkád, pumandák, gumalíng, lumubhâ, sumamâ, bumuti, atbp. Ang ilán nitó'y ginagamit sa *mag*, gaya ng magbuntís, maghirap, maglubhâ atbp.

III.—Sa pagsasaysáy ng kilos na kinukusà ng tao, hal.: lumakad, tumakbó, gumapang, tumaób, dumapâ, tumagilid, umupô, lumuhód, tumindíg, tumihayà, tumalón, lumusong, lumangóy, lumuksó, atbp.

IV.—Sa pagsasabi ng mga katutubòng gawî ng katawán, hal.: lumuhà, umiyák, tumangis, dumahák, lumurâ, sumuka, kumain, lumamon, uminóm, lumagók, kumamot, humikáb, bumahín, atbp.

V.—Sa pagbabadyá ng̃ mg̃a sariling gawî ng̃ damdamin kung sinasadyâ, hal.: tuming̃in, duminíg, umaméy, lumasáp, numamnám, humipò, dumumí, atbp. Ang ilán nitó'y ginagamit sa *mag*, gaya ng̃ magmasíd, magmalas, atbp.

VI.—Sa pagsusulit ng̃ kusàng pagsirà, paglupít ó pagsakít, hal.: pumatáy, sumugat, sumunog, sumirà, gumibâ, bumasak, bumalì, sumuntók, pumutók, kumurót, kumalabít, tumampál, sumikad, sumipà, atbp.

VII.—Sa pagpapahayag ng̃ sarìsarìng katayùán ng̃ halaman, hal.: tumubò, sumuplíng, sumibol, lumitáw, lumakí, tumaás, lumagô, lumusóg, tumabâ, umunlád, umusbóng, sumang̃á, sumariwà, atbp. Ang ilán nitó'y ginagamit sa *mag*, *mang* ó *ma*, gaya ng̃ mag ugát, mamulaklák, maunsiyamî, atbp.

VIII.—Sa pagsasaysáy ng̃ ibá't ibáng kilos ó gaLáw ng̃ tubig, hal.: bumukál, bumalong, lumakí, bumubâ, lumiít, kumati, umalon, tumapon, umagos, tumilansík, atbp.

IX.—Sa pagsasabi ng̃ paggawâ ng̃ anó man sa ibá, hal.: gumupít, gumamót, kumamot, sumukláy, umahit, kumapit, tumang̃an, humilot, atbp.

X.—Sa pagsasaád ng̃ mg̃a kilos na may tinatanggáp ang kumikilos ó ang gumagawâ, hal.: Umutang, bumilí, umabót, humuli, sumunggáb, dumaklót, kumuha, tumanggáp, atbp.

XI.—Sa pagbabadyá ng̃ mg̃a kilos ng̃ dalawá, kailan ma't tumutukoy lamang sa iisá, hal.: sumama, sumabáy, sumunód, sumalo, sumunò, tumirá, atbp. Kung bumabanggít sa dalawá ay ginagamit sa an-

yông *mag*, gaya nḡ magsama, magsabáy, magsunód, magsalo, atbp.

XII.—Sa pagsusulit nḡ lagay nḡ panahón at nḡ lakad nḡ ibá't ibáng tangláw sa kalanḡitán, hal.: umaraw, umulán, umumaga, tumanghalì, humápon, gumabí, humatinggabí, sumikat, sumilang, lumiwanag, dumilím, kumulimlím, kumisláp, numingníng, atbp. Tumutukoy rin kung minsan sa mḡa anyông *mag* at *mang*, paris nḡ magdilím, mamanaag, atbp.

XIII.—Sa pagsasaád nḡ mḡa katutubòng pangyayari sa panḡanorin at sa katalagahán, hal.: Humanḡin, bumagyó, umulán, umambón, kumidlát, kumulóg, lumindól, atbp.

XIV.—Sa pagsasaysáy nḡ pagsigíd ó pagkagát nḡ anó mang hayop, hal.: kumagát, sumigíd, tumukâ, samakmál, pumupog, kumamot, sumuwák, sumipà, atbp.

XV.—Sa pagsasabi nḡ mḡa sigáw ó huni nḡ anó mang hayop, hal.: sumigáw, humuni, umunḡal, tumahól, nḡumiyáw, tumilaok, sumiyáp, kumakag, atbp.

XVI.—Sa pagbabadyá nḡ mḡa sarìsarìng pagtugtóg ó pag awit na ginagawâ nḡ tao sa sarili niyá ó sa ibá't ibáng kasangkapan, hal.: Umawit, kumantá, tumugtóg, humihip, tumipâ, sumutsót, pumito, atbp.

XII.—Sa pagsusulit nḡ nahihinggíl sa poók ó dako, hal.: lumapit, lumayô, gumitnâ, tumabí, dumoón, dumito, dumiyán, pumarito, pumaroón, pumarini, pumariyán, atbp.

XVIII.—Sa paggamit nḡ iba't ibáng hugis nḡ kasangkapan sa paggawâ nḡ anó man, hal.: sa baríl ay bumaríl, sa sibát ay sumibát, sa sumpít ay sumum-

pít, sa bató ay lumitó, sa lagarì ay lumagarì, sa paít ay pumaít, sa guntíng ay gumuntíng, sa tabò ay tumabó, sa saguwán ay sumaguwán, sa timbâ ay tumimbâ, atbp.

IX. KABANATA

Ang pangbalak na anyong "mag"

GURÒ. ¿Anó ang ang tinátawag na anyông *mag?*

NAG AARAL. Tinátawag na anyông *mag* ang pangwatas na may pang-angkáp na *mag* sa salitâng ugát.

G. ¿Mahalagá rin bagá ang anyông itó na paris ng̃ *um?*

N. Kung ang *um* ay may mataás na urì at lubhâng makabuluhán sa ating mg̃a pangwatas gayón sa ating wikà, ang *mag* namán ay mayroóng ding urìng dakilà at kahalagaháng tagláy; kayâ't ang *mag* ay nábibilang na pang̃alawá ng̃ *um.*

MGA PANUTO SA PAGBABAYBÁY.

G. ¿Paano ang mg̃a tuntuning sinúsunód sa pagbabaybáy nitóng anyông *mag?*

N. Ang mg̃a panuto ó pátakarang dapat sundín sa pagbabaybáy ay itóng mg̃a sumúsunód:

Una.—Ang *pangbadyá* (ó infinitivo) ay binubuô ng̃ salitâng ugát at ng̃ pang-angkáp na *mag*, gaya ng̃ MAG*laro*, MAG *isip*, MAG*nasa.*

Ikalawá.—Ang *panahóng kasalukuyan ng panghiwatig* (ó presente de indicativo), ang *mag* ay dapat gawing *nag* at ulitin ó dalawahín ang unang pantíg

ng̃ salitâng ugát, gaya ng̃ *naglalaro, nag iisip, nagnanasa.*

Ikatló.—Ang *panahóng nakaraán* ay binubuô ng̃ salitâng ugát at sakâ *nag* na siyáng nagíng kapalít ng̃ *mag*, gaya ng̃ *naglaro, nag isip, nagnasa.*

Ikaapat.—Ang *panahóng nakaraán na* ay may dalawáng kaparaanán ng̃ pagbubuô: una, ang pangbadyáng *mag* ay dapat gawíng *pag* at sakâ angkapán ng̃ *naka* bago sa huli'y dinaragdagán ng̃ *na*, gaya ng̃ *nakapaglaro na, nakapag isip na, nakapagnasa na;* at ikalawá, ang panahóng nakaraán at sakâ dinaragdagán sa hulí ng̃ *na*, gaya ng̃ *naglaro na, nag-isip na, nagnasa na.*

Ikalimá.—Ang *panahóng haharapin* ay binubuô ng̃ pangbadyá at sakâ inúulit ó dinádalawá ang unang pantíg ng̃ salitâng ugát, gaya ng̃ *maglalaro, mag iisip, magnanasa.*

Ikaanim.—Ang *pang utos* (ó imperativo) ay katulad din ng̃ pangbadyá ó kayâ'y ang ugát na inangkapán ng̃ *mag*, gaya ng̃ *maglaro, mag isip, magnasa.*

Ikapitó.—Ang *panahóng kasalukuyan* ng̃ pangsukob (ó presente de subjuntivo) ay binubuô ng̃ kasalukuyan sa panghiwatig at sakâ pinang̃ung̃unahan ng̃ *kung*, gaya ng̃ *kung naglalaro, kung nag-iisip, kung nagnanasa.*

Ikawaló.—Ang *panahóng nakaraán* ay binubuô ng̃ nakaraán sa panghiwatig at nilalagyán sa una ng̃ *kung*, gaya ng̃ *kung naglaro, kung nag isip, kung nagnasa.*

Ikasiyám.—Ang *panahóng haharapin* ay binubuô ng̃ haharapin sa panghiwatig at sakâ nilálagyán sa una

ng̃ *kung*, gaya ng̃ kung *maglalaro*, kung *mag-iisip*, kung *magnanasa*.

G. ¿Paano ng̃ayón ang hugis ng̃ pagbabaybáy ng̃ anyông *mag*?

N. Sang ayon sa mg̃a náilagdâng tuntunin ay dapat baybayin sa kaparaanáng sumúsunód. Ilagáy na halimbawà ang ugát na *laro* at angkapán itó ng̃ *mag*, na nagigíng pangwatas na *maglaro*.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "MAG"

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	....	Maglarô.
Panghiwatig	Kasalukuyan ..	Naglalarô.
,,	Nakaraán......	Naglarô.
,,	Nakaraán na..	Nakapaglarô na. Naglarô na.
,,	Haharapin....	Maglalarô
Pang-utos	....	Maglarô.
Pangsukob	Kasalukuyan ..	Kung naglalarô.
,,	Nakaraán	Kung naglarô.
,,	Haharapin.....	Kung maglalarô.

KÁGAMITÁN NG̃ ANYONG "MAG".

G. ¿Kailan dapat gamitin ang anyông "mag" na siyáng ikalawáng pang̃ulo ng̃ mg̃a anyông pangbalak?

N. Sa mg̃a bagay at kaparaanáng sumúsunód:

I.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagtatapon, pagbibiyayà ó pagpapahayag, hal.: magtapon, maglabás, magbigáy, magkaloób, magbiyayà, magtu-

lot, magsulit, magsalitâ, magsaysáy, magtalumpatì, magpahayag, atbp.

II.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagkilos ó paggaláw na ginagawâ sa ibá, hal.: Mag-alís, maglagáy, maglapit, maglayô, magpanhik, magpanaog, atbp. Kung ang ang pagkilos ó paggaláw na itó'y ibinabagay lamang sa sarili ay dapat ukol sa *um*, hal.: umalís, lumagay, lumapit, lumayô, pumanhík, pumanaog, atbp.

III.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagkilos ó paggawâ na ginaganáp ng̃ sino man sa kaniyáng sarili, hal.: mag-ahit, maggupit, maghilamos, maghugas, magsukláy, atbp.

IV.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagsusuút ó ng̃ paggamit sa katawán na nanggaling sa mg̃a ng̃alan ng̃ kasúutan, hal.: sa barò ay magbarò, sa salawál ay magsalawál, sa tapis ay magtapis, sa singsing ay magsingsing, sa hikaw ay maghikaw, sa salakót ay magsalakót sa payong ay magpayong, sa tungkód ay magtungkód.

V.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagiging anó man na nagbuhat sa mg̃a ng̃alan ng̃ katungkulan, na lalong kapit na kapit sa mg̃a salitâng hirám, hal.: magdiputado, (diputado); mag abogado, (abogado); maggobernador, (gobernador); maggurò, (gurò); magmédiko, (médiko); atbp.

VI.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ paggawâ ng̃ ano mang lutò na nagbuhat sa mg̃a salitâng pangdiwà (ó sustantivo), hal.: sigáng, magsigáng; paksíw, magpaksíw; gulay, maggulay; kanin, magkanin; gi-

sá, maggisá; lutó, maglutò; ihaw, mag-ihaw; bagong, magbagong; atbp.

VII.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ paggamit, na nanggaling sa mg̃a pangdiwà (ó sustantivo), hal.: sukà, magsukà; patís, magpatís; asín, mag-asín; ulam, mag-ulam; atbp.

VIII.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagtatangkilik ó paggawâ ng̃ anó man na nanggaling sa mg̃a salitâng pangdiwà (ó sustantivo), hal.: bahay magbahay; aklát, mag-aklát; prinsá, magprinsá; asarol, mag-asarol; pisì, magpisì; katám, magkatám, susì, magsusì; atbp.

IX.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ sumakáy ó maglakbáy na nagbubuhat sa mg̃a pang̃alan ng̃ sasakyán, hal.: bangkâ, magbangkâ; trambia, magtrambia; tren, magtren; bapor, magbapor; globo, magglobo; karitón, magkaritón; atbp.

X.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pakikipanig ó pakikitulad sa asal at kasuutan ng̃ mg̃a bansá, bayan ó lahì na nang̃agsipagbuhat sa mg̃a ng̃alan ó katawagán ng̃ mg̃a itó, hal.: amerikano, mag-amerikano; kastilà, magkastilà; intsík, mag-intsík; atbp.

XI.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ anó man sang-ayon sa ugát na tagláy, na nanggagaling sa mg̃a salitâng hirám, hal.: sombrero, magsombrero; tsikolate, magtsikolate; misa, magmisa; martilyo, magmartilyo; asukal, mag-asukal; atb.

XII.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ mg̃a kilos ng̃ dalawá kung ang mg̃a ito'y nababanggit kapwà, hal.: magkita, mag-usap, mag-away, magtalo, magsama, magpulong, magyakap, atbp. Kung

bumabanggít sa tatló ó marami ay dapat ulitin ang buông ugát ó ang dalawáng pantíg nitó, at ang *mag* ay dapat ilagáy na palagì sa pang-angkáp; hal.: mag-kitakita, magtalotalo, magyakapyakap, atbp.

XIII.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ paggagawàan ó pagkikilusán ng̃ dalawá magíng sa anó man tumutukoy, at sa mg̃a pangwatas na itó'y dapat na sugpung̃án ng̃ *an* ó *han*, hal.: mag-aliwan, magyakapán, magsintahan, magsayahan, magtuksuhan, magtawanan, atbp. Upáng tumukoy sa tatló ó marami ay dinadalawá ang ugát, hal.: mag-alíwalíwan, magtuksútuksuhan, magyakápyakapan. Ukol sa hulíng bagay na itó ay may isá pang paraáng ginagawâ, at itó'y ang paglalagáy sa bilang na dalawá ó marami (ó número plural) ng̃ pangwatas, hal.: mang̃ag aliwan, mang̃agtuksuhan, mang̃agyakapan.

XIV.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagkukunwarî ó pagdadahilán, at ang pagbubuô nito'y dinadalawá ó inúulit ang salitâng ugát na may dalawáng pantíg na inaángkapán ng̃ *mag* at sinusugpung̃án ng̃ *an* ó *han*: hal.: magbulagbulagan, magsakítsakitan, mag-iyakiyakan, atbp. Kung may tatlóng pantíg ay dapat ulitin lamang ang unang pantíg at ang unang dalawáng titik ng̃ ikalawáng pantíg ng̃ ugát, hal.: maghimuhimutukan.

XV.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagmamayabáng ó pamamarali ó pagsasayá na nagbubuhat sa mg̃a salitâng pangturing (ó adjetivo) na inangkapán ng̃ *ma*, hal.: magmabutí, magmataás, magmalakí, magmarunóng, magmabihís, magmagilás, magmasayá, magmagalák, atbp.

XVI.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ mg̃a kilos na pagpaparami ó pagpapalabis, na kung sa *um* ay nagkakahulugán ng̃ íisá, at ang mg̃a pangwatas na ito'y dapat bigkasing mariín sa huling pantíg: hal.: sumulat, magsulát; tumawa, magtawá; bumasa, magbasá; atbp. Ng̃unì't kinakailang̃ang ulitin ó dalawahin ang unang pantíg ng̃ ugát ng̃ iláng pangwatas ng̃ *um*, hal.: bumili, magbibili; tumakbó, magtatakbó; atbp.

XVII.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagdaragdág ó pagpapapalawig, kailan ma't dinadalawá ó inúulit ang salitâng ugát, hal.: magkuròkurò, magnilaynilay, magdilìdilì, mag-isipisip.

XVIII.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ paglalakip ng̃ dalawá ó ang náuukol sa mg̃a kamag-anak, katoto, kapanalig, hal.: mag-amá, mag iná, mag-anák, magbiyanan, magkaibigan, magkatoto, magbayáw, atbp.

XIX.—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ pagpípitagan ó pag-áanyayà, kailán ma't dalawá ang tinutukoy, hal.: magpugay, magkamáy, magyakap, magpaalam, mag-anyayà, magyakag, magyayâ, atbp.

XX.—Sa mg̃a bilang na marami kung ipinangbabahagi sa hanáy, pulutóng ó tumpók, at sa bagay na itó ay inúulit ang unang dalawáng pantíg kahì't na magkaroón ito ng̃ pantíg na dalawá ó tatló, hal.: mag-isaisá, magdaládalawá, maglimálimá, atbp.

XXI—Sa mg̃a pangwatas na nagkakahulugán ng̃ ibá't ibáng kilos ng̃ paghahalaman ó pagtataním kailan ma't tinutukoy sa pagkakaroón, hal.: magta-

nîm, magpunlâ, mag-usbóng, magsang͠á, magbung͠a, magdilíg, mag-ugát, magdahon, atbp.

XXII.—Ang mg͠a salitâng ugát na nagpapásimulâ sa *m* na hindî maáarìng baybayin sa *um*, ay ginagawâng pangwatas sa pamamagitan ng͠ *mag*, hal.: magmatá, magmasíd, magmalas, magmana, atbp.

XXIII.—Ang mg͠a salitâng ugát na nagpapásimulâ sa *w* na hindî maáarìng baybayín sa *um*, ay ginagawâng pangwatas sa pamamagitan ng͠ *mag*, gaya sa warì ay magwarì, sa wastô ay magwastô, sa wikà ay magwikà, sa wilíg ay magwilíg, sa walís ay magwalís, atbp.

X. KABANATA

Ang pangtiyak na anyong "IN"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *in?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *in* ang pangwatas na may sugpóng na *in* sa salitâng ugát.

G. ¿Anó ang káhalagahán ng͠ anyông itó?

N. Malakí pò, sapagkâ't nanggagaling sa kanyá ang mg͠a pangwatas na tagalog na nagbabadyá ng͠ anó mang tiyák na bagay ó pang͠alan, na siyáng nagigíng katugmâ ng͠ mg͠a anyông pangbalak; kayâ't ang *in* ay siyáng pang͠ulo sa mg͠a anyông pangtiyák.

G. ¿Paano ang paggamit sa anyông *in?*

N. May dalawáng paraán ang paggamit sa anyông itó: Una, kung ang salitâng ugát ay nagtatapós sa pangtinig (ó consonante), ó kayâ'y sa ting͠ig (ó vocal) na may kudlít na banayad (`) ó salakót (^) ay ginagamit ang *in*, gaya sa *lisáp* ay *lasapín*, sa *hasa*

ay *hasain*, sa *laro* ay *laruin*, atbp. Ikalawá, kung ang salitâng ugát ay nagtatapós sa tinĝig (ó vocal) na walâng diín ó kudlít, ó kayâ'y sa tinĝig na may kudlít na mariín (´), ang anyông *in* ay dapat gawíng *hin*, gaya sa *mana* ay *manahin*, sa *hila* ay *hilahin*, sa *damá* ay *damahín* ó *damhín*, sa *batá* ay *batahín* ó *bathín*.

G. ¿Alín ang mĝa kabaguhang dapat mangyari sa pagsusugpóng nitóng *in* sa salitâng ugát?

N. Itóng mĝa sumúsunód:

Una.—Kung *e* ang katapusáng titik nĝ salitâng ugát ay dapat gawíng *i*, gaya sa *page* ay *pagihin*, sa *gabe* ay *gabihin*, sa *butsé* ay *butsihín*, sa *kapé* ay *kapihin*.

Ikalawá.—Kung ang katapusáng pantíg nĝ ugát ay may *e* na pinagigitnâan nĝ mĝa pangtinig (ó consonante), ang náturang *e* ay dapat gawíng *i*, gaya sa *kiskés* ay *kiskisín*, sa *ates* ay *atisin*.

Ikatló.—Kung *o* ang katapusáng titik nĝ salitâng ugát ay dapat gawíng *u*, gaya sa *tuksó* ay *tuksuhín*, sa *laro* ay *laruin*, sa *paso* ay *pasuin*.

Ikaapat.—Kung ang katapusáng pantíg nĝ ugát ay may *o* na pinagigitnâan nĝ mĝa pangtinig (ó consonante), ang násabing *o* ay dapat gawíng *u*, gaya sa *bunot* ay *bunutin*, sa *kahoy* ay *kahuyin*, sa *pukpók* ay *pukpukín*

Ikalimá.—Kung ang katapusáng pantíg nĝ salitâng ugát ay nagdudulo sa *ad*, *ed*, *id*, *od*, ó *ud*, na ang mĝa itó'y maáaring baybayín sa *in*, ang *d* ay dapat gawíng *r* sang ayon sa talagáng tuntuning sinúsunód ukol dito; gaya sa *tilád* ay *tilarín*, sa *lipád* ay *li*-

parin, sa *sisid* ay *sisirin*, sa *ubod* ay *uburin*, atbp. Kung minsan ay hindî nagbabago ang *d*, at dahil dito ay náwawalâ ang *i* ó ang *o* sa mga salitâng nagtatapós sa *id* ó *od*, gaya sa *patid* ay *patdín*, sa *bukód* ay *bukdín*.

Dapat matantô na ang dalawáng tuntuning náuuná ay bihiràng mangyari, sapagkâ't sa Wikàng Tagalog ay madalang kung dî man másasabing walâ ang mg̃a salitâng mayroóng *e* sa katapusáng pantíg ng̃ mg̃a salitâng ugát.

HUGIS NG̃ "IN" AT ANG KANYÁNG MG̃A TUNTUNIN SA PAGBABAYBÁY.

G. ¿Mayroóng ilán ang hugis (ó forma) ng̃ *in?*

N. Katulad din pô ng̃ *um* na may dalawáng hugis: Una, kung ang ugát ay nagpapásimulâ sa pangtinig (ó consonante) ay ginagamit ang *in* sa pangsing̃it at pangsugpóng; at ikalawá, kung ang ugát ay nagpapásimulâ sa ting̃ig (ó vocal) ay ginagamit namán ang *in* sa pang-angkáp at pangsugpóng.

G. Tungkól sa unang hugis, ¿alín ang mg̃a panutong sukat mapagpátakarán ukol sa pagbabaybáy (ó conjugación)?

N. Ang mg̃a sumúsunód na tuntunin, sang-ayon sa kaniyáng mg̃a ayos at mg̃a panahón:

1.—Ang *pangbadyá* ay binubuô ng̃ salitâng ugát at ng̃ pangsugpóng na *in*, gaya ng̃ *tawagin*, *basagin*, *hampasín*.

2.—Ang *panahóng kasalukuyan ng panghiwatig* ay binubuô ng̃ ugát na sining̃itan ng̃ *in* sa unang da-

lawáng titik ng̃ unang pantíg at saká inúulit ang unang pantíg ng̃ náturang ugát, gaya ng̃ *tinatawag, binabasag, hinahampás.*

3.—Ang *panahóng nakaraán* ay binubuô na ugát at sakâ sinising̃itan ng̃ *in* sa unang dalawáng titik ng̃ unang pantíg ng̃ náturang ugát, gaya ng̃ *tinawag, binasag, hinampás.*

4.—Ang *panahóng nakaraán na* ay binubuô ng̃ panahóng nakaraán at sakâ sa huli'y sinusundán ng̃ *na*, gaya ng̃ *tinawag na, binasag na, hinampás na.*

5.—Ang *panahóng kararaán* ay binubuô ng̃ ugát na inulit ang unang pantíg nitó, sakâ ináangkapán ng̃ *ka* at sa huli'y sinusundán ng̃ *pa*; gaya ng̃ *kátatawag pa, kábabasag pa, káhahampás pa.*

6.—Ang *panahóng haharapín* ay binubuô ng̃ pangbadyá at sakâ inúulit ang unang dalawáng titik ng̃ unang pantíg ng̃ salitâng ugát, gaya ng̃ *tatawagin, babasagin, hahampasín.*

7.—Ang *pang-utos* ay katulad din ng̃ pangbadyâ ó kayâ'y ang ugát na sinugpung̃án ng̃ *in*, gaya ng̃ *tawagin, basagin, hampasin.*

8.—Ang *panahóng kasalukuyan ng pangsukob* ay binubuô ng̃ kasalukuyan sa panghiwatig at sakâ nilálagyan sa una ng̃ *kung* gaya ng̃ *kung tinatawag, kung binabasag, kung hinahampás.*

9.—Ang *panahóng nakaraán* ay binubuô ng̃ nakaraán ng̃ panghiwatig at may *kung* sa una, gaya ng̃ *kung tinawag, kung binasag, kung hinampás.*

10.—Ang *panahóng haharapín* ay binubuô ng̃ haharapín ng̃ panghiwatig at nilalagyán sa una ng̃ *kung*,

gaya ng̃ *kung tatawagin, kung babasagin, kung hahampasin.*

G. Ng̃ayóng náilagdâ na ang mg̃a tuntunin ng̃ pagbabaybáy nitóng *in*, ¿paano namán ang kanyáng hugis?

N. Sa pagbabaybáy nitóng unang hugis ng̃ *in* ay ilagáy na halimbawà ang ugát na *tawag* at sakâ sugpung̃án ng̃ *in* na nagigíng pangwatas na *tawagin*, pangwatas itóng katugmâ ng̃ *tumawag* na binaybáy sa *um*.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "IN".

UNANG HUGIS.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	....	Tawagin.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Tinátawag.
,,	Nakaraán........	Tinawag.
,,	Nakaraán na	Tinawag na.
,,	Kararaán........	Kátatawag pa.
,,	Haharapín.......	Tatawagin.
Pang utos	....	Tawagin.
Pangsukob	Kasalukuyan.....	Kung tinátawag.
,,	Nakaráan	Kung tinawag.
,,	Haharapín.......	Kung tatawagin.

G. Sinusunód bagá sa tuwîtuwî na ang ganitóng pagbabaybáy sa unang hugis ng̃ anyông *in?*

N. Hindî pô, at may isang pásubalìng (excepción) dapat matatág na siyáng kinagawîáng gawín ng̃ marami, tang̃ì sa madalîng bigkasin at magandáng pakinggán. Ang náunáng pásubali ay náuuwî sa ganitó: Lahat halos ng̃ mg̃a salitâng ugát, na nagpapásimulâ

sa mğa pangtinig na *l*, *w*, at *y* na binabaybáy sa anyông pangtiyák na *in*, itó (ang *in*) ay nagigíng *ni* at hindî isinisinğit kundî iniáangkáp, na tanğing mangyayari sa mğa panahóng kasalukuyán (ó presente), nakaráan (ó pasado) at ang mğa sakláw nitó, nğuni't sa iba pang panahón ay dapat sundín ang talagáng tuntuning sinusunód nğ *in*. Náitó ang iláng halimbawà ukol sa dalawáng tuntuning pangkalahatán at pásubalì:

Ugát.	*Panahón.*	*Pangkalahatán.*	*Pásubali.*
Lináng	Kasalukuyan	Linilináng	Nililináng.
	Nakaraán	Lininàng	Nilináng.
Wastô	Kasalukuyan	Winawastô	Niwawastô.
	Nakaraán	Winastô	Niwastô.
Yantók	Kasalukuyan	Yinayantók	Niyayantók.
	Nakaraán	Yinantók	Niyantók.

G. Tungkól sa ikalawáng hugis, ¿alin namán ang mğa panutong dapat talúntunín sa pagbabaybáy?

N. Gaya rin nğ mğa pátakaráng náilagdâ at sinunód sa unang hugis, nğuni't ang kauntîng kaibhán lamang ay sa ikalawáng hugis na itó'y ang *in* ay iniáangkáp sa mğa lugál na pinagsisinğitan sa unang ayos. Baybayín natin nğayon ang ugát na *agaw* sang-ayon sa ikalawáng hugis nğ *in*, sa makatwíd ang pangwatas na *agawin*.

PAGBABAYBÁY SA ANYÓNG "IN".

IKALAWÁNG HUGIS.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	Kasalukuyan	Agawin.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ináagaw.
,,	Nakaraán	Inagaw.
,,	Nakaraán na.....	Inagaw na.
,,	Kararaán	Kaáagaw pa.
,,	Haharapín.......	Aagawin.
Pang-utos	Kasalukuyan	Agawin.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ináagaw.
,,	Nakaraán.......	Kung inagaw.
,,	Haharapín.......	Kung áagawin.

KÁGAMITÁN NG ANYONG "IN"

G. ¿Malimit bagáng gamitin itóng anyông *in* sa ating mga pangwatas?

N. Ang pangtiyák na anyông *in* ay totoóng makabuluhán at siyáng malimit gamitin sa ating mga salitâ, sapagkâ't siyá ang tumitiyák ng anó mang binabanggít ng pangwatas.

G. ¿Alínalín ang mga tuntuning dapat mataluntón sa paggamit ng náturang anyô?

N. Lubhâng mahirap pông bigyán ng mga tuntuning tiyák na tiyák ng sa kanyá'y paggamit, dahil sa karamihan ng mga anyông pangtiyák na ginagamit sa ating wikà. Gayón man, ay malálagyán ng mga tuntuning sukat mapagpátakarán ng paggamit sa anyông *in*, at itóng mga sumúsunód:

I.—Ginágamit ang anyông *in* sa mga salitâng ugát

na nagkakáhulugán ng̃ pagkuha ó pagdampót ng̃ anó man, hal.: sa samsám ay samsamín; sa gamit ay gamitin, sa dakót ay dakutín, sa dalá ay dalhín, sa bilí ay bilhín, sa dampót ay damputín, atbp.

II.—Ginágamit ang anyông *in* sa mg̃a salitâng ugát na nagkakáhulugán ng̃ paghing̃î ó paghirám ng anó man, hal.: sa hing̃î ay hing̃ín, sa hirám ay hiramín. sa utang ay utang̃in, atbp.

III—Ang mg̃a salitâng̃ pangtayô sa pag-áarì (ó pronombre posesivo) ay magagawâng pangwatas sa pamamagitan ng̃ *in*, na nagkakáhulugán ng̃ pag-arì ng̃ anó man, hal.: sa *akin* ay *akinin*, sa *iyó* ay *iyuhin*, sa *kanyá* ay *kanyahín*, sa *atin* ay *atinin*, sa *inyó* ay *inyuhin*, atbp.

IV.—Ang mg̃a salitâng ugát na nagkakáhulugán ng̃ pagkain ó pag-inóm ng̃ anó man na ginaganáp ng̃ sarili, ay binabaybáy sa *in*, hal.: sa kain ay kainin ó kanin, sa lamon ay lamunin, sa inóm ay inumin, sa higop ay higupin, sa tunggâ ay tunggâin, sa hithít ay hithitín, sa tagáy ay tagayin, atbp.

V.—Ang mg̃a salitâng ugát na may katuturán ng̃ pagtawag ó pagsundô sa sino man, ay binabaybáy rin sa *in*, hal.: sa tawag ay tawagin, sa sundô ay sundùín, sa kaon ay kaunin, atb. Kung minsan ang iláng ugát na sakláw nitóng pagtawag ó pagsundô ay binabaybáy sa *an*, gaya ng̃ kawáy ay kawayán, ng̃ sutsót ay sutsután, atbp.

VI.—Ang mg̃a salitâng ugát na may kahulugán ng̃ pag-akit ó pag-alók ng̃ isá sa isá ay banabaybáy rin sa *in*, hal.: sa pigíng ay piging̃ín, sa akit ay akitin, sa alók ay alukín, atbp.

VII.—Ang mğa ugát na nagtatagláy ng̃ kahulugán ng̃ paghanap ó pagsaliksík ng̃ anó man, ay binabaybáy rin sa *in*, hal.: sa hanap ay hanapin, sa halihaw ay halihawin, sa saliksík ay saliksikín, sa apuhap ay apuhapin, sa kapâ ay kapâin, sa salát ay salatín, atbp.

VIII.—Ginágamit ang *in* sa mğa salitâng ugát na ang kahuluga'y pagkibô ó paggaláw ng̃ anó man, hal.: sa kibô ay kibûin, sa galáw ay galawín, sa luglóg ay luglugín, sa alók ay alukín, sa kundáy ay kundayin, atbp.

IX.—Ginágamit ang *in* sa mğa salitâng ugát na ang katutura'y pagdadalá ó pagpapasán ng̃ anó man na ginaganáp ng̃ sarili, hal.: pasán, pasanín; dalá, dalhín; tagláy, taglayín; kilik, kilikin; kalong, kalung̃in; buhat, buhatin; atbp.

X.—Ginágamit ang *in* sa mğa salitâng ugát na nagkakáhulugán ng̃ pagtanggáp ng̃ anó man, hal.: tanggáp, tanggapín, sahod, sahurin; sambót, sambutin; salubong, salubung̃in; atbp.

XI.—Ginágamit ang *in* sa mğa salitâng ugát na ang katutura'y nagbabadyá ng̃ mğa paraán sa paghuli ng̃ anó mang hayop na gumugalà sa lupà at sa himpapawíd, hal.: sa batíng ay batiñgín, sa sumpít ay sumpitín, sa silò ay silùin, sa baríl ay barilin, sa bató, ay batuhín, atbp.

XII.—Ginágamit ang anyông *in* sa mğa ugát na ang kahuluga'y nagbabadyá ng̃ mğa kaparaanáng ginagawâ sa paghuli ng̃ mğa isdâ ó ng̃ mğa hayop na tumatahán sa tubig, hal.: sa lambát ay lambatín, sa dála ay daláhin, sa binğuwít ay binğuwitín,

sa lambóng ay lambungín, sa siík ay siikin, sa salapáng ay salapañgín.

XIII.—Ang mña salitâng ugát na tumutukoy sa mña gawî nğ damdamin ay maáaring gamitin sa *in* kailan ma't ang kahuluga'y pakabíg sa gumagawâ, hal.: tanáw, tanawín; panoód, panoorin; lingón, lingunin; diñgig, diñgigín ó dinggin; lasáp, lasapín; namnám, namnamín; amóy, amuyín; singhód, singhurin; hipò, hipùin; damá, damahín ó damhín; atbp. Marami rin ang ginagamit sa *an* ukol sa bagay na itó, gaya nğ tiñgin ay tingnán; tikím, tikmán; pakinig, pakinggán; atbp.

XIV.—Ang mña salitâng ugát na tumutukoy sa pag íisip, pag-alala at pag-ibig ay ginagamit din sa *in*, hal.: Isipin, kurùin, buhayin, usisàin, alalahanin, gunitâin, panimdimín, ibigin, nasàin, irugin, sintahín, naisin, atbp.

XV.—Ang mña salitâng ugát na nagkakahulugán nğ pagputol, pagtimbáng at pagsukat ay binabaybáy rin sa *in*, hal.: sa putol ay putulin; sa tagâ ay tagâin, sa tabas ay tabasin, sa palakól ay palakulín, sa lagarì ay lagarìin, sa timbáng ay timbañgín, sa taya ay tayahin, sa balak ay balakin, sa takal ay takalin, atbp.

XVI.—Ang mña salitâng ugát na nagbabadyá nğ pagsirà ó paggibâ ó paglupít ay binabaybáy rin sa *in*, hal.: sa sirà ay siràin, sa gibâ ay gibâin, sa sunog ay sunugin, sa guhô ay guhùin, sa patáy ay patayín, sa sundáng ay sundañgin, sa gulok ay gulukin, atbp. May ilán ding binabaybáy sa *an*, gaya sa sugat ay sugatan, atbp.

XVII.—Ang mg̃a salitâng ugát na tumutukoy sa mg̃a bagay na karaniwan ay nagagawâng pangwatas sa pamamagitan ng̃ *in* na nagkakahulugan ng̃ paggawâ sang ayon sa kápakanán ng̃ isá't isá; hal.: sa barò ay barùin, sa salawál ay salawalín, sa balabal ay balabalin, sa tungkód ay tungkurin, sa bahay ay bahayin, sa payong ay payung̃in, atbp.

XVIII.—Ang mg̃a salitâng ugát na tumutukoy sa pagbilang ay maáarì ring gawíng pangwatas dito sa *in*, at kung magkaganitó'y nagkakáhulugan ng̃ paggawâ ng̃ anó man sang ayon sa kápakanán ng̃ isá't isá, gaya sa isá ay isahín, sa dalawá ay dalawahín, sa limá ay limahín, sa sampuô ay sampûin, atbp.

XIX.—Ginágamit ang *in* sa pagtiyák ng̃ ibá't ibáng sakít na dinaramdám, hal.: sa lagnát ay lagnatín, sa hikà ay hikàin, sa ng̃iki ay ng̃ikihin, sa ubó ay ubuhín, sa iti ay itihin, sa sikmurà ay sikmuràin, sa bulutong ay bulutung̃in, sa kólera ay kolerahín atbp.

XX.—Nagsusulit ng̃ pagkakáwang̃ís ó pagkayarì, kailan ma't tumutukoy sa panahóng nakaraán, hal.: sa sagíng ay sinaging, sa duhat ay dinuhat, sa santól ay sinantól, sa sampalok ay sinampalok, sa gulay ay ginulay, sa bataw ay binataw, atbp.

XXI.—Ang mg̃a salitâng pangturing ay nágagawâng pangwatas dito sa anyông *in*, hal.: mahal, mahalin; magandá, magandahín; masamâ, masamâin; mabuti, mabutihin; matamís, matamisín; atbp.

XI. KABANATA

Ang pangtiyak na anyong "I"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *i*?

NAG AARAL. Tinátawag na anyông *i* ang panwatas na may pang-angkáp na *i* sa salitâng ugát.

G. ¿Anó ang káhalagaháng tagláy ng̃ anyông itó?

N. Kung ang *in* ay siyáng káunáunahan sa mg̃a anyông pangtiyák ng̃ mg̃a pangwatas tagalog, ang *i* nama'y hindî nagigíng hulí sa kanyá kung isusumag din lamang sa daladaláng kahalagahán, kung kayâ't ang anyông itó ay siyáng nabibilang na pang̃alawáng urì sa mg̃a pangtiyák na anyô.

MGA PÁTAKARÁN SA PAGBABAYBÁY

G. Sa pagbabaybáy nitóng anyông *i* ¿alin namán ang mg̃a pátakaráng dapat taluntunín?

N. Ang mg̃a tuntuning sumúsunód sang-ayon sa pagkakabaibaitang na dapat gawin:

1.—Ang *pangbadyá* ay binubuô ng̃ salitâng ugát at ng̃ pang-angkáp na *i*, gaya ng̃ *ibilí*, *isulat*.

2.—Ang *panahóng kasalukuyan ng panghiwatig* ay binubuô ng̃ ugát na sinising̃itan ng̃ *in* sa unang dalawáng titik ng̃ unang pantíg, saká inúulit ó dinádalawá ang unang pantíg ng̃ ugát, bukód pa ang pag-áangkáp ng̃ anyông *i*, gaya ng̃ *ibinibilí*, *isinusulat*.

3.—Ang *panahóng nakaraán* ay binubuô lamang ng̃ ugát na may pangsing̃it na *in* at saká may pang-angkáp na anyông *i*, gaya ng̃ *ibinili*, *isinulat*.

4.—Ang *panahóng nakaraán na* ay binubuô nitóng

panahóng nakaraán at saká sinusundán ng̃ *na*, gaya ng̃ *ibinilí na*, *isinulat na*.

5.—Ang *panahóng haharapín* ay binubuô ng̃ salitâng ugát, sakâ inúulit ang unang pantíg nitó at bago ináangkapán ng̃ anyông *i*, gaya ng̃ *ibibilí*, *isusulat*.

6.—Ang *pang-utos* ay ginagamit ang sa pangbadyá ó kayâ'y ang ugát na may pang-angkáp na *i*, gaya ng̃ *ibilí*, *isulat*, atbp.

7.—Ang *panahóng kasalukuyan ng pangsukob* ay binubuô ng̃ kasalukuyan sa panghiwatig at sa una'y nilalagyán ng̃ *kung*, gaya ng̃ *kug ibinibilí*, *kung isinusulat*.

8.—Ang *panahóng nakaraán* ay binubuô ng̃ *nakaraán* sa panghiwatig at nilalagyán ng̃ *kung* sa una, gaya ng̃ *kung ibinili*, *kung isinulat*.

9.—Ang *panahóng haharapín* ay binubuô rin ng̃ haharapín ng̃ panghiwatig at may *kung* sa una, ó gaya ng̃ *kung ibibilí*, *kung isusulat*.

G. ¿Paano ng̃ayón ang hugis ng̃ pagbabaybáy sa anyông pangtiyák na *i?*

N. Sa pagbabaybáy nitó ay kuning halimbawà ang ugát na *bilí* at sakâ angkapán itó ng̃ anyông *i* na nagigíng pangwatas na *ibilí* na siyáng pangtiyák ng̃ *bumilí* at *magbilí* na binaybáy sa *um* at *mag*.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "I".

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	....	Ibilí.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ibiníbilí.
,,	Nakaraán	Ibinilí.
,,	Nakaraán na ...	Ibinilí na.
,,	Haharapín.......	Ibíbilí.
Pang-utos	Nakaraán........	Ibilí.
Pangsukob	....	Kung ibiníbilí.
,,	Kasalukuyan....	Kung ibinilí.
,,	Haharapìn.......	Kung ibíbilí.

G. ¿Walâ bagáng pásubalì (ó excepción) ang mğa pátakaráng itó sa pagbabaybáy?

N. Mayroón pô, at isáng pasubalìng lalòng mahalagá kay sa *in*, isáng pasubalìng dapat matantô at dapat sundin, sapagkâ't natutungod sa ikagagandá at ikagagaán sa pagbigkás ng ating mğa salitâ.

G. ¿Paano ang dapat itakdâng pásubalì?

N. Itóng sumúsunód: Ang mğa salitâng ugát na nagpapásimulâ sa tinğig (ó vocal), ó sa mğa pangtinig na *h*, *l*, *w*, at *y*, ay may ibang hugis nğ pagbubuô kailan ma't tumutukoy sa mğa panahóng kasalukuyan (ó presente) at nakaraán (ó pasado) at sa mğa sakláw-nitó, ibáng hugis na ang *in* ay dapat gawing *ni* sang-ayon sa kinagawîán at gayón sa ikagagaán nğ pagsambít at ikagagandá nğ mğa salitâ. Dapat matantô na ang anyông *i* ay hindî nátitinag sa talagáng kinalalagyán niyá. Dapat ding matantô na ang iba't ibá pang panahón ay dapat isunód sa talagáng tuntunin nğ anyông *i*.

Náitó sa kasunód ang isáng tálâán nğ mğa ugát

na nátatakdâ sa pásubalì, at upáng lumiwanag ay marapat pag-agapayanin ang dalawáng tuntunin, gayón ang mg̃a ugát at mg̃a panahóng kinaúukulan ng̃ bawà't isá.

Ugát.	*Panahón.*	*Pangkalahatán.*	*Pasubali.*
Alay	Kasalukuyan.	Iinaalay.	Iniáalay.
,,	Nakaraán.	Iinalay.	Inialay.
Ilag	Kasalukuyan.	Iiniilag.	Iniíilag.
,,	Nakaraán.	Iinilag.	Iniilag.
Utang	Kasalukuyan.	Iinuutang.	Iniúutang.
,,	Nakaraán.	Iinutang.	Iniutang.
Habol	Kasalukuyan.	Ihinahabol.	Iniháhabol.
,,	Nakaraán.	Ihinabol.	Inihabol.
Luhog	Kasalukuyan.	Ilinuluhog.	Inilúluhog.
,,	Nakaraán.	Ilinuhog.	Iniluhog.
Wakwák	Kasalukuyan.	Iwinawakwák.	Iniwáwakwák.
,,	Nakaraán.	Iwinakwák.	Iniwakwák.
Yapós	Kasalukuyan.	Iyinayapós.	Iniyayapós.
,,	Nakaraán.	Iyinapós.	Iniyapós.

KÁGAMITÁN NG ANYONG "I"

G. ¿Saánsaán ginagamit ang anyông *i*?

N. Itóng anyông *i* ay isá ring makabuluháng anyô sa mg̃a pangtiyák at isá rin sa madalás gamitin sa mg̃a pangwatas tagalog. Ang mg̃a tuntunin ng̃ sa kanyá'y paggamit ay itóng mg̃a sumúsunód:

I.—Ginágamit itóng anyông *i* sa mg̃a salitâng ugát na nagbabadyá ng̃ pagtatapon ó paghahagis ng̃ anó man, hal.: sa tapon ay itapon, sa buhos ay ibuhos, sa hagis ay ihagis, sa hulog ay ihulog, sa bulíd ay ibulíd, sa pukól ay ipukól, sa bató ay ibató, sa suka

ay isuka, la luwâ ay iluwâ, sa uhô ay iuhô, sa bubô ay ibubô, atbp.

II.—Ginágamit ang anyông *i* sa mg̃a salitâng ugát na nagsusulit ng̃ pagpupunlâ ó pagtatanim ng̃ anó man kailan ma't ipinangtitiyák, hal.: sa taním ay itanim, sa punlâ ay ipunlâ, sa hasík ay ihasík, sa tubò ay itubò, sa baón ay ibaón, sa sabog ay isabog, atbp.

III.—Ginágamit din ang anyông *i* sa mg̃a salitâng ugát na nagpapahayag ng̃ pagkakalat ó pagpapalaganap ng̃ anó man kailan ma't ipinangtitiyák, hal.: sa kalat ay ikalat, sa laganap ay ilaganap, sa sambulat ay isambulat, sa bulaksák ay ibulaksák, atbp.

IV.—Ginágamit din ang anyông *i* sa mg̃a salitâng ugát na nagbabadyá ng̃ paghahalò ó pagsasahók ng̃ anó man kailan ma't pangwatas na ipinangtitiyák, hal.: sa halò ay ihalò, sa sama ay isama, sa sahók ay isahók, sa kanáw ay ikanáw, sa sawsáw ay isawsáw, sa lahók ay ilahók. atbp.

V.—Nagagawâng pangtiyák na pangwatas dito sa *i* ang mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ pagtutulad ó pagtitimbáng ng̃ isáng bagay sa kapuwà bagay, hal.: sa tulad ay itulad, sa paris ay iparis, sa gaya ay igaya, sa para ay ipara, sa wangkî ay iwangkî, sa mukhâ ay imukhâ, sa bagay ay ibagay, sa gagád ay igagád, sa timbáng ay itimbáng, sa pantáy ay ipantáy, sa tumbás ay itumbás, atbp.

VI.—Nagagawâ ring pangtiyák na pangwatas sa *i* ang mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ pagsasalitâ ó pagsasaysáy at pagtuturò, hal.: sa saysáy ay isaysáy, sa tanóng ay itanóng, sa sagót ay isagót, sa

bulóng ay ibulóng, sa sumbóng ay isumbóng, sa balità ay ibalità, sa anás ay ianás, sa turò ay iturò, sa aral ay iaral, atbp. Kung minsan ang mğa pangwatas na pangbalak na binaybáy sa *mag* ay ginagawâng pangtiyák sa pamamagitan nğ pangtiyák nitó, hal.: sa salitâ ay ipagsalitâ, sa wikà ay ipagwikà, atbp.

VII.—Sa anyông *i* ay nagagawâ ring pangtiyák na pangwatas ang mğa nagbabadyá nğ pagbibilí ó paghahandóg nğ anó man, hal.: sa lakò ay ilakò, sa tindá ay itindá, sa handóg ay ihandóg, sa alay ay ialay, sa gawad ay igawad, atbp. Binabaybáy rin ang ilán sa pangtiyák na *ipag* na siyáng katugmâ nğ *mag*, hal.: sa bilí ay ipagbilí, sa amot ay ipagamot, sa kaloób ay ipagkaloób, sa biyayà ay ipagbiyayà, atbp.

VIII.—Ang mğa salitâng ugát na nagbabadyá nğ paglalagáy sa isáng pook ó dako nğ anó man ay nagagawâng pangtiyák dito sa anyông *i*, hal.: sa lagáy ay ilagáy, sa lantád ay ilantád, sa bunyág ay ibunyág, sa bilád ay ibilád, sa patong ay ipatong, sa singit ay isingit, sa siksík ay isiksík, sa salong ay isalong, sa gatong ay igatong, sa tapal ay itapal, atbp.

[XII KABANATA]

Ang pangtiyak na anyong "AN"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *an*?

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *an* ang pangwatas na may sugpóng na *an* sa salitâng ugát.

G. ¿Mahalagá rin bagá ang pangtiyák na anyông itó gaya ng̃ mg̃a anyông *in* at *i*?

N. Sa mg̃a anyông pangtiyák, itóng *an* ay siyáng ikatló sa bilang na siyáng ginagamit sa mg̃a pangwatas tagalog. Itóng *an* ay malimit ding gamitin kaparis ng̃ dalawáng náuná sa kanyá, at isá rin sa maraming sakláw sa ating mg̃a salitâ.

G. ¿Paano ang paggamit dito sa anyông *an*?

N. Gaya rin ng̃ sa anyông *in* na may dalawáng kaparaanán: Una, kung ang salitâng ugát ay nagtatapós sa pangtinig (ó consonante) ó kayâ'y sa ting̃ig (ó vocal) na may kudlít na banayad (`) ó salakót (^) ay ginagamit ang *an*, gaya sa *tapon* ay *tapun*AN, sa *susi* ay *susi*AN, sa *tapi* ay *tapi*AN, atbp. Ikalawá, kung ang ugát ay nagtatapós sa ting̃ig (ó vocal) na walâng kudlít, ó kayâ'y sa ting̃ig na may kudlít na mariín (´), ang anyông *an* ay dapat gawing *han*, gaya sa *parusa* ay *parusa*HAN, sa *kasi* ay *kasi*HAN, sa *tindi* ay *tindi*HAN, atbp.

G. ¿Mayroón din bang nangyayaring pagkakabago ukol sa pagsusugpóng ng̃ *an* sa salitâng ugát?

N. Mayroón pò, at ang mg̃a pagkakabagong itó'y katulad din ng̃ nangyayari sa *in*. Dapat din ditong itanghál ang mg̃a tuntunin nitóng *an*, upáng mákilala ang ganáng kabaguhan nitó.

Una.—Kung *e* ang katapusáng titik ng̃ ugát ay dapat gawíng *i*, gaya sa *gabe* ay *gabihán*, sa *page* ay *pagihán*, sa *kapé* ay *kapihán*, atbp.

Ikalawá.—Kung ang hulíng pantíg ng̃ ugát ay may *e* na pinagigitnáan ng̃ mg̃a pangtinig (ó cónsonante),

ang náturang *e* ay dapat gawíng *i* gaya sa *kiskés* ay *kiskisán*, sa *tites* ay *titisan*, atbp.

Ikatló.—Kung *o* ang katapusáng titik ng̃ ugát ay dapat gawíng *u*, gaya sa *dulo* ay *duluhan*, sa *asó* ay *asuhán*, sa *bató* ay *batuhán*, sa *tampó* ay *tampuhán*, atbp.

Ikaapat.—Kung ang huling pantíg ng̃ ugát ay may *o* na pinagigitnâan ng̃ mg̃a pangtinig (ó consonante), ang násabing *o* ay dapat gawíng *u*, gaya sa *amóy* ay *amuyán*, sa *utos* ay *utusan*, sa *kutós* ay *kutusán*, sa *subok* ay *subukan*, atbp.

Ikalimá.—Kung ang hulíng pantíg ng̃ ugát ay nagtatapós sa *ad*, *ed*, *id*, *od*, ó *ud*, na maáarìng baybayín sa *an*, ang *d* ay dapat gawíng *r* sang ayon sa pátakaráng sinúsunód ukol sa bagay na itó: gaya sa *bayad* ay *bayaran*, sa *gilíd* ay *gilirán*, sa *tingkád* ay *tingkarán*. Ang *d* ay hindî nagbabago kung minsan, at kung magkaganitó'y kailang̃an namáng mawalâ ang *i* ó ang *o* sa mg̃a salitâng nagtatapós sa *id* ó *od*, gaya sa *masid* ay *masdán*, sa *sunód* ay *sundán*, atbp.

Dapat din namáng mabatid na ang unang dalawáng tuntunin ay bihíbihiràng mangyari, sapagkâ't sa ating wikà ay kauntî ang mg̃a salitâng mayroóng *e* sa katapusáng pantíg ng̃ mg̃a salitâng ugát, gaya ng̃ matatantô sa ikaapat na bahagi ng̃ Balarilàng itó.

MGA PANUTO SA PAGBABAYBÁY.

G. ¿Alin ang mg̃a panuto nitóng anyông *an* na dapat alituntunin sa kanyáng pagbabaybáy?

N. Itóng anyông *an* ay walâng maraming pagka-

kabagobagong nangyayari, at dahil dito ay dî na kailangang isáisahín ang tuntunin ng kaniyakaniyáng panahón at gayón din ng ayos.

Dapat lamang matantô, na ang *an* ay palagìng sinusugpóng sa salitâng ugát na ibig baybayín, at sa kasalukuyan (ó presente) at mga nakaraán (ó pretérito) ay kailangang isunód sa *in* kung pano ang pagkakabuô nitó, ulitin ó dalawahín ana unang pantíg ng ugát sa panahóng haharapín (ó futuro), at káhulíhuliha'y dapat isugpóng sa ugát ang *an* ó *han* sa pangbadyá at pang-utos.

Baybayín natin itóng anyông *an* sang-ayon sa mga tuntuning ipináalala, at ilagáy nating halimbawà ang ugát na *sulat* at sakâ itó sugpungán ng *an* na nagigíng pangwatas na *sulatan* na siyáng pangtiyák ng *sumulat* na binaybáy sa *um*.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "AN"

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*
Pangbadyá	....	Sulatan.
Panghiwatig	Kasalukuyan.......	Sinusulatan.
,,	Nakaraán..........	Sinulatan.
,,	Nakaraán na.......	Sinulatan na.
,,	Haharapín........	Susulatan.
Pang-utos	....	Sulatan.
Pangsukob	Kasalukuyan.......	Kung sinusulatan
,,	Nakaraán..........	Kung sinulatan.
,,	Haharapín.........	Kung susulatan.

KÁGAMITÁN NG̃ ANYONG "AN"

G. ¿Alinalin ang mg̃a tuntunin sa paggamit nitóng anyông *an?*

N. Itóng *an* ay siyáng ikatló sa bilang ng̃ mg̃a anyông pangtiyák, at dahil dito'y hindî mapag áalinlang̃anang sambitin na siyá'y isá rin sa mg̃a nagbibigáy ng̃ malaking tulong sa mg̃a pangwatas na hindî tiyák sa ating sariling wikà. Itóng mg̃a sumúsunód ang mg̃a pátakarán ng̃ sa kanyá'y paggamit:

I.—Ginágamit ang *an* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ dako ó poók na kinaroroonan ng̃ anó man, lalòng lalò na sa panahóng nakaraán, hal. sa tapon ay tinapunan, sa lagáy nilagyán, sa silíd ay sinidlán, sa tayô ay tinayùán, sa sulót ay sinulután, sa pasak ay pinasakan, atbp

II.—Ginágamit ang *an* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ pagbibigáy ó pagkuha ng̃ anó man kailan ma't ito'y tiyák, hal.: sa bigáy ay bigyán, sa handóg ay handugán, sa alay ay alayan, sa bilí ay bilhán, sa dalá ay dalhán, sa bawas ay bawasan, sa kuha ay kunan, sa hing̃î ay hing̃án, atbp.

III.—Ginágamit din ang *an* sa mg̃a pangwatas na nagsusulit ng̃ pang̃ang̃aral ó pagtawag sa sino man kailan ma't tiyák itó, hal.; sa aral ay aralan, sa hatol ay hatulan, sa turò ay turùan, sa tawag ay tawagan, sa sigáw ay sigawán, sa kawáy ay kawayán, sa bulóng ay bulung̃án, sa anás ay anasán, atbp. Ang ilán sa mg̃a pangwatas na itó ay binabaybáy sa pangtiyák na *pag-an* 'na siyang katugmâ ng̃ *mag*

hal.: sa sabi ay pagsabihan, sa usap ay pangusapan, atbp.

IV.—Ginágamit ang *an* sa mg̃a salitáng ugát na nagbabadyá ng̃ mg̃a gawîng likás ng̃ damdamin kailan ma't tumutukoy sa sino man, hal.; sa ting̃in ay tingnán, sa masíd ay masdán, sa amóy ay amuyán, sa hawak ay hawakan, sa dilà ay dilàan, atbp. May ilán sa bagay na itó ang ginágamit sa *in* gaya ng̃ lasáp ay lasapin, ng̃ dinig ay dinggin, ng̃ tanáw ay tanawín, atbp.

V.—Ang mg̃a salitâng pangdiwà na nagbabadyá ng̃ anó man at sugpung̃án ng̃ anyông *an* at ulitin ó dalawahín ang buông salitâng ugát na násabi ay nagkakáhulugán ng̃ kaliitan ó kawalâng kabuluhan ng̃ isáng bagay, hal.: sa tao ay taútauhan, sa bahay ay baháybahayan, sa pusà ay pusàpusàan, sa lang̃it ay lang̃ítlang̃itan, sa santól ay santúlsantulan, at iba pa. Kung ang ugát ay may tatló ó apat na pantíg ay sukat ng̃ ulitin ang unang dalawáng pantíg niya, hal.; sa tinapay ay tinátinapayan, sa salawál ay salásalawalan, atbp.

VI.—Ang mg̃a salitáng ugát na nagbabadyá ng̃ anó man sang-ayon sa kápakanán ng̃ bawà't isá at másungpung̃an ng̃ *an* ay nagiging salitâng ang kahulugá'y poók ng̃ karamihan, hal.: sa bahay ay bahayán, sa santól ay santulan, sa manggá ay manggahan, sa saging ay saging̃án, sa bayan ay bayanán, sa duhat ay duhatán, atbp.

XIII. KABANATA

Pangtiyak ng anyong "UM"

GURÒ. ¿Alín ang pangtiyák nitóng *um?*

NAG-AARAL. Gaya ng̃ násabi, ang mg̃a anyông pangbalak na dî dumadalirì ó tumitiyák ng̃ anó mang bagay ó pang̃alan, ay may mg̃a katapát ó katugmâng mg̃a anyông pangtiyák na siyáng tumutukoy sa mg̃a bagay ó pang̃alang tiyák ó damá. Bawà't anyông pangbalak ay may katugmâng anyông pangtiyák na hindî lamang íisá kundî dalawá ó tatló ang kadalasán. Ang katugmâ nitóng anyông *um* kung talagáng susuriin ay ang tatlóng pang̃ulong pangtiyák na sinundán na isáisáng pinag-ukulan ng̃ masusìng pag-áaral at matamáng pagsusurì, na dilì ibâ't ang *in*, ang *i* at ang *an*.

G. ¿Alín ang dapat kásaligán sa pagbabaybáy ng̃ mg̃a pangtiyák ng̃ *um?*

N. Ang pagbabaybáy sa *in* ay dapat másalig ng̃ sa anyông *in,* ang sa *i* ay dapat mabatay ng̃ sa anyông *i* at ang sa *an* ay dapat máayon ng̃ sa anyông *an*.

Baybayín nating isáisá ang tatlóng pangtiyák ng̃

um at pag-úkulan natin ng̃ dalawáng pangwatas: isá'y ang *tumakbó* na tumutukoy sa unang hugis ng̃ *um* at *umutang* na bumabanggít sa ikalawá.

IN.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbabagbág.*	
Pangbadyá	....	Takbuhín.	Utang̃in.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Tinatakbó.	Inúutang.
,,	Nakaraán ...	Tinakbó.	Inutang.
,,	Nakaraán na.	Tinakbó na.	Inutang na.
,,	Kararaán....	Katátakbó pa	Kaúutang pa.
,,	Haharapín ..	Tatakbuhín.	Uutang̃in.
Pang-utos	....	Takbuhín.	Utang̃in.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung tinátakbó.	Kung inúutang.
,,	Nakaraán ...	Kung tinakbó	Kung inutang
,,	Haharapín...	Kung tatakbuhín.	Kung úutang̃in.

I.

Pangbadyá	....	Itakbó.	Iutang.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Itinátakbó.	Iniúutang.
,,	Nakaraán ..	Itinakbó	Iniutang.
,,	Nakaraán na.	Itinakbó na.	Iniutang na.
,,	Haharapín...	Itátakbó.	Iúutang.
Pang-utos	....	Itakbó.	Iutang.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung itinátakbó.	Kung iniúutang.
,,	Nakaraán ...	Kung itinakbó.	Kung iniutang.
,,	Haharapín...	Kung itátakbó.	Kung iúutang tang.

AN.

Pangbadyá	....	Takbuhan.	Utangan.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Tinátakbuhán.	Inúutangan.
,,	Nakaraán ..	Tinakbuhán.	Inutangan.
,,	Nakaraán na.	Tinakbuhán na	Inutangan na
,,	Haharapín...	Tatakbuhán.	Uutangan.
Pang-utos	....	Takbuhan.	Utangan.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung tiná-takbuhán.	Kung inúuta-ngan.
,,	Nakaraán ...	Kung tinak-buhán.	Kung inuta-ngan.
,,	Haharapín...	Kung tatak-buhán.	Kung úuta-ngan.

XIV KABANATA

Pangtiyak ng anyong "MAG"

GURÒ. ¿Alin namán ang pangtiyák nitóng *mag?*

NAG-AARAL. Lahát ng mga anyông pangbalak sa Wikàng Tagalog na dî miminsan nang nasabi ay may katapát ó katugmâng anyông pangtiyák na hindî lamang íisá kundî marami. Karaniwang gawin upáng ang anyông pangbalak ay magíng pangtiyák ay ginagawâng *p* ang mga unang titik niyaóng nagpapásimulâ sa *m*, maliban lamang ang ilán na hindî nangyayari ang ganitóng pagbabago.

Sang-ayon sa paraáng katutukoy, *pag* ang siyáng pangtiyák nitóng *mag*. Itó namáng *pag* ay nangángailangan ng tulong ng mga pangulong anyô sa pangtiyák na *in*, *i* at *an*, na susog sa bagay na itó ang *pag* ay nagigíng *pag-in*, *ipag* at *pag-an*. Bu-

kód sa mg̃a pangtiyák na itó, ang *mag* ay mayroón pang tatlóng pangtiyák ding katugmâ, na, dilì ibá't ang *in*, ang *i* at ang *an* na walâng *pag*. Dapat matantô na ang *pag-in* ay bihiràng gamitin, sapagkâ't ang karamihang ugát na náuukol sa kanyá ay binabaybáy na sa *in*. Gayón man, ang *pag in* ay kailang̃an din kung minsan, lalòng lalò na kung tumutukóy sa mg̃a salitâng nagbabadyá ñg̃ pag-úutos ó panuuuyò.

G. Yamang ang *in*, *i* at *an* ay napag-ukulan na ng̃ kanikaniyáng pag-áaral, ¿anó naman ang tinátawag na anyông *ipag?*

N. Tinátawag na anyông *ipag* ang pangwatas na may pang angkáp na *ipag* sa salitâng ugát, gaya ng̃ *ipag-utos*, *ipagbilin*, *ipagsama* na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *mag-utos*, *magbilin* at *magsama*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *pag an?*

N. Tinátawag na anyông *pag an* ang pangwatas na may pang angkáp na *pag* at may sugpóng na *an* sa ugát, gaya ng̃ *pagsalitaan*, *pagkalooban*, *pagbintangán*, na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *magsalita*, *magkaloób* at *magbintáng*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *pag in?*

N. Tinátawag na anyông *pag in* ang pangwatas na may pang-angkáp na *pag* at may sugpóng na *in* sa salitâng ugát, gaya ng̃ *pag*-awit*in*, *pag*dasal*in*, *pag*sayaw*in* na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *mag*-awit, *mag*dasál at *mag*sayáw.

G. ¿Alínalín ang mg̃a panutong dapat taluntunín sa pagbabaybáy ng̃ mg̃a pangtiyák ng̃ anyông *mag?*

N. Ang pagbabaybáy sa *in*, *i* at *an* ay dapat

ibata'y ng̃ sa mg̃a anyông *in*, *i* at *an;* ang sa *ipag* ay gaya rin ng̃ sa *i* na sining̃itan lamang ng̃ *pag* sa gitnâ ng̃ ugát at ng̃ násabing *i;* ang sa *pag-an* ay gaya ng̃ sa anyông *an* na inangkapán ng̃ *pag* sa ugát; at ang sa *pag-in* ay paris din ng̃ sa anyông *in* na inangkapán naman ng̃ *pag* sa salitâng ugát.

Isáisá nating baybayín ang mg̃a náturang pangtiyák ng̃ *mag* at kunin nating halimbawà ang mg̃a pangwatas na *magsaing* at *magmana* na ang una'y nagtatapós sa pangtinig at ang ikalawá'y sa ting̃ig (ó vocal.)

PAGBABAYBÁY SA MGA PANGTIYÁK NG̃ "MAG"

IN.

Pangbadyá	....	Saing̃in.	Manahin.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Sinasaing.	Minamana.
,,	Nakaraán ...	Sinaing.	Minana.
,,	Nakaraán na.	Sinaing na.	Minana na.
,,	Kararaán....	Kasasaing pa	Kamamamana pa.
,,	Haharapín ...	Sasaing̃in.	Mamanahin.
Pang-utos	....	Saing̃in.	Manahin.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung sinasaing.	Kung minamana.
,,	Nakaraán....	Kung sinaing	Kung minana
,,	Haharapín ..	Kung sasaing̃in.	Kung mamanahin.

I.

Pangbadyá	....	Isaing.	Imana.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Isinasaing.	Iminamana.
,,	Nakaraán ...	Isinaing.	Iminana.
,,	Nakaraán na.	Isinaing na.	Iminana na.
,,	Haharapín ..	Isasaing.	Imamana.
Pang-utos	....	Isaing.	Imana.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung isina saing.	Kung imina-mana.
,,	Nakaraán....	Kung isina-ing.	Kung imina-na.
,,	Haharapín...	Kung isasaing	Kung imama-na.

AN.

Pangbadyá	....	Saingan.	Manahan.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Sinasaingan.	Minamana-han.
,,	Nakaraán....	Sinaingan.	Minanahan.
,,	Nakaraán na.	Sinaingan na.	Minanahan-na.
,,	Haharapín...	Sasaingan.	Mamanahan.
Pang-utos	....	Saingan.	Manahan.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung sinasai-ngan.	Kung mina-manahan.
,,	Nakaraán....	Kung sinai-ngan.	Kung mina-nahan.
,,	Haharapín...	Kung sasai-ngan.	Kung mama-nahan.

IPAG.

Pangbadyá	....	Ipagsaing.....	Ipagmana.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinagsasaing	Ipinagmamana.
,,	Nakaraán	Ipinagsaing..	Ipinagmana.
,,	Nakaraán na	Ipinagsaing na........	Ipinagmana na.
,,	Haharapín...	Ipagsasaing.	Ipagmamana
Pang-utos	....	Ipagsaing.	Ipagmana.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipinagsasaing.	Kung ipinagmamana.
,,	Nakaraán ...	Kung ipinagsaing.	Kung ipinagmana.
,,	Haharapín...	Kung ipagsasaing.	Kung ipagmamana.

PAG-AN.

Pangbadyá	....	Pagsaingan.	Pagmanahan.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Pinagsasaingan.	Pinagmamahan.
,,	Nakaraán ...	Pinagsaingan	Pinagmanahan.
,,	Nakaraán na.	Pinagsaingan na.	Pinagmanahan na.
,,	Haharapín...	Pagsasaingan	Pagmamanahan.
Pang-utos	....	Pagsaingan.	Pagmanahan.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung pinagsasaingan.	Kung pinagmamanahan.
,,	Nakaraán ...	Kung pinagsaingan.	Kung pinagmanahan.
,,	Haharapín...	Kung pagsasaingan.	Kung pagmamanahan

PAG-IN. (1)

Pangbadyá	....	Pagsaiñgin.	Pagmanahin.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Pinagsasaing.	Pinagmamana.
,,	Nakaraán....	Pinagsaing.	Pinagmana.
,,	Nakaraán na.	Pinagsaing na	Pinagmana na.
,,	Haharapín...	Pagsasaiñgin.	Pagmamanahin.
Pang-utos	....	Pagsaiñgin.	Pagmanahin.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung pinagsasaing.	Kung pinagmamana.
,,	Nakaraán...	Kung pinagsaing.	Kung pinagmana.
,,	Haharapín...	Kung pagsasaiñgin.	Kung pagmamanahin.

---

(1) Sakali mang totoó na itóng *pag-in* ay di kailañgan dahil sa anyong *in*, ay tunay rin namáng ang náturang *pag-in* ay makabuluhán kung minsan at may sariling kátuturán. Kung ang *pag-an* ay kailañgan baga ma't mayroón nang *an*, ang *pag-in* namá'y kailañgan din kahi't na mayroóng *in*. Linawin natin sa pamamagitan ng̃ halimbawa. Kung sabihing sa tiyák na bagay at pag-úutos na: *Laruin mo ang bata* ay hindi ñga maáaring sabihin pang *paglaruin mo ang bata*, sapagka't may magkaibáng kahulugán siláng dalawá. Ang uná'y nagsasaád ng̃ pag-úutos sa sino man na *siyá ang maglaro sa bata*, samantalang ang ikalawá'y nagbabadyá namán ng̃ pag-úutos sa sino man na *siyá'y mag-utos ó magsabi ó magpabaya ng paglalaro sa bata*. Ganitó ring kaibhán ang nádadamá ukol sa *an* at *pag-an*, gaya sa mg̃a salitang *laruan* at *paglaruan*.

XV KABANATA

Ang pangbalak na anyong "MANG"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *mang?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *mang* ang pangwatas na may pang angkáp na *mang* sa salitâng ugát.

G. ¿Anó ang káhalagahán nitóng *mang* sa ating mg̃a pangwatas?

N. Kung may káhalagaháng tagláy ang *um* at *mag* sa mg̃a anyông pangbalak ng̃ pangwatas tagalog, ang *mang* nama'y isá rin sa nabibilang sa matataás na urì ng̃ mg̃a anyô at isá rin sa nagbibigay ng̃ mahalagáng tulong sa ating mg̃a salitâ.

G. ¿Alín ang mg̃a pagbabagong karaniwang mangyari sa pag-áangkáp ng̃ *mang* sa salitâng ugat?

N. Sang-ayon sa simulâng titik nitóng ugát ay nababagong madalás ang mg̃a titik ng̃ pangwatas kung iniáangkap ang *mang*, at sa pagbabagong itô ay máitatakdâ ang mg̃a ganitóng tuntunin:

Una.—Ang mg̃a salitâng ugát na nagpapásimulâ sa *b* ó *p* ay karaniwang magíng *m* at ang anyông *mang* ay nawawalâ ang hulíng dalawáng titik, sa makatwid baga'y nagiging *ma*, gaya sa *bulak* ay *mamulak*, sa *bayabas* ay *mamayabas*, sa *pukot* ay *mamukot*, sa *pula* ay *mamula*.

Ikalawá.—Ang karamihan sa mg̃a salitâng ugát na magpapásimulâ sa ting̃ig (ó vocal), ay nababago ang pang-angkáp na *mang* sa *mang̃*, gaya sa *isda*, *ay ma-*

ngisda, sa *usá* ay *mangusá*, sa *ibig* ay *mangibig*, sa *una* ay *manguna*.

Ikatló.—Ang mga salitâng ugát na ang unang titik ay *k* ay karaniwang nawawalâ ang titik na itó, at dahilán dito ang anyông *mang* ay dapat gawíng *mañg* gaya sa *kahoy* ay *mangahoy*, sa *kulam* ay *mangulam*, sa *kutós* ay *mangutós*, sa *kitíl ay mangitíl.*

Ikaapat.—Ang karamihan sa mga salitâng ugát na ang pasimulâng titik ay *s* ó *t* at kung minsa'y *d* ay karaniwang magíng *n* at dahilan dito ang *mang* ay nagigíng *ma*, gaya sa *sumbóng* ay *manumbóng*, sa *sisi* ay *manisi*, sa *tiklóp* ay *maniklóp*, sa *tiktik* ay *maniktik*, sa *dikít* ay *manikít*, sa *dalangin* ay *manalangin*.

MGA TUNTUNIN SA PAGBABAYBÁY

G. ¿Alin ang mga tuntuning dapat pagbatayán ukol sa pagbabaybáy nitóng anyông *mang?*

N. Kung ang pangwatas na babaybayín ay walâng pagkakabagong nangyayari ay dapat isalig ang pagbabaybáy sa mga tuntunin ng anyông *mag* na walang pagkakaibá liban sa *mang* ang anyông iáangkáp. Nguni't kung pangwatas namáng may pagbabago, ang babaybayín ay gaya rin ng mga tuntunin ng *mang* ang dapat sundin baga ma't kailangang ibatay sa apat na panutong inilagdâ ukol sa mga kabaguhang sukat mangyari.

Baybayín natin ang dalawáng bagay ó paraáng kasasambit at iukol sa una ang ugát na *habol* at sa ikalawa'y *tiklóp* na kung angkapán kapwà ng *mang* ay nagigíng pangwatas na *manghabol* at *maniklóp* sang-ayon sa mga pátakaráng náilagdâ.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "MANG"

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*	
Pangbadyá	....	Manghabol.	Maniklóp.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nangháhabol	Naníniklóp.
,,	Nakaraán ...	Nanghabol.	Naniklóp.
,,	Nakaraán na.	Nakahabol na. / Nanghabol na.	Nakatiklóp na. / Naniklóp na.
,,	Haharapín...	Manghahabol	Maniniklóp.
Pang-utos	....	Manghabol.	Maniklóp.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung mang-háhabol.	Kung naníni-klóp.
,,	Nakaraán ...	Kung nang-habol.	Kung nani-klóp.
,,	Haharapín ..	Kung mang-hahabol.	Kung manini-klóp.

PANGTIYÁK NG̃ ANYONG "MANG"

G. ¿Alin ang anyông pangtiyák nitóng *mang?*

N. Sang-ayon sa mg̃a paraáng sinambít na sa anyông *mag* ang pangtiyák nitóng *mang* ay *pang.* Itó namáng *pang* ay nang̃ang̃áilang̃ang tulung̃an ng̃ mg̃a pang̃ulong anyô sa pangtiyák na *in, i* at *an* upáng ang paggamit ay mápawastô, at sang ayon din sa bagay na itó, ang *pang* ay nagigíng *pang in, ipang* at *pang-an.*

G. ¿Anó kung gayón ang tinátawag na anyóng *pang-in?*

N. Tinátawag na anyông *pang-in* ang pangwatas

na may pang-angkáp na *pang* at may sugpóng na *in*, gaya ng̃ *pangisdain, pangunahin, pamukulin*, na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *mangisda, manguna*, at *mamukot*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *ipang?*

N. Tinátawag na anyông *ipang* ang pangwatas na may pang-angkáp na *ipang*, gaya ng̃ *ipanghuli, ipamintás, ipangusá*, na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *manghuli, mamintás* at *mangusá*.

G. ¿Anó naman ang tinátawag na anyông *pang-an?*

N. Tinátawag na anyông *pang an* ang pangwatas na may pang-angkáp na *pang* at may sugpóng na *an*, gaya ng̃ *pangahuyan, pamangkaan, pamayanan*, na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *mangahoy, mamangka*, at *mamayan*.

G. ¿Nabábago rin bagá itóng pangtiyák na *pang?*

N. Oo pò, at ang pagkakábagong itó'y nátutulad sa nangyayari sa *mang*, kayâ't ang mg̃a tuntunin nitó'y siyá ring dapat pairalin sa *pang*.

G. ¿Alín namán ang mg̃a tuntunin sa pagbabaybáy nitóng pangtiyák na *pang?*

N. Ang pagbabaybáy sa *pang-in* ay násasalig ng̃ sa anyông *in*, na inangkapán ng̃ *pang*; ang sa *ipang* ay naáayon ng̃ sa anyông *i*, na siningitan lamang ng̃ *pang* sa gitnâ ng̃ ugát at ng̃ náturang *i*; at ang sa *pang-an* ay nababatay namán ng̃ sa anyông *an* na inangkapán ng̃ *pang*.

Sa pagbabaybáy nitóng mg̃a pangtiyák ng̃ *mang* ay kunin natin ang dalawáng pangwatas na *manghula* at *manahi*, na ang isá'y nabábago ang mg̃a titik ng̃ ugát at ang isá'y hindî.

PAGBABAYBÁY SA MGA PANGTIYÁK NG ANYONG "MANG".

PANG-IN.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*	
Pangbadyá	....	Panghulàin.	Panahiin.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Pinanghuhulà.	Pinananahî.
,,	Nakaraán ...	Pinanghulà.	Pinanahî.
,,	Nakaraán na.	Pinanghulà na.	Pinanahî na.
,,	Kararaán ...	Kapanghuhuhulà pa.	Kapapanahî pa.
,,	Haharapín...	Panghuhulàin.	Pananahiin.
Pang-utos	....	Panghulàin.	Panahiin.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung pinanghuhulà.	Kung pinananahî.
,,	Nakaraán ...	Kung pinanghulà.	Kung pinanahî.
,,	Haharapín...	Kung panghuhulàin.	Kung pananahiin.

IPANG.

Pangbadyá	....	Ipanghulà.	Ipanahî.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinanghuhulà.	Ipinananahî.
,,	Nakaraán ...	Ipinanghulà.	Ipinanahî.
,,	Nakaraán na.	Ipinanghulà na.	Ipinanahî na.
,,	Haharapín...	Ipanghuhulà.	Ipananahî.
Pang-utos	....	Ipanghulà.	Ipanahî.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipinanghuhulà.	Kung ipinanahî.
,,	Nakaraán ...	Kung ipinanghulà.	Kung ipinanahî.
,,	Haharapín...	Kung ipanghuhulà.	Kung ipananahî.

PANG-AN.

Pangbadyá	....	Panghulàan.	Panahîán.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Pinanghuhulàan.	Pinananahîan.
,,	Nakaraán ...	Pinanghulàan.	Pinanahîan.
,,	Nakaraán na.	Pinanghulàan na.	Pinanahîan na.
,,	Haharapín...	Panghuhulàan.	Pananahîan.
Pang-utos	....	Panghulàan.	Panahîan.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung pinanghuhulàan.	Kung pinananahîan.
,,	Nakaraán ...	Kung pinanghulàan.	Kung pinanahîan.
,,	Haharapín...	Kung panghuhulàan.	Kung pananahîan.

KÁGAMITÁN NITÓNG ANYONG "MANG"

G. ¿Alin ang mg̃a pátakarán sa paggamit ng̃ anyông itó?

N. Sa mg̃a pangwatas natin na siyáng binubukalán ng̃ ating mg̃a salitâ, itóng *mang* ay isá sa mg̃a nagtatagláy ng̃ malakíng tulong, kayâ't siyá ay nábibilang sa pang̃atló ng̃ mg̃a pang̃ulong anyông pangbalak. Ang anyông *mang* ay ginágamit dito sa mg̃a tuntuning sumúsunód:

I.—Ginágamit ang *mang* sa pagbabadyá ng̃ mg̃a gawâ ó kilos na karamihan, na nanggaling sa mg̃a ugát na binaybáy sa *um* at *mag* na íisá ang kahulugán, hal.: sa kain ay mang̃ain, sa pitás ay mamitás, sa

kuha ay mañguha, sa buhay ay mamuhay, sa lurâ ay manglurâ, sa amóy ay mañgamóy, sa paos ay mamaos, sa malát ay mamalát, atbp.

II.—Ang karamihan sa salitâng ugát na nagbabadyâ ng ibá't ibáng bagay ó gawàin ay binabaybáy rin dito sa *mang*, at kung gayo'y nagkakáhulugan ng pagtupád sa hawak na tungkulin, hal.: sa siñgil ay maniñgíl, sa tahî ay manahî, sa aral ay mañgaral, sa kahoy ay mañgahoy, atbp.

III.—Ang mña kasangkapang patalím ay binabaybáy sa *mang* na ang kahulugá'y gumamit ó magtagláy ng naturang patalím, hal.: sa baríl ay mamaríl, sa kanyón ay mañganyón, sa sandata ay manandata, sa sundáng ay manundáng, sa palakól ay mamalakól, sa iták ay mañgiták, sa tabák ay manabák, atbp.

IV.—Nagagawâ ring pangwatas dito sa *mang* ang mña ñgalan ng táhanan, bayan, bundók, bukid, atbp. na ang kahuluga'y manirahan ó mamuhay ó maglakbáy, hal.: sa bayan ay mamayan, sa bundók ay mamundók, sa bahay ay mamahay, sa bukid ay mamukid, sa parang ay mamarang, sa gubat ay manggubat, atbp.

V.—Dito sa *mang* ay nagagawâ ring pangwatas ang iláng ñgalan ng sasakyán na ang katutura'y maglakbáy sa pamamagitan ng náturang sasakyán, hal.: sa bangkâ ay mamangkâ, sa kalesa ay mañgalesa, sa kiles ay mañgiles, sa kabayo ay mañgabayo, sa karo ay mañgaro, atbp.

VI.—Ang mña ñgalan ng kasúutan ay nagagwâ ring pangwatas sa anyông *mang* na ang kahulugá'y magsuót ó gumamit ó magtagláy, hal.: sa barò ay ma-

marò, sa salawál ay manalawál, sa panyô ay mamanyô, sa tapis ay manapis, sa salamín ay manalamín, atbp.

VII.—Ang mg̃a ugát na tumutukoy sa mg̃a bagay na matatagpûán sa dagat, ilog, bundók, bukid, atbp. ay nagagawâ ring pangwatas dito sa anyông *mang*, na, ang kahuluga'y mang̃asó, mang̃isdâ, humanap ó kumuha sang-ayon sa kapakanán ng̃ isá't isá, hal.: sa duhat ay mangduhat, sa ibon ay mang̃ibon, sa isdâ ay mang̃isdâ, sa palakâ ay mamalakâ, sa palós ay mamalós, sa usá ay mang̃usá, atbp.

VIII.—Ang mg̃a kasangkapan sa paghuli ng̃ anó man ay ipinangwawatas din dito sa *mang* na ang kahuluga'y manghuli sa pamamagitan ng̃ náturang kasangkapan, hal.: sa bing̃uwít ay maming̃uwít, sa pukot ay mamukot, sa lambát ay manglambát, sa dala ay mangdala, sa salapáng ay manalapáng, sa kitáng ay mang̃itáng, sa baklád ay mamaklád, atbp.

IX.—Ginágamit din ang *mang* sa mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ paglulupít ó pananaksíl ng̃ isá sa isá, magíng itó'y ginanáp sa pamamagitan ng̃ patalím at maging pamalò ó kamáy ng̃ tao, hal.: sa saksák ay manaksák, sa sakál ay manakál, sa bugbóg, ay mangbugbóg, sa palò ay mamalò, sa tampál ay manampál, sa sipà ay manipà, sa tadyák ay manadyák, sa sakít ay manakít, sa kurót ay mang̃urót, sa suntók ay manuntók, atbp.

XVI. KABANATA

Ang pangbalak na anyong "MA"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *ma?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *ma* ang pangwatas na may pang-angkáp na *ma* sa salitâng ugát.

G. ¿Anó ang kahalagahang tagláy nitóng *ma?*

N. Kung sa mg̃a anyông pangbalak ay lubhâng mahalagá ang *um*, *mag* at *mang*, itóng *ma* nama'y hindî magigíng hulí ni alang̃án sa kataasán ng̃ urì na kanyáng tagláy sa ating mg̃a pangwatas at sa ating mayamang salitâ, kayâ't siyá'y nábibilang na isá sa mg̃a pang̃ulong anyông pangbalak.

MG̃A PÁTAKARÁN SA PAGBABAYBÁY.

G. Dito sa anyông *ma*, ¿alin namán ang mg̃a pátakaráng dapat taluntunín sa kanyáng pagbabaybáy?

N. Itóng pagbabaybáy sa anyông *ma* ay walâng pinag-ibhán halos ng̃ sa anyông *mag*, na walâng *g*, kayâ't ang mg̃a tuntunin nitó'y siyáng dapat kásaligán ng̃ mg̃a pátakarán niyón, baga ma't ang kahulugán ng̃ isá't isá ay lubhâng nagkakalayô. Dapat matantô na ang anyông itó ay nailalagáy sa bilang na dalawá ó marami, at sa ganitó'y dinaragdagan ng̃ *nga* sa pag-itan ng̃ anyông *ma* at ng̃ ugát sa lahát ng̃ panahón.

Sa pagbabaybáy ay kuning halimbawà ang pangwatas na *mahiga* na nagbuhat sa ugát na *higa* na

inangkapán nḡ anyông *ma*, at pag-agapayanin ang mḡa bilang na íisá at dalawá ó marami.

PAGBABAYBÁY SA ANYONG "MA"

Pangbadyá	....	Mahigâ.	Manḡahigâ.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Náhihigâ.	Nanḡahíhigâ.
,,	Nakaraán....	Nahigâ.	Nanḡahigâ.
,,	Nakaraán na.	Nakahigâ na. Nahigâ na.	Nanḡakahigâ. Nanḡahigâ na
,,	Haharapín..	Mahihigâ.	Manḡahihigâ.
Pang-utos	....	Mahigâ.	Manḡahigâ.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nahihi-gâ.	Kung nanḡa-hihigâ.
,,	Nakaraán....	Kung nahigâ.	Kung nanḡa-higâ.
,,	Haharapín...	Kung mahi-higâ.	Kung manḡa-hihigâ.

PANGTIYÁK NḠ ANYONG "MA"

G. ¿Alín ang pangtiyák na anyô nitóng *ma?*

N. Kung pakasusuriing maigi ang pangtiyák na anyô nitóng *ma* ay másasabing walâ, sapagkâ't siya gaya rin nḡ *um* ay walâng katugmâ ó katapát na anyô na dî gaya nḡ karamihan sa ating salitâ. Gayon man, ay mayroón siyáng pangtiyák, sapagkâ't sa Wikàng Tagalog gaya na nḡ nasabi ang mḡa pangbalak ay may katugmâng anyông pangtiyák. Ang katugmâ nitóng *ma* ay dalawá lamang: ang *iká* na tumutukoy sa dahilán ó panahón at *ka-an* na tumutukoy sa poók ó dako.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *ika?*

N. Tinátawag na anyông *ika* ang pangwatas na may kaangkáp na *iká* sa salitâng ugát, gaya ng̃ *ikasunog, ikabasag, ikahulog,* na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *masunog, mabasag* at *mahulog.*

G. ¿Anó naman ang tinátawag na anyông *ka-an?*

N. Tinátawag na anyông *ka-an* ang pangwatas na may pang-angkáp na *ka* at may sugpóng na *an*, gaya ng̃ *kahulugan, kabalian, katisuran* na mg̃a pangtiyák na pangwatas ng̃ *mahulog, mabali* at *matisod.*

G. Sa pagbabaybáy nitóng mg̃a pangtiyák ng̃ *ma,* ¿alínalín ang mg̃a tuntuning sinúsunód?

N. Ang pagbabaybáy sa *ika* ay dapat isalig ng̃ sa anyông *i* na dinagdagán lamang itó ng̃ *ka*, at ang sa *ka-an* ay dapat iayon ng̃ sa anyông *an* na inangkapán ng̃ *ka*. Kunin nating halimbawà ang mg̃a pangwatas na *matisod* at *mahulog.*

PAGBABAYBÁY SA MGA PANGTIYÁK NG ANYONG "MA"

IKA.

Ayos.	*Panahón.*	*Pagbaybáy.*	
Pangbadyá	....	Ikatisod.	Ikahulog.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ikinatitisod.	Ikinahuhulog.
,,	Nakaraán ...	Ikinatisod.	Ikinahulog.
,,	Nakaraán na.	Ikinatisod na.	Ikinahulog na.
,,	Kararaán....	Katitisod pa.	Kahuhulog pa.
,,	Haharapín...	Ikatitisod.	Ikahuhulog.
Pang-utos	....	Ikatisod.	Ikahulog.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ikinati tisod.	Kung ikinahuhulog.
,,	Nakaraán ...	Kung ikinatisod.	Kung ikinahulog.
,,	Haharapín...	Kung ikatititisod.	Kung ikahuhulog.

KA-AN.

Pangbadyá	....	Katisuran.	Kahulugan.
Panghiwatig	Kasalukuyan	Kinatitisuran	Kinahuhulugan.
,,	Nakaraán ...	Kinatisuran.	Kinahulugan.
,,	Nakaraán na.	Kinatisuran na.	Kinahulugan na.
,,	Haharapín..	Katitisuran.	Kahuhulugan
Pang-utos	....	Katisuran.	Kahulugan.
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung kinatitisuran.	Kung kinahuhulugan.
,,	Nakaraán ...	Kung kinatisuran.	Kung kinahulugan.
,,	Haharapín..	Kung katitisuran.	Kung kahuhulugan.

KÁGAMITÁN NITÓNG ANYONG "MA"

G. ¿Saánsaán ginágamit itóng anyông *ma?*

N. Ang talagáng kágamitán ng̃ anyông itó ay tumutukoy sa kilos ó galáw ng̃ sino man sa kanyáng sarili lamang na hindî maáarìng bumanggít ng̃ sa ibá. Ng̃unì't nang ang pag-aaral ay lalòng lumiwanag, ay nárito ang mg̃a tuntunin ng̃ sa kanyá'y paggamit.

I.—Ginágamit ang *ma* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ mg̃a kasakunàang hindî sinasadyâ na nangyayari sa katawán ng̃ sino man, hal.: mahulog, matisod, mamatáy, madulás, malunod, marapâ, matumbá, mabunggô, masanggî, masaláng, masagasà, mabulag, mapilay, maulól, mabung̃ì atbp.

II.—Ginágamit ang *ma* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ mg̃a pangyayaring katutubò sa damdamin na hindî kinukusà ó ginagawâ ng̃ pinangyayarihan, hal.: matakot, magitlá, mang̃iníg, magulat, masawan, masindák, malumbáy, malugód, magalit, mahiyâ, magulumihanan, magulantáng, atbp.

III.—Ginágamit din ang *ma* sa mg̃a pangwatas na nagsusulit ng̃ kalagayan ng̃ sikmurà; hal.: mabusóg, magutom, mauhaw, masirà, atbp.

IV.—Sa mg̃a pangwatas na nagsusulit ng̃ mg̃a kilos ó galáw ng̃ katawán na kusàng ginagawâ ng̃ síno man sa kanyáng sarili, hal.: maupô, mahigâ, matulog, magising, atbp. Ang ilán sa mg̃a itó'y ginagamitan ng̃ *um* at *mag*, gaya ng̃ lumakad, tumakbó, tumayô, magpasyál, atbp.

V.—Ang *ma* ay ginágamit din sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ mg̃a kasiràang nangyayaring kusà sa mg̃a kasangkapang gamit ng̃ mg̃a tao, hal.: masunog, magibâ, maguhô, mabasag, madurog, mabalì, masirà, mawalat, mapunit, masirà, atbp.

VI.—Sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ mg̃a likás na kalagayan ng̃ mg̃a halaman ay ginágamit din ang *ma*, hal.: malantá, matuyô, naunsiyamî, mabulas, malagô, malùsóg, mamatáy, masirà, malagót, mapatíd, atbp.

VII.—Ginágamit din ang *ma* sa mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ anó man na siyáng nagigíng salitâng pangturing (ó adjetivo), hal.: sa samâ ay masamâ, sa buti ay mabuti, sa lakí ay malakí, sa liít ay maliít, sa taás ay mataás, sa babà ay mababà, sa layò

ay malayò, sa lapit ay malapit, sa pulá ay mapulá, sa putî ay maputî, atbp.

VIII.—Ang mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ anó man at saká angkapán ng̃ *ma* ay nagigíng pangdiwà na nagkakáhulugán ng̃ karamihan, hal.: sa lang̃aw ay malang̃aw, sa lamók ay malamók, sa palay ay mapalay, sa bigás ay mabigás, atbp.

XVII. KABANATA

Pagbabaybay sa mga anyong pangbalak

GURÒ. ¿Dapat bagáng baybayíng isáisá at italâng buôngbuô ang mg̃a pang̃ulong anyông pangbalak?

NAG-AARAL. Oo pò, lubhâng kinakailang̃ang baybayíng isáisá at buông itakdâ ang mg̃a pang̃ulong anyông pangbalak na *um*, *mag*, *mang* at *ma*, sapagkât't lalòng líliwanag at lalòng dadalî ang pag áaral ng̃ síno man sa Wikàng Tagalog, lubhâ pa't kung isasagunitâng ang pag-áaral ng̃ wikàng itó ay bagong bago pa sa mg̃a damdamin natin. Sinabi kong ang pagtatalâ rito ng̃ mg̃a pagbabaybáy ay isáng paraáng ikalíliwanag at ikadadalî sa pag-áaral ng̃ sariling wikà, sapagkâ't sa biglâng ting̃in ng̃ isáng nag-aaral ay maliwanag na mamamasdán at malilirip ang ibá't ibáng sangkáp ng̃ pangwatas gaya ng̃ mg̃a ayos (ó modo), mg̃a panahón (ó tiempo), mg̃a bilang (ó número) at mg̃a katawán (ó persona), gayón ang ibá't ibáng hugis ng̃] mg̃a anyô gaya ng̃ *um*, *mag*, *mang* at *ma* na kung dî paggugugulan ng̃ pagwawarìwarì ay ma-

lapit mahulog sa pagkakámalî ó kayâ'y sa pagkakálahóklahók ó pagkakásamasama.

Náritó ngâ ang mg̃a pagbabaybáy sa *um*, *mag*, *mang* at *ma* na dapat pamagatáng *una*, *ikalawá*, *ikatló* at *ikaapat* na pagbabaybáy na náuukol sa bawàt isá.

HUWARAN NG UNANG PAGBABAYBAY

ANYONG "UM"

(UNANG HUGIS)

AYOS PANGBADYA. . . . . Sumulat.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Sumusulat akó (1)	Sumusulat tayo
Sumusulat ka	Sumusulat kayó
Sumusulat siyá	Sumusulat silá

Panahóng nakaraán

Sumulat akó	Sumulat tayo
Sumulat ka	Sumulat kayó
Sumulat siyá	Sumulat silá

(1) Dapat mabatid na ang mg̃a katawáng itó ay na sa pangtukoy, at dapat ding matanto na ang mg̃a násabing katawán ay maáaring mapauná ó mapahuli sa pangwatas, iiban lamang sa pang-utos na laging ipinagpapahuli.

Panahóng nakaraán na

UNANG HUGIS

Nakasulat na akó	Nakasulat na tayo
Nakasulat ka na (1)	Nakasulat na kayó
Nakasulat na siyá	Nakasulat na silá

IKALAWANG HUGIS

Sumulat na akó	Sumulat na tayo
Sumulat ka na	Sumulat na kayó
Sumulat na siyá	Sumulat na silá

Panahóng hahárapín

Susulat akó	Susulat tayo
Susulat ka	Susulat kayó
Susulat siyá	Susulat silá

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Sumulat tayo
Sumulat ka (2)	Sumulat kayó
Sumulat siyá	Sumulat silá

(1) Sa ikalawáng katawáng ito, ang *na* ay nahuhuli sa *ka*, baga ma't maáari ring ĩuná dito, at kung magkaganito'y ang *ká* ay dapat gawing *ikáw*, sa makatuwíd ay *nakasulat na ikáw*.

(2) Gaya na ng̃ nasabi, itóng pang-utos ay walang unang katawán, sapagka't hindi mangyayaring ang isáng nag-úutos ay mag-utos sa kanyáng sarili.

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung sumusulat akó (1)	Kung sumusulat tayo
Kung sumusulat ka	Kung sumusulat kayó
Kung sumusulat siyá	Kung sumusulat silá

Panahóng nakaraán

Kung sumulat akó (2)	Kung sumulat tayo
Kung sumulat ka	Kung sumulat kayó.
Kung sumulat siyá	Kung sumulat sila.

Panahóng haharapín

Kung susulat akó	Kung susulat tayo
Kung susulat ka	Kung susulat kayó
Kung susulat siyá	Kung susulat silá

---

(1) Sa panahóng itó, ay maáari ring gamitin ang *pag*, *pagká*, *kapág* at *kapagka*, sa lugál ng̃ *kung*, (gaya na ng̃ ipinaliwanag) baga ma't itó'y siyáng angkap na angkap at malimit gamitin.

(2) Dito sa panahóng nakaraán at gayon sa haharapin ng̃ ayos pangsukob ay maáaring lagyán sa huli ng̃ *sana* ó *disin*, gaya nang ipinatalastás.

ANYONG "UM"

(IKALAWÁNG HUGIS)

AYOS PANGBADYA....................... Umibig.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Umíibig akó	Umíibig tayo
Umíibig ka	Umíibig kayó
Umíibig siyâ	Umíibig silá

Panahóng nakaraán

Umibig akó	Umibig tayo
Umibig ka	Umibig kayó
Umibig siyá	Umibig silá

Panahóng nakaraán na

UNANG HUGIS

Nakaibig na akó	Nakaibig na tayo
Nakaibig ka na	Nakaibig na kayó
Nakaibig na siyá	Nakaibig na sila

IKALAWANG HUGIS

Umibig na akó	Umibig na tayo
Umibig ka na	Umibig na kayó
Umibig na siyá	Umibig na silá

Panahóng haharapín

Iibig akó	Iibig tayo
Iibig ka	Iibig kayó
Iibig siyá	Iibig silá

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Umibig tayo
Umibig ka	Umibig kayó
Umibig siyá	Umibig silá

AYOS PANGSUKUB

Panahóng kasalukuyan

Kung umíibig akó	Kung umíibig tayo
Kung umíibig ka	Kung umíibig kayó
Kung umíibig siyá	Kung umíibig sila

Panahóng nakaraán

Kung umibig akó	Kung umibig tayo
Kung umibig ka	Kung umibig kayó
Kung umibig siyá	Kung umibig silá

Panahóng haharapín

Kung íibig akó	Kung íibig tayo
Kung íibig ka	Kung íibig kayó
Kung íibig siyá	Kung íibig silá

HUWARAN NG IKALAWANG PAGBABAYBAY

ANYONG "MAG"

AYOS PANGBADYA........................... Maglarô.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan.

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Naglalarô akó	Naglalarô tayo
Naglalarô ka	Naglalarô kayó
Naglalarô siyá	Naglalarô silá

Panahóng nakaraán

Naglarô akó	Naglarô tayo
Naglarô ka	Naglarô kayó
Naglarô siyá	Naglarô silá

Panahóng nakaraán na.

UNANG HUGIS

Nakapaglarô na akó	Nakapaglarô na tayo
Nakapaglarô ka na	Nakapaglarô na kayó
Nakapaglarô na siyá	Nakapaglarô na silá

IKALAWÁNG HUGIS

Naglarô na akó	Naglarô na tayo
Naglarô ka na	Naglarô na kayó
Naglarô na siyá	Naglarô na silá

Panahóng haharapín

Maglalarô akó	Maglalarô tayo
Maglalarô ka	Maglalarô kayó
Maglalarô siyá	Maglalarô silá

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan.

	Maglarô tayo
Maglarô ka	Maglarô kayó
Maglarô siyá	Maglarô silá

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung naglalarô akó	Kung naglalarô tayo
Kung naglalarô ka	Kung naglalarô kayó
Kung naglalarô siyá	Kung naglalarô silá

Panahóng nakaraán

Kung naglarô akó	Kung naglarô tayo
Kung naglarô ka	Kung naglarô kayó
Kung naglarô siyá	Kung naglarô silá

Panahóng haharapín

Kung maglalarô akó	Kung maglalarô tayo
Kung maglalarô ka	Kung maglalarô kayó
Kung maglalarô siyá	Kung maglalarô silá

HUWARAN NG IKATLONG PAGBABAYBAY

ANYONG "MANG"

AYOS PANGBADYA........................Mañgisdâ.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Nañgiñgisdâ akô	Nañgiñgisdâ tayo
Nañgiñgisdâ ka	Nañgiñgisdâ kayó
Nañgiñgisdâ siyá	Nangiñgisdá silá

Panahóng nakaraán

Nañgisdâ akó	Nañgisdâ tayo
Nañgisdâ ka	Nañgisdâ kayó
Nañgisdâ siyá	Nañgisdâ silá

Panahóng nakaraán na

UNANG HUGIS

Nakapañgisdâ na akó	Nakapañgisdâ na tayo
Nakapañgisdâ ka na	Nakapañgisdâ na kayó
Nakapañgisdâ na siyá	Nakapañgisdâ na silá

IKALAWÁNG HUGIS

Nañgisdâ na akó	Nañgisdâ na tayo
Nañgisdâ ka na	Nañgisdâ na kayó
Nañgisdâ na siyá	Nañgisdâ na silá

Panahóng haharapín

Mang̃ing̃isdâ akó	Mang̃ing̃isdâ tayo
Mang̃ing̃isdâ ka	Mang̃ing̃isdâ kayó
Mang̃ing̃isdâ siyá	Mang̃ing̃isdá silá

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Mang̃isdâ tayo
Mang̃isdâ ka	Mang̃isdâ kayó
Mang̃isdâ siyá	Mang̃isdâ silá

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung nang̃ing̃isdâ akó	Kung nang̃ing̃isdâ tayo
Kung nang̃ing̃isdá ka	Kung nang̃ing̃isdâ kayó
Kung nang̃ing̃isdâ siyá	Kung nang̃ing̃isdâ silá

Panahóng nakaraán

Kung nang̃isdâ akó	Kung nang̃isdâ tayo
Kung nang̃isdâ ka	Kung nang̃isdâ kayó
Kung nang̃isdâ siyá	Kung nang̃isdâ silá

Panahóng haharapín

Kung mang̃ing̃isdâ akó	Kung mang̃ingisdâ tayo
Kung mang̃ing̃isdâ ka	Kung mang̃ing̃isdâ kayó
Kung mang̃ing̃isdâ siyá	Kung mang̃ing̃isdâ silá

HUWARAN NG IKAPAT NA PAGBABAYBAY

ANYONG "MA"

AYOS PANGBADYA .... Matulog.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Natutulog akó	Nañgatutulog tayo
Natutulog ka	Nañgatutulog kayó
Natutulog siyá	Nañgatutulog silá

Panahóng nakaraán

Natulog akó	Nañgatulog tayo
Natulog ka	Nañgatulog kayó
Natulog siyá	Nañgatulog silá

Panahóng nakaraán na

UNANG HUGIS

Nakatulog na akó	Nañgakatulog na tayo
Nakatulog ka na	Nañgakatulog na kayó
Nakatalog na siyá	Nañgakatulog na silá

IKALAWÁNG HUGIS

Natulog na akó	Nañgatulog na tayo
Natulog ka na	Nañgatulog na kayó
Natulog na siyá	Nañgatulog na silá

Panahóng hàharapin

Matutulog akó	Mañgatutulog tayo
Matutulog ka	Mañgatutulog kayó
Matutulog siyá	Mañgatutulog silá

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Mañgatulog tayo
Matulog ka	Mañgatulog kayó
Matulog siyá	Mañgatulog silá

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung natutulog akó	Kung nañgatutulog tayo
Kung natutulog ka	Kung nañgatutulog kayó
Kung natutulog siyá	Kung nañgatutulog silá

Panahóng nakaraán

Kung natulog akó	Kung nañgatulog tayo
Kung natulog ka	Kung nañgatulog kayó
Kung natulog siyá	Kung nañgatulog silá

Panahóng hàharapin

Kung matutulog akó	Kung mañgatutulog tayo
Kung matutulog ka	Kung mañgatutulog kayó
Kung matutulog siyá	Kung mañgatutulog silá

XVIII KABANATA

Pagbabaybay sa mga anyong pangtiyak

GURÒ. ¿Kailangan din kayâng baybayín buông buô ang mga pangulong anyông pangtiyák?

NAG-AARAL. Kailangan din pò, at hindî lamang ang mga pangtiyák na *in*, *i* at *an* kundî pati ang mga katugmâ ng mga anyông *um*, *mag*, *mang* at *ma*, ay dapat ding baybayíng isáisá, upáng ganáp na mákilala ang mga galáw ó pagkakabagobago ng ating mga pangwatas, sapagkâ't ang pagbabaybáy sa mga anyông pangtiyák ay isáng paraán ng maliwanag na pagsasalaysáy at madaling pag-aaral, bukód pa ang mga kagalingang matatamó kung isasagunitâng ang mga pangtiyâk na pangwatas ay siyáng malimit gamitin sa Wikàng Tagalog kay sa mga pangwatas na dî dumadalirì ó tumitiyák ng anó mang bagay ó pangalan.

Marapat ngâng italatag na buông buô ang pagbabaybáy sa mga anyông pangtiyák gaya ng ginagawâ sa mga pangbalak, at unahin nating baybayín ang tatlóng pangulong anyông *in*, *i* at *an* na náuukol sa *um* at *mag* at isunód natin dito ang *ipag*, *pag-an* at *pag-in*, (kung itó'y dapat bagbayín) na náuukol din sa *mag*, saka ang *pag in*, *ipang* at *pang-an* na náuukol sa *mang* at káhulihuliha'y ang *ika* at *ka-an* na nahihinggíl namán sa *ma*.

HUWARAN SA UNANG PANGTIYAK NG "UM"

ANYONG "IN"

AYOS PANGBADYA .... Sulatin.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na íisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Sinusulat ko itó (1)	Sinusulat namin ó natin itó
Sinusulat mo itó	Sinusulat ninyó itó
Sinusulat niyá itó	Sinusulat nilá itó

Panahóng nakaraán

Sinulat ko itó	Sinulat namin ó natin itó
Sinulat mo itó	Sinulat ninyó itó
Sinulat niyá itó	Sinulat nilá itó

Panahóng nakaraán na

Sinulat ko na itó	Sinulat na namin ó natin itó
Sinulat mo na itó	Sinulat na ninyó itó
Sinulat na niyá itó	Sinulat na nilá itó

Panahóng kararaán

Kásusulat ko pa itó	Kásusulat pa namin ó natin itó
Kásusulat mo pa itó	Kásusulat pa ninyó itó
Kásusulat pa niyá itó	Kásusulat pa nilá itó

---

(1) Inilagáy ang *itó* upáng tumukoy ng̃ bagay na ginágawa, at dapat matanto na ang mg̃a katawán (ó persona) ay dapat ilagáy sa pang-ari na siyáng angkóp sa mg̃a pangtiyák na pangwatas.

Panahóng haharapín

Susulatin ko itó	Susulatin namin ó natin itó
Susulatin mo itó	Susulatin ninyó itó
Susulatin niyá itó	Susulatin nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukayan

	Sulatin namin ó natin itó
Sulatin mo itó	Sulatin ninyó itó
Sulatin niyá itó	Sulatin nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukayan

Kung sinusulat ko itó	Kung sinusulat namin o natin ito
Kung siuusulat mo itó	Kung sinusulat ninyó itó
Kung sinusulat niyá itó	Kung sinusulat nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung sinulat ko itó	Kung sinulat namin o natin ito
Kung sinulat mo itô	Kung sinulat ninyó itó
Kung sinulat niyá itó	Kung sinulat nilá itó

Panahóng haharapín

Kung susulatin ko itó	Kung susulatin namin o natin ito
Kung susulatin mo itó	Kung susulatin ninyó itó
Kung susulatin niyá itó	Kung susulatin nilá itó (1)

(1) Hindi ko na inilagay rito ang ikalawáng hugis nitong *in*, sapagka't hindi lubhang naiibá sa una, liban sa pag-aangkáp niyá sa ugát.

HUWARAN SA IKALAWANG PANGTIYAK NG "UM"

ANYONG "I"

AYOS PANGBADYA........................ Isulat.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na íisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Isinusulat ko itó	Isinusulat namin ó natin itó
Isinusulat mo itó	Isinusulat ninyó itó
Isinusulat niyá itó	Isinusulat nila itó

Panahóng nakaraán

Isinulat ko itó	Isinulat namin ó natin itó
Isinulat mo itó	Isinulat ninyó itó
Isinulat niyá itó	Isinulat nilá itó

Panahóng nakaraán na

Isinulat ko na itó	Isinulat na namin ó natin itó
Isinulat mo na itó	Isinulat na ninyó itó
Isinulat na niyá itó	Isinulat na nilá itó

Panahóng haharapín (1)

Isusulat ko itó	Isusulat namin ó natin itó
Isusulat mo itó	Isusulat ninyó itó
Isusulat niyá itó	Isusulat nilá itó

(1) Dapat alamíng sa mg̃a anyong *i* at *an* ay walang panahóng kararaán, kundi sa *in* lamang.

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Isulat namin ó natin itó
Isulat mo itó	Isulat ninyó itó
Isulat niyá itó	Isulat nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung isinusulat ko itó	Kung isinusulat namín o natín ito
Kung isinusulat mo itó	Kung isinusulat ninyó itó
Kung isinusulat niyá itó	Kung isinusulat nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung isinulat ko itó	Kung isinulat namin ó natin itó
Kung isinulat mo itó	Kung isinulat ninyó itó
Kung isinulat niyá itó	Kung isinulat nilá itó

Panahóng hinaharapín

Kung isusulat ko itó	Kung isusulat namin ó natin itó
Kung isusulat mo itó	Kung isusulat ninyó itó
Kung isusulat niyá itó	Kung isusulat nilá itó

HUWARAN SA IKATLONG PANGTIYAK NG "UM"

ANYONG "AN"

AYOS PANGBADYA. . . . . Sulatan.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Sinusulatan ko itó	Sinusulatan namin ó natin itó
Sinusulatan mo itó	Sinusulatan ninyó itó
Sinusulatan niyá itó	Sinusulatan nilá itó

Panahóng nakaraán

Sinulatan ko itó	Sinulatan namin ó natin itó
Sinulatan mo itó	Sinulatan ninyó itó
Sinulatan niyá itó	Sinulatan nilá itó

Panahóng nakaraán na

Sinulatan ko na itó	Sinulatan na namin ó natin itó
Sinulatan mo na itó	Sinulatan na ninyó itó
Sinulatan na niyá itó	Sinulatan na nilá itó

Panahóng haharapín

Susulatan ko itó	Susulatan namin ó natin itó
Susulatan mo itó	Susulatan ninyó itó
Susulatan niyá itó	Susulatan nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Sulatan namin ó natin itó
Sulatan mo itó	Sulatan ninyó itó
Sulatan niyá itó	Sulatan nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung sinusulatan ko itó	Kung sinusulatan namin ó natin
Kung sinusulatan mo itó	Kung sinusulatan ninyó itó
Kung sinusulatan niyá itó	Kung sinusulatan nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung sinulatan ko itó	Kung sinulatan namin o natin ito
Kung sinulatan mo itó	Kung sinulatan ninyó itó
Kung sinulatan niyá itó	Kung sinulatan nilá itò

Panahóng haharapín

Kung susulatan ko itó	Kung susulatan namin o natin ito
Kung susulatan mo itó	Kung susulatan ninyó itó
Kung susulatan niyá itó	Kung susulatan nilá itó

HUWARAN SA UNANG PANGTIYAK NG "MAG" (1)

ANYONG "IPAG"

AYOS PANGBADYA .... Ipaglarô

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Ipinaglalarô ko itó	Ipinaglalaro namin ó natin itó
Ipinaglalarô mo itó	Ipinaglalarô ninyó itó
Ipinaglalarô niyá itó	Ipinaglalarô nilá itó

Panahóng nakaraán

Ipinaglarô ko itó	Ipinaglaro namin ó natin itó
Ipinaglarô mo itó	Ipinaglarô ninyó itó
Ipinaglarô niyá itô	Ipinaglarô nilá itó

Panahóng nakaraán na

Ipinaglarô ko na itó	Ipinaglaro na namin ó natin itó
Ipinaglarô mo na itó	Ipinaglarô na ninyó itó
Ipinaglarô na niyá itó	Ipinaglarô na nilá itó

Panahóng hahárapin

Ipaglalarô ko itó	Ipaglalarô namin ó natin itó
Ipaglalarô mo itó	Ipaglalarô ninyó itó
Ipaglalarô niyá itó	Ipaglalarô nilá itó

---

(1) Hindi na kailangang itala ang *in*, *i* at *an* na mg̃a katugma nitóng *mag*, sapagka't kaparis din ng̃ sa *um*. Tang̃ing babanggitin dito ang mg̃a pangtiyák din nitóng *mag* na *ipag*, *pag-an* at *pag-in* (kung itó'y maáari.)

AYOS PÁNG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Ipaglarô namin ó natin itó
Ipaglarô mo itó	Ipaglarô ninyó itó
Ipaglarô niyá itó	Ipaglarô nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung ipinaglalarô ko itó	Kung ipinaglalaro namin o natin ito
Kung ipinaglalarô mo itó	Kung ipinaglalarô ninyó itó
Kung ipinaglalarô niyá itó	Kung ipinaglalarô nilá itó

Panahong nakaraán

Kung ipinaglarô ko itó	Kung ipinaglaro namin o natin ito
Kung ipinaglarô mo itó	Kung ipinaglarô ninyó ito
Kung ipinaglarô niyá itó	Kung ipinaglarô nilá itó

Panahong haharapín

Kung ipaglalarô ko itó	Kung ipaglalaro namin o natin ito
Kung ipaglalarô mo itó	Kung ipaglalarô ninyó itó
Kung ipaglalarô niyá itó	Kung ipaglalarô nilá itó

HUWARAN SA IKALAWANG PANGTIYAK NG "MAG"

ANYONG "PAG-AN"

AYOS PANGBADYA..... .... Paglarùan

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Pinaglalarùan ko itó	Pinaglalaruan namin o natin ito
Pinaglalarùan mo itó	Pinaglalarùan ninyó itó
Pinaglalarùan niyá itó	Pinaglalarùan nilá itó

Panahóng nakaraán

Pinaglarùan ko itó	Pinaglarùan namin ó natin itó
Pinaglarùan mo itó	Pinaglarùan ninyó itó
Pinaglarùan niyá itó	Pinaglarùan nilá itó

Panahóng nakaraán na

Pinaglarùan ko na itó	Pinaglarùan na namin ó natin itó
Pinaglarùan mo na itó	Pinaglarùan na ninyó itó
Pinaglarùan na niyá itó	Pinaglarùan na nilá itó

Panahong haharapín

Paglalarùan ko itó	Paglalarùan namin ó natin itò
Paglalarùan mo itó	Paglalarùan ninyó itó
Paglalarùan niyá itó	Paglalarùan nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Paglarùan namin ó natin itó
Paglarùan mo itó	Paglarùan ninyó itó
Paglalarùan niyá itó	Paglarùan nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung pinaglalarùan ko itó	Kung Pinaglalaruan namin o natin itó
Kung pinaglalarùan mo itó	Kung pinaglalaruan ninyó itó
Kung pinaglalarùan niyá itó	Kung pinaglalaruan nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung pinaglarùan ko itó	Kung pinaglaruan namin o natin ito
Kung pinaglarùan mo itó	Kung pinaglarùan ninyó itó
Kung pinaglarùan niyá itó	Kung pinaglarúan nilá itó

Panahóng haharapín

Kung paglalarùan ko itó	Kung paglalaruan namin o natin ito
Kung paglalarùan mo itó	Kung paglalnruan ninyo itó
Kung paglalarùan niyá	Kung paglalarùan nilá itó

HUWARAN SA IKATLONG PANGTIYAK NG "MAG"

ANYONG "PAG-IN"

AYOS PANGBADYA..................... Paglarùin.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bitang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Pinaglalarô ko itó	Pinaglalaro namin ó natin itó
Pinaglalarô mo itó	Pinaglalarô ninyó itó
Pinaglalarô niyá itó	Pinaglalarô nilá itó

Panahóng nakaraán

Pinaglarô ko itó	Pinaglarô namin ó natin itó
Pinaglarô mo itó	Pinaglarô na ninyó itó
Pinaglarô niyá itó	Pinaglarô nilá itó

Panahóng nakaraán na

Pinaglarô ko na itó	Pinaglaro na namin ó natin itó
Pinaglarô mo na itó	Pinaglarô na ninyó itó
Pinaglarô na niyá itó	Pinaglarô na nilá itó

Panahóng kararaán

Kapaglalarô ko pa itó	Kapagialaro pa natin ó namin
Kapaglalarô mo pa itó	Kapaglalarô pa ninyó itó
Kapaglalarô pa niyá itó	Kapaglalarô pa nilá itó

Panahóng kaharapín

Paglalarùin ko itó	Paglalaruin namin ó natin itó
Paglalarùin mo itó	Paglalarùin ninyó itó
Paglalarùin niyá itó	Paglalarùin nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Paglarùin namin ó natin itó
Paglarùin mo itó	Paglarùin ninyó itó
Paglarùin niyá itó	Paglarùin nilá itó

AYOS PANGSUKUB

Panahóng kasalukuyan

Kung pinaglalarô ko itó	Kung pinaglalaro natin o namin
Kung pinaglalarô mo itó	Kung pinaglalarô ninyó itó
Kung pinaglalarô niyá itó	Kung pinaglalarô nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung pinaglarô ko itó	Kung pinaglaro namin ó natin
Knng pinaglarô mo itó	Kung pinaglarô ninyó itó
Kung pinaglarô niyá itó	Kung pinaglarô nilá itó

Panahóng kaharapín

Kung paglalarùin ko itó	Kung paglalaruin namin ó natin
Kung paglalarùin mo itó	Kung paglalarùin ninyó itó
Kung paglalarùin niyá itó	Kung paglalarùin nilá itó

HUWARAN SA UNANG PANGTIYAK NG "MANG"

ANYONG "PANG-IN"

AYOS PANGBADYA...................... Pangĩsdâín.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan.

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Pinanĝinĝisdâ ko itó	Pinanĝinĝisda namin ó natin itó
Pinanĝinĝisdâ mo itó	Pinanĝinĝisdâ ninyó itó
Pinanĝinĝisdâ niyá itó	Pinanĝinĝisdâ nilá itó

Panahong nakaraán

Pinanĝisdâ ko itó	Pinanĝisdâ namin ó natin
Pinanĝisdâ mo itó	Pinanĝisdâ ninyó itó
Pinanĝisdâ niyá itó	Pinanĝisdâ nilá itó

Panahóng nakaraán na

Pinanĝisdâ ko na itó	Pinangisdâ na namin ó natin
Pinanĝisdâ mo na itó	Pinanĝisdâ na ninyó itó
Pinanĝisdâ na niyá itó	Pinanĝisdâ na nilá itó

Panahóng kararaán

Kapapanĝisdâ ko pa itó	Kapapanĝisda pa natin ó namin
Kapapanĝisdâ mo pa itó	Kapapanĝisdâ pa ninyó itó
Kapapanĝisdâ pa niyá itó	Kapapanĝisdâ pa nilá itó

Panahong haharapin

Pang̃ing̃isdâín ko itó	Pang̃ing̃isdâín namin ó natin
Pang̃ing̃isdâín mo itó	Pang̃ing̃isdâín ninyó itó
Pang̃ing̃isdâín niyá itó	Pang̃ing̃isdâín nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Pang̃isdâín namin ó natin
Pang̃isdâín mo itó	Pang̃isdâín ninyó itó
Pang̃isdâín niyá itó	Pang̃isdâín nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung pinang̃ing̃isdâ ko itó	Kung pinangingisda namin o natin ito
Kung pinang̃ing̃isdâ mo itó	Kung pinang̃ing̃isdâ ninyo itó
Kung pinang̃ing̃isdâ niyá itó	Kung pinang̃ing̃isdâ nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung pinang̃isdâ ko itó	Kung pinang̃isda namin ó natin
Kung pinang̃isdâ mo itó	Kung pinang̃isdâ ninyó itó
Kung pinang̃isdâ niyá itó	Kung pinang̃isdâ nilá itó

Panahóng haharapin

Kung pang̃ing̃isdâín ko itó	Kung pang̃ig̃isdâín namin ó itó
Kung pang̃ing̃isdâín mo itó	Kung pang̃ing̃isdâín ninyó itó
Kung pang̃ing̃isdâín niyá itó	Kung pang̃ing̃isdâín nilá itó

HUWARAN SA IKALAWANG PANGTIYAK NG "MANG"

ANYONG "IPANG"

AYOS PANGBADYA .... Ipañgisdá.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na iisá	*Bilang na dalawá ó marami*
Ipinañgiñgisdâ ko itó	Ipinañgiñgisda namin o natin
Ipinañgiñgisdâ mo itó	Ipinañgiñgisdâ ninyó itó
Ipinañgiñgisdâ niyá itó	Ipinañgiñgisdâ nilá itó

Panahóng nakaraán

Ipinañgisdâ ko itó	Ipinañgisda namin ó natin ito
Ipinañgisdâ mo itó	Ipinañgisdâ ninyó itó
Ipinañgisdâ niyá itó	Ipinañgisdâ nilá itó

Panahóng nakaraán na

Ipinañgisdâ ko na itó	Ipinañgisda na namin o natin
Ipinañgisdâ mo na itó	Ipinañgisdâ na ninyó itó
Ipinañgisdâ na niyá itó	Ipinañgisdâ na nilá itó

Panahóng haharapin

Ipañgiñgisdâ ko itó	Ipañgiñgisdâ namin ó natin
Ipañgiñgisdâ mo itó	Ipañgiñgisdâ ninyó itó
Ipañgiñgisdâ niyá itó	Ipañgiñgisdâ nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Ipañgisdâ namin ó natin itó
Ipañgisdâ mo itó	Ipañgisdâ ninyó itó
Ipañgisdâ niyá itó	Ipañgisdâ nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung ipinañgiñgisdâ ko itó	Kung ipinangingisda namin o natin
Kung ipinañgiñgisdâ mo itó	Kung ipinañgiñgisda ninyó itó
Kung ipinañgiñgisda niyá itó	Kung ipinañgiñgisda nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung ipinañgisdâ ko itó	Kung ipinañgisda namin o natin
Kung ipinañgisdâ mo itó	Kung ipinañgisdâ ninyó itó
Kung ipinañgisdâ niyá itó	Kung ipinañgisdâ nilá itó

Panahóng haharapín

Kung ipañgiñgisdâ ko itó	Kung ipañgiñgisda namin o natin
Kung ipañgiğisdâ mo itó	Kung ipañgiñgisdâ ninyó itó
Kung ipañgiñgisdâ niyá itó	Kung ipañgiñgisdâ nilá itó

HUWARAN SA IKATLONG PANGTIYAK NG "MANG"

ANYONG "PANG-AN"

AYOS PANGBADYA .... Pangisdâán.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na isá	*Bilang na dalawá ó marami*
Pinangingisdâan ko itó	Pinangingisdaan namin ó natin
Pinangingisdâan mo itó	Pinangingisdâan ninyó itó
Pinanginkisdaan niya ito	Pinangingisdâan nilá itó

Panahóng nakaraán

Pinangisdâan ko itó	Pinangisdáan namin ó natin
Pinangisdâan mo itó	Pinangisdâan ninyó itó
Pinangisdâan niyá itó	Pinangisdâan nilá itó

Panahóng nakaraán na

Pinangisdâan ko na itó	Pinangisdaan na namin ó natin
Pinangisdâan mo na itó	Pinangisdáân na ninyó itó
Pinangisdâan na niyá itó	Pinangisdâan na nilá itó

Panahóng haharapín

Pangingisdâan ko itó	Pangingisdaan natin ó namin
Pangingisdâan mo itó	Pangingisdâan ninyó itó
Pangingisdâan niyá itó	Pangingisdâan nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Pañgisdâan namin ó natin
Pañgisdâan mo itó	Pañgisdâan ninyó itó
Pañgisdâan niyá itó	Pañgisdâan nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung pinanğisnğisdâan ko itó	Kung pinanğinğisdâan namin ó natin itó
Kung ginanğinğisdâan mo itó	Kung pinanğinğisdâan ninyó itó
Kung pinanğinğisdâan niyá itó	Kung pinanğinğisdâan nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung pinanğisdâan ko itó	Kung pinanğisdâan namin ó natin itó
Kung pinanğisdâan mo itó	Kung pinanğisdâan ninyó itó
Kung pinanğisdâan niyá itó	Kung pinanğisdâan nilá itó

Panahóng hahарapín

Kung panğinğisdâan ko itó	Kung panğinğisdâan namin ó natin itó
Kung panğinğisdâan mo itó	Kung panğinğisdâan ninyó itó
Kung panğinğisdâan niyá itó	Kung panğinğisdâan nilá itó

HUWARAN SA UNANG PANGTIYAK NG "MA"

ANYONG "IKA"

AYOS PANGBADYA........................ Ikatisod.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na isá	*Bilang na dalawa ó marami*
Ikinatítisod ko itó	Ikinatítisod namin ó natin itó
Ikinatítisod mo itó	Ikinatítisod ninyó itó
Ikinatítisod niyá itó	Ikinatítisod nilá itó

Panahóng nakaraán

Ikinatisod ko itó	Ikinatisod namin ó natin itó
Ikinatisod mo itó	Ikinatisod ninyó itó
Ikinatisod niyá itó	Ikinatisod nilá itó

Panahóng nakaraán na

Ikinatisod ko na itó	Ikinatisod na namin ó natin itó
Ikinatisod mo na itó	Ikinatisod na ninyó itó
Ikinatisod na niyá itó	Ikinatisod na nilá itó

Panahóng haharapín

Ikatítisod ko itó	Ikatítisod namin ó natin itó
Ikatítisod mo itó	Ikatítisod ninyó itó
Ikatítisod niyá itó	Ikatítisod nila itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

	Ikatisod namin ó natin itó
Ikatisod mo itó	Ikatisod ninyó itó
Ikatisod niyá itó	Ikatisod nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung ikinatitisod ko itó	Kung ikinatitisod namin ó natin itó
Kung ikinatitisod mo itó	Kung ikinatitisod ninyó itó
Kung ikinatitisod niyá itó	Kung ikinatitisod nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung ikinatisod ko itó	Kung ikinatisod namin ó natin itó
Kung ikinatisod mo itó	Kung ikinatisod ninyó itó
Kung ikinatisod nilá itó	Kung ikinatisod nilá itó

Panahóng hahарapín

Kung ikatitisod ko itó	Kung ikatitisod namin ó natin itó
Kung ikatitisod mo itó	Kung ikatitisod ninyó itó
Kung ikatitisod niyá itó	Kung ikatitisod nilá itó

HUWARAN SA IKALAWANG PANGTIYAK NG "MA"

ANYONG "KA-AN"

AYOS PANGBADYA.................... Kátisuran.

AYOS PANGHIWATIG

Panahóng kasalukuyan

Bilang na isá	*Bilang na dalawá ó marami*
Kinatitisuran ko itó	Kinatitisuran namin ó natin itó
Kinatitisuran mo itó	Kinatitisuran ninyó itó
Kinatitisuran niyá itó	Kinatitisuran nilá itó

Panahóng nakaraán

Kinatisuran ko itó	Kinatisuran namin ó natin itó
Kinatisuran mo itó	Kinatisuran ninyó itó
Kinatisuran niyá itó	Kinatisuran nilá itó

Panahóng nakaraán na

Kinatisuran ko na itó	Kinatisuran na namin ó natin itó
Kinatisuran mo na itó	Kinatisuran na ninyó itó
Kinatisuran na niyá itó	Kinatisuran na nilá itó

Panahóng haharapín

Katitisuran ko itó	Katitisuran namin ó natin itó
Katitisuran mo itó	Katitisuran ninyó itó
Katitisuran niyá itó	Katitisuran nilá itó

AYOS PANG-UTOS

Panahóng kasalukuyan

Katisuran mo itó	Katisuran namin ó natin itó
Katisuran niyá itó	Katisuran ninyo itô
	Katisuran nilá itó

AYOS PANGSUKOB

Panahóng kasalukuyan

Kung kinatítisuran ko itó	Kung kinatitisuran namin ó natin itó
Kung kinatítisuran mo itó	Kung kinatitisuran ninyó ito
Kung kinatítisuran niyá itó	Kung kinati tisuran nilá itó

Panahóng nakaraán

Kung kinatisuran ko itó	Kung kinatisuran namin ô natin itó
Kung kinatisuran mo itó	Kung kinatisuran ninyó itó
Kung kinatisuran niyá itó	Kung kinatisuran nilá itó

Panahóng hahárapin

Kung katitisuran ko itó	Kung katitisuran namin ó natin itó
Kung katitisuran mo itó	Kung katitisuran ninyó itó
Kung katitisuran niyá itó	Kung katitisuran nilá itó

XIX KABANATA

Sa mga pangtulong na anyo ng pangwatas

GURÒ ¿Alínalín namán ang mg̃a anyông pangtulong ng̃ ating pangwatas?

NAG-AARAL. Nápakarami pò at nang mákilala ay náitó ang mg̃a anyông pangtulong sa pangbalak: *maká*, *magpa*, *pa*, *magpaká*, *makí*, *magká*, *magíng*, *magsi*, *magpati*, *manghí*, *magkang* at *magsa*.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *maká*?

N. Tinátawag na anyông *maká* ang pangwatas na may pang angkáp na *maká* sa salitâng ugát, gaya ng̃ *maka*lakad, *maka*utang *maka*kain.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magpa*?

N. Tinátawag na anyông *magpa* ay pangwatas na may pang-angkáp na *magpa* sa salitang ugát, gaya ng̃ *magpa*turò, *magpa*lamíg *magpa*gandá.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *pa*?

N. Tinátawag na anyông *pa* ang pangwatas na kinaáangkapán nitó, gaya ng̃ *pa*tulong, *pa*hilot, *pa*tampál.

G. Anó ang tinátawag na anyông *magpaká*?

N. Tinátawag na anyông *magpaká* ang pangwatas na kinaáangkapán ng̃ anyông itó, gaya ng̃ *magpaka*babà, *magpaka*baít, *magpaka*runong.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *makí*?

N. Tinátawag na anyông *makí* ang pangwatas na binubuô ng̃ salitâng ugát at ng̃ pang-angkáp na *makí*, gaya ng̃ *makí*panayám, *makí*kastilà, *makí*apóy.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magká*?

N. Tinátawag na anyông *magká* ang pangwatas na binubuô ng̃ ugát at ng̃ pang-angkáp na *magká*, gaya ng̃ *magká*utang, *magká*sakít, *magká*sunog.

G. ¿Anó namán ang tinátawag na anyông *magíng*?

N. Tinátawag na anyông *magíng* ang pangwatas na kináangkapán nitò, gaya ng̃ *magíng* tao, *magíng* hayop, *magíng* talà.

G. ¿Anó namán ang tinátawag na anyông *magsí*?

N. Tinátawag na anyông *magsí* ang pangwatas na kináangkapán nitó, gaya ng̃ *magsí*pasok, *magsí*takbó, *magsí*dalang̃in.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magpatí*?

N. Ang pangwatas na binubuô ng̃ salitâng ugát at ng̃ pang-angkáp na *magpatí*, gaya ng̃ *magpatí*luhód, *magpatí*rapá, *magpatí*higâ.

G. ¿Anò ang tinátawag na anyông *manghí*?

N. Ang pangwatas na binubuô ng̃ salitâng ugât at ng̃ pang-angkáp na *manghí*, gaya ng̃ *manghí*ngukó, *manghí*ning̃á, *manghí*ng̃uto.

G. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magkáng*?

N. Tinátawag na anyông *magkáng* ang pangwatas na may kaangkáp ng̃ anyông itó, gaya ng̃ *magkang*hihirap, *magkang*puputot, *magkang*iihì.

G. ¿Anò ang tinátawag na anyông *magsa*?

N. Tinátawag na anyông *magsa* ang pangwatas na may kaáangkáp nitó, gaya ng̃ *magsa*kastilà *magsa*ilokano, *magsa*haponés.

G. ¿Alín namán ang mg̃a anyông pangtulong sa pangtiyák na katugmâ ng̃ mg̃a anyông pangbalak na tinalikdán?

N. Marami rin pò, at bawà't isáng anyông pang-

balak ay may katugmâng pangtiyák na ang kadalasa'y dalawá, tatló at kung minsan pa'y humigít sa bilang na itó. Sapagkâ't lubhâng malawig na isáisáhín ay hindî na dapat banggitín dito kundî sa kinaúukulan ng̃ bawà't isá.

XX KABANATA

Ukol sa anyong "MAKA"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *maká?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *maká* ang pangwatas na may pang-angkáp na *maká* sa salitâng ugát.

G. ¿Anó ang kahulugán nitóng anyông *maka?*

N. Náuuwî itó sa dalawáng káhulugán: ang una'y *kapangyarihan* (ó potencial) gaya ng̃ *makalakad, makatakbó*, at ang ikalawá'y *kadahilanan* (ó causal) gaya ng̃ *makabuti, makaginhawa.*

G. ¿Paano ang pagbabaybáy nitóng anyông *maka?*

N. Gaya rin ng̃ sa mg̃a anyông *mag, mang* at *ma* na inúulit ang unang dalawáng titik ng̃ unang pantig ng̃ ugát sa mg̃a panahóng kasalukuyan at hahárapín. Baybayín natin ang mg̃a pangwatas na *makatakbó* at *makagaling* na ang una'y náuukol sa kapangyarihan at ang hulí'y sa kadahilanan.

Ayos	*Panahón*	*Kapangyarihan*	*Kadahilanan*
Pangbadya	....	Makatakbó	Makagalíng
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nakatatakbó	Nakagagalíng
,,	Nakaraán	Nakatakbó	Nakagalíng
,,	Nakaraán na	Nakatakbó na	Nakagalíng na
,,	Haharapín	Makatatakbó	Makagagalíng
Pang-utos	....	Makatakbó	Makagalíng
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nakatatakbó	Kung nakagagalíng
,,	Nakaraán	Kung nakatakbó	Kung nakagalíng
,,	Haharapín	Kung makatatakbó	Kung makagagalíng.

G. ¿Anó ang dapat matantô ukol sa pagbabaybáy nitóng *maká?*

N. Dapat matantô na kung ang pangwatas na binabaybáy ay nagbuhat sa anyông "um" ay dapat isunód sa ginawâng pagbabaybáy sa mg̃a pangwatas na *makatakbó* at *makagalíng*, ng̃unì't kung sa "mag" ay dapat ding ibatay sa náturang pagbabaybáy, na ang kaibhán lamang nitó ay dinaragdagán pa ng̃ *pag* (1) sa gitnâ ng̃ *maka* at ng̃ ugát. Dapat ding matantô na ang bagay na itó'y tang̃ìng nangyayari sa kapangyarihan at hindî sa kadahilanan. Baybayín naman natin ang mg̃a pangwatas na *makapag-aral* at *makapagturo* na nagbuhat sa *mag-aral* at *magturo.*

(1) Dapat alalahanin na ang *pag* ay siyáng pangtiyák ng̃ *mag.* Gayon din ang dapat gawín sa ibáng anyong pang̃ulo ng̃ pangwatas.

Ayos	*Panahón*	*Kapangyarihan*	
Pangbadya	....	Makapag aral	Makapagturò
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nakapag áaral	Nakapagtuturò
,,	Nakaraán	Nakapag aral	Nakapagturò
,,	Nakaraán na	Nakapag aral na	Nakapagturò na
,,	Haharapín	Makapag aaral	Makapagtuturò
Pang-utos	....	Makapag-aral	Makapagturò
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nakapag áaral	Kung nakapagtuturò
,,	Nakaraán	Kung nakapag aral	Kung nakapagturò
,,	Haharapín	Kung makapag-áaral	Kung makapagtuturò.

ANG KANYÁNG PANGTIYÁK

G. ¿Alin ang pangtiyák nğ *maká* kung náuukol sa kapangyarihan?

N. Kung náuukol sa kapangyarihan, ang pangtiyák nğ *maká* ay *ma-in*, *mai* at *ma-an*, kailan ma't ang pangwatas ay nagbuhat sa "um". Nğunì't dapat mabatíd, na, ang *in* ay inaalís sa *ma in* at nagigíng *ma* lamang at sa *mai* at *ma an* ay inaalís din ang náturang *in*. Kung ang pangwatas ay nagbuhat sa *mag*, ang *ma*, *mai* at *ma an* ay dapat gawíng *mapag*, *maipag* at *mapag-an*. Náritó ang dalawáng halimbawà na náuukol sa bawà't isá.

NÁUUKOL SA "UM"

	Ma.	*Mai.*	*Ma-an*
Pangbadyá	Masulat	Maisulat	Masulatan
Kasalukuyan	Nasusulat	Naisusulat	Nasusulatan
Nakaraán	Nasulat	Naisulat	Nasulatan
Nakaraán na	Nasulat na	Naisulat na	Nasulatan na
Haharapín	Masusulat	Maisusulat	Masusulatan
Pang-utos	Masulat	Maisulat	Masulatan
Kasalukuyan	Kung nasusulat	Kung naisusulat	Kung nasusulatan
Nakaraán	Kung nasulat	Kung naisulat	Kung nasulatan
Haharapín	Kung masusulat	Kung maisusulat	Kung masusulatan

NÁUUKOL SA "MAG"

	Mapag.	*Maipag.*	*Mapag-an*
Pangbadyá	Mapag-aral	Maipag-aral	Mapag-aralan
Kasalukuyan	Napag-áaral	Naipag-áaral	Napag-áaralan
Nakaraán	Napag-aral	Naipag-aral	Napag-aralan
Nakaraán na	Napag-aral na	Naipag-aral na	Napag-aralan na
Haharapín	Mapag-áaral	Maipag-áaral	Mapag-áaralan
Pang-utos	Mapag-aral	Maipag-aral	Mapag-aralan
Kasalukuyan	Kung napag áaral	Kung naipag-áaral	Kung napag-áaralan
Nakaraán	Kung napag-aral	Kung naipag-aral	Kung napag-aralan
Haharapín	Kung mapag-áaral	Kung maipag-áaral	Kung mapag-áaralan

G. Alín ang pangtiyák nğ *maka* kung náuukol sa kadahilanan?

N. Kung náuukol sa kadahilanan, ang pangtiyák nğ *maka* ay *ika* kung tumutukoy sa pangwatas na nagbuhat sa *um*, at *ikapag* kung tumutukoy naman sa pangwatas na nanggaling sa *mag*. Dapat mabatid na, magíng ang *ika* at maging ang *ikapag* ay dapat singitan nğ *in* sa gitnâ nğ *k* at *a* sa mğa panahóng kasalukuyan at mğa nakaraán. Náritó ang halimbawà nğ isá't isá.

Ayos.	*Panahón.*	*Ika.*	*Ikapag.*
Pangbadya	. . . .	Ikagalíng	Ikapagsaing
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ikinagagalíng	Ikinapagsasaing
,,	Nakaraán	Ikinagalíng	Ikinapagsaing
,,	Nakaraán na	Ikinagalíng na	Ikinapagsaing na
,,	Haharapín	Ikagagalíng	Ikapagsasaing
Pang-utos	. . . .	Ikagalíng	Ikapagsaing
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ikinagagalíng	Kung ikinapagsasaing
,,	Nakaraán	Kung ikinagalíng	Kung ikinapagsaing
,,	Haharapín	Kung ikagagalíng	Kung ikapagsasaing

KÁGAMITÁN NĞ NÁTURANG ANYO

G. ¿Alín ang kágamitán nğ anyông *maká?*

N. Itóng *maká* baga ma't nábibilang sa mğa anyông pangtulong ay isá rin sa malimit gamitin sa ating mayamang salitâ. Náitó ang mğa sinúsunód na tuntunin nğ sa kanyá'y paggamit:

I.—Ginágamit ang *maká* sa mğa pangwatas na nag-

babadyá ng̃ kalayàang makagawâ ng̃ anó mang kilos sa sariling katawán, hal.: makabasa, makasulat, makakain, makaihì, makatakbó, makalakad, makapasok, makalabás, makaligò, makalangóy, makagawâ, makadipá, makatulog, atbp.

II.—Ang mg̃a salitâng ugát na tumutukoy sa kaisipán at sa damdamin ng̃ tao ay nagagawâ ring pangwatas dito sa *maká* at kung magkaganitó'y nagbabadyá ng̃ mg̃a kilos ó gawàing pagkakataón ó hindî inaasahang mangyari, hal.: sa alala ay makaalala, sa gunitâ ay makagunitâ, sa isip ay makaisip, san damdám ay makaramdám, sa damá ay makadamá, sa hipò ay makahipò, sa kita ay makakita, sa masíd ay makamasíd, sa ting̃ín ay makating̃ín, sa diníg ay makariníg, sa amóy ay makaamóy, atbp.

III.—Kung ang isáng pangwatas ay nagkakáhulugán ng̃ anó mang bagay na binabalak gawin, ang ugát na yaó'y magagawâ ring pangwatas dito sa *maka* na ang kahuluga'y kung makakayang ganapín ang náturang balak, hal.: *Mangíngisda* akó kung *makakapangisda*, *susulat* siyá kung *makasusulat*, *papasok* akó kung *makapapasok*, atbp.

IV.—Ginágamit din ang *maka* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ kasiràang hindì sinasadyâ na ibinung̃a ng̃ mg̃a katutubòng pangyayari. Dapat matantô na itó'y malimit gamitin sa mg̃a panahóng nakaraán, hal.: ang *hangin* ay siyáng *nakagiba* ng̃ mg̃a bahay, ang *apóy* ay siyáng *nakatupok* ng̃ táhanan, ang *lindól* ay siyâng *nakaguho* ng̃ simbahan, ang *baha* ay siyáng *nakasira* ng̃ mg̃a halaman, atbp.

V.—Nagagawâ ring pangwatas dito sa *maka* ang

mğa ugát na nagbabadyá nğ lumbáy ó sayá nğ sino man, at ang mğa pangwatas na itó'y nagkakáhulugán nğ anó mang pangyayari na siyáng lumilikhâ nğ gayóng kalumbayan ó kasayahan, hal.: sa iyák ay makaiyák, sa lumbáy ay makalumbáy, sa lungkót ay makalungkót, sa luhà ay mákaluhà, sa sayá ay makasayá, sa alíw ay makaalíw, sa tawa ay makatawa, atbp. Dapat lamang mabatid, na, ang mğa pangwatas na itó'y napakalimit gamitin sa panahóng nakaraán.

VI.—Ang mğa salitâng ugát na nagbabadyá nğ kagalinğan ó kasamâan nğ anó mang bagay ay nagagawâ ring pangwatas dito sa *maka* na nagkakáhulugán nğ isáng bagay na siyáng lumilikhâ nğ násabing kagalinğan ó kasamâan, hal.: sa buti ay makabuti, sa galíng ay makagalíng, sa buhay ay makabuhay, sa ginhawa ay makaginhawa, sa samâ ay makasamâ, sa lalâ ay makalalâ, sa sakít ay makasakít, atbp.

VII.—Ang mğa ugát na nagbabadyá nğ anó man at náangkapán nğ *maka* ay nagigíng salitâng pangdiwà (ó sustantivo) na ang kahulugá'y pagkampí ó pagsapì sa gayo't ganitóng pangkát, panig, lapìan, atbp. hal.: sa bago ay makabago, sa lumà ay makalumà, sa bayan ay makabayan, sa parì ay makaparì, sa tao ay makatao, sa hayop ay makahayop, sa kastilà ay makakastilà, sa intsík ay makaintsík, atbp.

VIII.—Ang mğa ugát na tumutukoy sa ibá't ibáng anyô ó kilos nğ katawán nğ tao ay naipangwawatas din sa *maka* na ang kahuluga'y ang kalabisán ó kasagwâan nğ náturang anyô ó kilos, hal.: sa dilat ay

makadilat, sa ngisi ay makangisi, sa nganga ay makanganga, sa tingín ay makatingín, atbp.

XXI KABANATA

Hinggil sa anyong "MAGPA"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magpa?*

NAG AARAL. Tinátawag na *magpa* ang pangwatas na may pang-angkáp na *magpa* sa salitâng ugát.

G. ¿Paano ang pagbabaybáy sa anyông itó?

N. Madalî pò: sukat nang maalaman na sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín ay kailang̃ang ulitin ó dalawahín ang unang dalawáng titik ng huling pantíg ng̃ anyông *magpa*. Baybayín natin ang mg̃a pangwatas na *magpabasa* at *magpataním* na nagbuhat sa *bumasa* at *magtaním* (1).

Ayos	*Panahón*	*Bumasa*	*Magtaním*
Pangbadyá	....	Magpabasa	Magpataním
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nagpapabasa	Nagpapataním
,,	Nakaraán	Nagpabasa	Nagpataním
,,	Nakaraán na	Nagpabasa na	Nagpataním na
,,	Haharapín	Magpapabasa	Magpapataním
Pang-utos	....	Magpabasa	Magpataním
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nagpapabasa	Kung nagpapataním
,,	Nakaraán	Kung nagpabasa	Kung nagpataním
,,	Haharapín	Kung magpapabasa	Kung magpapataním

(1) Dapat matanto na sa pangbalak ng̃ anyong itó ay walang kailang̃ang ang isáng pangwatas ay magbuhat sa *um* ó sa *mag*. Ng̃uni't sa pangtiyák ay kailang̃ang matalastás ang *pag* na siyáng katugma ng̃ *mag*.

ANG KANYÁNG PANGTIYÁK

G. ¿Alín ang pangtiyák nitóng anyông *magpa?*

N. Ang pangtiyák ng̃ *magpa* ay *pa* lamang. Itóng *pa* kung tulung̃an ng̃ mg̃a pang̃ulong anyông pangtiyák ay nagiging *pa in, ipa* at *pa-an* na siyáng mg̃a pangtiyák ng̃ *magpa* kung ang pangwatas na ibig baybayín ay nagbuhat sa *um*. Kung nagbuhat namán sa *mag*, ang pangtiyák ng̃ *magpa* ay *papag-in, ipapag* at *papag an*. Sa pagbabaybáy sa mg̃a pangtiyák ng̃ náturang *magpa* ay kunin din nating halimbawà ang dalawáng pangwatas na *bumasa* at *magtaním* na babaybayíng isáisá ó hiwáhiwaláy.

NÁUUKOL SA "UM"

	PA-IN	*IPA*	*PA-AN*
Pangbadyá	Pabasahin	Ipabasa	Pabasahan
Kasalukuyan	Pinababasa	Ipinababasa	Pinababasahan
Nakaraán	Pinabasa	Ipinabasa	Pinabasahan
Nakaraán na	Pinabasa na	Ipinabasa na	Pinabasahan na
Haharapín	Pababasahin	Ipababasa	Pababasahan
Pang-utos	Pabasahin	Ipabasa	Pabasahan
Kasalukuyan	Kung pinababasa	Kung ipinababasa	Kung pinababasahan
Nakaraán	Kung pinabasa	Kung ipinabasa	Kung pinabasahan
Haharapín	Kung pababasahin	Kung ipababasa	Kung pababasahan

NÁUUKOL SA "MAG"

	PAPAG-IN	*IPAPAG*	*PAPAG-AN*
Pangbadyá	Papagtanímín	Ipapagtaním	Papagtanimán
Kasalukuyan	Pinapagtataním	Ipinapagtataním	Pinapagtatanimán
Nakaraán	Pinapagtaním	Ipinapagtaním	Pinapagtanimán
Nakaraán na	Pinapagtaním na	Ipinapagtaním na	Pinapagtanimán na
Haharapín	Papagtatanimín	Ipapagtaním	Papagtatanimán
Pang utos	Papagtanimín	Ipapagtaním	Papagtanimán
Kasalukuyan	Kung pinapagtataním	Kung ipinapagtataním	Kung pinapagtatanimán
Nakaraán	Kung pinapagtaním	Kung ipinapagtaním	Kung pinapagtanimán
Haharapín	Kung papagtanimín	Kung ipapagtaním	Kung papagtatanimán

G. ¿Maáarì bagáng baybayín sa ibá itóng anyông *magpa?*

N. Ang *magpa* ay nababaybáy sa ibáng paraán kailan ma't inangkapan ng̃ *maka* na náuukol sa kapangyarihan, at kung magkaganitó ang *magpa* ay magigíng *pagpa*. Ihalimbawà natin ang ugát na *ginhawa* at *panhik* na sang-ayon dito ay nagigíng *makapagpaginhawa* at *makapagpapanhik.*

Ayos.	*Panahón.*	*Ginhawa.*	*Panhik.*
Pangbadyá	....	Makapagpa-ginhawa	Makapagpa-panhik
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nakapagpa-paginhawa	Nakapagpa-papanhik
,,	Nakaraán	Nakapagpa-ginhawa	Nakapagpa-panhik
,,	Nakaraán na	Nakapagpa-ginhawa na	Nakapagpa-panhik na
,,	Haharapín	Makapagpa-paginhawa na	Makapagpa-papanhik
Pang-utos	....	Makapagpa-ginhawa	Makapagpa-panhik
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nakapag-papaginhawa	Kung nakapag-papapanhik
,,	Nakaraán	Kung nakapag-paginhawa	Kung nakapag-papanhik
,,	Haharapín	Kun nakapagpapa-ginhawa	Kung nakapag-papapanhik

KÁGAMITÁN NG̃ NÁSABING ANYO

G. ¿Saánsaán ginágamit ang anyông *magpa?*

N. Ang talagáng kátuturán nitóng *magpa* kung naáangkáp sa salitâng ugát ay ang mag-utos ó magtulot ó mamanhík sa kanino man na gawín ang anó mang bagay sang-ayon sa kátuturáng tagláy ng̃ ugát. Gayon man, upáng matalastás ang ibá't ibáng kagamitán na kanyáng sinásakláw ay náitó ang mg̃a tuntunin ng̃ sa kanyá'y paggamit.

I.—Ginágamit ang *magpa* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ pag-úutos ng̃ isáng tao sa sino man na gawín ang iniúutos sang-ayon sa kahulugán ng̃ ugát, hal.: sa gawâ ay magpagawâ, sa tahî ay

magpatahî, sa tindá ay magpatindá, sa lutò ay magpalutò, sa lakad ay magpalakad, sa ligò ay magpaligò, sa basa ay magpabasa, sa sulat ay magpasulat, sa taním ay magpataním, sa langóy ay magpalangóy, atbp.

II.—Tungkól sa mga ugát na nagpapahayag ng anó man at magawâng pangwatas dito sa anyông *magpa* ay nagbabadyá ng pagkakawang gawâ ng isá sa sino man sang-ayon sa katuturán ng ugát, hal.: sa buhay ay magpabuhay, sa kain ay magpakin, sa inóm ay magpainóm, sa tirá ay magpatirá, sa damít ay magparamít, atbp.

III.—Hinggíl namán sa mga ugát na nagsusulit ng mga likás na pangyayari ay nagagawâ ring pangwatas sa *magpa*, na ang katutura'y lumikhâ ng anó man sang-ayon sa ugát, na, tangìng magagawâ ng Dios ó ng katalagahán, hal.: sa kulóg ay magpakulóg, sa kidlát ay magpakidlát, sa araw ay magpaaraw, sa ulán ay magpaulán, sa bagyó ay magpabagyó, sa lindól ay magpalindól, sa bahâ ay magpabahâ, atbp. Ang gayóng paglikhâ ay magagawâ rin kung minsan ng sino mang tao, hal.: sa alon ay magpaalon, sa hangin ay magpahangin, sa tunóg ay magpatunóg, sa ugong ay magpaugong, atbp.

IV.—Kung naáangkapán ng *magpa* ang mga ugát na nagbabadyá ng panahón ay nagtatagláy ng kahulugang pag-uutos sa ibá ó dilì kayâ'y kusà sa kanyáng sarili na magpatirá ó magpabayàng abutin ng anó man sang-ayon sa ugát, hal.: sa gabí ay magpagabí, sa tanghalì ay magpatanghalì, sa umaga

ay magpaumaga, sa hapon ay magpahapon, sa hating-gabí ay magpahating-gabí, atbp.

V.—Ukol sa ibá't ibáng ugát na nagbabadyá ng̃ anó man ay naipangwawatas din sa *magpa*, at ang mg̃a itó'y nagkakahulugán ng̃ tikís ó kusàng paggawâ ng̃ sino man sa kanyáng sarili sang-ayon sa isinasaysáy ng̃ ugát, hal.: sa gandá ay magpagandá, sa buti ay magpabuti, sa araw ay magpaaráw, sa ulán ay magpaulán, sa lamíg ay magpalamíg, sa hang̃in ay magpahang̃in, sa anod ay magpaanód, atbp.

VI.—Nagtatagláy ng̃ kahulugán ang mg̃a pangwatas na binaybáy sa *magpa* ng̃ paghing̃î ó pagbibigáy ng̃ anó man sang ayon sa katuturán ng̃ ugát, hal.: sa limós ay magpalimós, sa buwís ay magpabuwís, sa utang ay magpautang, sa sanglâ ay magpasanglâ, sa tubò ay magpatubò, sa hirám ay magpahirám, atbp.

VII.—Kung ang anyông *magpa* ay alisán ng̃ *g* at ang natirá'y iangkáp sa mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ anó man ay nagtataglay ng̃ kahulugang maparoón sa isáng dako ó poók ó kayâ'y maparoón sa kanino man ó saan man ó kailan man, hal.: sa ibabâ ay mapaibabâ, sa itaás ay mapaitaás, sa sulok ay mapasulok, sa siksík ay mapasiksík, sa iyó ay mapaiyó, sa akin ay mapaakin, sa silang̃anan ay mapasilang̃anan, sa kalunuran ay mapakalunuran, sa araw ay mapaaraw, sa gabí ay mapagabí, sa hapon ay mapahapon, atbp.

XXII KABANATA

Tungkol sa anyong "PA"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *pa?*

NAG AARAL. Tinátawag na anyông *pa* ang pangwatas na may pang-angkáp na *pa* sa salitâng ugát.

G. ¿Paano namán ang pagbabaybáy sa angyông itó?

N. Gaya rin ng̃ mg̃a ibá, at ang tang̃ing dapat matantô ay sa mg̃a panahóng kasalukuyan at mg̃a nakaraán ay dapat iangkáp ang *na*, at kailang̃ang ulitin ó dalawahín sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín ang unang dalawáng titik ng̃ unang pantíg ng̃ ugát, ó kayâ'y isinising̃it ang *sa* sa ugát at sa anyô sa madlâng panahón ng̃ pangwatas gaya ng̃ ginagawâng maminsanminsan. Ihalimbawà natin ang dalawáng ugát na *diyán* at *bundók* na kung iayon sa mg̃a kaparaanang binanggít ay nagigíng pangwatas na *pariyán* at *pasabundók*.

Ayos	*Panahón*	*Pariyán*	*Pasabundók*
Pangbadyá	....	Pariyán	Pasabundók
Panghiwatig	Kasalukuyan	Napariririyán (1)	Napasasasa-bundók
,,	Nakaraán	Napariyán	Napasabun-dók
,,	Nakaraán na	Napariyán na	Napasabun-dók na
,,	Haharapín	Paririyán	Pasasabun-dók
Pang-utos	....	Pariyán	Pasabundók
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung napari-riyán	Kung napa-sasabundók
,,	Nakaraán	Kung napari-yán	Kung napasa-bundók.
,,	Haharapín	Kung pariri-yán	Kung pasasa-bundók

ANG KANYÁNG PANGTIYÁK

G. ¿Alín namán ang pangtiyák nitóng *pa?*

N. Ang anyông *pa* ay siyáng anyông pangbalak at siyá ring anyông pangtiyák. Ng̃unì't sa bagay na itó ang *pa* ay nagigíng *pa-in, ipa* at *pa-an,* sapagkâ't kailang̃ang tulung̃an ng̃ mg̃a pang̃ulong anyông pangtiyák gaya na ng̃ ginawâ sa mg̃a anyông nakaraán. Dapat namáng matalastas na ang ikalawáng paraáng ginamit sa pangbalak ay hindî maá-

(1) Inaakala kong hindi tumpák sa mg̃a anyong ganitó ang pag-uulit ng̃ anyong *pa* sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín na ang ginagawa'y *napapariyán* at *papariyán.* Kailang̃ang ulitin ang unang pantíg ng̃ ugát at hindi ng̃ anyo gaya ng̃ ginawa sa halimbawa.

aring ilagáy sa pangtiyák. Kunin nating halimbawà ang pangwatas na *pahalik* na binubuô ng̃ anyông *pa* at ng̃ ugát na *halík.*

	PA-IN	*IPA*	*PA-AN*
Pangbadyá	Pahalikín	Ipahalík	Pahalikán
Kasalukuyan	Pinahahalík	Ipinahahalík	Pinahahalikán
Nakaraán	Pinahalík	Ipinahalík	Pinahalikán
Nakaraán na	Pinahalík na	Ipinahalík na	Pinahalikán na
Haharapín	Pahahalikín	Ipahahalík	Pahahalikán
Pang-utos	Pahalikín	Ipahalík	Pahalikán
Kasalukuyan	Kung pinahahalík	Kung ipinahahalík	Kung pinahahalikán
Nakaraán	Kung pinahalík	Kung ipinalík	Kung pinahalikán
Haharapín	Kung pahahalikín	Kung ipahahalíki.	Kung pahahalikán.

G. ¿Mayroón pa bang ibang pangtiyák ukol sa anyông *pa?*

N. Mayroón pò, ng̃unì't itó'y tang̃ìng maáarì sa mg̃a pangwatas na *pumarito, pumariyán* at *pumaroón.* Ang mg̃a pangtiyák na itó'y ang *iká* na tumutukoy sa kadahilanan (ó causal) at *pa-an* na bumabanggít sa poók (ó local). Ang *ka-in* ay hindî maáarì, sapagkâ't nagtatalgáy ng̃ ibáng katuturán. Ihalimbawà natin sa pagbabaybáy ang pangwatas na *parito* sang-ayon sa anyông pinag-áaralan.

Ayos	*Panahón*	*IKA*	*PA-AN*
Pangbadyá	. . . .	Ikaparito	Parituhan
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ikinaparirito	Pinariritahan
,,	Nakaraán	Ikinaparito	Pinarituhan
,,	Nakaraán na	Ikinaparito na	Pinarituhan na
,,	Haharapín	Ikaparirito	Paririt uhan
Pang-utos	. . . .	Ikaparito	Parituhan
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ikina-paririto	Kung pinari-rituhan
,,	Nakaraán	Kung ikina-parito	Kung pinari-tuhan
,,	Haharapín	Kung ikapa-ririto	Kung pariri-tuhan

KÁGAMITÁN NG̃ ANYONG NÁBANGGÍT

G. ¿Saansaán namán ginágamit itóng anyông *pa?*

N. Itóng *pa* ay isáng anyông malimit gamitin sa Wikàng Tagalog. Ang talagáng kátuturán niya'y ang pag-úutos, panunuyò, pagpapabayà ó pagpapahintulot sa kanino man na náuukol sa kanyáng sarili sang-ayon sa lamán ng̃ ugát. Nang lalòng lumiwanag ay nárító ang kanyáng mg̃a kágamitán.

I.—Ginágamit ang anyông *pa* sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ pag-uutos na humingî ng̃ anó man na naúukol sa sarili ng̃ sino mang tao, hal.: sa limós ay palimós, sa kupkóp ay pakupkóp, sa ampón ay paampón, sa kain ay pakain, sa awà ay paawà, sa kandilì ay pakandilì, sa tanggól ay patanggól, sa sanggaláng ay pasanggaláng, sa saklolo ay pasaklolo, atbp.

II.—Ginágamit din ang *pa* sa mg̃a pangwatas na nagsusulit ng̃ pagpapabayà ó pagpapahintulot na gawín sa kanino man ang bagay na sinasabi ng̃ ugát, hal.: sa kurót ay pakurót, sa halík ay pahalík, sa sundót ay pasundót, sa hipò ay pahipò, sa kagát ay pakagát, sa tampál ay patampál, sa sikad ay pasikad, sa hampás ay pahampás, atbp.

III.—Ukol sa mg̃a ugát na nagsusulit ng̃ ibá't ibáng kilos ó galáw ay nagagawâ ring pangwatas dito sa *pa*, at ang katuturá'y ang anyô ó hugis ng̃ anó man sang-ayon sa lamán ng̃ ugát, hal.: sa labás ay palabás, sa pasok ay papasók, sa untî ay pauntî, sa lakí ay palakí, sa lakás ay palakás, sa hinà ay pahinà, sa lalâ ay palalâ sa taás, ay pataás, sa babà ay pababâ, sa init ay painít, sa lamíg ay palamíg, sa hilís ay pahilís, sa likô ay palikô, atbp.

IV.—Tunggkól sa mg̃a ugát na nagsasaysáy ng̃ dako ó poók at angkapán ng̃ *pa* ay nagigíng pangwatas din, hal.: dini, parini; dito, parito; diyán, pariyán; doón, paroón; atbp.

V.—Kung ang anyông *pa* ay sugpung̃án ng̃ *sa*, gaya na ng̃ násabi, at sundán ng̃ ibá't ibáng ugát na nagsasaád ng̃ pook ó dako ay nagkakáhulugán ng̃ pagparoón sang ayon sa lamán ng̃ ugát, hal.: sa ilog ay pasailog, sa dagat ay pasadagat, sa bukid ay pasabukid, sa gubat ay pasagubat, sa lálawigan ay pasalalawigan, sa Amérika ay pasa Amérika, sa Hapón ay pasa Hapón, atbp.

VI.—Ang anyông *pa* ay nagkakáhulugán ng̃ magsabi ó magsaysáy ng̃ anó man sang-ayon sa kina-

áangkapáng ugát, hal.: sa oo ay paoo, sa ayaw ay paayaw, sa hindî ay pahindî, sa iná ay painá, atbp.

VII.—Hinggíl sa mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ sarìsarìng kilos ó anyô ng̃ katawán na inangkapán ng̃ *pa* ay nagpapákilala ng̃ gayóng anyô ó hugis sang-ayon sa katuturán ng̃ ugát, hal.: sa lakad ay palakád, sa takbó ay patakbó, sa upô ay paupô, sa hilíg ay pahilíg, sa tayô ay patayô, sa taób ay pataób, sa higâ ay pahigâ, sa lawít ay palawít, sa yukô ay payukô, sa kubà ay pakubâ, atbp.

XXIII KABANATA

Ukol sa anyong "MAGPAKA"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magpaka?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *magpaka* ang pangwatas na may pang-angkáp na *magpaka* sa salitâng ugát

G. ¿Paano ang paraán ng̃ kangyáng pagbabaybáy?

N. Gaya rin ng̃ mg̃a kaparaanáng pinairal sa mg̃a anyông tinalikdán, at ang dapat lamang matantô sa anyông itó ay ang pag-úulit ng̃ *pa* sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín. Sa pagbabaybáy ay kuning halimbawà ang mg̃a ugát na *busóg* at *hirap* na kung máangkapán ng̃ *magpaká* ay nagigíng pangwatas na *magpakabusóg* at *magpakahirap*.

Ayos	*Panahón*	*Busóg*	*Hirap*
Pangbadyá	....	Magpakabu-sóg	Magpakahi-rap
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nagpapaka-busóg	Nagpapaka-hirap.
,,	Nakaraán	Nagpakabu-sóg	Nagpakahi-rap
,,	Nakaraán na	Nagpakabu-sóg na	Nagpakahi-rap na
,,	Haharapín	Magpapaka-busóg	Magpapaka-hirap
Pang-utos	....	Magpakabu-sóg	Magpakahi-rap
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nagpa pakabusóg	Kung nagpa-pakahirap
,,	Nakaraán	Kung nagpa-kabusóg	Kung nagpa-kahirap
,,	Haharapín	Kung magpa-pakabusóg	Kung magpa-pakahirap.

ANG KANYÁNG PANGTIYÁK

G. Alín ang pangtiyák ng̃ *magpaka?*

N. Gaya rin ng̃ anyông *magpa* na may dalawáng kaparaanán: isá'y kung ang pangwatas ay magbuhat sa *um* at ang ikalawá'y kung magbuhat sa *mag*. Ang pangtiyák ng̃ *magpaka* sa unang paraán ay *paka* na nagigíng *paka in ipaka* at *paka an* dahilán sa tulong ng̃ mg̃a pang̃ulong anyông pangtiyák, sa ikalawá ay *pakapag* na nagigíng *pakapag-in, ipakapag* at *pakapag-an* sang-ayon sa dahiláng nabanggít. Kailang̃ang pag-ukulan ng̃ tigisang halimbawà. ang *magpakarahan* at

ang *magpakasisi* na nagbuhat sa *dumahan* at *magsisi.*

NÁUUKOL SA "UM"

	PAKA-IN	*IPAKA*	*PAKA-AN*
Pangbadyá	Pakarahanin	Ipakarahan	Pakarahanan
Kasalukuyan	Pinakararahan	Ipinakararahan	Pinakararahanan
Nakaraán	Pinakarahan	Ipinakarahan	Pinakarahanan
Nakaraán na	Pinakarahan na	Ipinakarahan na	Pinakarahanan na
Haharapín	Pakararahanin	Ipakararahan	Pakakararahanan
Pang-utos	Pakarahanin	Ipakarahan	Pakarahanan
Kasalukuyan	Kung pinakararahan	Kung ipinakararahan	Kung pinakararahanan
Nakaraán	Kung pinakarahan	Kung ipinakarahan	Kung pinakarahanan
Haharapín	Kung pakararahanin	Kung ipakararahan	Kung pakararahanan.

NÁUUKOL SA "MAG"

	PAKAPAG-IN	*IPAKAPAG*	*PAKAPAG-AN*
Pangbadyá	Pakapagsisihin	Ipakapagsisi	Pakapagsisisihan
Kasalukuyan	Pinakapagsisisi	Pinakapagsisisi	Pinakapagsisisihan
Nakaraán	Pinakapagsisi	Ipinakapagsisi	Pinakapagsisihan
Nakaraán na	Pinakapagsisi na	Ipinakapagsisi na	Pinakapagsisihan na

	PAKAPAG-IN	*IPAKAPAG*	*PAKAPAG-IN*
Haharapín	Pakapagsisi-sihin	Ipakapag-sisisi	Pakapagsisi-sihan
Pang-utos	Pakapagsisi-hin	Ipakapagsisi	Pakapagsisi-han
Kasalukuyan	Kung pinaka-pagsisisi	Kung ipina-kapagsi-isi	Kung pina-kapagsisihan
Nakaraán	Kung pinaka-pagsisi	Kung ipina-kapagsisi	Kung pinaka-pagsisihan
Haharapín	Kung paka-pagsisisihin	Kung ipaka-pagsisisi	Kung paka-pagsisisihan

G. ¿Mayroón pa bang ibáng pangtiyák itóng *magpaka?*

N. Mayroón pa pò, ñguni't bihiràng gamitin sapagkâ't kauntî ang mña ugát na náuukol sa kanyá. Ang násabing pangtiyák ay *pagpaka* na maáaring tulungñan lamang ng *i* at ng *an*, sa makatuwíd ay nagigíng *ipagpaka* at *pagpaka-an*. Baybayín natin ang ugát na *busóg* na siyáng angkóp sa mña pangtiyák na itó.

Ayos	*Panahón*	*IPAGPAKA*	*PAGPAKA-AN*
Pangbadyá	....	Ipagpakabu-sóg	Pagpakabu-sugán
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinagpapa-kabusóg	Pinagpapa-kabusugán
,,	Nakaraán	Ipinagpaka-busóg	Pinagpaka-busugán
,,	Nakaraán na	Ipinagpaka-busóg na	Pinagpaka-busugán na
,,	Haharapín	Ipagpapaka-busóg	Pagpapaka-busugán
Pang-utos	....	Ipagpakabu-sóg	Pagpakabu-sugán
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipinag-papakabusóg	Kung pinag-papakabu-sugán
,,	Nakaraán	Kung ipinag-pakabusóg	Kung pinag-pakabusugán
,,	Haharapín	Kung ipagpa-pakabusóg	Kung pagpa-pakabusugán

KÁGAMITÁN NĞ NÁTURANG ANYO

G. ¿Alínalín ang mğa kágamitáng sakláw nitóng *magpaka?*

N. Ang kanyáng sakláw sa paggamit ay itóng mğa sumúsunód:

I.—Ang anyông *magpaka* ay nagagawâng pangwatas na ang kahulugá'y ang paggawâ ó pagtitiís na kusà sa sariling kalooban nğ sino man sang-ayon sa kátuturáng tagláy nğ ugát, hal.: magpakabusóg, magpakagutom, magpakauhaw, magpakabuti, magpakagaling, magpakatapang, magpakalakás, magpakababà, mag-

pakataás, magpakayaman, magpakahirap, magpakarukhâ, magpakabuti, magpakamatáy, magpakatiís, atbp. Dapat matantô na sa mg̃a pangwatas na itó'y náuukol ang mg̃a pangtiyák na *ipagpaka* at *pagpaka-an*.

II.—Ginágamit itóng *magpaka* upáng magbigáy ng̃ matindíng kahulugán sa anó mang bagay, kilos ó galáw sang-ayon sa lamán ng̃ ugát, hal.: Magpakaing̃at, magpakarahan, magpakabaít, magpakaisip, magpakahusay, magpakatuwíd, magpakatandâ, atbp. Dapat ding matantô, na, dito náuukol ang mg̃a pangtiyák na *paka-in*, *ipaka* at *paka-an* kung sa *um* at *pakapag-in*, *ipakapag* at *pakapag-an* kung sa *mag*.

III.—Kung ulitin ó dalawahín ang ugát ng̃ mg̃a pangwatas na náuukol sa una at ikalawáng tuntunin ay lalòng nagbibigáy ng̃ matindíng kahulugán, hal.: magpakababàbabà, magpakabutibuti, magpakahiraphirap, magpakabusógbusóg, magpakaisipisip, magpakabaítbaít, magpakarahandahan, magpakaing̃at-ing̃at, atbp. Dapat matantông kung ang ugát ay may tatlóng pantíg ay inúulit lamang ang dalawáng una, hal.: sa dálitâ ay magpakadalidálitâ, atbp.

XXIV KABANATA

Hinggil sa anyong "MAKI"

GURÒ. ¿Anó ang pinamamagatáng anyông *makí?*

NAG-AARAL. Pinamamagatáng anyóng *makí* ang pangwatas na may pang angkáp na *makí* sa salitâng ugát.

G. ¿Paano namân ang kanyáng pagbabaybáy

H. Hindî rin naglalayô sa mg̃a kaparaanáng ginamit sa mg̃a náuná, at ang dapat matantô rito'y ang pag-úulit sa ikalawáng pantíg ng̃ anyông *makí* sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín. Gaya na ng̃ mg̃a násabi, ang *pag* ay dapat alalahanin kailan ma't ang pangwatas ay nagbuhat sa *mag*. Sa pagbabaybáy ay kuning halimbawà ang mg̃a ugát na *tulog* at *usap* na sang-ayon sa anyông itó ay nagigíng pangwatas na *makitulog* at *makipag-usap*.

Ayos	*Panahón*	*Tulog*	*Usap*
Pangbadyá	....	Makitulog	Makipag-usap
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nakikitulog	Nakikipag-usap
,,	Nakaraán	Nakitulog	Nakipag usap
,,	Nakaraán na	Nakitulog na	Nakipag-usap na
,,	Haharapín	Makikitulog	Makikipag-usap
Pang-utos	....	Makitulog	Makipag-usap
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nakikitulog	Kung nakikipag-usap
,,	Nakaraán na	Kung nakitulog	Kung nakipag-usap
,,	Haharapín	Kung makikitulog	Kung makikipag-usap

ANG KANYÁNG PANGTIYÁK

G. Alín ang pangtiyák na nátutugmâ sa *makí?*

N. Ang katugmâng pangtiyák ng̃ anyông itó ay *pakí*. Sa pagtulong ng̃ mg̃a pang̃ulong anyông pangtiyák ay tinatanggáp lamang ang *i* at ang *an* at ang *in* ay hindî, kayâ't nagigíng *ipakí* at *paki an*. Náritó ang mg̃a halimbawàng ang isá'y náuukol sa *um* at ang ikalawá'y sa *mag*.

NÁUUKOL SA "UM"

Ayos	*Panahón*	*IPAKI*	*PAKI-AN*
Pangbadyá	....	Ipakitulong	Pakitulung̃an
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinakikitu-long	Pinakikitu-lung̃an
,,	Nakaraán	Ipinakitulong	Pinakitulung̃an
,,	Nakaraán na	Ipinakitulong na	Pinakitulu-ng̃an na
,,	Haharapín	Ipakikitulong	Pakikitulu-ng̃an
Pang-utos	....	Ipakitulong	Pakitulung̃an
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipina-kikitulong	Kung pinaki-kitulung̃an
,,	Nakaraán	Kung ipinaki-tulong	Kung pinaki-tulung̃an
,,	Haharapín	Kung ipakiki-tulong	Kung pakiki-tulung̃an

NÁUUKOL SA "MAG"

Ayos	*Panahón*	*IPAKIPAG*	*PAKIPAG-AN*
Pangbadyá	....	Ipakipag-usap	Pakipag-usapan
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinakikipag-usap	Pinakikipag-usapan
,,	Nakaraán	Ipinakipag-usap	Pinakipag-usapan
,,	Nakaraán na	Ipinakipag-usap na	Pinakipag-usapan na
,,	Haharapín	Ipakikipag-usap	Pakikipag-usapan
Pang-utos	....	Ipakipag-usap	Pakipag-usapan
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipinakipag-usap	Kung pinakikipag-usapan
,,	Nakaraán	Kung ipinakipag-usap	Kung pinakipag-usapan
,,	Haharapín	Kung ipakikipag-usap	Kung pakikipag-usapan

KÁGAMITÁN NG̃ NÁSABING ANYO

G. ¿Alínalín ang mg̃a kágamitán ng̃ anyông *makí?*

N. Ang mg̃a tuntunin niyá sa paggamit ay itóng mg̃a sumúsunód.

I.—Sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ pakikisama ng̃ isá sa isá, hal. sa sama ay makisama, sa sakáy ay makisakáy, sa sunò ay makisunò sa salo ay makisalo, sa sabáy ay makisabáy.

II.—Sa mg̃a pangwatas na nagbabadyá ng̃ pakikiramay ng̃ isá sa ibá, sang-ayon sa lamán ng̃ ugát,

hal.: sa tuwâ ay makituwâ, sa lungkót ay makilungkót, sa damay ay makiramay, sa pighatî ay makipagpighatî, sa tañgis ay makitañgis, sa luhà ay makiluhà, atbp.

III—Sa mg̃a pangwatas na nagsusulit ng̃ mg̃a kilos ó galáw ng̃ kamáy ó ng̃ bibíg ng̃ isá sa isá alinsunod sa lamán ng̃ ugát, hal.: sa laró ay makipaglarô, sa away ay makipag-away, sa bunô ay makipagbunô, sa usap ay maki-usap ó makipag-usap, sa kamáy ay makikamáy ó makipagkamáy, sa yakap ay makiyakap ó makipagyakap, sa talo ay makipagtalo, sa panayám ay makipanayám, atbp.

IV.—Naipangwawatas din ang *makí* na sinugpuñgán ng̃ *an* ó *han* at nagkakáhulugán ng̃ mg̃a gawâng kinusà sa sarili sang-ayon sa ugát, hal.: sa birò ay makipagbirùan, sa sagót ay makipagsagutan, sa salitâ ay makipagsalitâan, sa taním ay makipagtaniman, atbpt

V.—Kung iáangkáp ang anyông *makí* sa mg̃a ugá. na nagbabadyá ng̃ bayan, lahì, ugalì, hilig, lagáy, urì, atbp. ay nagkakáhulugan ng̃ pakikitulad ó pakikiayos, hal.: makíamerikano, makikastilà, makíintsík, makitao, makihayop, makílalaki, makibabae, makipusà, makiunggóy, makiahas, atbp.

VI.—Kung iáankáp ang *makí* sa mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ mg̃a karaniwang gamitin sa pamumuhay ng̃ tao ay nagkakáhulugán ng̃ paghiñgî ng̃ kauntî ng̃ anó man sang-ayon sa ugát na tagláy, hal.: sa apóy ay mikiapóy (makisindí), sa asín ay makiasín, sa alak ay makialak, sa higop ay makihigop, sa hiñgî ay makihiñgî, sa sawsáw ay makisawsáw, sa ñgañgà ay makiñgañgà, atbp.

XXV KABANATA

Tungkol sa anyong "MAGKA"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magká?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *magká* nng pangwatas na may pang-angkáp na *magká* sa salitâng ugát.

G. ¿Alín ang dapat kásaligán sa kanyáng pagbabaybáy?

N. Dapat niyáng kásaligán ang hugis ó paraán sa pagbabaybáy na ginawâ sa anyông *maka,* na, ang ikinaíibá nito'y walâng *g* at yao'y mayroón. Baybayin natin ang mg̃a ugát na *sala* at *utang* na nagigíng pangwatas kung maangkapán ng̃ *magká.*

Ayos	*Panahón*	*Sala*	*Utang*
Pangbadyá	....	Magkasala	Magkautang
Panhiwatig	Kasalukuyan	Nagkakasala	Nagkakautang
,,	Nakaraán	Nagkasala	Nagkautang
,,	Nakaraán na	Nagkasala na	Nagkautang na
,,	Haharapín	Magkakasala	Magkakautang
Pang-utos	....	Magkasala	Magkautang
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nagkakasala	Kung nagkakautang
,,	Nakaraán	Kung nagkasala	Kung nagkautang
,,	Haharapín	Kung magka kasala	Kung magkakautang.

ANG KANYÁNG PANGTIYÁK

G. ¿Alín ang katugmâng pangtiyák ng̃ *magká?*

N. Ang katugmâ nitó, gaya ng̃ mg̃a anyông pangbalak na nagpapásimulâ sa *m* ay *pagká.* Sa tulong ng̃ mg̃a pang̃ulong anyông pangtiyák, itóng *pagká* ay nagigíng *pagka-in, ipagka* at *pagka-an.* Ng̃unì't hindî tinatanggáp itóng *pagka-in* kundî ang dalawáng nahuhulí: ang *ipagka* at *pagka-an.* Ilagáy natin sa pangtiyák ang pangwatas na *magkasala* na binaybáy sa pangbalak.

Ayos.	*Panahón.*	*IPAGKA*	*PAGKA-AN*
Pangbadyá	. . . .	Ipagkasala	Pagkasalahan
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinagkakasala	Pinagkakasalahan
,,	Nakaraán	Ipinagkasala	Pinagkasalahan
,,	Nakaraán na	Ipinagkasala na	Pinagkasalahan na
,,	Haharapín	Ipagkakasala	Pagkakasalahan
Pang-utos	. . . .	Ipagkasala	Pagkasalahan
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipinagkakasala	Kung pinagkakasalahan
,,	Nakaraán	Kung ipinagkasala	Kung pinagkasalahan
,,	Haharapín	Kung ipagkakasala	Kung pinagkakasalahan

KÁGAMITÁN NG ANYONG NÁBANGGÍT

G. ¿Saánsaán ginágamit ang anyông *magká?*

N. Ang talagáng kahulugán ng̃ *magká* kung máangkáp sa ugát ay magkaroón ng̃ anó man sang-ayon sa ugát na tagláy. Nang lalòng maliwanagan ang bagay na itó ay káilang̃ang ilagdâ ang mg̃a ganitóng tuntunin:

I.—Ang mg̃a ugát na náuukol sa mg̃a sakít ng̃ katawán ng̃ tao na máangkapán ng̃ *magká* ay nagkakáhulugán ng̃ pagkakaroón ng̃ anó man na dati'y walâ alinsunod sa lamán ng̃ ugát, hal.: sa sakít ay magkasakít, sa sipón ay magkasipón, sa mutà ay magkamutà, sa galís ay magkagalís, sa lagnát ay magkalagnát, sa pigsá ay magkapigsá, atbp.

II.—Nagkakáhulugán din ng̃ pagkakaroón na dati'y walâ kung siyá'y iangkáp sa mga ugát na tumutukoy sa mga kapalaran ng tao, hal.: sa palad ay magkapalad, sa anák ay magkaanák, sa pilak ay magkapilak, sa lupà ay magkalupà, sa gintô ay magkagintô, sa bahay ay magkabahay, sa tungkól ay magkatunkól, atbp.

III.—Gayón ding kahulugán ang mátatamó kung angkáp sa mg̃a ugát na bumabanggít sa sarìsarìng sangkáp ó pag-aarì ng̃ tao ó sa anó mang bagay, hal.: sa tubig ay magkatubig, sa apóy ay magkaapóy, sa kahoy ay magkakahoy, sa lang̃ís ay magkalang̃ís, sa tabò ay magkatabò, sa bung̃a ay magkabung̃a, sa hayop ay magkahayop, atbp.

IV.—Ang mg̃a ugát na náuukol sa ibá't ibang kasakunâang nangyayari sa bayan ó sa mg̃a tao ay

magagawâ ring pangwatas sa *magka*, na, ang kahuluga'y ang pagkakaroón ng̃ anó man na dati'y walâ sang-ayon sa lamán ng̃ ugát, hal.: sa gutom ay magkagutóm, sa guló ay magkaguló, sa bagyó ay magkabagyó, sa salot ay magkasalot, sa digmâ ay magkadigmâ, sa lindól ay magkalindól, atp.

V.—Ang mg̃a ugát namáng nagbabadyá ng̃ mg̃a kasiràán ng̃ anó man na inúulit ang násabing ugát at angkapán ng̃ *magka* ay nagtatagláy ng̃ matindíng kahulugán, hal.: magkagibâgibâ, magkabuwálbuwál, magkaguhôguhò, magkabutásbutás, magkapunítpunít, magkasirâsirâ, magkawindángwindáng, magkalanságlanság, atbp.

VI.—Sa mg̃a pagkakátaóng pangyayari ay binabaybáy rin sa anyông *magká*, hal.: magkatipon, magkasalubong, magkapanayám, magkatamà, magkasama, magkaaway, magkaguló.

VII.—Kung angkapán ng̃ *magká* ang ugát at sugpung̃án ng̃ *an* ó *han* ay nagkakáhulugán din ng̃ mg̃a pangyayaring hindî kinukusà, hal.: magkatakbuhan, magkasuntukan, magkasikarán, magkahagarán, magkamatayán, magkadaganán, atbp.

XXVI KABANATA

Ukol sa anyong "MAGING"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magíng*?

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *magíng* ang pangwatas na may pang-angkáp na *magíng* sa salitâng ugát.

G. ¿Paano ang mg̃a paraán ng̃ kanyáng pagbabaybáy?

N. Ang mg̃a kaparaanán ng̃ pagbabaybáy sa *magíng* ay katulad din ng̃ sa mg̃a ibáng anyô. Dapat maalalang sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín ay kailang̃ang ulitin ang unang dalawáng titik ng̃ hulíng pantíg ng̃ náturang anyô. Ihalimbawà natin ang mg̃a ugát na *suka* at *alak* na kung angkapán kapwà ng̃ *magíng* ay nagigíng mg̃a pangwatas.

Ayos	*Panahón*	*Suka*	*Alak*
Pangbadyá	....	Magíng suka (1)	Magíng alak
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nagigíng sukà	Nagigíng alak
,,	Nakaraán	Nagíng sukà	Nagíng alak
,,	Nakaraán na	Nagíng sukà na	Nagíng alak na
,,	Haharapín	Magigíng sukà	Magigíng alak
Pang-utos	....	Magíng sukà	Magíng alak
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nagigíng sukà	Kung nagigíng alak
,,	Nakaraán	Kung nagíng sukà	Kung nagíng alak
,,	Haharapín	Kung magigíng sukà	Kung magigíng alak.

G. Alín ang pangtiyák ng̃ anyông *magíng?*

N. Ang katugmâ nitóng anyông itó ay *pagíng*. Sa mg̃a pang̃ulong anyông pangtiyák ay isá lamang ang tinatanggáp: ang *i* na nagigíng *ipagíng*. Baybayín natin dito ang pangwatas na *magíng suka*

---

(1) Dapat matanto na itóng *magíng* at ang 'kaniyáng sakláw ay sinising̃itan ng̃ *nga* na nagigíng *mangagíng*, *nangagigíng*, at ibá pa, kailan ma't tumutukoy sa bilang na dalawá ó marami.

Uyos	Panahón	IPAGING
Pangbadyá	. . . .	Ipagíng alak
Panghiwatig	Kasalukuyan	Ipinagigíng alak
,,	Nakaraán	Ipinagíng alak
,,	Nakaraán na	Ipinagíng alak na
,,	Haharapín	Ipagigíng alak
Pang-utos	. . . .	Ipagíng alak
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung ipinagigíng alak
,,	Nakaraán	Kung ipinagíng alak
,,	Haharapín	Kung ipagigíng alak.

G. May ibá pa bagáng pangtiyák itóng *magíng?*

N. Mayroón pa pò: ang *ika* na nagsusulit ng̃ dahilán (ó motivo) at *pa-in* na nagbabadyá ng̃ pag-úutos, na kung iangkáp sa *pagíng* ay nagigíng *ikapagíng* at *papagíng-in*. Baybayín namán natin dito ang pangwatas na *magíng alak*.

	IKAPAGING	PAPAGING-IN
Pangbadyá	Ikapagíng alak	Papagíng alakin
Kasalukuyan	Ikinapagigíng alak	Pinapagigíng alak
Nakaraán	Ikinapagíng alak	Pinapagíng alak
Nakaraán na	Ikinapagíng alak na	Pinapagíng alak na
Haharapín	Ikapagigíng alak	Papagigíng alakin
Pang-utos	Ikapagíng alak	Papagíng alakin
Kasalukuyan	Kung ikinapagigíng alak	Kung pinapagigíng alak
Nakaraán	Kung ikinapagíng alak	Kung pinapagíng alak
Haharapín	Kung ikapagigíng alak	Kung papagigíng alakin.

G. ¿Alín ang kagamitán ng̃ anyông *magíng?*

N. Ginágamit siyá sa mg̃a tuntuning sumúsunód:

I.—Anó mang ugát ay magagawâng pangwatas sa *magíng* na ang kahulugá'y ang pagkakabago ó pagi-gíng anó man ng̃ isáng bagay, hal.: magíng sukà, magíng alak, magíng kahoy, magíng tao, magíng hayop, magíng banál, magíng dukhâ, magíng manók, atbp.

II.—Ginágamit din ang *magíng* sa ibá't ibáng pa-ng̃ung̃usap at nagkakaroón namán ng̃ ibá't ibáng ka-hulugán, hal.: magíng akin, magíng iyó, magíng totoó, magíng kabulaanan, ¿magigíng ilán? at ibá't ibá pa.

XXVII KABANATA

Hinggil sa anyong "MAGSI"

GURÒ. ¿Anó ang pinamámagatáng anyông *magsí?*

NAG-AARAL. Pinamámagatáng anyông *magsí* ang pangwatas na may pang-angkáp na *magsí* sa salitâng ugát.

G. ¿Alin ang tuntunin ng kanyáng pagbabaybáy?

N. Ang mga tuntunin nitóng *magsí* ay katulad din ng̃ sa *magíng* na inúulit ang hulíng pantíg ng̃ anyô sa mg̃a panahóng kasalukuyan at háharapín. Ang dapat lamang maalala sa anyông itó ay ang pang-watas na nagbuhat sa *um* at ang sa *mag*. Kung náuukol sa una ay *magsi* lamang at sa hulí'y *mag-sipag*. Baybayín natin ang mg̃a pangwatas na *tu-mangis* at *mag-aral* sa anyông itóng *magsí* at *magsipag*.

	Nagbuhat sa "UM"	*Nagbuhat sa "MAG"*
Pangbadyá	Magsitañgis (1)	Magsipag-aral
Kasalukuyan	Nagsisitañgis	Nagsisipag-aral
Nakaraán	Nagsitañgis	Nagsipag-aral
Nakaraán na	Nagsitañgis na	Nagsisipag-aral na
Haharapín	Magsisitañgis	Magsisipag-aral
Pang utos	Magsitañgis	Magsipag-aral
Kasalukuyan	Kang nagsisitañgis	Kung nagsisipag-aral
Nakaraán	Kung nagsitañgis	Kung nagsipag-aral
Haharapín	Kung magsisitañgis	Kung magsisipag-aral.

G. ¿Alín ang pangtiyák nğ anyông *magsí?*

N. Ang pangtiyák na náuukol sa kanyá'y ang *pagsí.* Itó'y maáarì lamang tulunğan nğ mğa pañgulong anyông *i* at *an* na nagigíng *ipagsí* at *pagsi-an.* Baybayín natin sa mğa náturang pangtiyák ang pangwatas na *magsitangis.*

	Ipagsí	*Pagsi-an*
Pangbadyá	Ipagsitañgis	Pagsitañgisan
Kasalukuyan	Ipinagsisitañgis	Pinagsisitañgisan
Nakaraán	Ipinagsitañgis	Pinagsitañgisan
Nakaraán na	Ipinagsitañgis na	Pinagsitañgisan na
Haharapín	Ipagsisitañgis	Pagsisitañgisan
Pang-utos	Ipagsitañgis	Pagsitañgisan
Kasalukuyan	Kung ipinagsisitañgis	Kung pinagsisitañgisan
Nakaraán	Kung ipinagsitañgis	Kung pinagsitañgisan
Haharapín	Kung ipagsisitañgis	Kung pagsisitañgisan.

(1) Nangyayari kung minsan na itóng *magsi* at *magsipag* ay sinisingitan nğ *nga,* na, sa madaliang sabi ay nagigíng *mangagsí* at *mangagsipag,* gaya nğ *mangagsitangis* at *mangagsipag-aral.* Ang kahulugán nitó'y hindi lubhang naiibá sa mğa yaón, baga ma't itó'y nagbabadyá nğ lalong karamihan.

G. ¿Alín ang talagáng kahulugán ng̃ náturang anyô?

N. Ang tunay na kahulugán ng̃ *magsí* ay tumutukoy sa karamihan ó sa lahát na siyáng gumagawâ ó nagtitiís ng̃ anó man sang-ayon sa lamáng tagláy ng̃ ugát, hal.: magsitang̃is, magsitawa, magsigawâ, magsilakad magsitakbó, magsitulóy, magsipanhík, magsipasok, magsisulat, magsibasa, magsilabás, magsipanoód, magsiahon, magsipagsimbá, magsipaglutò, magsipagtaním, magsipagpasiál, magsipag aral, magsipagsaing, magsipaglathalà, atbp.

XXVIII KABANATA

Tungkol sa anyong "MAGPATI"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magpatí*?

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *magpatí* ang pangwatas na may pang-angkáp na *magpatí* sa salitâng ugát.

G. ¿Alín ang mg̃a panutong sinúsunód sa kanyáng pagbabaybáy?

N. Ang panuto nitóng *magpatí* ay dapat isunód sa *magpaka* na inúulit ang hulíng pantíg sa náturang anyô sa mg̃a panahóng kasalukuyan at háharapín. Sa pagbabaybáy ay ihalimbawà natin ang mg̃a ugát na *luhód* at *higa* na kung angkapán ng̃ *magpatí* ay kapuwà nagigíng pangwatas.

	Luhód	*Higa*
Pangbadyá	Magpatiluhód	Magpatihigâ
Kasalukuyan	Nagpapatiluhód	Nagpapatihigâ
Nakaraán	Nagpatiluhód	Nagpatihigâ
Nakaraán na	Nagpatiluhód na	Nagpatihigâ na
Haharapín	Magpapatiluhód	Magpapatihigâ
Pang utos	Magpatiluhód	Magpatihigâ
Kasalukuyan	Kung nagpapatiluhód	Kung nagpapatihigâ
Nakaraán	Kung nagpatiluhód	Kung nagpatihigâ
Haharapín	Kung magpapatiluhód	Kung magpapatihigâ.

G. ¿Alín ang katugmâng pangtiyák ng̃ *magpatí?*

N. Ang katugmâ nitó ay *pagpatí*. Tinatanggáp niyá sa pagtulong ang *ika* na nagbabadyá ng̃ bagay ó dahilán at *an* na nagsusulit naman ng̃ poók ó dako; anó pa't sa katagâng sabi ang pangtiyák ng̃ *magpatí* ay *ikapagpatí* at *pagpati-an*. Baybayín natin sa dalawáng itó ang pangwatas na *magpatiluhód*.

	IKAPAGPATI	*PAGPATI-AN*
Pangbadyá	Ikapagpatiluhód	Pagpatiluhurán
Kasalukuyan	Ikinapagpapatiluhód	Pinagpapatiluhurán
Nakaraán	Ikinapagpatiluhód	Pinagpatiluhurán
Nakaraán na	Ikinapagpatiluhód na	Pinagpatiluhurán na
Haharapín	Ikapagpapatiluhód	Pagpapatiluhurán
Pang utos	Ikapagpatiluhód	Pagpatiluhurán
Kasalukuyan	Kung ikinapagpapatiluhód	Kung pinagpapatiluhurán
Nakaraán	Kung ikinapagpatiluhód	Kung pinagpapatiluhurán
Haharapín	Kung ikapagpapatiluhód	Kung pagpapatiluhurán

G. ¿Saán ginagamit ang anyông *magpatí?*

N. Ang mg̃a ugát na nagbabadyá ng̃ sarìsarìng anyô ó kilos ng̃ katawán na binabaybáy sa *um* ó sa *mag*, ay binabaybáy rin dito sa *magpatí* na ang kahulugán nitó'y umayos ó umanyô sa biglâáng gawâ ó kilos ng̃ anó man sang-ayon sa katuturáng tagláy ng̃ ugát, hal.: magpatiluhód, magpatirapâ, magpatihulóg, magpatihigâ, magpatisubsób, magpatilagpák, magpatiupô, magpatihapay, magpatidulás, magpatiluklók, atbp.

Kung sa *magpati* ay alisín ang *g*, at ang nátitiráng *mapatí* ay iangkáp sa mg̃a náturang kilos ng̃ katawán ay nagkakáhulugán ng̃ gawâ, ayos ó galáw na hindî kinukusà alinsunod sa ugát na tagláy, hal.: mapatiluhód, mapatirapâ, mapatiupô, mapatisubsób, mapatihigâ, mapatihulóg, mapatihapáy, mapatitumbá, atbp. Dapat namang mabatíd na kahì't walâng *ti* ang *magpatí* kundî *magpá* lamang ay nagtatagláy rin ng̃ gayóng kahulugán kung iangkáp sa mg̃a násabing ugát, hal.: mapaluhód, maparapâ, mapaupô, mapasubsób, mapahigâ, mapahulog, atbp.

XXIX KABANATA

Ukol sa anyong "MANGHI"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *manghi?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *manghí* ang pangwatas na may pang-angkáp na *manghí* sa salitâng ugát.

G. Nagkakaroón ba ng̃ mg̃a kabaguhan itóng *manghi?*

N. Nagkakaroón pò kailan ma't iniáangkáp sa mĝa ugát, at ang tuntunin nĝ kanyáng pagkakabagobago ay dapat ialinsunod sa anyông *mang* gaya sa *kukó* ay *manghingukó*, sa *tingá* ay *manghiningá*.

G. ¿Paano ang paraán nĝ kanyáng pagbabaybáy?

N. Gaya rin nĝ mĝa natapos ay inúulit ang hulíng pantíg nĝ anyô sa mĝa panahóng kasalukuyan at haharapín. Kunin nating halimbawà ang binanggít na *kukó* at *tingá*.

	Kukó	*Tingá*
Pangbadyá	Manghinĝukó	Manghininĝá
Kasalukuyan	Nanghihinĝukó	Nanghihininĝá
Nakaraán	Nanghinĝukó	Nanghininĝá
Nakaraán na	Nanghinĝukó na	Nanghininĝá na
Haharapín	Manghihinĝukó	Manghihininĝá
Pang utos	Manghinĝukó	Manghininĝá
Kasalukuyan	Kung nanghihinĝukó	Kung nanghihininĝá
Nakaraán	Kung nanghinĝukó	Kung nanghininĝá
Haharapín	Kung manghihinĝukó	Kung manghihininĝá

G. ¿Alín ang pangtiyák nĝ *manghi*?

N. Ang katugmâ nitóng pangtiyák ay *panghí*. Tumutukoy dito ang *i* at ang *an* na nagigíng *ipanghí* at *panghi-an*. Ang anyông *in* ay maáarì ring tumulong kung minsan baga ma't kauntî ang sakláw niyang mĝa ugát. Sa pagbabaybáy nitóng pangtiyák ay kunin nating halimbawà ang pangwatas na *manghingukó*.

	IPANGHI	*PANGHI-AN*	*PANGHI-IN*
Pangbadyá	Ipanghiñgu-kó	Panghiñgu-kuhán	Panghiñgu-kuhín
Kasalukuyan	Ipinanghihi ñgukó	Pinanghihi ñgukuhán	Pinanghihi-ñgukó
Nakaraán	Ipinanghi-ñgukó	Pinanghiñgu kuhán	Pinanghiñgukó
Nakaraán na	Ipinanghi-ñgukó na	Pinanghi-ñgukuhán na	Pinanghiñgu-kó na
Haharapín	Ipanghihi-ñgukó	Panghihiñgu kuhán	Panghihiñgu-kuhín.
Pang-utos	Ipanghiñgu-kó	Panghiñgu-kuhán	Panghiñgu-kuhín
Kasalukuyan	Kung ipi-nanghihi-ñgukó	Kung pinang-hihiñgukuhán	Kung pinang-hihiñgukó
Nakaraán	Kung ipi-nanghiñgukó	Kung pinang-hiñgukuhán	Kung pinang-hiñgukó
Haharapín	Kung ipang-hihiñgukó	Kung panghi-hiñgukuhán	Kung panghi-hiñgukuhín

G. ¿Alínalín ang kanyáng mğa kágamitán?

N. Ginágamit ang *manghí* sa mğa ugát na tumutukoy sa iláng mğa dumí ng̃ katawán ó sa iláng mğa hayuphayupan na nagkakahulugán ng̃ paglilinis, hal.: sa kukó ay manghiñgukó, sa tingá ay manghiningã́, sa kuto ay manghiñguto, sa tuma ay manghinuma, sa mutà ay manghimutà, sa tutulí (1) ay manghinulí, atbp.

Ginágamit din ang *manghí* sa iláng mğa ugát na bumabanggit sa mğa bagay na maáaring pulutin,

(1) Ang ugát na itó'y nawawala ang unang pantíg kung iangkáp sa *manghí*.

kunin, pilìin, hanapin, atbp., hal.: sa palay ay manghimalay, sa pulot ay manghimulot, sa puti ay manghimuti, sa tabas ay manghinabas, atbp.

Ginágamit pa rin ang *manghí* sa iláng ugát na tumututmbók sa ibá't ibáng bagay, gaya sa sawà ay manghinawà, sa sayang ay manghinayang.

XXX KABANATA

Hinggil sa anyong "MAGKANG"

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na anyông *magkang?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *magkang* añg pangwatas na may pang-angkáp na *magkáng* sa salitâng ugát.

G. ¿Paano namán ang paraán ñg kanyáng pagbabaybáy?

N. Ang kaibhán nitóng *magkáng* sa ibáng mña anyô ay inúulit ang unang pantíg ñg ugát sa lahát ñg panahón, bukód pa ang pag-úulit sa unang dalawáng titik ñg hulíng pantíg ñg náturang anyô sa mña panahóng kasalukuyan at haharapín Sa pagbabaybáy nitó ay kunin nating halimbawà ang mña ugát na *pawis* at *ihi* na kung angkapán ñg *magkáng* ay nañgagigíng pangwatas.

	Pawis	*Ihi*
Pangbadyá	Magkangpapawis	Magkangíihì
Kasalukuyan	Nagkakangpapawis	Nagkakangíihì
Nakaraán	Nagkangpapawis	Nagkangíihì
Nakaraán na	Nagkangpapawis na	Nagkangíihì na
Haharapín	Magkakangpapawis	Magkakangíihì
Pang-utos	Magkangpapawis	Magkangíihì
Kasalukuyan	Kung nagkakangpapawis	Kung nagkakangíihì
Nakaraán	Kung nagkangpapawis	Kung nagkang íihì
Haharapín	Kung magkakangpapapawis	Kung magkakangíihì

G. ¿Alín ang katugmâng pangtiyák ng̃ *magkáng?*

N. Ang katugmâ nitóng anyông itó ay *pagkáng.* Itó'y tinutulung̃an ng̃ *í* at ng̃ *an* na nagigíng *ipagkáng* at *pagkáng an.* Sa pagbabaybáy ay kunin nating halimbawà ang pangwatas na *magkangpapawis.*

	IPAGKANG	*PAGKANG-AN*
Pangbadyá	Ipagkangpapawis	Pagkangpapawisan
Kasalukuyan	Ipinagkakangpapawis	Pinagkakangpapawisan
Nakaraán	Ipinagkangpapawis	Pinagkangpapawisan
Nakaraán na	Ipinagkangpapawis na	Pinagkangpapawisan na
Haharapín	Ipagkakangpapawis	Pagkakangpapawisan
Pang-utos	Ipagkangpapawis	Pagkangpapawisan
Kasalukuyan	Kung ipinagkakangpapawis	Kung pinagkakangpapawisan
Nakaraán	Kung ipinagkangpapawis	Kung pinagkangpapawisan
Haharapín	Kung ipagkakangpapawis	Kung pagkakangpapawisan

G. ¿Saan ginágamit ang anyông *magkáng?*

N. Ginágamit ang *magkáng* sa mg̃a ugát na tumutukoy sa mg̃a bagay na lumalabás sa katawán ng̃ tao ó sa mg̃a anyô nitó na hindî kinukusà kundî pagkakataón ó pagkapilit, hal.: magkangpapawis, magkanglulurhà, magkangdudugô, magkang-íihì, magkangtatae, magkangtatawa, magkanggagalit, magkanghihiyâ, magkangpuputot, atbp. Bukód dito ay ginágamit din sa ibáng bagay, gaya ng̃ magkangtutuyô, magkanghuhulog, magkangsasakít, magkanglilihís, magkanghuhubád, magkanglalabis, atbp.

XXXI KABANATA

Tungkol sa anyong "MAGSA"

GURÒ ¿Anó ang tinátawag na anyông *magsa?*

NAG-AARAL. Tinátawag na anyông *magsa* ang pangwatas na may pang-angkáp na *magsa* sa salitâng ugát.

G. ¿Paano ang kanyáng paraán sa pagbabaybáy?

N. Gaya rin ng̃ mg̃a anyông nagdaán, na inúulit ang huling pantíg ng̃ anyông ibig baybayín sa mg̃a panahóng kasalukuyan at haharapín. Ihalimbawà natin sa pagbabaybáy ang ugát na *tagalog* na nagigíng pangwatas kung angkapán ng̃ *magsa.*

Ayos	*Panahón*	*Tagalog*
Pangbadyá	....	Magsatagalog
Panghiwatig	Kasalukuyan	Nagsasatagalog
,,	Nakaraán	Nagsatagalog
,,	Nakaraán na	Nagsatagalog na
,,	Haharapín	Magsasatagalog
Pang-utos	....	Magsatagalog
Pangsukob	Kasalukuyan	Kung nagsasatagalog
,,	Nakaraán	Kung nagsatagalog
,,	Haharapín.	Kung magsasatagalog.

G. ¿Alín ang pangtiyák nitóng *magsa?*

N. Ang talagáng katugmâ nitó'y *pagsa* sana, ngunì't itó'y hindî angkáp na gamitin. Dapat lamang gamitin ang *sa* na tinutulungan ng *in* at ng *i* na nagiging *sa-in* at *isa.* Dapat lamang mabatíd na ang mga pangtiyák na itó'y tangìng magagamit kailán ma't ang kahulugán ng pangwatas ay náuukol sa pagsasalin ng isáng wikà sa isáng kapwà wikà. Baybayín natin ang pangwatas na *magsakastila.*

	SA-IN	*ISA*
Pangbadyá	Sakastilàin (1)	Isakastilà
Kasalukuyan	Sinasakastilà	Isinasakastilà
Nakaraán	Sinakastilà	Isinakastilà
Nakaraán na	Sinakastilà na	Isinakastilà na
Haharapín	Sasakastilàin	Isasakastilà
Pang-utos	Sakastilàin	Isakastilà
Kasalukuyan	Kung sinasakastilà	Kung isinasakastilà
Nakaraán	Kung sinakastilà	Kung isinakastilà
Haharapín	Kung sasakastilàin	Kung isasakastilà

(1) Lalong malimit gamitin sa ganitóng bagay ang *in* lamang na walang *sa*, sa makatuwíd bagá'y nagigíng *kastilain, kinakastila, kakastilain,* atbp.

G. ¿Saan ginágamit itóng anyông *magsa?*

N. Kung iankáp sa mğa ugát na anó man ay nagkakáhulugán nğ pagparis ó pagtulad sa mğa gawî, kilos, ugalì, pananamít, atbp., hal.: magsaamerikano, magsakastilà, magsainglés, magsaintsík, magsabisayà, magsailokano, magsapusà, magsakahoy, magsabanal, atbp.

Kung iangkáp sa mğa ngalan nğ ibá't ibang wikà sa Sangsinukob ay nagkakahulugán namán nğ pagsasalin nğ isá sa isá, hal.: magsakastilà, magsatagalog, magsainglés, magsabisayà, magsailokano, magsaalemán, magsaintsík, magsakapangpanğan, atbp.

XXXII KABANATA

Salitang Pangbago (o Adverbio)

GURÒ. ¿Anó ang kátuturán nğ *salitang pangbago?*

NAG-AARAL. Ang pangbago ay isáng pangkát ó bahagi nğ kaisipán na siyáng malimit na isinasama sa pangwatas, ó sa ibá pang panğunğusap na sakláw nğ kaisipán upáng bumago sa kanyang tagláy na kahulugán; gaya nğ: *lumakad ka ng* MARAHAN, *bumasa kayó ng* MADALI, *tumakbó siyá ng* MATULIN; mğa pagbabadyáng ang mğa pangbagong *marahan, madali, matulin* ay siyáng bumabago sa mğa pangwatas na *lumakad, bumasa* at *tumakbó.*

G. ¿Alín pang mğa salitâ ang maáarìng samahan nğ pangbago?

N. Bukód pa sa pangwatas ay maáarì ring sumama ang pangbago sa pangturing (ó adjetivo), sa kapuwà pangbago at kung minsa'y sa pangdiwà (ó sus-

tantivo); hal.: *totoóng* PANGIT, *lubhang* MALAYO, *labis na* KAGANDAHAN.

G. ¿Alín ang kaibhán ng̃ pangbago sa pangturing?

N. Ang pangbago ay náiibá sa pangturing dahil sa itó'y lagìng kasakasama ng̃ pangdiwà at yao'y kaakibat na madalás ng̃ pangwatas. Marami ng̃âng salitâng pangturing ang ginágamit din sa pangbago, ng̃unì't itó'y nagkakáhulugán ng̃ mg̃a bagay na hindi tiyák, at lagìng na sa bilang na íisá, mg̃a bagay ó dahiláng malinaw na makikilala sa lamán ng̃ pang̃ung̃usap ó ng̃ kaisipán. Ang bagay na itó'y lalòng malilíwanagan sa pamamagitan ng̃ isáng halimbawà. Kung sabihing *ang* TUBIG *ay* MALINAW, at *itóng* TAO *ay* MABUTI ay hindî mapag-áalinlang̃anang ang mg̃a salitâng *malinaw* at *mabuti* ay kapuwà pangturing na kinasasamahan ng̃ mg̃a pangdiwàng *tubig* at *tao*. Ng̃unì't kung sabihin namáng MANGUSAP *kang* MALINAW, at SUMULAT *siyáng* MABUTI, ang mg̃a salitâ ritong *malinaw* at *mabuti* ay mg̃a pangbago at hindî mg̃a pangturing, sapagkâ't ang kaniláng kinasasangkapán ay mg̃a pangwatas na *mangusap* at *sumulat*.

G. ¿May iláng urì ang mg̃a salitâng pangbago?

N. May dalawá katulad ng̃ salitâng pangturing: *dalisay* (ó simple) at *mayhalo* (ó compuesto). Gaya nang ipinaliwanag, *dalisay* ay ang ugát na walâng sangkáp, gaya ng̃ *dito, diyán, doón, labis, lubha, lalo, oo, hindi, totoó*, atbp.; at *mayhalo* ay ang ugát na may sangkáp, na itó'y mangyayari sa pag-áangkáp ng̃ *ma*, gaya ng̃ *matulin, marahan, malinaw, mabuti, masama, madali, malimit, malayo, madalang, marami*, atbp.

G. ¿Ang mĝa pangbago ay maáarì rin bang gawíng salitâng pangtaás (ó superlativo) at pangbawas (ó diminutivo)?

N. Maáarì rin pô; ang pagbubuô sa pangtaás ay inúulit ang buông salitâng pangbago, gaya nĝ *mabuting mabuti, masamang masama, malinaw na malinaw, mahusay na mahusay*, atbp.; ang sa pangbawas ay inúulit lamang ang unang dalawáng pantíg nĝ salitâ kung itó'y may tatló, at kung may dalawá ay inúulit namang buô, gaya nĝ *maminsanminsan, manakanaka, mamayamaya, mabutibuti, maigiigi, inótinót, untiunti, dahandahan*, atbp.

SA IBÁ'T IBÁNG BAHAGI NĜ PANGBAGO

G. Hinggíl sa ibá't ibáng kahulugán nitóng pangbago, ¿sa paano dapat hatìin upáng magkabukódbukód?

N. Dapat bahagiin sa mĝa ganitóng kátawagán: pangbago sa *panahón*, (ó tiempo), sa *poók* (ó lugar), sa *ayos* (ó modo), sa *sukat* (ó cantidad), sa *tulad* (ó comparación), sa *hanáy* (ó orden), sa *pagpapatotoó* (ó afirmación), sa *pagkakaila* (ó negación) at sa *álinlangan* (ó duda.)

G. ¿Alínalín ang sakláw nĝ kanikanyáng bahagi?

N. Ang mĝa pangũulong sakláw nĝ bawà't katawagán ay itóng mĝa sumúsunód:

Sa PANAHÓN, gaya nĝ *ngayon, bukas, kahapon, kamakalawá, kamakailan, kanina, muna, bago, mamaya, saka, hulí, tanghali, maaga, kagabí, tuwi, tuwi na, kailan man, samantala*, atbp.

Sa POÓK, gaya nĝ *dito, dini, diyán, doón, malapit,*

malayo, saán, sa loób, sa labás, sa haráp, sa likód, sa itaás, sa ibaba, sa ibabaw, sa ilalim, sa tapát, sa gitna, sa siping, sa tabí, sa pagitan, sa piling, sa kabila, saán man, atbp.

Sa AYOS, gaya ng̃ *ganitó, ganirí, ganoón* ó *gayón, ganyán, gaya, para, mabuti, masama, tikís, sadya, kusa, kaginságinsá, bigla, agád, kagyát, bukód* ó *tangi, akbáy, agapay, sabáy, pagdaka, liban, lamang, bahagya, halos, ayon, alinsunod, baligtád, tiwarík,* atbp.

Sa SUKAT, gaya ng̃ *marami, kaunti, kapaták, karampót, munti, wala, kasiyahan, kaigihan, katamtaman, siyá na, sukat, lubha,* atbp.

Sa TULAD gaya ng̃ *lalo, higít, labis, kulang,* atbp.

Sa HANAY gaya ng̃ *kaunaunahan, sunódsunód, kahulihulihan, kátapustapusan, káwakaswakasan,* atbp.

Sa PAGPAPATOTOÓ, gaya ng̃ *oo, oo nga, siyá nga, totoo, totoong totoo, gayón* ó *gayón din, mandín, kapala pa,* atbp.

Sa PAGKAKAILÁ, gaya ng̃ *hindi* ó *di, dili, ni, isá man; hindi rin, huwág, hinding hindi, kailan man,* atbp.

Sa ALINLANGAN, gaya ng̃ *marahil, sakali, kung sakali, kung bagá sakali, disin, diwa, tila, baka,* atbp,

G. ¿Mayroón bang pangbago na náuukol sa dalawáng katawagán?

N. Mayroón pò, ng̃uni't iilán lamang, gaya ng̃ *kailan man* na náuukol sa PANAHÓN at sa PAGKAKAILA, hal.: *ngayón* at KAILAN MAN: *hindi ko ginágawa* KAILAN MAN *ang iyóng sinasabi.*

XXXIII KABANATA

Salitang Pang-ukol o (Preposición)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *salitang pang-ukol?*

NAG-AARAL. Tinátawag na pang-ukol ang pangkát ó bahagi ng̃ kaisipán na siyáng ginagamit sa pagbabadyá ng̃ kaukulán ó kapangyarihan ng̃ dalawáng pang̃ung̃usap: hal.: tubig *na* malinaw; aklát *ni* Terio, kumot *sa* Iloko.

G. ¿Marami bagá ang mg̃a salitâng pang ukol sa ating wikà?

N. Sa biglâng pagkukurò ay walâ isá man sa Wikàng Tagalog ng̃ mg̃a salitâng pang ukol, sapagkâ't ang mg̃a náuukol sa kanyá ay ginagamit na sa ibáng panig gaya sa pang-anib (ó ligazón) at sa pang akbáy (ó artículo). Gayón man, sapagkâ't itóng bahagi ng̃ pang-ukol ay isá sa mahahalagáng pangkát ng̃ kaisipán ay kinakailang̃ang magkaroón siyá ng̃ mg̃a salitâng dapat gamitin yamang dito'y lalòng tumpák ang paggamit. Naitó ang mg̃a salitâng pang-ukol sa ating wikà: *na, ni, kay, ng, para kay, para sa, laban kay, laban sa, sa haráp, sa ilalim, sa may, mulì* ó *sapúl, dapit* ó *dako, hanggán, ayon* ó *alinsunod,* at *bagay sa,* ó *tungkol sa.*

G. ¿Kailán ginágamit ang bawà't isá?

N. Isáisahín natin ang pagpapaliwanag:

Ginágamit ang *na* kung pinaglalakip ang dalawáng bagay na, ang isá'y náuukol sa isá, hal.: bahay *na* pawid, aklát *na* mapulá, tubig *na* malinaw. Dapat

matantô na itóng pang-ukol na *na* ay inilálagáy na *na* kailan ma't ang unang salitâ ó bagay ay nagtatapós sa pangtinig, liban lamang sa *n*. Kung nagtatapós namán sa tinĝig (ó vocal), ang *na* ay nagiging *ng*, na isinusugpóng sa unang salitâ, gaya nĝ: magandá*ng* barò, dakilà*ng* asal, malakíng bahay. Kung nagtatapós sa *n*, ang *na* ay nagigíng *g* lamang na isinusugpóng din sa unang salitâ, gaya nĝ: bayan*g* marangál, kundimang marikit, tugtugang masayá.

Ginágamit ang *ni* kailan ma't pinaglalakip ang isáng bagay na anó man sa isáng nĝalan nĝ táong kinaúukulan ó nagmamayarî, hal.: Bahay *ni* Tasio, alak *ni* Ayala, aklát *ni* Huan.

Ginágamit ang *kay* kailan ma't pinagsasama ang isáng salitâng nagbabadyá nĝ anó mang layon sa nĝalan nĝ táong paglalayunan, hal.: tumirá *kay* Luis, dumalaw *kay* Mariano, tumungo *kay* Pedro.

Ginágamit ang *ng* kailan ma't ibig pagsamahin ang isang bagay ó kasangkapan sa isáng kapwà bagay ó nĝalan nĝ katungkulan na siyáng kinaúukulan ó nagmamayarî, hal.: haligi *ng* bahay, . tungkô *ng* kalán, bayabas *ng* tao, aklát *ng* abogado, panitik *ng* mánunulat. Kung minsa'y hindî na nilalagyán nĝ *ng*, hal.: *Panulat-babae, timpalák-kagandahan*, atbp.

Ginágamit ang *sa* kailan ma't nais pagsamahin ang isáng salitâng nagsusulit nĝ anó mang layon sa nĝalan din nĝ anó mang bagay na pinaglalayunan, hal.: lumanĝóy *sa* tubig, sumakáy *sa* bangkâ, tumunĝo *sa* bukid, tumirá *sa* bundók. Ginágamit din ang *sa* kailan ma't pinaglalakip ang anó mang bagay sa bayang kanyáng pinanggalinĝan, hal.: tubig *sa* Mariláw,

tabako *sa* Kagayán, tao *sa* Bisayà, kumot *sa* Iloko, barò *sa* Kalibo, Birhen *sa* Mulawin, atbp. Sa bagay na ito'y madalás din namáng hindî na lagyán ng̃ *sa*, ó dilì kayâ'y sa pamamagitan lamang ng̃ pang-anib (ó ligazón), hal.: tubig Mariláw, kumot Iloko, tabako*ng* Kagayan, tao*ng* Bisayà, barò*ng* Kalibo, atbp.

Ginágamit ang *pará kay* kung ibig pagsamahin ang isáng bagay ó ng̃alang tiyák sa isáng ng̃alan naman ng̃ tao na kanyáng kinaúukulan, hal.: itóng manggá'y *para kay* Luis, yaóng saging ay *pará kay* Binong, si Mameng ay *para kay* Huan, si Anong ay *para kay* Binay.

Ginágamit namán ang *pará sa* kailan ma't pinagsasama ang isáng bagay ó ng̃alan sa isáng bagay na kanyáng kinaúukulan, hal.: Ang Pilipinas ay *pará sa* mg̃a pilipino, ang babae ay *pará sa* lalaki, ang anák ay *para sa* iná, ang tao ay *pará sa* bayan, akó'y *pará sa* iyó, si Huan ay *pará sa* pusà.

Ginágamit din ang *laban kay* kailan ma't nais pagsamahin ang isáng bagay ó ng̃alang tiyák sa isáng ng̃alan ng̃ táong kinakalaban ó kakalabanin, hal.: Si Jeffries *laban kay* Johnson, ang suiso'y *laban kay* Rakú, si Kulás ay *laban kay* Ninoy.

Ginágamit ang *laban sa* kailan ma't pinagsasama ang isáng bagay ó ng̃alan sa isáng bagay na kanyáng kinakalaban, hal.: ang pusà'y *laban sa* áso, ang ahas ay *laban sa* dagâ, ang tao'y *laban sa* hayop, si Lucio'y *laban sa* tigre, ang Rusia'y *laban sa* Hapón, ang Espanya'y *laban sa* Maruekos.

Ang kagamitán ng̃ ibá pang pang-ukol ay dî na dapat pagpaliwanagan, sapagkâ't hindî lubhâng kahirapang gawín.

XXXIV KABANATA

Salitang Pangbigkís (o Conjuncion)

GURÒ. ¿Anó ang *salitang pangbigkís?*

NAG-AARAL. Pangbigkís ay isáng pangkát ó bahagi ng̃ káisipán na siyáng ginágamit sa pagbibigkís ó pagsasama ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap at ng̃ mg̃a kaisipán, hal.: *Si Lucio* AT *si Pedro ay kapuwa mabuti; si Lukas ay mayaman,* NGUNI'T *maramot; siyá'y hindi paroroón,* SAPAGKA'T *may sakít.*

G. Upáng magkabukódbukód ang ibá't ibáng urì ng̃ mg̃a pangbigkís ¿sa anó itó dapat hatìin?

N. Dapat hatìin sa mg̃a kátawagáng sumúsunód: pangbigkís sa *pag-íisá* (ó copulativa), sa *paghihiwaláy* (ó disyuntiva), sa *pagsubali,* (ó adversativa) sa *pagtikím* (ó condicional), sa *pagdadahilán* (ó causal), sa *pagpapatulóy* (ó continuativa), sa *pagpaparis* (ó comparativa), sa *paglalayon* (ó final) at sa *pagtatamó* (ó ilativa.)

PANGBIGKÍS SA PAG-ÍISÁ

G. ¿Anó ang *pangbigkís sa pag íisá* at alín ang kanyáng sakláw?

N. Ang salitâng ginágamit lamang sa pagsasama ng̃ isáng pang̃ung̃usap sa kapuwà, ó kayâ'y sa dalawáng kaisipán. Ang kanyáng sakláw ay itó: *at, saká, patí, sampuo, ni, man.*

G. ¿Saán ginágamit ang *at?*

N. Ginágamit ang *at* sa mg̃a salitâ ó sa mg̃a kai-

sipáng nagsasaád ng̃ pagpapatotoó, hal.: *ang tao* AT *ang hayop ay kapuwa kinapál ng Lumikha; si Mariano* AT *si Antonio ay kapuwa marunong; ang pagmamahál sa ating wika ay isáng banál na gawa* AT *ang gumagamit sa kanyá'y maituturing na magiting sa ating bayan.*

Pagkâ marami ang mg̃a pang̃ung̃usap ó kaisipáng nagkakasunódsunód na pagsasamasamahin sa pamamagitan ng̃ pangbigkís *at*, itó'y kailang̃an lamang gamitin sa hulíng salitâ ó kaisipán, hal.: *ang mga tao, hayop, langit, lupa* AT *halaman ay paraparang nilikha ng Maykapál; ang pagsusugál ay siyáng nagpapadayukdók, nagpapasira ng puri* AT *humihila sa katamarán.*

Kung minsa'y ang *at* ay paulitulit at siyáng nagsasama sa dalawá ó tatlóng salitâ na bumubuô ng̃ mg̃a pangkát na ibá't ibá, at ang pangkát na itó'y hindî kailang̃ang dugtung̃án ng̃ nasabing *at*, hal.: *ang lalaki* AT *babae, bata, binata* AT *matanda, panginoón* AT *alila, mayaman* AT *dukha ay paraparang tao na may karapatáng mabuhay sa balát ng lupa.*

Sa iláng salitâng pangdiwà, pangturing ó pangwatas ay nangyayaring huwág lagyán saán man ng̃ *at*, hal.: ang mg̃a bahay, simbahan, tuláy, halaman ay pawàng nang̃asirà lahát; si Pedro'y mabaít, marunong, magandá, mayaman: sumulong ka, lakad, takbó.

Kung minsan nama'y inúulit sa bawà't salitâ ang pangbigkís *at* kahì't na yaó'y lubhâng marami, hal.: sinigawán ko silá ng̃ isá *at* dalawá *at* tatló *at* apat na sigáw *at* hindî rin mang̃akariníg.

G. ¿Saán ginágamit ang *saka?*

N. Ginágamit itóng *saka* sa pagbibigkís din ng̃

mg̃a salitâng nagbabadyá ng̃ pagpapátotoó. Kung talagáng pakasusuriin ang talagáng kahulugán ng̃ *saka* ay nakakatumbás ng̃ *pa* na naghihiwatig ng̃ pagdaragdág, hal.: ang pusà, áso, baboy *saka* manók ay pawàng mg̃a hayop. Nakakatumbás din niyáng madalás ang pangbigkís *at*, hal.: ang pusà, áso, baboy *at* manók, atbp. Malimit ding mangyari na ang *saka* ay idinurugtóng sa *at* na ang kahuluga'y hindî rin nag̃babago, hal.: ang pusà, áso, baboy *at saka* manók ay pawàng mg̃a hayop. Dapat matantô na ang kaibhán ng̃ *saka* sa *at* ay hindî yaón maáaring gamitin sa pagbibigkís ng̃ mg̃a kaisipán (ó oración.)

G. Saán ginágamit ang *pati?*

N. Gaya rin ng̃ *saka* na ginagamit sa pagsasama ng̃ mg̃a salitâng nagsusulit ng̃ pagpapatotoó, baga ma't ang *pati* ay nagkakáhulugán ng̃ pagkakásama at hindî pagdaragdág, hal.: Noo'y payápà ang dagat, tahimik ang hang̃in, *pati* ng̃ ibo'y humuhuni ng̃ buông lugód sa himpapawíd. Kung ang *pati* ay hindî pang̃ung̃unahan ng̃ isáng pangtigil (ó coma) ay karaniwang pang̃unahan ng̃ *at*, hal.: Payapà niyón ang dagat *at pati* ng̃ hang̃i'y lubhâng tahimik. Kung ang *pati* ay na sa una ng̃ mg̃a salitâ ay nakakatumbás ng̃ *pa* baga ma't itó'y hindî rin lubhâng angkáp, hal.: *pati* akó'y kanyáng idinamay; *pati* ng̃ sandók ay iyóng hinihirám; na, ganitó ang mg̃a katumbás na sabihin: akó *pa'y* kanyáng idinamay; ang sandók *pa'y* iyóng hinihirám.

G. ¿Saán namán ginágamit ang *sampuo?*

N. Ginágamit itóng katulad na katulad ng̃ *pati*, magíng sa una mapalagay at mâgíng sa gitnâ.

G. ¿Anó ang kagamitán ng̃ *ni?*

N. Ginágamit ang *ni* sa pagbibigkís ng̃ dalawáng salitâ na nagbabadyá ng̃ pagkakailâ; at sa bagay na itó ay inúulit din ang *ni*, ó kayâ sa una'y ginagamitan ng̃ isáng pangbago (ó adverbio) na may kahulugan ding pagkakailâ, hal.: *ni* akó *ni* ikáw ay hindî magtatamó ng̃ kapalaran; *hindi* nagalit *ni* natuwâ ang aking binirò. Sa hulíng bagay na itó'y maáarì ring sundán ng̃ isáng pangbago ang pangbigkís *ni* na, ang náturang pangbago ay siyá ring ginamit sa una, upáng magkaroón ng̃ lalòng lakás ang pagtatatuwâ, hal.: *hindi* nagalit *ni di* natuwâ ang aking binirò.

G. ¿Alín ang kagamitán ng̃ *man?*

N. Ginágamit ang *man* gaya rin ng̃ *ni* sa pagsasama ng̃ dalawáng salitâng nagsusulit ng̃ pagtatatuwâ, baga ma't siyá'y walâng totoóng lakás na tagláy na paris ng̃ *ni*, hal.: *ni* ikaw *ni* akó ay hindî nagkapalad; ay masasabi sa *man* ng̃ ganitó: ikaw *ma't* akó ay hindî nagkapalad.

PANGBIGKÍS SA PAGHIHIWALÁY

G. ¿Anó ang *pangbigkís sa paghihiwaláy*, at alín ang kanyáng sakláw?

N. Ang salitâng nagbabadyá ng̃ pagkákaibá ó pagkakáhiwaláy ó pagkakábago ng̃ dalawá ó maraming bagay, mg̃a pagkukurò ó mg̃a pang̃alan. Ang sinásakláw niyá'y itó: *ó, ó kaya, dili kaya, magíng.*

G. ¿Saán ginágamit ang *ó, ó kaya, dili kaya?*

N. Ginágamit ang *ó* sa mg̃a salitâng nagsusulit ng̃

pagkakáhiwaláy, hal.: *tao* ó *hayop, patáy* ó *buháy, ikáw* ó *akó.*

Ginágamit din ang *ó* sa pagpapaliwanag ng̃ salitâng sinambít na, hal.: si Rizal *ó* ang Dakilàng Bayani ng̃ mg̃a pilipino ay pinatáy ng̃ kanyáng kaaway.

Ginágamit ang *ó kaya* kawangkî ng̃ *ó* lamang, hal.: tao *ó kaya*'y hayop; patáy *ó kaya*'y buháy, atbp.

Ginágamit namán ang *dili kaya* katulad din ng̃ *ó kaya*, hal.: bukas *dili kaya'y* sa makalawá; sa sábado *dili kaya'y* sa linggó. Dapat matantô na itó'y hindî malimit gamitin dî gaya ng̃ *ó* at *ó kaya.*

G. ¿Saán ginágamit namán ang *magíng?*

N. Ginágamit ang *magíng* sa mg̃a bagay na ring nasambít, at sa kanyáng paggamit ay kailang̃ang ulitin, hal.: *magíng* ng̃ayón, *magíng* bukas ay walâng kailang̃an; *magíng* ikáw, *magíng* akó ay íisá rin. Kailang̃ang matantô na kung pinag-úulitulit itóng *magíng* ay karaniwan nang pag-itanan ng̃ pangbigkís na *ó*, hal.: magíng sa lakad, magíng sa takbó *ó* magíng sa lang̃óy ay walâ kang magagawâ.

PANGBIGKÍS SA PAGSUBALI

G. ¿Anó ang sinasaysáy ng̃ *pangbigkís sa pagsubali?*

N. Ang salitâng nagsasaysáy ng̃ iláng paglabág ó pagsuwáy ukol sa mg̃a násabi at sa mg̃a sasabihin.

G. ¿Alínalín ang malimit gamitin?

N. Itóng mg̃a sumúsunód: *nguni, datapuwa* ó *dapuwa, subali, baga man, kahi,* ó *kahiman, bagkús, kundi;* hal.: Ibig ko sanang kumain, *nguni't* hindî maarì; siyá'y mariwasâ, *datapuwa't* (ó *dapuwa't*) maramot; ang mg̃a lihim ng̃ Kalikasán ay hindî maabótabót ng̃ isip ng̃ tao,

subali't pinagsusumikapang matarók hanggáng kaubúd-uburan; *baga ma't* siyá'y dukhâ ay marangál namang tao; *kahi't* (ó *kahiman*) akó'y walâng muwáng ay nakababatíd din ng̃ iláng karapatáng katutubò sa tao; huwág mong gawín sa ganyáng paraán *kundi* sa ganitó.

G. ¿Anóng kaibhán mayroón ang *kundi* sa *kung di?* (1)

N. Hindi dapat ibilang sa íisá ang dalawáng itó, sapagkâ't may malakíng aguwát ang kahulagán ng̃ isá't isá. Ang *kundi* na may isáng pang̃ung̃usap ay pangbigkís (ó conjunción) at ang *kung di* na may dalawáng salitâ ay pangbago (ó adverbio). Upáng maiwasan ang pagkakalahok ó pagkakámalî ay dapat matantông ang *kung di* ay maáarìng gawing *kung hindi* na may íisáng katuturán, samantalàng ang *kundi* ay dî maáarìng baguhin ó dagdagán. Halimbawà: Hindî ikáw ang tinatawag ko *kundi* (pangbigkís) si Pedro; hindî mo siyá áabutan *kung di* (ó *kung hindi*) ka magmamadalî.

UKOL SA IBÁNG PANGBIGKÍS

G. ¿Anó ang ibinabadyá ng̃ *pangbigkís sa pagtikím?*

N. Nagbabadyá ng̃ iláng pagtikím (ó condición) ó ang nang̃ang̃ailang̃ang maganáp ang anó mang pangyayari.

G. ¿Alínalín ang mg̃a pangbigkís na itó?

---

(1) Sa ikaíilag sa pagkakamali ng̃ dalawáng itó ay inaakala kong tumpák na ang *kundi* (pangbigkís) ay isulat lamang ng̃ ganitó ng̃ walang *g* sa gitna, at ang *kung di* (pangbago) ay ganitó namán dapat gawin.

N. Ang mg̃a itó: *kung, pag, kapág, pagka, kailan man, yamang* ó *yayamang*. Halimbawà: *kung* ibig mong matuto ay mag aral ka; *kapag* ikáw'y natulog akó ay áalis; *pagka* akó'y sumusulat ay huwág kang magaláw; makapaglalarô ka, *kailan ma't* natapos mo ang iyóng ginágawâ; *tuwing* babasa ka'y babasa rin akó; *yamang* (ó *yayamang*) akó'y sinaklolohan mo, kitá namá'y pagpapalàin.

Dapat mabatid na ang pangbigkís *kung* ay hindî nagbabadyá kung minsan ng̃ pagtikím kundî ng̃ pag-áalinlang̃an, hal.: ¿*kung* sino akó? ¿*kung* áaraw bukas? Dapat ding mabatíd na ang mg̃a salitáng *sa tuwi* ó *tuwi na* ay katulad din ng̃ pangbigkís na *tuwi*.

G. ¿Anó ang *pangbigkís sa pagdadahilán?*

N. Ang salitâng ipinang̃ung̃una sa mg̃a kaisipáng nagbibigáy ng̃ dahilán ó katuwiran sa anó mang bagay na sinambít. Ang kanyáng sakláw ay itó: *sapagka't* ó *pagka't, palibhasa*; hal.: hindî siyá makapasok, *sapagka't* (ó *pagka't*): may sakít; siyá'y marunong ng̃ayón, *palibhasa'y* pinag-aral siyá ng̃ kanyáng magulang.

G. ¿Anó ang *pangbigkís sa pagpapatulóy?*

N. Ang salitâng ginágamit sa pagpapatulóy ó pag-tulong sa kaisipán, at itó: *kung gayón, kaya nga*; hal.: Ipinang̃ang̃aral ko sa iyó, *kung gayón*, na huwág mo nang gagawín sa mulîmulî; *kaya nga*, nang huwág tayong madakíp ay huwág kang maing̃ay.

G. ¿Anó ang kahulugán ng̃ *pangbigkís sa pagpaparis?*

N. Yaóng salitâng nagsusulit ng̃ pagpapara ó pagtutulad ng̃ isáng bagay na talinghagà sa isáng kaisipáng talinghagà rin, at naitó: *kung paano, gayon, ó*

gayón din, hal.: *kung paano* ang kadilimán ng̃ pa-ng̃inorin kung nagbabalàng umulán, ay *gayón* (*ó gayón din*) ang kalabùan ng̃ katuwiran sa ibabaw ng̃ lupà.

G. ¿Anó ang katuturán ng̃ *pangbigkís sa paglalayon?*

N. Yaóng salitâng inilálagay sa una ng̃ isáng kaisipán na siyáng nag-úulat ng̃ layón ó nasà ng̃ isá ó iláng kaisipang nang̃auná, at naitó: *upáng, nang, para*, hal.: Nagsisikap siyá sa paggawâ *upáng* mabuhay; nag-áaral ang tao *nang* dumunong; naghahanap-buhay akó *pará* sa kagalingan mo.

G. ¿Anó ang kahulugán naman ng̃ *pangbigkís sa pagtatamó?*

N. Ang salitâng ginágamit sa pagtatamó ó pagkakaroón ng̃ isáng kabagayán hinggíl sa mg̃a bagay na naipahiwatig na, at naitó: *kung gayón* ó *kung magkagayón;* hal.: Walâ kang puknát sa pagtatapon ng̃ salapî sa mg̃a bagay na walâng kabuluhán, *kung gayón* (ó *magkagayón*) ay dárating ang araw ng̃ iyóng pagtang̃is at pagsisisi.

XXXV KABANATA

Salitang Pangdamdam (o Interjeccion)

GURÒ. ¿Anó ang salitâng *pangdamdám?*

NAG-AARAL. *Pangdamdám* ay siyáng káhulihulihang pangkát ó bahagi ng̃ kaisipán na siyáng ginágamit sa pagbabadyá ng̃ mg̃a sarìsarìng bagay na nangyayari sa ating damdamin na nilílikhâ ng̃ ating namamalas, naririníg, nagugunitâ, nararamdamán, ninanasà ó iniibig.

G. ¿Anó ang talagáng salitâng *pangdamdám?*

N. Ang ganáp na pangdamdám ay mg̃a sigáw ó hibík na hindî halos mawatasan, sapagkâ't ang isáng pagkágulat ó pagkátakot ay biglaâng ibinibigkás sa ating damdamin na walâng ibáng nasàng sabihin kundî ang kanyáng namalas ó nadiníg na kagulatgulat ó katakátaká, kayâ't ang mg̃a pangdamdám ay nagkakatulad halos sa mg̃a ginágamit ng̃ ibá't ibáng wikà.

G. ¿Alín ang mg̃a pangdamdám na karaniwan sa ating wikà?

N. Itóng mg̃a sumúsunód: *¡Abá!, ¡ah!, ¡oh!, ¡ay!, ¡bah!, ¡arúy!, ¡ayán!, ¡hoy!, ¡abá ko!, ¡ina ko!* ó *¡nakú!, ¡sus!, ¡pshe!, ¡sits!, ¡uy!, ¡ping!,* atbp.

Mayroón pang maraming pangdamdám na nagbuhat sa ibá't ibáng pangkát ng̃ kaisipán gaya ng̃ *¡dalí!, ¡lakad!, ¡sulong!, ¡tabi!, ¡ilag!, ¡sayang!, ¡nawa!, ¡urong!, ¡tayo na!, ¡halina! ¡hilat! ¡ikaw pala! ¡buti nga! ¡buwisit! ¡sawing palad! ¡kahit manawari! ¡Dios ko!* atbp.

Mayroón pa ring pangdamdám sa ating wikà na mg̃a buôbuô nang pang̃ung̃usap na nagbabadyá ng̃ pagtataká ó panunumpâ ó pagtutung̃ayáw, gaya ng̃: *¡kay daming tao! ¡kay dunong mo! ¡kay lakás niyá! ¡sumpa ko! ¡saksi ko ang langit! saksi ko ang lupa! ¡tinamaan ka ng kulóg! ¡tamaan ka sana ng hangin! ¡kanin ka ng buwaya! ¡lamunin ka ng lupa!* atbp.

Ilán sa mg̃a pangdamdám ay karaniwang inúulit upáng magkaroón ng̃ lalòng lakás sa pagsusulit ó pagdaramdám, gaya ng̃ *¡sulong sulong!, ¡lakad lakad!, ¡tabi tabi!, ¡hala hala!, ¡dali dali!, ¡abá abá!, ¡ay, ay!* atb.

XXXVI KABANATA

Ukol sa Pagbabawas (o Sincopa)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *pagbabawas?*

NAG-AARAL. Tinátawag na pagbabawas ang salitâng binawasan ó inalisán sa gitnâ ng̃ iláng titik, ó pantíg kung minsan, upáng magkaroón ng̃ madalîng pagbigkás ó kayâ'y nang lalòng gumandá at tumamís ang ating sariling wikà, hal.: sa *matuwid* ay *matwid*, sa *sakayan* ay *sakyán*, sa *alipán* ay *aptán*, sa *buhusan* ay *busan*.

G. ¿Alín ang mg̃a tuntuning sinúsunód ukol dito?

N. Ang mg̃a tuntunin ó pátakarán sa mg̃a salitâng pagbabawas ay itóng mg̃a sumúsunód:

Una.—Ang mg̃a salitâng may tatló, apat ó ilán mang pantíg (ó sílaba) na sa gitnâ niyá'y may magkasiping na *uw* ay maáaring alisin ang *u*, at sa ganitó'y nababawasan namán ng̃ isáng pantíg ang náturang salitâ, hal.: sa *kapuwa* ay *kapwa*, sa *takuwil* ay *takwil*, sa *kaluluwá* ay *kalulwá*, sa *biguwasán* ay *bigwasán*, sa *kaluwalhatian* ay *kalwalhatian*.

Dapat mabatíd na hindì maáaring bawasan ang mg̃a salitâng may dalawáng pantíg, gaya sa halimbawà ng̃ *huwág*, *tuwid*, *duwág*, *tuwi*, *tuwad*, *tuwa*, *buwál*, *buwig*, atbp. ay dì magagawâng *hwág*, *twíd*, *dwág*, *twi*, *twád*, *twa*, *bwál*, *bwig*.

Ikalawá.—Ang mg̃a salitâng may tatló, apat ó ilán mang pantíg na sa gitnâ nitó'y may magkasiping na *iy* ay maáaring alisín ang *i*, at sa dahiláng itó'y nábabawasan ng̃ isáng pantíg ang násabing salitâ.

hal.: sa *pasiyá* ay *pasyá*; sa *akiyát* ay *akyát*, sa *kudiyapi* ay *kudyapi*, sa *kabiyawan* ay *kabyawan*, atbp. Dapat ding matantô na hindî maáarìng bawasan ang may dalawáng pantíg paris sa halimbawà ng̃ *tiyáp*, *tiyák*, *biyák*, *liyág*, atbp. ay dî magagawâng *tyap*, *tyak*, *byak*, *lyag*.

Ikatló.—Ang iláng pang̃ung̃usap na may apat ó limá ó ilán mang pantíg na sa gitnâ nitó'y may magkasiping na ting̃ig (ó vocal) na magkatambál, ang isá'y maáaring alisín, at sa bagay na itó'y nábabawasan namán siyá ng̃ isáng pantíg, hal.: *Ikaapat*, *ikaanim*, *katotoohanan*, atbp. ay ginagawâng *ikapat*, *ikanim*, *katotohanan*.

Ikaapat.—Ang mg̃a salitâng ugát na násusugpung̃an ng̃ *in* ó *an* ay karaniwang mawalâ ó maalís ang huling ting̃ig ng̃ naturang ugát, hal.: sa *gawain* ay *gawín*, sa *basaín* ay *basín*, sa *batahín* ay *bathín*, sa *sunurín* ay *sundín*, sa *hatirán* ay *hatdán*, sa *sakayan* ay *sakyan*, sa *bukurín* ay *bukdín*, sa *sakitan* ay *saktán*, atbp.

Ikalimá.—Ang ilán sa mg̃a salitâng ugát bukód sa binabawas ó inaalís ang kanyáng huling ting̃ig (ó vocal) ay nagkakapalitan pa ng̃ mg̃a pangtinig (ó consonante), hal.: sa *atipán* ay *aptán*, sa *silirán* ay *sidlán*, atbp.

Ikaanim.—Ang ilán sa mg̃a ugát ay náwawalâ kung minsan sa gitnâ ang isáng buông pantíg (ó sílaba), ó kayâ'y ang dalawáng titik lamang, hal.: sa *buhusan* ay *busan*, sa *hihipan* ay *hipan*, sa *kuhanin* ay *kunin*, sa *datingan* ay *datnán*, sa *hintayín* ay *hintín*, atbp.

Ikapitó.—Kung minsan, ang salitâng ugát ay hindi

nababawasan kundî nararagdagán ng̃ iláng titik kailan ma't sinusugpung̃án ng̃ *in* ó *an*, ó *ka-an*, hal.: sa *tawa* ay *tawa*NAN sa *totoó* ay *katotohan*AN, atbp. Dapat matalastás na itóng hulíng tuntuning itó ay bihibihiràng mangyari. At dapat ding matantô na ang pagbabawas (ó síncopa) ay tang̃ìng mágagamit sa mg̃a salitáng pinahihintulutan ng̃ tuntunin at ng̃ mg̃a karaniwang pagbigkás.

XXXVII KABANATA

Hinggil sa Pangdulo (o Desínencia)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *pangdulo?*

NAG-AARAL. Tinátawag na pangdulo ang anó mang anyô (partícula) ó iláng titik kayâ na siyáng idinudulo ó isinusugpóng sa mg̃a ibá't ibáng salitâ na nagkakaroón namán ng̃ sarisariling kahulugán sangayon sa pangdulong isinusugpóng.

G. ¿Saán magbubuhat ang mg̃a pangdulong itó?

N. Ang Wikàng Tagalog baga ma't mayamang mayaman na sa sarìsarìng anyô na siyáng tumutulong sa ating mg̃a salitâ ay nang̃ang̃ailang̃an pa ring humirám sa ibáng wikà ng̃ mg̃a anyô ó pangdulo na hindî matumbasán sa ating sariling wikà. Ang mg̃a pangdulong itó na nanggaling sa kastilà ay kailang̃an ng̃âng hiramín natin at ipalagáy na parang sariling arì samantalàng hindî pa tayo nakakatuklás ng̃ mg̃a anyông maitutumbás sa kaniyá, sapagkâ't malimit gamitin sa ating dilà ang mg̃a salitâng náturan na násusugpung̃án ng̃ sarìsarìng anyô.

G. ¿Alínalín ang mg̃a pangdulong dapat tanggapín?

N. Ang mĝa salitâng kinasasangkapán nitó na karaniwang gamitin sa ating wikà ay siyáng tanĝìng marapat tanggapin. Nĝunì't kung ang náturang salitâ ay kinasasangkapán nĝ mĝa pangdulong maáaring makayuwis ó mapagkamalán sa ibá, ó kayâ'y may katumbás ó maáaring tumbasán sa ating wikà nĝ ibáng panĝunĝusap ay hindî kailanĝang mapalakip sa mĝa pandulong ating hihiramin na kinaroroonán nĝ mĝa salitâng hirám na ating áariìn:

ano...	gaya nĝ	amerik*ano*, aglipay*ano*, rom*ano*.
ino...	,,	pilip*ino*.
ante..	,,	komand*ante*, protest*ante*.
ente..	,,	teni*ente*.
ero...	,,	tabak*ero*, bangk*ero*, laband*ero*.
ario...	,,	diksion*ario*, silab*ario*, kalend*ario*.
or....	,,	emperad*or*, dokt*or*, gobernad*or*.
tris...	,,	empera*tris*, ma*tris*.
ia....	,,	demokras*ia*.
ía....	,,	pilosop*ía*, anark*ía*, tranb*ía*.
idád..	,,	unibers*idád*, elektris*idád*.
ikó...	,,	elektr*ikó*, katol*ikó*, apostol*ikó*.
iká...	,,	gramát*iká*, matemát*iká*, polit*iká*.
ista...	,,	makin*ista*, aparat*ista*.
ismo..	,,	katolis*ismo*, anark*ismo*, espirit*ismo*.
ado...	,,	komision*ado*, konsul*ado*, abog*ado*
apó...	,,	sinematogr*apó*.
ura...	,,	agrikult*ura*, agrimens*ura*. (1)

G. ¿Anó ang sukat masabi ukol sa mĝa pangdulo?

N. Na, ang ilán sa kanyá'y maáaring gamitin ang hugis babae (ó forma femenina), gaya nĝ sa *pilipina*, *amerikana*, *katóliká*, *tabakera*, *labandera*, atbp.

---

(1) Ang mĝa pangdulong itó ay sinipi ko kay G. Eusebio Daluz na nagkaroón lamang nĝ kaunting pagbabago.

IKATLONG BAHAGI

Paglalakip o Sintaxis

I KABANATA

Ang Paglalakip at ang kanyang saklaw

GURÒ. ¿Anó ang kátuturán ng̃ *Paglalakip?*

NAG-AARAL. Ang bahagi ng̃ Balarilà na nagtuturò ng̃ mg̃a kaparaanán ukol sa pagbubuô ó paglalakip-lakip ng̃ iláng salitâ sa kapuwà salitâ sa ikayayaring tumpák ng̃ mg̃a kaisipán (ó oración.)

G. Ang Paglalakip, ¿sa anó nabábahagi?

N. Nabábahagi siyá sa tinátawag na *likás* (ó regular) at *likha* (ó figurada.)

G. ¿Anó ang *paglalakip na likás?*

N. Ang mg̃a tuntunin sa paglalagáy ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap sang-ayon sa katutubòng hanáy ng̃ mg̃a pagkukurò.

G. ¿At anó ang *paglalakip na likha?*

N. Ang mg̃a pátakarang lumalabág sa paglalakip na likás, na nagbabadyá ng̃ mg̃a kaparaanán sa matuwid na pagpapalitpalit ng̃ mg̃a salitâ upáng magkaroón ng̃ lakás at gandá ang̃ mg̃a pang̃ung̃usap ó kaisipán.

G. ¿Iláng bagay ang kailang̃an upáng mayarì ó mabuô ng̃ tumpák ang isáng kaisipán?

N. Tatló: *pagkakaayon* (ó concordancia), *paghahari* (ó régimen) at *pagbubuo* (ó construcción.)

II KABANATA

Ukol sa pagkakaayon (o concordancia)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *pagkakaayon?*

NAG-AARAL. Ang pagkakásalig ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap sa ibá't ibáng pangkát ó bahagi ng̃ kaisipán.

G. ¿Paano ang pagkakaayon ng̃ pang-akbáy (ó artículo) sa pangdiwà (ó sustantivo)?

N. Sa Wikàng Tagalog, palibhasà ang mg̃a salitâ ay walâng tagláy na kiyás (ó género) kung sa kanyáng sarili lamang, kayâ't ang pang-akbáy ay walâng kailang̃ang gamitin magíng sa ng̃alan ó bagay na tumutukoy sa lalaki ó kayâ'y sa babae, hal.: *Si* Pedro, *si* Luisa, *ang* amá, *ang* iná, *ang* pusà, *ang* áso, atbp. Ng̃unì't kung bumabanggít sa bilang (ó número) ay kailang̃ang gamitin ang *si* at *ang* sa iisá, at *siná* at *ang mg̃a* sa dalawá ó marami, hal.: *Si* Lucio, *ang* bulaklak, (kung tumutukoy sa iisá); *siná* Lucio at Huan, *ang mg̃a* bulaklák (kung bumabanggít namán sa dalawá ó marami.)

G. ¿Paano ang pagkakaayon ng̃ pangturing (ó adjetivo) sa pangdiwà (ó sustantivo)?

N. Ang pagkakaayon ng̃ dalawáng itó ay másasabing walâng kabuluhán, sapagkâ't maáari siláng pagsamahin kahì't na ang isá'y tumutukoy sa lalaki at ang ikalawá'y sa babae, ó báligtaran, hal.: *mabuting* amá, *mabuting* iná, *magandáng* dalaga, *magandáng* binatà. Kung tumutukoy sa bilang (ó número) ay kailang̃ang tantùin kung sa anó bumabanggit, hal.: malantíg na dalirì, malinaw na salamín,

kung sa iisá; kung sa dalawá ó marami ay nagigíng: malalantig na dalirì, malilinaw na salamín.

G. Sakalìng mayroóng dalawá ó higít na pangdiwà na tumutukoy sa bilang na iisá (ó singular), at ang mgã itó'y isasama sa iisáng pangturing lamang, ¿sa anó itó dapat ilagáy?

N. Dapat ilagáy sa bilang na dalawá ó marami (ó plural). Kung ang pangturing na isasama ay mayhalò ay inúulit lamang ang unang dalawáng titik ng̃ unang pantíg ng̃ ugát, hal.: Si Kulás at si Lucio ay marurunong; ang manggá at ang santól ay matatamís. Kung pangturing namang dalisay ay pinang̃ung̃unahan ng̃ *mga*, hal.: Si Luisa at si María ay *mga pangit*; ang áso at pusà ay *mga duwág*.

G. ¿Paano namán ang pagkakaayon ng̃ pangtayô (ó pronombre) sa pangdiwà (ó sustantivo)?

N. Kung tungkól sa kiyás (ó género) ay hindî kailang̃ang mapasama sa alin man, hal.: *itó'y* lalaki, *itó'y* babae, atbp. Kung tungkól sa bilang ay kailang̃ang ialinsunod sa tumutukoy ng̃ salitâ, hal.: akó'y tao, itó'y saging, sa iisá; akó'y mg̃a tao, itó'y mg̃a sagíng, kung sa dalawá ó marami.

G. ¿Paano ang pagkakaayon ng̃ pangwatas (ó verbo) sa pangdiwà (ó sustantivo)?

N. Ang pangwatas na karaniwan sa Wikàng Tagalog ay walâng kailang̃ang malakip sa pangdiwà kahì't na itó'y nagtatagláy ng̃ anó mang bilang (ó número) at katawán (ó persona), hal.: ang ibon ay *kumakain*, ang mg̃a ibon ay *kumakain; si Pedro* ay sumulat, *siná Lucio* ay sumulat. Ng̃unì't may iláng pangwatas na ang karamiha'y nagbubuhat sa

anyông "ma", na kailañgang isalig kung sa anóng **bilang** tumutukoy, hal.: ang pusà ay *nagisíng*, ang **mg̃a** pusà ay *nangagising;* ang tao ay *natatalisod*, ang **mg̃a** tao ay *nangatatalisod*. Sa unang halimbawà, ang **pangwatas** na *nagisíng* ay na sa bilang na íisá (ó **singular**) na naáayon sa pangdiwàng *pusa* na nasa **gayón** ding bilang. Sa ikalawá ang *nangagisíng* ay na **sa** bilang na dalawá ó marami (ó plural) na **naáayon** **namán** sa *mga pusa* na nasa bilang ding dalawá ó **marami**.

G. ¿Paano namán ang pagsasama ng̃ pangtayông **kinatawán** (ó relativo) sa salitâng pangdiwàng náuuna **sa** kanyá (ó antecedente)?

N. Pagsasamahin silá sa pamamagitan ng̃ **bilang** (ó número), na ang pangtayông kinatawán ay dapat **ibatay** sa pangdiwàng náuuná, hal.: Tinawag ko ang ***bata***, at *itó* ay lumapit agád. Ang pangdiwàng *bata* **ay** na sa bilang na íisá kayâ't ang pangtayông *itó* **ay** na sa gayón ding bilang. Kung sabihin namáng: **Tinawag** ko ang *mga bata*, at ang *mga itó'y* lumapit **agád**. Ang salitâng *mga bata* ay na sa bilang na da-**lawá** ó marami, kung kayâ naman ang pangtayô'y **inilagáy** din sa náturang bilang.: *mga itó*.

III KABANATA

Hinggil sa paghahari (o regimen)

GURÒ ¿Anó ang tinátawag na *paghahari?*

NAG-AARAL. Ang káukulán ng̃ iláng pang̃ung̃usap **sa** ilán ding pang̃ung̃usap ng̃ kaisipán.

G. ¿Anó ang kahulugán ng̃ salitâng *naghahari* (ó regente) at ng̃ salitâng *pinaghaharián* (ó regido)?

N. Salitâng *naghahari* ang nangangailangan ng isáng pangungusap upáng bumuô ng kaisipán; salitâng *pinaghaharian* ang bumubuô ng náturang kaisipán na siyáng náuukol sa naghaharì. Halimbawà: *Ang baro ni Pedro. Baro* ay salitâng naghaharì, sapagkâ't siyáng nangunguna ó umáakbáy sa pangdiwàng *si Pedro* sa pamamagitan ng pang-ukol (ó preposición) *ni*, at *si Pedro* ay salitâng pinaghaharìán, sapagkâ't náuukol sa pangdiwàng *baro.*

G. ¿Paano ang paghaharì ng pangdiwà sa kapuwà pangdiwà?

N. Sa pamamagitan ng isáng pang-ukol (ó preposición), hal.: bahay *na* bató; aklát *ni* Lucio; lupà *ng* magsasakâ; si Huan *laban kay* Kulás; ang tao'y *laban sa* hayop; ang buhay ay *para sa* bayan; si María'y *para kay* Mameng.

G. ¿Paano ang paghaharì ng pangdiwà sa pangturing?

N. Sa ibá't ibáng kaparaanán: una, sa pamamagitan ng pang-ukol *na*, hal.: tubig *na* malinaw, bahay *na* malakí; ikalawá, sa pamamagitan ng panganib (ó ligazón) *ng*, hal.: babai*ng* magandá, lalaki*ng* makisig; ikatló sa pamamagitan din ng pang anib *g*, hal.: bayan*g* marangal, tapayang muntî; at ikaapat, sa pamamagitan ng salitâng *ay*, hal.: Si Pedro *ay* masamâ, si Lucio *ay* marunong.

G. ¿Paano ang paghaharì ng pangdiwà sa pangwatas?

N. Sa pamamagitan din ng salitâng *ay*, hal.: Si Kulás *ay* bumabasa; si Lucio *ay* susulat; ang ibon *ay* umaawit; ang dagâ *ay* kumakaluskós; ang batà *ay* umiyák.

G. ¿Paano ang paghaharì ng̃ pangturing sa pangdiwà?

N. Sapagkâ't sa ating wikà ay walâng kailang̃ang mapauná ó mapahuli kayâ ang alin man sa dalawáng itó, kung kayâ ang paghaharì ng̃ pangdiwà sa pangturing ay hindî lubhâng nagkakalayô sa paghaharì namán ng̃ pangturing sa pangdiwà, at sa katunaya'y binubuô itó sa pamamagitan din ng̃ *na*, *ng*, *g*, hal.: marikit *na* bahay; masaráp *na* manggá; magandá*ng* dalaga; masamâ*ng* tao; matíisíng hayop; masintahin*g* magulang. Ang paghaharì ng̃ pangturing sa pangdiwà ay nagaganáp din sa pamamagitan ng̃ mg̃a pang-akbáy na *si* at *ang*, hal.: mabaksík *si* Celso; matapang *si* Yoyong; maasim *ang* santól, matamís *ang* mabulo, mapaít *ang* duhat.

G. ¿Paano ang paghaharì ng̃ pangturing sa pangwatas na nasa pangbadyá?

N. Natutupád itó sa ibá't ibá ring kaparaanán: Una, sa pamamagitan ng̃ salitâng *kung*, hal.: madalî *kung* bumasa, maiklî *kung* sumulat, mababa *kung* humagis; ikalawá, sa pamamagitan ng̃ *na*, hal.: masipag *na* mag-aral, marunong *na* maglarô, madalang *na* lumakad; ang kadalasán nitó'y hindî na nilálagyán ng̃ *na*, gaya ng̃: masipag mag-aral, marunong maglarô; ikatló, sa pamamagitan ng̃ *ng*, hal.: mahabà*ng* magsalitâ; payapà*ng* mang̃usap, masamâ*ng* tumakbó; at ikaapat, sa pamamagitan ng̃ *g*, hal.: matulin*g* lumakad, mahinhín*g* kumilos.

G. ¿Paano ang paghaharì ng̃ pangturing sa pangtayô?

N. Sa pamamagitan ng̃ pang-ukol (ó preposición)

sa, hal.: magandá *sa* akin, pañgit *sa* iyó, maramot *sa* kanyá.

G. ¿Paano ang paghaharì ng̃ pangwatas sa pangdiwà?

N. Lahát halos ng̃ mg̃a pangwatas ay may tagláy na isáng pangdiwà (ó sustantivo) ó pangtayô sa ng̃alan ng̃ tao (ó personal.) Magaganáp ang paghaharìng itó kung pangwatas na pangbalak sa mg̃a paraáng sumúsunód: una, kung ang pinaghaharìan ay tumutukoy sa ng̃alan ng̃ tao ay sa pamamagitan ng̃ *kay*, hal.: Umíibig siyá *kay* María, paroón ka *kay* Huan, nakikain siyá *kay* Lucio; ikalawá, kung tumutukoy sa ng̃alan ng̃ bagay ay sa pamamagitan namán ng̃ *sa*, hal.: tumakbó siyá *sa* bayan, lumayô kayó *sa* sugál, kumain ka *sa* handâ.

Kung pangwatas na pangtiyák, ang paghaharì nitó sa pangdiwà ay matutupád sa pamamagitan ng̃ *si* kailan ma't nagbabadyá ng̃ ng̃alan ng̃ tao, hal.: Iibigin niyá *si* Mameng, tutulung̃an ko *si* Karlos, parunán mo *si* Yoyong. Kung nagbabadyá naman ng̃ bagay ay sa pamamagitan ng̃ *ang*, hal.: pitasín mo *ang* bulaklák, hinukay niyá *ang* lupà, papag-áaralin ninyó *ang* batà.

G. ¿Paano ang paghaharì ng̃ pangwatas sa kapuwà pangwatas?

N. Sa tatlóng kaparaanán: ilagáy ang pangwatas na pinaghaharìan (regido) sa pangbadyá, ó sa panghiwatig, ó sa pangsukob.

G. ¿Kailán inilálagáy ang pangwatas sa *pangbadyá*?

N. Gináganáp itó kailán ma't ang katuturán ng̃ pangwatas na pinaghaharìan ay nauuwì sa nais ó hang̃ád ng̃ pang̃ulo (ó sujeto) ng̃ pangwatas na nag-

haharì (ó regente), hal.: Si Lucio ay ibig *kumain*; ang batà'y ibig *maglaro*. Sa mg̃a halimbawàng itó, ang mg̃a pangbadyáng *kumain* at *maglaro* na siyáng mg̃a pangtung̃o (ó complemento) ng̃ kaisipán ay nagsusulit ng̃ nais ó hang̃ád ni *Lucio* at ng̃ *bata* na siyá namáng kanyáng pang̃ulo (ó sujeto.)

May maraming pangwatas, lalòng lalò na ang mg̃a binaybáy sa anyông "ma" ay nang̃ang̃ailang̃ang pagitanan ng̃ mg̃a pangbigkís na *upang* ó *para* ó *nang* hal.: Akó'y umalís *upáng* mang̃isdâ: silá'y nakilaban *pará* magwagí, kumain *nang* mabusog.

G. ¿Kailán inilálagáy ang pangwatas sa panghiwatig (ó indicativo)?

N. Inilálagay dito kailan ma't nagkakaibá ang mg̃a pang̃ulo (ó sujeto) ng̃ mg̃a pangwatas na nagharì at pinaghaharìan, at nang̃ang̃ailang̃ang pagitanan ng̃ pang-ukol *na*, ó kayâ'y ng̃ mg̃a pang anib (ó ligazón) *ng*, *g*, hal.: ang Dios ay nagnanais *na* bumuti ang tao: ang gurò ay nagnanasàng dumunong ka: ating sabihing sumulat siyá.

G. ¿Kailán namán inilálagáy ang pangwatas sa pangsukob?

N. Paris din ng̃ sa panghiwatig, na, nangyayari kailan ma't nagkakaibá ang mg̃a pang̃ulo (ó sujeto), baga ma't dito'y sa pamamagitan ng̃ *kung* na siyáng tandâ sa ating wikà ng̃ ganitóng ayos, ó ng̃ mg̃a pangbago (ó adverbio), hal.: mag áaral siyá *kung* ibig mo: silá'y kakain *kailán ma't* sumigaw ka: darating ang iyóng anák *kailan ma't* nais mo.

G. ¿Paano ang paghaharì ng̃ pangwatas sa pangbago?

N. Lahát halos ng̃ mg̃a pangwatas ay napaghaharián ng̃ mg̃a pangbago; at ang mg̃a itó'y náuukol sa pangwatas, gaya rin namán ng̃ nangyayari sa pangturing at pangdiwà. Ang pangwatas 'baga ma't siyáng salitâng lubhâng mahalagá sa lahát ng̃ wikà ay walâng ibinabadyáng anó man kundî ang kanyáng nais, ginagawâ, dinaramdám atbp. ng̃ pang̃ulo (ó sujeto) na kanyáng kaakbáy; at ang pangbago (ó adverbio) ay siyáng nagpapáliwanag ng̃ mg̃a kilos ó pinangyarihan ng̃ katuturán ng̃ pangwatas sa ibá't ibáng bahaging sakláw niyá; at sa pagkaganáp ng̃ paghaharing itó'y kailang̃ang pagitnâan ng̃ *na*, *ng*, *g*, sang-ayon sa dapat kaukulan at kung minsa'y kahi't walâ nitó, hal.: akó'y nagisíng *na maaga;* si Luis ay bumabasa*ng mabuti;* ang batà'y bumahi*ng*, *malakás;* ako'y paririto *bukas*.

IV KABANATA

Tungkol sa pagbubuo (o construccion)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *pagbubuo?*

NAG-AARAL. Ang ayos ó hanáy na dapat sundín ukol sa paglalagáy ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap sa kaisipán.

G. ¿Paano ang pagbubuô ng̃ pang-akbáy (ó artículo.)?

N. Dapat na iunáng palagì sa mg̃a pangdiwà, hal.: *si* Lucio, *si* Mameng, *siná* Milíng, *ang* lupà, *ang* aklát, *ang mga* bulaklák.

G. ¿Maáarì bagáng sing̃itan ng̃ anó mang salitâ sa gitnâ ng̃ pang akbáy at pangdiwà?

N. Oo pò; maáaring ising̃it ang isang pangturing

(ó adjetivo), hal.: Ang *mabuting* tao; ang *magandáng* ibon; si *matandang* Lucio; si *hukóm* Yusay.

G. ¿Paano ang pagbubuô ng̃ pangdiwà (ó sustantivo)?

N. Kung pangtukoy ng̃ pangwatas, ay maáaring mapauná ó mapahulí, hal.: si *Kulás* ay maglalarô, ó maglalarô si *Kulás*. Kung panglayon ó pangtung̃o (complemento) ay dapat ilagáy sa hulí, hal.: ang iná'y nagmamahál sa mg̃a *mabaít*.

G. ¿Anóng salitâ ang maáaring ising̃it sa gitnâ ng̃ pangdiwà at pangwatas?

N. Ibá't ibá pông mg̃a salitâ, kayâ't nararapat na isáisahín:

Una.—Maáarìng ising̃it ang isá pang pangdiwà sa pamamagitan ng̃ *may* ó *wala*, hal.: isáng lalaking *may salakót* ay namalas ko; isáng babaing *walang tapis* ay tumatakbó.

Ikalawá.—Maáarìng ising̃it ang isáng salitâng pangturing (ó adjetivo), hal.: ang *taong masama* ay ibig sa sugál, ang mg̃a *dalagang magagandá* ay iníibig ng̃ mg̃a binatà.

Ikatló.—Maáarìng ising̃it ang isáng pangturing na may akibat ó kasamang ibáng pangdiwà na isasalig itó sa paghaharì (ó régimen), hal.: ang táong *mahilig sa sugál* ay maghihirap na palagì; ang handâng *puno sa mga ulam at sa mga matamís* ay nakalilitó sa isáng kumakain.

G. ¿Paano ang pagbubuô ng̃ mg̃a pangtayô sa ng̃alan ng̃ tao (ó personal)?

N. Mangyayaring mapauna ó mapahulí alinsunod sa maibigan, lamang ay dapat alamín ang kanyáng

pagkakabagobago, hal.: *akó'y* babasa, ó babasa *akó; ikáw* ay susulat, ó susulat *ka; silá'y* kakain, ó kakain *silá*. Dápat mabatíd na sa ayos pang-utos (ô imperativo) ay dapat ipagpahulí, hal.: Lumakad *ka*, tumakbó *kayó*, mag-aral *silá*.

G. ¿Paano ang pagbubuô sa mğa pangdamdám (ó interjección), ó kayâ'y sa mğa kaisipáng paputól?

N. Dapat na iuná sa pangwatas ang mğa násabing pangdamdám, ó mğa kaisipáng paputól, hal.: Si Milíng—*¡oh anóng alíw!*—ay darating bukas; ang hulíng palabás—*dapat mong isaisip*—ay matatapos sa gabíng itó.

G. ¿Paano ang pagbubuô sa salitâng *ay?*

N. Binúbuô sa maraming kaparaanán: una, sa pagbubuô ng̃ dalawáng pangdiwà, hal.: Si Mariano *ay* manggagawà; si Binong *ay* mánunulat; ikalawá, sa pagbubuô ng̃ isáng pangdiwà at isáng pangturing, hal.: ang santól *ay* matamís, ang bulaklák *ay* magandá; ikatló, sa pagbubuô ng̃ isáng pangdiwà at isáng pangwatas, hal.: Si Huan *ay* susulat, ang araw *ay* tumatakbó.

G. ¿Paano ang pagbubuô ng̃ pangwatas sa kapuwà pangwatas?

N. Ang paghaharì ng̃ pangwatas ay hindî maáarìng lumampás sa pangdiwà (sustantivo) ó sa pangtayô (pronombre) kundi sa kapuwà pangwatas din,* at ang mğa salitâng idinaragdág dito ay may sariling paghaharì (ó régimen), hal.: Ibig niyáng maglarô *ng kalumbibít*, silá'y nakihamók upáng magtagumpáy *sa kalaban*.

V KABANATA

Ukol sa mga kaisipan (o oracion)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *káisipán* (ó oración)?

NAG-AARAL. Tinátawag na káisipán sa Balarilà ang dalawá, ó ang kabuùán nḡ mḡa panḡunḡusap na nagbabadyá nḡ isáng ganáp na pagkukurò.

G. ¿Iláng urì mayroón ang káisipán?

N. Dalawá: *dalisay* (ó simple) at *mayhalo* (ó compuesta.)

G. ¿Anó ang *káisipáng dalisay?*

N. Ang binubuô lamang nḡ íisáng pangwatas (ó verbo), hal.: Ang aklát ay *nagtuturo* sa bayan.

G. ¿Anó ang *káisipáng mayhalo?*

N. Ang binubuô namán nḡ dalawáng káisipán (ó oración), hal.: Huwág kang *gagawa* nḡ masamâ kung ayaw kang *maparusahan.*

G. Ang kaisipáng dalisay, ¿sa anó nabábahagi?

N. Sa tinátawag na *panguna* at *pangalawá.*

G. ¿Alín ang káisipáng *panguna?*

N. Ang binubuô nḡ *panḡulo* (ó sujeto), *pangwatas* (ó verbo) at *pangtungo* (ó complemento), hal.: Ang araw ay sumisilang sa umaga. Sa halimbawàng itó ang *araw* ay siyáng panḡulo, *sumisilang* ay pangwatas at *umaga* ay pangtunḡo.

G. ¿Alín ang káisipáng *pangalawá?*

N. Ang binubuô lamang nḡ panḡulo at pangwatas, hal.: Ang buwán ay sumisilang. Sa halimbawà namang itó, ang *buwán* ay siyáng panḡulo at *sumisilang* ang pangwatas.

G. ¿Anó ang tinátawag na *panğulo* nğ káisipán?

N. Ang isáng salitâ, ó kabuûan nğ mğa salitâ na tumutukoy sa nğalan ó bagay na siyáng gumagawâ ó gumaganáp sa ibinabadyá nğ pangwatas, hal.: *Si Lucio* ay bumabasa nğ aklát; *ang batang mabait* ay nagtatapát sa magulang.

G. ¿Paano ang pagkakilala sa panğulo nğ káisipán?

N. Panğunahan ang pangwatas nğ tanóng na *¿sinò ang?* Iangkáp natin itó sa mğa halimbawàng nakaraán, at ganitó dapat sabihin: *¿sino ang bumabasa?* *¿sino ang nagtatapát?* Ang kasaguta'y madalîng mababatíd na siyáng panğulo nğ bawà't káisipan: *Sí Lucio* sa una, at sa ikalawá'y ang *batang mabait.*

G. ¿Anó ang tinátawag na *pangtungo* nğ káisipán?

N. Ang salitâ, ó kabuûan nğ mğa salitâ na binabanggít sa nğalan ó bagay na siyáng ginagawâ ó ginaganáp nang isinasaysáy nğ pangwatas, hal.: Si Daniel ay gumagawâ nğ *tinapay*; si Yoyong ay bumibilí nğ *mga aklát.*

G. ¿Mayroóng ilán ang hugis nğ pangtunğo?

N. May dalawá: *tapát* (ó directo) at *liko* (ó indirecto.)

G. ¿Anó ang tinátawag na pangtunğong *tapát?*

N. Ang nğalan ó bagay na tinatanggáp nğ tápatan ang káhulugán nğ pangwatas, hal.: Akó'y naglulutò nğ *isda.*

G. ¿Paano ang pagkakilala na ang pangtunğo (ó complemento) ay tumatanggáp nğ tápatan sa gawâ nğ pangwatas?

N. Mákikilala sa pamamagitan nğ isáng pagsusurì, na, kung ang náturang pangtunğo ay maáarìng gawíng

pangũlo (ó sujeto) ng̃ kaisipán, na, ang pangwatas ay ilálagáy sa pangtiyák (ó voz pasiva). Ilagáy natin sa bagay na itó ang halimbawàng *si Yoyong ay humukay ng lupa*, at kung magkaganitó'y magigíng: *ang lupa ay hinukay ni Yoyong*. Dahil namán dito ang *lupa* ay pangtungõong tapát na siyáng tumatanggáp ng̃ tápatan sa gawâ ng̃ pangwatas.

G. ¿May ibá pa bang kaparaanán sa pagkilala ng̃ pangtungõong tapát?

N. Oo pò, sa pamamagitan ng̃ ganitóng tanóng *¿Sino ang?* ó *¿anong bagay?* na sinusundán ng̃ pangtiyák na pangwatas at ng̃ pangũlo ng̃ kaisipán. Halimbawà: Si Huan ay sumaksák kay Lucio; si Nicanor ay nagpakò ng̃ kahoy. Iangkáp natin ang mg̃a tanóng na: ¿sino ang sinaksák ni Huan?—*Si Lucio;* ¿anóng bagay ang pinagpakuan ni Nicanor?—*Ang kakoy*.

G. ¿Anó ang pangtungõong *liko* (ó indirecto)?

N. Ang ng̃alan ó bagay na hindî tinatanggáp ng̃ tápatan ang gawâ ng̃ pangwatas, hal.: Akó'y maglalakbáy sa Tayabas.

G. ¿Paano namán ang pagkákilala, na, ang gawâ ng̃ pangwatas ay hindî tinatanggáp ng̃ tápatan?

N. Makikilala siyá sa pamamagitan ng̃ paglalagay ng̃ kaisipán sa pangtiyák (ó pasiva), na ang nátu-rang pagtungõ (ó complemento) ay hindî maáaring ilagáy sà pangũlo (ó sujeto) ng̃ kaisipán. Tikmán nating ilagáy sa pangtiyák ang halimbawàng *si Lucio ay maglalakbáy sa Tayabas*. Kung magkaganitó'y magigíng: *Ang Tayabas ay paglalakbayán ni Lucio* at dito'y mapagkikilalang ang *Tayabas* ay hindî tinatanggáp ng̃ tápatan ang gawâ ng̃ pangwatas.

VI KABANATA

Sa mga kaisipang dalisay (o simple)

G. ¿Iláng hugis mayroón ang mg̃a kaisipáng *dalisay?*

N. Mayroóng ibá't ibáng hugis at may ibá't ibáng katawgán sang-ayon sa pangwatas na tagláy ng̃ kaisipán.

G. Maáarì bagáng bumuô ng̃ isáng kaisipán sa pamamagitan ng̃ salitâng *ay?*

N. Maáarì pò, kailán ma't nagtatagláy ng̃ isáng pang̃ulo at isáng pangtung̃o, na, maáaring pangdiwà ó pangturing, at ipinagigitnâ ang *ay* sa dalawáng itó, hal.: Si Lukas *ay* anluwage; ang bulaklák *ay* magandá.

G. ¿Anóanó ang bumubuô sa mg̃a pangwatas na nagbuhat sa *ma*, ó sa mg̃a ibáng pangwatas na may gangganitóng kahulugán?

N. Bumubuô lamang ng̃ dalawá: pang̃ulo at pangwatas, hal.: Si Husé ay natulog; ang pusà ay namatáy.

G. ¿Anó ang káisipáng tinátawag na *panglago* (ó impersonal)?

N. Ang binubuô lamang ng̃ pangwatas na may ganitóng urì, at walâng tagláy na pang̃ulo ni pangtung̃o, hal.: Umulán, bumagyó, humang̃in, lumindól, kumulóg, kumidlát, umumaga, gumabí, humapon.

G. ¿Anó ang káisipáng tinátawag na *pangbalak* (ó activa)?

N. Ang káisipáng may pangwatas na ganitóng hugis.

G. ¿Sa ilán nabábahagi ang kaisipáng pangbalak?

N. Gaya na nḡ násabi ay sa dalawá: *panguna* at *pangalawá*.

G. ¿Anó ang káisipáng *panguna ng pangbalak?*

N. Ang binubuô nḡ panḡulo, nḡ pangwatas na kanyáng pinaghaharìan, at nḡ pangtunḡong tapát (ó directo), hal.: *Si Beloy ay gumawa ng bahay; ang ibon ay kumain ng saging.*

G. ¿Anó ang káisipáng *pangalawá ng pangbalak?*

N. Ang binubuô lamang nḡ panḡulo at nḡ pangwatas na pinaghaharìan niyá, hal.: *Si Yoyong ay nagluluto; ang bata'y bumabasa.*

G. ¿Anó ang káisipáng *pangtiyák* (ó pasiva)?

N. Ang binubuô nḡ panḡulo, nḡ pangwatas na nasa pangtiyák, at nḡ pangtunḡong pinaghaharìan nḡ *ni* ó *ng*, alinsunod sa nḡalan nḡ tao ó bagay, hal.: *Ang lupa ay hinukay ni Lucio; ang damit ay kinahig ng manók.*

G. ¿Paano ang pagtutumbalík nḡ isáng káisipáng panḡuna nḡ pangbalak sa isá namang pangtiyák?

N. Dapat munang mabatíd na ang káisipáng panḡuna nḡ pangbalak ay binubuô nḡ panḡulo nḡ pangwatas at nḡ pangtunḡong tapát. Sa pangtiyák, itóng pangtunḡong tapát ay siyáng ginagawâng panḡulo, at ang pangwatas na pangbalak ay inilálagáy sa pangtiyák, at ang panḡulo sa káisipáng pangbalak ay nagigíng pangtunḡo sa káisipáng pangtiyák sa pamamagitan nḡ *ni* ó *ng*, hal.: *Ang bahay ay ginawa ni Beloy, ang saging ay kinain ng ibon.*

G. ¿Paano namán kung ibig itumbalík sa pangbalak ang isáng káisipáng pangtiyák?

N. Dapat gawíng pabaligtád, ó sa malinaw na

sabi'y kunin ang pangtungo na may dalang pangakbáy at siyáng gawíng pangulo, ang pangwatas ay ilagáy sa pangbalak, at ang pangulo'y dapat namáng ilagáy sa pangtungong tapát, hal.: *Si Beloy ay gumawa ng bahay.*

VII KABANATA

Sa mga kaisipang mayhalo (o compuesta)

G. ¿Paano ang pagkakabuôbuô ng mga kaisipáng mayhalò?

N. Sa dalawáng kaparaanán: una, ang gayón ding ayos ng pangwatas na walâng namamagitnâng ibá pang salitâ na siyáng naglalakip sa dalawáng kaisipán, at ikalawá'y ang gayóng hugis na may namamagitnâng ibáng pangungusap; hal.: sa unang paraán: *Ang hari ay nananaog sa hagdán, ang mga tao'y nagtitinginan sa kanyá.*

G. ¿Anó ang dapat mabatíd ukol sa mga kaisipáng ganitó?

N. Ang pagtatangì sa tinátawag na pangulong kaipán (ó oración principal) na may kahulugáng ganáp, at ang tinátawag na panghulíng kaisipán (ó oración accesoria) na siyáng nagbibigáy ngalan sa kanyá.

G. Sa halimbawàng binanggít; ¿alín ang pangulong kaisipán at alín ang panghulí?

N. Ang pangulong kaisipán ay itó: *Ang mga tao'y nagtitinginan sa kanyá.* Ang panghulí ay itó namán: *Ang hari ay nananaog sa hagdán.*

G. ¿Anóng salitâ ang dapat ipagitnâ sa paglalakip ng dalawáng kaisipán?

N. Ang salitâng *na*, hal.: *ang bayan* NA *nakikinig ngayón, ay siyáng nagpapatotoó.* Ang pangũlong kaisipán sa halimbawàng itó ay: *ang bayan ay siyáng nagpapatotoó;* ang panghulí ay: *na nakikiníg ngayón*. Sa unang kaisipán, ang pangũlo'y *ang bayan;* at sa ikalawá, ang pangũlo'y *ang bayan* din, ngunì't itó'y kinakatawanán ng̃ salitâng *na*.

VIII KABANATA

Paglalakip na likha (o Sintaxis figurada)

G. ¿Anó ang *paglalakip na likha?*

N. Yaóng paglalakip na, sa ikalálakás ó ikagagandá ng̃ pagbabadyá ay nagpapáhintulot na baguhin ang likás na ayos ó hanáy ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, bawasan ó dagdagán, ng̃ ilán ó lumabág kayâ sa mg̃a tuntunin ng̃ Paglalakip; hal.: *Dinggín mong mataós sa iyóng puso ang kalunoslunos na daíng ng mga dukha, nguni't huwág pagpupuri ang iyóng iukol sa halakhák ng mayayaman.*

G. ¿Paano dapat ilagáy ang mg̃a salitâng itó sang-ayon sa sinúsunód na mg̃a tuntunin ng̃ paglalakip na likâs?

G. Sa ganitóng ayos: *Ang kalunosluuos na daíng ng mga dukha ay dinggín mong mataós sa iyóng puso, kay sa mga halakhák ng mayayaman, nguni't huwág pagpupuri ang iyóng iukol.*

G. ¿Ilán at alínalín ang mg̃a pahintulot sa pagbubuô ó (figuras de construcción)?

N. Limá: *pagpapalit* (ó hipérbaton) *pagkukulang:*

(ó elipsis) *paglalabis* (ó pleonasmo), *pagtatanyág* (ó silepsis) at *paglilipat* (ó traslación.)

G. ¿Anó ang tinátawag sa *pagpapalit* (ó hipérbaton)?

N. Ang pagkakapalítpalít ó pagkakabagobago ng̃ likás na hanáy ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, hal.: *Hinukay ni Lukas ang lupa; nahalo ang bigás sa palay*; na, kung iayon sa talagáng tuntunin ay ganitó dapat sabihin: *ang lupa'y hinukay ni Lukas; ang bigás ay nahalo sa palay.*

G. ¿Ang lahát bang salitâ ay maáarì ng̃ gamitin sa paraáng itó?

N. Hindî pò, at ang katunaya'y mayroóng mg̃a pangkát ng̃ kaisipán na hindî maáarìng pagpalitín, gaya ng̃ pang-akbáy, pang-ukol at pangbigkís. Halimbawà'y hindî maáaring gawíng ganitó: *Lucio* SI; *aklát* ANG; *bahay bató* NA; *tubig Mariláw* SA; atbp., sa lugál na sabihing: *Si Lucio, ang aklát, bahay na bató, tubig sa Mariláw.*

G. ¿Anó ang tinátawag na *pagkukulang* (ó elipsis)?

N. Ang pag-aalís ng̃ iláng pang̃ung̃usap, na sa biglâng ting̃in ó paggamit ay walâng halagá, ng̃unì't lubhâng kailang̃an kung pakasusuriin at iáayon sa tuntuning likás ng̃ pagbubuô. Ginágamit ditong malimit ang mg̃a salitâ sa paggalang ó pagbabatìán, na sa kálawigang totoó ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, kung kayâ'y ináalis ang ilán at ang binibigkás lamang ay yaóng mahalagá na mawawatasan ng̃ kausap.

Madalás nating marinig ang mg̃a bigáy-galang na: *Magandáng araw po; tao po;* at ang tanóng na *¿anó?* Sa mg̃a pang̃ung̃usap na itó ay may iláng inalís, at

ang talagáng dapat sabihin ay ganitó: *Bigyán ka po* (ó *kayó* ó *silá*) *ng magandáng araw; may táong tumatawag* ó *humahanap* at *¿anó ang ibig mo?* ó *¿anó ang sinabi mo?*

G. ¿Anó ang tinátawag na *paglalabis* (ó pleonasmo)?

N. Ang pagdaragdág ng̃ iláng salitâ na hindî kailang̃an ó labis, ng̃unì't nagbibigáy ng̃ magandáng pagbabadyá at nagpapalayô sa mg̃a álinlang̃an ng̃ ibig sabihin ó ipatunay, hal.: *Ang ibo'y nakita ko* NG AKING MGA MATA; *ang ugong ay* NARINIG NG AKING TAINGA. Sa mg̃a halimbawàng itó'y labis ang mg̃a salitâng *ng aking mga matá*, at *ng aking tainga, at* sukat nang sabihing: *ang ibo'y nakita ko*, at *ang ugong ay aking nariníg.*

Gayón din ang sukat masabi sa mg̃a salitâng: *umakyát* SA ITAAS, *pumanaog* SA IBABA, *lumipád* SA HIMPAPAWID, *lumangóy* SA TUBIG, sapagkâ't ang katotohana'y labis ang mg̃a salitâng *sa itaas, sa ibaba, sa himpapawíd, sa tubig*, palibhasà'y hindî mangyayaring umakyát sa ibabâ, pumanaog sa itaás, lumipád sa lupà, ni lumang̃óy sa katihan; ng̃unì't ang mabuting paggamit ay pinagtitibay ang ganitó.

G. ¿Anó ang *pagtatanyág* (ó silepsis)?

N. Ang ginagawâng pagkakáayon (ó concordancia), na ang ináalam ay hindî ang mg̃a pang̃ung̃usap kundî ang itinatanyág ó kinakatawanan. Sa ating wikà, ang mg̃a pangtayô sa ng̃alan ng̃ tao (ó pronombre personal) na *kayó* at *silá* na kapuwà na sa bilang na dalawá ó marami (ó plural), ay malimit gamitin sa bilang na íisá kapág tumutukoy sa paggagalang̃an, gaya ng̃: KAYÓ *po G. Agustin ang tinutukoy*

ka; SILA *po'y si G. Aguilar*, na maáarì rin namang sabihin at siyá ngang katumbás na: *ikáw po G. Agustin, siyá po'y si G. Agũilar.*

G. ¿Anó ang *paglilipat* (ó traslación?

N. Ginágamit itó sa iláng mga panahón ng pangwatas na may katuturang kung pagkasusurìing mabuti ay hindî angkáp kayâ't kailangang halinhán ó ilipat sa ibáng panahón, gaya ng madalás sabihing: BABASA *akó ngayón* sa lugál na BUMABASA *akó ngayón; huwag kang* TUMAKBÓ sa lugál na *huwag kang* TATAKBÓ; *huwág kang* KUMAIN sa dapat sabihìng *huwág kang* KAKAIN, at ibá pa.

IX KABANATA

Mga kamalian ng salita (o vicios de diccion)

GURÒ. ¿Alínalín ang mga kama'iáng dapat máilagan maging sa pagsasalitâ at maging sa pagsulat?

NAG AARAL. Ang mga pangulong kamalìán ay itóng mga sumúsunód: *kaibhán* (ó barbarismo), *kasiraan* (ó solecismo), *kakulitán* (ó cacofonía) *kalabuan* (ó anfibología) at *kahirapan* (ó pobreza.)

G. ¿Anó ang tinátawag na *kaibhán* (ó barbarismo)?

N. Ang kakulangang nangyayari laban sa mga tuntunin at kalikasán ng wikà. Sinásakláw ng kamalìáng itó ang mga bahaging *Pagkilala, Pagbigkás* at *Pagsulat.*

G. ¿Alínalín ang mga *kaibhang* nangyayari sa Pagsulat?

N. Ang mga sumúsunód:

Una.—Kudlitán ang mga pangungusap na hindî

dapat kudlitán, gaya ng̃ *náyon*, *báyan*, *pagsílang*, *paggíliw* atbp.; sa lugál na *nayon*, *bayan*, *pagsilang*, *paggiliw*.

Ikalawá.—Gamitan ng̃ ibáng kudlít ang mg̃a salitâng may sariling kudlít na tagláy, gaya ng̃ *susó*, *laró*, *lahî*, *wikâ*, *binhì*, *ngitì*, atbp.; sa dapat gawíng *susô*, *larô*, *lahì*, *wikà*, *binhî*, *ngitî*.

Ikatló.—Gawíng salitâng pagbabawas (ó sincopa) ang pang̃ung̃usap na hindî maáaring gawíng ganitó, gaya ng̃ *dwag*, *hwág*, *twíd*, *bwíg*, *bwan*, *bwal*, *twad*, *twi*, atbp. sa lugal na *duwág*, *huwág*, *tuwíd*, *buwíg*, *buwán*, *buwál*, *tuwád*, *tuwi*.

Ikaapat.—Hatìin ng̃ masamâng paghahatì ang mg̃a salitâ, gaya ng̃ *ku-dlít*, *tu-klóng*, *pa-tláng*, *ma-twíd*, *ba-dyá bigwás*, atbp.; sa dapat gawíng *kud-lít*, *tuk-lóng*, *pat-láng*, *mat-wíd*, *bad-yá*, *big-wás*.

Ikalimá.—Sulating masamâ ang mg̃a pang̃ung̃usap, gaya ng̃ *mabutE*, *lalakE*, *pulEs*, *alipEn*, *butU*, *tubU*, *kutUs*, *utUs*, *sukaP*, *hikaP*, *haráB higoB*, *suntoG*, *bagsíG*, *lamíK*, *baníK*, *lipáT*, *sisíT*, *awiD*, *sapoD*, *haKdán*, *baKság*, *puGpóG*, atbp.; sa dapat gawíng *mabuti*, *lalaki*, *pulís*, *alipin*, *butó*, *tubó*, *kutós*, *utos*, *sukáb*, *hikáb*, *haráp*, *higop*, *suntók*, *bagsík*, *lamíg*, *baníg*, *lipád*, *sisid*, *awit*, *sapot*, *hagdán*, *bagsák*, *pukpók*.

Ikaanim.—Gamitin ang isáng salitâng hindî angkáp sa talagáng katuturán hal.: SINIPI *ko ang magandáng talumpati ni Osmeña*, sa dapat sabihing *hinaláw* ko, atbp.; sapagkâ't ang isáng nakikiníg ay hindî mangyayaring sumipì ng̃ isáng talumpatì kundî humaláw lamang. *Sumipi* ay kuning buông buô, at *humaláw* ay kunin ang bahaging lalòng mahalagá.

G. ¿Anó ang tinátawag na *kasiraan* (ó solecismo)?

N. Ang pagsirà sa iláng pátakaran ng̃ Paglalakip sa mg̃a bahagi niyáng *pagkakaayon*, *paghahari* at *pagbubuo*.

G. ¿Alín ang mg̃a kasiràáng nangyayari sa pagkakáayon?

N. Itóng mg̃a sumúsunód:

Una.—Ukol sa bilang (ó número), hal.: *ang ibon at isda ay* MAGANDA; *ang tao at hayop* ay MAMAMATAY; sa dapat sabihing *ang ibon at ang isda ay magagandá; ang tao at hayop ay mangamamatáy.*

Ikalawá.—Ukol sa lagáy (ó caso), hal.: *Ang bata'y bumilí ng aklát*, AT ANG AKLAT NA ITO'Y *itinapon lamang;* sa lugál na sabihing: *ang bata'y bumilí ng aklát, at itó'y itinapon lamang.*

Ikatló.—Hinggíl sa katawán (ó persona), hal.: KAYÓ *ay marunong, itóng bahay ay* ATIN, sa dapat sabihing *ikáw ay marunong, itóng bahay ay amin.*

G. ¿Alín ang kasiràáng nagagawâ sa paghaharì?

N. Magkapalitan ang mg̃a pang.ukol (ó preposición), hal.: *mángangalakál* SA *abaká; nagmamayari* SA *bahay;* sa dapat sabihing *mángangalakál ng abaká; nagmamayari ng bahay.*

G. ¿Alín ang kasiraang nangyayari sa pagbubuô?

N. Ang masamâng pagkakálagáy ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, hal.: *may siyáng bayabas*, sa lugál na sabihing *may bayabas siyá.*

G. ¿Anó ang tinátawag na *kakulitán* (ó cacofonía)?

N. Ang masamâng tunóg na nilílikhâ ng̃ pagkakaulitulit ng̃ mg̃a pantíg ó mg̃a titik na may íisáng hugis, hal.: *ang na*SA'Y *pasa*SA *ng mariri wa*SA; *ang la-*

NGITNGIT *ng sa*HIG *ay nakatulu*LIG; *ang hu*NI NI N*inoy ay marahan.*

G. ¿Sa tuwîtuwî na ba'y masamâ ang ganitóng pagkakaulitulit?

N. Hindî pò, sapagkâ't ang kadalasa'y nagigíng magandá at tumpák, palibhasà'y nagkakároón ng̃ tamís at lambíng ang gayóng pagpaparisparis, lalò na kung gugunitâing sa Wikàng Tagalog ay totoóng malimit ang ganyang tunóg.

G. ¿Anó ang *kalabuan* (ó anfibología)?

N. Ang kadilimáng ibinubung̃a ng̃ hindî tumpák na pagkakásalansán ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, hal.: *Mga damit pará sa mga lalaking matitibay*, sa dapat gawíng: *mga damit na matitibay pará sa mga lalaki.*

G. ¿Anó ang *kahirapan* (ó pobreza)?

N. Ang madalás na paggamit ng̃ isáng pang̃ung̃usap sa maraming salitâng tinutukoy, hal.: *Ang bagyó ay* SUMIRA *ng bahay, ng halaman, ng simbahan, ng tuláy, ng lansangan*, atbp. Ang halimbawàng itó'y dapat sabihin ng̃ lalòng marikít sa ating wikà: *Ang bagyó ay siyáng sumira ng bahay, pumalís ng halaman, nagpaguho ng simbahan, nagpagiba ng tuláy, nagpasama ng lansangan*, atbp. Ang kahirapan ay hindî dapat pairalin sa may mayayamang salitâ, gaya ng̃ tagalog, sapagkâ't nawawalâ ang gandáng dapat madiníg at nagpapasirà sa kayamanang tagláy ng̃ isáng wikà.

IKAAPAT NA BAHAGI

Pagsulat o Ortografía

I KABANATA

Ang Pagsulat at ang kanyang saklaw

GURÒ. ¿Anó ang *Pagsulat* (ó Ortografía)?

NAG AARAL. Pagsulat, ay isáng Bahagi ng̃ Balarilà na nagtuturò ng̃ tumpák na pagsulat, sa mubuting pagkakaayawayaw ng̃ mg̃a titik at ng̃ mg̃a ibá pang tandâng ginágamit.

G. ¿Anó ang kaibhán ng̃ Pagsulat (ó Ortografía) sa tinátawag na Kaligrapía?

N. Na, ang Pagsulat (ó Ortografía) ay nagtuturò ng̃ paggamit na dapat gawín sa mg̃a titik, gayón sa mg̃a kudlít at sa mg̃a tandâ ng̃ pagsulat; at ang Kaligrapía'y ang kaparaanáng sinúsunód ukol sa mabuti at magandáng tindig, anyô ó hugis ng̃ mg̃a titik.

G. ¿Sa anó nabábahagi ang mg̃a titik?

N. Ang mg̃a titik ay nabábahagi sa *malalaki* (ó mayúscula) at *mumunti* (ó minúscula).

MALALAKÍNG TITIK:

A, B, K, D, E, G, G̃, H, I, L,
M, N, O, P, R, S, T, U, W, Y.

MUMUNTING TITIK.

a, b, k, d, e, g, g̃, h, i, l,
m, n, o, p, r, s, t, u, w, y.

II KABANATA

Hinggil sa malalaking titik

GURÒ. ¿Anó ang hangád ng̃ malalakíng titik?

NAG-AARAL. Ang hangád nitó'y itang̃ì ang mg̃a pang̃ung̃usap na lalòng dakilà, marang̃ál ó mahalagá nang lalòng lumiwanag ang sulat ó pagsulat.

G. ¿Alín ang mg̃a tuntuning dapat sundín upáng gamitin ang malalakíng titik?

N. Dapat gamitin ang malalakíng titik sa mg̃a sumúsunód na tuntunin:

1.)—Ang unang titik ng̃ bawà't sulat, at ang una rin pagkátapos ng̃ tuldók (ó punto final), hal.: *Tinanggáp kong malugód ang iyóng liham kaninang umaga. Napagtanto kong lahát ang ibig mong sabihin.*

Kung minsan, kahì't walâng sinúsundáng tuldók ay ginágawâ ring malaking titik kailan ma't ang sumúsunód na salitâ ay katumbás sa simulâ ng̃ sulat, hal.: *Ang nikalagda'y nagsasabi: Na, yamang akó'y inihalál na punong bayan sa lalawigang.......*

2.)—Lahát ng̃ mg̃a kátawagán sa Dios, gaya ng̃ *Bathala, Lumikhâ, Maykapál, Hesukristo, Mánunubós,* atbp.

3.)—Ang unang titik ng̃ lahát ng̃ pang̃alang náuukol sa tao, hal.: *Rizal, Bonifacio, Burgos, Del Pilar, Jaena, Mabini, Balagtás, Lakandula,* atbp.

4.)—Lahát ng̃ mg̃a pang̃alang mararang̃ál ng̃ katungkulan, gaya ng̃ *Gobernador, Speaker, Komisionado, Kinatawán, Mahistrado, Hukóm, Abogado, Médiko,* atbp.

5.)—Ang unang titik ng̃ mg̃a pamagát ng̃ limáng

panig ng̃ Daigdíg, hal.: *Europa, Asia, Aprika, Amérika at Oseanía.*

6.)—Ang lahát ng̃ pang̃alan ng̃ mg̃a bansá, bayan ó lahì at lálawigan, hal.: *Pilipinas, Amérika, Espanya, Pransia, Maynila, Bulakán, Kabite, Laguna,* atbp.

7.)—Ang mg̃a pamagát ng̃ mg̃a ilog, bundók, yung̃íb, bulkán, atbp., hal.: *Pasig, Makiling, Sta. Géronima, Mayón, Taál,* atbp.

8.)—Ang mg̃a pamagát ng̃ mg̃a páhayagán, gaya ng̃ *Taliba, Ang Mithi, Ang Democracia, Katuwiran, Lunas ng Bayan, Plaridel,* atbp.

9.)—Ang mg̃a pamagát ng̃ mg̃a páaralán, gaya ng̃ *Liceo de Manila, La Jurisprudencia, Instituto Burgos, Colegio Mercantil, La Regeneración,* atbp.

10.)—Ang mg̃a pamagát ng̃ ibá't ibáng kapisanan, hal.: *Samahán ng Mánanagalóg, Mutya ng Silangan, Malayang Araw, Taga-Ilog, Ang Sulo,* atbp.

11.)—Lahát ng̃ mg̃a pamagát ng̃ mg̃a aklát at dulâ, hal.: *Banaag at Sikat, Busabos ng Palad, Anino ng Kahapon, Walang Sugat, Karaniwang Ugali, Ang Kalupi,* atbp.

12.) Ang mg̃a paggalang, lalòng lalò na kung nasa mg̃a salitâng daglî (ó abreviatura), hal: *Kgg.* (kagalanggalang), *G.* (ginoó), *Bb.* (binibini) atbp.

13.)—Ang iláng salitâng karaniwan kung bumabanggít sa ibáng katuturán, hal.: *Puhunan, Salapi, Pawis, Sandata, Panulat, Kariwasaan, Kahírapan, Pagtulog, Dálita, Paraluman, Liwaywáy, Pag-asa,* atbp.

14.)—Lahát ng̃ pang̃unang titik ng tulâ, baga ma't maáarì ring isulat sa mumuntîng titik.

III KABANATA

Paggamit ng ilang titik ayon sa kanyang tunog

Hinggil sa E *at* I (1)

GURÒ. ¿Alínalín ang mga tuntunin ukol sa paggamit ng *e* ó *i*?

NAG-AARAL. Ang mga tuntuning sumúsunód:

Una.—Sa unang pantíg ng madlâng pangungusap na tagalog, magsimulâ man sa tinig (vocal) ó kayâ'y pangtinig (consonante), ay nárarapat gamitin ang *i* na siyáng tumpák at hindî *e* na bihiràng bihiràng magamit; hal.: *itó*, *ikáw*, *ilaw*, *iná*, *iwan*, *ibig*, *iyák*, *dilág*, *tibay*, *dito*, *sitaw*, *tiklóp*, *tirá*, *tisod* at ibá't ibá pa.

Pásubali.—Ang mga salitâng binawasan (ó sincopado) paris ng *eto* (naitó), *ewan* (aywán), *meron* (mayroón), *tena* (tayo na), *bewang* (baywáng), atbp., at sakâ ang pangdamdám (ó interjección) *eh! eh! eh!* Gayón din ang mga palayaw ó pangalang buhat sa kastilà, paris ng *Edeng*, *Entang*, *Menang*, *Teban*, *Teto*, atbp.

---

(1) Sa pagnanais kong mapawi ang pagkakaibáibá sa pagsulat gaya ng *lalaki* ó *lalake*, *atis* ó *ates*, *pisi* ó *pise*, *pari* ó *pare*, at ibá pa, baga ma't ang gayóng pagkakabagobago ay hindi nakasisira muntík man sa talagáng kahulugán, ay minarapat kong lagyán ng iláng panutong dapat sundín hinggíl sa paggamit ng *e* ó *i*, gayón ang *o* at *u*, at ang mga panutong itó'y násasalig sa katutubong pagbigkás natin. Nábabatíd ko, na, ang pagbibigkas na itó'y pinapagsasaliw ang tunóg ng *e* at *i*, at *o* at *u* sa katapusán ng tinig, nguni't ang nakakalamáng ng bahagya ang siyáng susundin ko't pagsasaligán sa pagsulat.

Ikalawá.—Sa hulíng pantíg ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, magtapós man sa ting̃ig ó pangtinig na nag-áalang̃aning isulat ng̃ *e* ó *i* ay dapat gamitin ang *i* na siyáng lalòng nálalapít sa likás na pagbigkás natin kay sa *e* na lubhâng malawig sa ating dilà at masaguwâng dinggín sa pakinig.

Náitó ang mg̃a halimbawàng sumúsunód:

Lalaki	at dî	Lalake.	Ng̃itî	at dî	Ng̃itê.
Maigi	,,	Maige.	Budhî	,,	Budhê.
Mabuti	,,	Mabute.	Tagurî	,,	Agurê
Gabí	,,	Gabé.	Mithî	,,	Mithê.
Saksí	,,	Saksé.	Atis	,,	Ates.
Malakí	,,	Malaké.	Lupít	,,	Lupét.
Batì	,,	Batè.	Dilis	,,	Diles.
Harì	,,	Harè.	Sumpít	,,	Sumpét.
Lahì	,,	Lahè.	Pulís	,,	Pulés.
Parì	,,	Parè.	Alipin	,,	Alipen.

Pásubali.—Ang mg̃a salitâng *babae, page, gabe, tae, butsé*, atbp., at hindî *babai, pagi, gabi, tai, butsi*, na lubhâng matigás dinggín. Gayón din ang mg̃a palayaw ó pang̃alang galing sa kastilà, paris ng̃ *Mange, Ige, Bale*, atbp., at saká ang mg̃a salitâng kastilà na inaarì natin, gaya ng̃ *anghél, kiles, kingké* at ibá pa.

Hinggil sa O *at* U.

G. ¿Alín namán ang mg̃a panutong dapat pairalin ukol sa paggamit ng̃ *o* at *u*, upáng mabigyáng hanggá ang malimit na pag-áalang̃anin sa pagsulat?

N. Ang mg̃a panutong dapat sundín ay itóng mg̃a sumúsunód:

Una.—Ang simulâng pantíg ng̃ mg̃a salitâng tagalog, magsimulâ man sa ting̃ig ó kayâ'y pangtinig, ay dapat

gamitin ang *u* na siyáng lalòng tumpák at may maraming gumagamit kay sa *o* na lubhâng masaguwâ sa unahán. Halimbawà: *utos, uling, uban, usá, ulól, bulág, tutol, lubáy, kulam, luhog,* atbp., at hindî *otos, oling, oban, osá, olól,* at ibá pa paris ng̃ ginagawàng pagsulat ng̃ mg̃a praileng mánanagalóg.

Pásubali.—Ang mg̃a salitâng *oo, opo, oróy, ¡oh! loób, boo, poót, poók, totoó,* at ibá pa, at saká ang mg̃a salitâng buhat sa kastilà, gaya ng̃ *oras, oros,* at ibá pang gangganitó.

Ikalawá.—Ang katapusáng pantíg ng̃ mg̃a salitâng nag-áalang̃aning isulat ng̃ *o* at *u*, magtapós man sa ting̃ig ó kayâ'y pangtinig, ay *o* ang dapat gamitin na siyáng lalòng angkóp sa ating pagbigkás at pangdiníg kay sa *u* na lubhâng matigás at masamâng pakinggán.

Náitó ang iláng halimbawà:

Tubó	at dî	Tubú.	Mánunubós	at di	Mánunubús.
Tuksó	,,	Tuksú.	Maramot	,,	Maramut.
Butó	,,	Butú.	Tapós	,,	Tapús.
Pusò	,,	Pusù.	Utos	,,	Utus.
Birò	,,	Birù.	Tutol	,,	Tutul.
Suyò	,,	Suyù.	Kutós	,,	Kutús.
Dugô	,,	Dugû.	Maayos	,,	Maayus.
Larô	,,	Larû.	Subok	,,	Subuk.
Sulô	,,	Sulû.	Lipós	,,	Lipús.
Buslô	,,	Buslû.	Bastós	,,	Bastús.

Pásubali.—Ang mg̃a salitâng *nakú! hú! sús!* atbp. na dapat gamitan ng̃ *u* at hindî *o*. Gayón din ang iláng salitâng kastilà na isinusulat sa wikà natin, gaya ng̃ *Hesús*, at ibá pa.

Hinggil sa B *at* P.

G. ¿Hindî ba magkaibá ang tunóg ng *b* at *p*?

N. Magkaibá ngâ, ngunì't napapagkamalán ang isá't isá sa talagáng paggamit.

G. ¿Saán malimit mangyari ang ganitó?

N. Ang kadalasán ng ganyáng pangyayari'y sa katapusán ng pangungusap, samantalàng sa dakong simulâ at kalagitnâan ay bihibihirà.

G. ¿Alín ang mga panutong dapat sundín hinggíl sa tumpák na paggamit ng isá't ísá?

N. Totoóng mahirap maglagáy ng panutong sukat taluntunín sa bagay na iyán.

G. Kung walâng tuntuning sukat máitatág, ¿walá na bang ibang kaparaanáng dapat sundín upáng huwág mahulog sa kamalìan ang isáng nag-áalinlángan?

N. Mayroón pò, at ang paraáng itó'y siyáng másasabing tangì na dapat gamitin, sakalìng ang isáng pangungusap ay nag-áalanganing isulat ng *b* ó *p*. Halimbawà ang salitâng *sagíp;* nang matantô nating kung itó'y tumpák na ang pagkakásulat ó kayâ'y malî, ay kailangang ibahín ang salitâ at sa hulí'y dagdagán ng *in* (sa halimbawàng itó), kung magkaganitó'y magigíng *sagipín*, at dito matataya natin ang *sagíp* ay tumpák, sapagkâ't ang *sagíb* ó *sagibín* ay walâ sa salitâng tagalog. Ganitó rin ang marapat gawín sa ibáng pangungusap, baga ma't ang idináragdág ay nagkakaibáibá.

Nang lalòng lumiwanag ang bagay na itó at huwág mangyari ang pagkakámalî, ay náritó ang isáng talâán

ng iláng mğa pangungusap na dapat gamitan ng *b* at *p*, upáng magíng huwaran at batayán sa mabuti at tumpák na pagsulat.

B

Anib	Sukáb	Salakáb	Sinukob
Dibdíb	Sabsáb	Lagabláb	Dubdób
Liblíb	Tukláb	Duób	Lublób
Talahib	Hikáb	Loób	Kutób

P

Panaginip	Haráp	Higop	Saráp
Alitaptáp	Talop	Hihip	Lingap
Halukipkíp	Kupkóp	Idlíp	Usap
Alapaáp	Hirap	Lasáp	Langkáp
Hinagap	Ganáp	Sagíp	Kisláp
Tiklóp	Apuhap	Tanggáp	Ulap
Silip	Dahóp	Sulyáp	Iníp

Hinggíl sa K *at* G

G. ¿Hindî ba magkaibá rin ang tunóg ng dalawáng pangtinig na itó?

N. Ang *k* at *g* ay magkaibá ngâ rin sa tunóg, nguni't malimit mangyari ang pagkakáagáw sa paggamit kailan ma't na sa katapusán ng pangungusap.

G. ¿Walâ rin bang panutong sukat masundin nang maiwasan ang pagkakámalî?

N. Walâ pò.

G. ¿Walâ kayâng ibáng paraáng dapat sundín?

N. Mayroón pò, at ang paraáng itó'y kaparis din ng sa *b* at *p*, na, sakaling nag-áalinlangang magtapós sa *k* ó *g* ang isáng pangungusap paris ng sa-

litâng *bihag* sa halimbawà, itó'y nárarapat dagdagán sa hulí ng̃ *in* upáng mákilala kung ang pagkakásulat ay tumpák ó hindî; kung magkagayón ang salitâng *bihag* ay magigíng *bihagin*, at dito matatantông tugmâ ang pagkakásulat; sapagkâ't kung *k* ang gagamitin, ang *bihak* ay magigíng *bihakin*, pananalitâng malî kung hindî man másasabing walâ sa ating wikà. Ganitó ring paraán ang dapat pairalin sa mga salitâng nagtatapós sa *k*.

Nang lalòng luminaw ang bagay na itó at málayô sa mg̃a kamalìán, ay náitó ang isáng talâán ng̃ iláng mg̃a salitâ na dapat gamitan ng̃ *k* at *g* talâang maáarìng gawíng huwaran at saligán sa ibáng mg̃a salitâng gangganitó.

K

Halimuyak	Tahimik	Himutók
Bulakláк	Bagsík	Pukpók
Sindák	Siksík	Buhók
Tadyák	Tiktík	Batok
Gayák	Hibík	Tibók
Tabák	Halík	Suntók
Bulak	Tiník	Salok
Iyák	Lalik	Subok

G

Banaag	Lantíg	Tagalog
Liwanag	Lamíg	Alindóg
Lagalág	Baníg	Tulog
Dilág	Ibig	Irog
Liyág	Tinig	Hulog
Habág	Bisig	Ilog
Tibág	Bibig	Bilog
Dilág	Panalig	Handóg

Hinggil sa D *at* T.

G. ¿Anó ang dapat másabi ukol sa *d* at *t*?

N. Na, ang dalawáng pangtinig na itó'y nagkakáibá, at gaya rin ng̃ mg̃a náuná ay nagkakáagáw sa paggamit sa katapusán ng̃ pang̃ung̃usap.

G. ¿Alíñ ang mabuting paraáng dapat patnubayan ukol sa bagay na itó nang maiwasan ang pagkakámalî?

N. Ang tang̃ì at mabuting paraáng dapat sundin ay paris ng̃ sinunód sa *b* at *p* at sa *k* at *g*. Halimbawà ang salitâng *awit*: nang matalastás kung ang pagkakásulat nitó'y tumpák at maparam tulóy ang pag-aalinlang̃an at pagkakámalî, ay kailang̃ang dugtung̃an sa hulí ng̃ *in* ó *an*, at kung magkaganitó'y magiging *awitin* ó *awitan*; at sa ganitó'y mahuhulò nang walâng áiinlang̃an na ang pagkakásulat sa *awit* ay tumpák, sapagkâ't kung ang gagawi'y *awid*, at itó'y daragdagán ng̃ *in* ó *an* ay magiging *awidin* ó *awidan*, bagay na hindî tamà ó angkáp, pagkâ't mg̃a salitâng bukód sa malî ay walâ sa ating wikà. Ganitó ring kaparaanán ang dapat taluntunín ukol sa mg̃a salitâng nagtatapós sa *d*.

Náritó rin ang isáng talâan ng̃ mg̃a salitâng ginagamitan sa huli ng̃ *d* at *t*, upáng may mapagkunang huwaran at sanggunìán ang isáng may pag-áalinlang̃an sa pagsulat.

D

Palakad	Lipád	Batíd
Tingkád	Tilád	Litid
Lakad	Bayad	Masíd
Palad	Ubod	Silíd
Gagád	Sayod	Gilíd
Tamád	Sanód	Sisid
Bantád	Lugód	Lingkód

T

Sikat	Langit	Kampupot
Dagat	Awit	Lungkót
Sulat	Galit	Pulót
Sapát	Sungit	Gamót
Salát	Sungkít	Dulot
Akyát	Dalít	Siklót
Tatát	Bitbít	Takot
Patpát	Waglít	Talulót
Satsát	Dikít	Supot

Hinngíl sa I at Y.

G. Anó ang kaibhán nğ *i* at *y*?

N. Ang dalawáng itó'y lubhâng nagkakáibá maging sa kátawagán at magíng sa tunóg. Magkaibá sa tawag sapagkâ't ang una ay tinğig (ó vocal) at ang ikalawá'y pangtinig (ó consonante). Magkaibá sa tunóg sapagkâ't ang una'y binibigkás na *i* lamang, samantalàng ang hulí ay *ya*.

G. ¿Alín ang mğa tuntuning dapat mapagbatayán ukol sa paggamit nğ *i* at *y*?

N. Ang mğa sumúsunód:

Una.—Lahát halos nğ mğa salitâng wagás na tagalog, na sa gitnâ'y may magkasiping na *ia*, *ie* at *io*, gaya nğ *t*IA*nak*, *t*IA*p*, *t*IA*k*, *kud*IA*pi*, *ak*IA*t*, *b*IA*k*, *k*IA*s* *pas*IA, *t*IA*n*, *b*IA, *b*IE*nan*, *t*IO*pe*, at iba pang gangganitó ay dapat pagitnaân nğ *y* ang tinurang *ia*, *ie*, *io* na siyáng karaniwang gawín, at ginagawâng *tiyanak*, *tiyáp*, *tiyák*, *kudiyapi*, *akiyát*, *kiyás*, *pasiyá*, *tiyán*, *biya*, *biyenan*, *tiyope*.

Ikalawá.—Ang mğa salitâng tagalog na sa gitnâ

nitó'y magkasiping ang dalawáng tiñgig na *a* at *i* ó *ai* ay dî dapat paltán ñg *ay* ni pagitnâan ñg *y* paris ñg ginagawâ ñg marami. Halimbawà *baitang, kailan, kailangan, tainga, hain,* atbp. ay ganitó dapat isulat, at hindî *baytang, kaylan, kaylangan, taynga, hayin*. Dapat mabatíd na itó'y maáaring gamitin sa pagtulâ (liban lamang ang hulí), sapagkâ't siyá'y lubhâng malayà sa paggamit.

Hinggil sa u *at* w.

G. ¿Anó namán ang kaibhán ñg *u* sa *w*?

N. Na, ang *u* ay tiñgig at pangtinig ang *w*, at itó'y *wa* kung bigkasin samantalàng yao'y *u* lamang.

G. ¿Alín ang panuto ukol sa *u* at *w*?

N. Ang panutong dapat sundín bagay sa tumpák na paggamit sa isá't isá, ay itó: Sa may gitnâ ñg lahát halos ñg mña salitâng wagás na tagalog na kinaroroonán ñg magkakasiping na tiñgig na *ua* at *ui*, ay dapat siñgitan ñg *w* na pinagkaraniwanan nang gawín ñg marami. Halimbawà ang mña salitâng *buan, tuâ, kálualuá, datapuâ, saguâ, kapuà, lasuâ, tuî, buisit, suguíl, takuil, buíg, buis, bituin* atbp. ay dapat isulat ñg *buwán, tuwâ, káluluwá, datapuwâ, saguwà, kapuwà, lasuwâ, tuwî, buwisit, saguwíl, takuwil, buwíg, buwís, bituwín*. (1)

Dapat matantô na kung itóng *ua* at *ui* ay may tagláy ñg kudlít na banayad (grave), na sa malinaw na sabi'y magíng *ùa, ùi*, na tañging nangyayari ang

(1) Malimit kong mápuná na itóng salitang *bituwín* ay sinusulat ñg bituin, pagsulat na sa ganáng palagáy ko ay walang matibay na saligán at hindi tumpák.

ganitó sa mg̃a salitâng sinugpung̃án ng̃ *in* ó *an*, ay hindî dapat sing̃itan ng̃ *w*; hal.: "kapulùan", "kalabùan", "kasamyùan", "mapusùan", "panibughùin", "pintuhùin", "samyùin", "larùin", atbp. ay dî dapat gawíng "kapulùwan"' kalabùwan", "kasamyùan", "mapusùwan", "panibughùwin", pintuhùwin", "samyùwin", "larùwin".

IV KABANATA

Tungkol sa kudlit (o acento ortografico)

GURÒ. ¿Anó ang tinátawag na *kudlít* (ó acento ortográfico)?

NAG-AARAL. Tinátawag na *kudlít sa pagsulat* ó kayâ'y *kudlít* lamang, ang isáng maliít na guhit na siyáng inilálagáy sa ibabaw ng̃ ting̃ig (vocal) at siyáng pinakatandâ upáng ang mayroón niyó'y bigkasíng gayón sang-ayon sa sinúsunód sa Pagbigkás.

G. ¿Iláng hugis mayroón sa Wikàng Tagalog ng̃ gayóng tandâ ó kudlít?

N. Tatló na siyáng palasák na ginágamit sa ating panunulat. Ang unang guhit ay nagsisimulâ sa kanan at patung̃ong kaliwâ (´) na pinamamagatáng *mariín* (ó agudo), ang ikalawá'y nagbubuhat sa kaliwâ patulóy sa kanan (`) na pinang̃ang̃anláng *banayad* (ó grave), at ang ikatló'y ang paglalakip ng̃ dalawáng tinuran ó kayâ'y ng̃ *mariín* at *banayad* (^) na pinamamagatán namang *salakót* (ó circunflejo.)

G. Sa katagâng sabi, ¿sa anó nabábahagi ang kudlít?

N. Ang kudlít ay nabábahagi sa *mariín* (ó agudo), *banayad*, (ó grave) at *salakót* (ó circunflejo.)

G. ¿Paano ang pagbigkás sa *kudlít na mariín*?

N. Ang kudlít na mariín ay biníbigkás na pabiglâ at bukás paris ng̃ sa kastilà; sa makatuwíd bagá'y huwág iimpitín ang tunóg kundî bayàáng malinaw at maliwanag; hal.: *bagyó, sintá, dilím, aklát.*

G. Ang *kudlít na banayad*, ¿paano ang pagbigkás?

N. Ang pagbigkás sa kudlít na banayad ay marahan at paimpít; sa makatwíd ang tunóg ay idinarahan ó ibinábabâ sa simulâ at pagkátapos ay pinuputol ó iníimpit na nagigíng malabò; hal.: *Diwà, pusò, gusalì.*

G. ¿Paano namán ang sa *kudlít na salakót*?

N. Ang kudlít na salakót ay biníbigkás na mariín at paputól; sa malinaw na sabi'y naglalakip ang tunóg ng̃ mg̃a kudlít na mariín at banayad; hal.: *umbâ, mithî, susô.*

V KABANATA

Mga tuntunin sa pagkukudlit

GURÒ. ¿Saán dapat ibatay ang mg̃a tuntunin sa pagkukudlít?

NAG-AARAL. Ang mg̃a tuntunin sa pagkukudlít ay dapat ibatay sa mg̃a tuntunin ng̃ pagdidiín, pagkâ't bukód sa, ang kaparaanang itó'y siyâng lalòng tumpák na tampák, ay siyáng paraáng lalòng madalî sa pag áaral at pagtuturò.

G. Kung ang mg̃a tuntunin sa pagdidiín ay siyáng pagbabatayán ng̃ sa pagkukudlít, ¿hindî bagá lubhâng didilím sa kudlít ang panunulat natin?

N. Oo pò, pagkâ't bawà't salitâ halos natin ay

nagtatagláy ng̃ diín, at sapagkâ't ganitó'y kailang̃ang magtagláy namán ng̃ kudlít.

G. ¿Paano ang mabuting kaparaanáng dapat pairalin upáng mailagan ang lubós na pagdidíliman sa ating panunulat?

N. Tadhanâan ó magtatág ng̃ mg̃a panutong ang gayó't ganitóng salitâ ay dî dapat kudlitán, kahì't nagtatagláy ng̃ diín, at sa ganitóng paraá'y maíiwasan natin ang pagdidilím sa kúdlít ng̃ ating mg̃a salitâ.

G. ¿Anó ang kabutihang mátatamó sakalìng lagyán ng̃ tadhanà ang pagkukudlít?

N. Marami pô: una'y magigíng kauntî ang mg̃a panutong súsundín sa pag-áaral at pagtuturò at ikalawá'y makapagpápabawas sa mg̃a gawàing hindî maiiwasan sakalìng sumusulat ó nagpapalimbág kayâ.

G. ¿Marapat bagáng kudlitán ang mg̃a salitâng tig íisáng pantíg (ó palabras monosílabas)?

N. Ang mg̃a salitâng tig íisáng pantíg ay dî dapat kudlitán, gaya ng̃ *ka, ko, mo, ba, sa, na, at, pa, ni, ang, ay, din, kay, daw, kung, ng, ó nang, man, atbp.*

Pásubali: ang ting̃ig *ó* na pinagkaratihan nang kudlitán baga ma't dî kailang̃an. Gayón din ang mg̃a salitâng *dî, ngà*, na nagtatagláy ng̃ kudlít na salakót upáng matantô ang tunay na pagbigkás.

G. Ang mg̃a salitâng pabiglâ ó ang idinidiín sa hulíng pantíg ¿ay marapat bang kudlitán?

N. Sang-ayon sa pinaíiral ng̃ayóng panunulat ng̃ maraming mánunulat at mánanagalóg, ang lahát halos ng̃ mg̃a salitâng idinidiín sa hulíng pantíg ay dapat

magtagláy ng̃ kudlít: hal: *amá, gabí, bayáw, mahál, sambót, baníg, tamís*, at ibá pa. (1)

G. ¿Dapat bagáng kudlitán ang mg̃a salitâng pábanayad ó ang idinidiín sa ikalawáng hulí ng̃ pantig?

N. Ang mg̃a pang̃ung̃usap na idinidiín sa ikalawáng hulí ng̃ pantíg, ay dî dapat magtagláy ng̃ kudlít, pagkâ't bukód sa nagíng karaniwan nang gawín ang ganitó ay mababawásbawasán pa ang nápakarami nang kudlít sa ating wikà; hal.: *sabi, tulak, sisi, palad, nayon, hirap, kasalo, karayom, lagari, sariwa, paggiliw, pagsuyo*, atbp.

Pásubali: Ang mga salitâng maáaring makayuwis ó makalahók sa ibá, paris ng̃ *bása* sa *basâ*, ng *bága* sa *bagá*, ng̃ *áso* sa *asó*, ng̃ *hápon* sa *hapón*, ng̃ *sála* sa *salá*, *salà* at *salâ*, ng̃ *áliw* sa *alíw*, ng̃ *káyo* sa *kayó* ng̃ *ának* sa *anák*, ng̃ *sákit* sa *sakít*, ng̃ *búhay* sa *buháy*, ng̃ *táyo* sa *tayô* at ibá pang paris nitó.

G. ¿Marapat bang lagyán ng̃ kudlít ang mg̃a salitâng pabagsák ó ang idinidiín sa ikatlóng hulí ng̃ pantíg?

N. Ang mg̃a salitâng sa ikatlóng hulí ng̃ pantig ay dinidiinán ay nárarapat kudlitán, hal.: *dálita, káhimán, kápitan, bíhira, líbingan*, atbp.

G. ¿Kinukudlitán din ba ang mg̃a salitâng pásagitsít ó ang idinidiín sa ikaapat, ikalimá ó iká ilán mang hulí ng̃ pantíg?

N. Ang mg̃a salitâng idinidiín sa ikaapat, ikalimá

---

(1) Ang sino mang ibig makatanto ng̃ mg̃a tuntunin sa pagdidiíng itó sa hulíng pantíg, ay kailang̃ang tunghán ang bahagi ng̃ Pagbigkás nang náuukol sa pagdidiín (ó acento prosódico.)

ó iká iláṇ mang hulí ng̃ pantíg ay nárarapat kudlitán, hal.: *mánunulát*, *páhayagán*, *sígalatan*, *himagsikan*, atbp.

G. Ang kudlít na banayad ¿ay dapat bang ilagáy sa mg̃a salitâng mayroón nitó?

N. Oo pò, nang mákilalang ang salitâng kinaroroonán niyá ay dapat bigkasíng marahan at paimpít; hal.: *awà*, *batì*, *pusò*. Dapat mabatíd, na, ang kudlít na banayad ay sa katapusán lamang ng̃ salitâ malimit makita, kailan ma't nagdudulo sa ting̃ig (ó vocal). Sa simulâ ng̃ pang̃ung̃usap ay dî dapat magtagláy ng̃ timurang kudlít. Sa gitnâ ng̃ mg̃a salitâng ugát ay walâ, ng̃unì't mayroón sa mg̃a salitâng pinag-angkóp: hal.: *luhàan*, *batìin*, *wikàin*, at ibá pa.

G. ¿Dapat bang ilagáy ang kudlít na salakót sa mg̃a pang̃ung̃usap na mayroón nitó?

N. Oo pò, nang mabatíd na, ang salitâng kinaroroonán niyá ay dapat bigkasíng mariín at paputól; hal.: *dukhâ*, *ngitî*, *dugô*. Dapat matantô, na, ang kudlít na salakót ay madalás makita sa katapusán ng̃ pang̃ung̃usap, kailan ma't nagdudulo ng̃ ting̃ig (ó vocal.) Sa unahán ng̃ pang̃ung̃usap ay hindi nagtatagláy ng̃ sinabing kudlít. Sa kalagitnâan ng̃ mg̃a salitâng ugát ay hindî rin nagtatagláy, dapwâ't sa mg̃a salitâng pinag-angkóp ay mayroón; hal.: *tandâan*, *sanglâan*, *higàan*.

G. ¿Anó ang kabutihang nátatamó sa paglalagáy ng̃ mg̃a kudlít na banayad at salakót sa mg̃a salitâng mayroón nitó?

N. Marami pò: unang una'y upáng mákilala ang talagáng tunóg na dapat bigkasín sang-ayon sa dalá-

daláng kudlít at ikalawá'y nang huwág magkayuwis-yuwis ang mg̃a pang̃ung̃usap. Halimbawà ang mg̃a salitâng *bagà*, *basà*, *salà*, at iba pa, ay dapat kudlitáng ng̃ ganitó upáng huwág mápalahók sa mg̃a salitâng *bága*, *bása*, *sála*, *salá* ó *salâ*, na may mg̃a kahulugáng lubhâng kaibá sa mg̃a iyón.

G. ¿Anó ang súkat másabi ukol sa mg̃a salitâng pinag-angkóp na may daláng kudlít na salakót?

N. Ang mg̃a salitâng ganitó na inangkapán ng̃ pang-anib na *ng* paris ng̃ *gawâng* sa *gawâ*, *masamâng* sa *masamâ*, *mutyâng* sa *mutyâ*, atbp. ay dî dapat baguhin ang tinurang kudlít upáng mákilala na ang mg̃a ganyáng salitâ ay pinag-angkóp at sakâ ng̃ huwág masirà ang talagáng kahulugán at pinanggaling̃an. (1)

G. ¿Anó ang dapat masabi sa mg̃a salitâng may kudlít na salakót (ó circunflejo)?

N. Ang mg̃a salitâng ganitó ay nagkakároón ng̃ kauntîng kabaguhan kailan ma't sinugpungán ng̃ mg̃a anyông *in* ó ng̃ *an*. Kung ang may kudlít na salakót ay ang titik na *a* ay hindî dapat baguhin ang náturang kudlít, gaya ng̃ *basâin*, *tukâin*, *talâan*, atbp. Kung ang may kudlít nama'y ang *i* ,at ang *o* (itó'y nagiging *u* sang-ayon sa tuntunin), ang kudlít na salakót ay dapat gawíng banayad (ó grave), gaya

(1) Marami ang nagbabago sa kudlít na salakót sa mg̃a ganitóng salitâ at hinahalinhán ng̃ kudlít na mariin, sapagka't anilá'y ang pagbigkás ay tugma sa hulíng kudlít na itó paris ng̃ *masamáng tao* sa halimbawa. May katwiran din sana ang mg̃a sumusulat ng̃ ganitó, dangan lamang ang bagay na itó'y bukód sa makasisirà sa talagáng pinagmulán ng̃ salitâ ay maáaring mapagkamalán sa ibáng pang̃ung̃usap.

ng̃ *tupî* ay *tupìán*, ng̃ *sungkî* ay *sungkìin*, ng̃ *larô* ay *larùin* ó *larùan*, ng̃ *likmô* ay *likmùan*, ng̃ *susô* ay *susùin*, atbp.

G. Sa mg̃a salitâng tagalog ¿ay mayroón bang nagtatagláy ng̃ dalawáng kudlít?

N. Mayroon pò, at lubhâng marami.

G. ¿Alín ang mg̃a panuto ukol sa salitâng kinukudlitán ng̃ dalawá?

N. Itóng mg̃a sumúsunód.

Una.—Lahát ng̃ mg̃a salitâng may dalawáng pantíg na kung bigkasi'y idinidiín kapwà, ay hindî dapat magtagláy ng̃ dalawáng kudlít; sapagkâ't gaya nang sinabi ay dî dapat kudlitán ang mg̃a salitâng may diín sa ikalawáng hulí ng̃ pantíg (ó palabras llanas); hal.: *puso*, *dila*, *bati*, atbp.

Ikalawá.—Lahát ng̃ mg̃a salitâng may tatlóng pantíg na may diín sa ikatlóng hulí niyá (ó palabras esdrújulas) at ang hulí'y may tagláy na banayad ó salakót ay dapat kudlitán ng̃ dalawá; hal.: *dálitâ*, *bíhirà*, *dátapwâ*, *nárító*, at ibá pa.

Ikatló.—Lahát ng̃ mg̃a salitâng may apat, limá ó anim na pantíg na may diín sa mg̃a itó (ó palabras sobredrújulas) at ang hulí'y may tagláy na kudlít na mariín, banayad ó salakót ay dapat ding kudlitán ng̃ dalawá; hal.: *pásimulâ*, *páhayagán*, *pásulatán*, *mánanagalóg*, *mánanalaysáy*, atbp.

Ikaapat.—Lahát ng̃ mg̃a salitâng ang katapusáng pantíg ay nagdudulo sa ting̃ig (ó vocal) at itó'y may daláng kudlít na banayad ó salakót, at saká inangkupán sa hulí ng̃ *in* ó *an* ay dapat magtagláy ng̃ dalawáng kudlít kailán ma't ang pagbigkás ay idi-

nidiín sa dalawá; hal.: *likhâín*. *lupàín*, *lapìán*, atbp.

G. ¿Mayroón bagá sa mga salitâ natin na nagtataglay ng tatlóng kudlít?

N. Mayroon pò, at ang tuntuning dapat pagbatayа'y itóng mga sumúsunód:

Una.—Lahát ng mga salitâng may tatlóng pantíg na idinidiín sa tatlóng tinig (ó vocal) ay dapat magtaglay ng tatló ring kudlít; hal.: *tálâán*, *túlâín*, at ibá pa. Dapat matantô, na ang mga salitâng paris nitó ay kákauntî lamang sa ating wikà.

Ikalawá.—Lahát ng mga salitâng may apat ó limáng pantíg na idinidiín sa mga itó (ó palabras sobresdrújulas) na sa pagbigkás ay may tatlóng diín ay dapat magdalá ng tatlóng kudlít, upáng unauna'y mákilala ang tunay na pagbigkás at ikalawá'y nang huwág maipagkamalî sa kapwà salitâ na may ibáng kahulugán; hal.: *pámahalàán*, *pángasiwàán*, *pámunùán*, at ibá pa.

VI KABANATA

Sa mga pangulong tanda ng pagsulat

GURÒ. ¿Alín ang mga pangulong tandâ sa pagsulat na ginágamit sa Wikàng Tagalog?

NAG-AARAL. Itóng mga sumúsunód: *panglígil* ó COMA (,); *tuldók at pangtigil* ó PUNTO Y COMA (;); *dalawáng tuldók* ó DOS PUNTOS (:); *tuldók* ó PUNTO FINAL (.) *pangsugpong tuldók* ó PUNTOS SUSPENSIVOS (.......); *pangtanóng* ó INTERROGACIÓN (¿?); at *pangtaká* ó ADMIRACIÓN (¡!).

G. ¿Bakit ginágamit ang mga tandâng itó sa pagsulat?

N. Ginágamit ang mg̃a tandâ ng̃ pagsulat, magíng pang̃ulo at magíng pangtulong sa nasàng lumiwanag at makapagbigáy ng̃ magandáng tunóg sa mg̃a pang̃ung̃usap at pananalaysáy, hatìin at paghiwáhiwalayín ang ibá't ibáng panig na bumubuô sa kanyá. Kung sa pamamagitan namán ng̃ pang̃ung̃usap ó pagtatalumpatì ay ginágampáp ang gayóng pagbabahábahagi at paghihiwáhiwaláy sa paraáng kung minsa'y humintô at magpatulóy ang nang̃ung̃usap, kung minsa'y humabà at umiklî at kung minsa'y tumaás ó bumabà ang tunóg ó tinig.

Ang pangtigil (ó coma)

G. ¿Bakit ginágamit ang *pangtigil*?

N. Ginágamit ang tandâng itó sa pagsulat, upáng hatìin ang mg̃a pang̃ung̃usap ó pangkát na maíiklî ng̃ isáng kaisipán. Ang salitâng kinaroroonan niyá'y dapat tigilan ó hing̃aháng sumandalî.

G. ¿Kailán dapat gamitin ang pangtigil?

N. Dapat gamitin sa mg̃a tuntuning sumúsunód:

Una.—Sa una at hulihán ng̃ pang̃alang tao ó bagay na siyáng kinakausap, hal.: *Hoy, Teto; Binong, halika; Ibig ko sana, Ninoy, na akó'y dinggín mo.*

Ikalawá.—Upáng paghiwáhiwalayín ang mg̃a salitâng magkakásunód at magkakáparis ang kahulugán kung walâng anó mang pangbigkís (ó conjunción) na naglakip; hal.: *Ang bayan ay siyáng tukod, lakás, buhay, diwa ng mga tao. Ang mga pilipino'y mararangál, marurunong, magigitíng at bihasá.*

Ikatló.—Sa una at hulihán ng̃ mg̃a kaisipán (ó oración) na salítsalit ó pagkakátaóng mangyari, hal.: "Si

Balagtás, ang dakilàng anák ng̃ Pang̃inay, ay siyáng harì ng̃ mg̃a mánanagalóg." "Ang mg̃a darakilàng aklát ni Rizal, kung akó'y may salapî lamang, ay bibilhín ko." "Pagkatapos kong mag-aral, sakalìng hindî mahihintô, ay maglalakbáy akó sa Amérika." "Ang Pilipinas, kung dî akó malî, ay tinuklás ni Magallanes".

Ikapat.—Sa unahán ng̃ mg̃a salitâng *nguni, datapwa, subali, palibhasa, bagá man, kundi, gayón man, dangan, disin,* atbp., kung hindî lubhâng malawig ang pang̃ung̃usap; hal.: "Si Lucio'y pinagsadyâ ko, ng̃unì't dì ko inabutan." "Isáng talumpatìng maiklî, dapwà't malamán at maring̃ál." "Si Kikò'y hindî maghihirap, palibhasà'y maraming salapî".

Kung lubhâng mahabà na ang isáng pang̃ung̃usap ó salaysáy ay nilálagyán ng̃ tuldók at pangtigil (ó punto y coma); hal.: "Huwág tayong lubós na magpapaniwalâ at magpapakiníg sa mg̃a katakata at pamápamahiìn ng̃ ating matatandâ; ng̃unì't kung mabubuting aral at maháhalagáng turò ay ating dinggín nang lubhâng mataós sa ating mg̃a pusò."

Hindi dapat lagyán ng̃ pangtigil ang mg̃a salitâng buô at maiklî, hal.: *Si Luis ay marunong; si Lucio ay dukha; mayamaya ay áalís akó.*

Ang tuldók at pangtigil (ó punto y coma.)

G. ¿Bakit ginágamit ang *tuldók at pangtigil?*

N. Ginágamit ang tandâng itó sa mahahalagáng salaysáy ó pang̃ung̃usap na hindî pa buô ang talagáng kahulugán, upáng mapatang̃ì sa ibáng mg̃a tandâ gaya ng̃ pangtigil. Sa mg̃a salitâng kinaroroonán niya'y

dapat tumigil ó humingáng matagaltagál, higít sa paghingáng ginagawâ sa pangtigil.

G. ¿Kailán dapat gamitin ang tuldók at pangtigil?

N. Dapat gamitin sa mg̃a panutong sumúsunód:

Una.—Kapág lubhâng mahababà ang ibá't ibáng panig ng̃ mg̃a pang̃ung̃usap, at ang mg̃a itó'y pinaglalakiplakip, ó kayâ'y kapág ang ibáng salitâ'y may tagláy nang pangtigil. Halimbawà: "Ang mg̃a pilipinong pinang̃ung̃uluhan ni Bonifacio ay nákitunggalî ng̃ buông siglá, ng̃ buông pusò at buông buhay; hindî inalintanà ang init, ang lamíg, ang gutom at ang uhaw; hindî inalala ang kaniláng mg̃a iná, asawa at anák; at hindî ginunitâ ang bahay at pag-áarì, ang buhay at pamumuhay sa hang̃ád na máitanggól ang puri at dang̃ál ng̃ Ináng Bayan."

Ikalawá.—Sa unahán ng̃ mg̃a pangbigkís (ó conjunción) *nguni, datapuwa, palibhasa, gayón man,* atbp., kung ang mg̃a pang̃ung̃usap na magkakáhiwaláy ay may kahabàan. Halimbawa: "Malabis ang pagmamahál natin sa sariling lahì at masugíd na pinagsusumikapan ang kanyáng ikasusulong at ikadadakilà: ng̃unì't kasakitsakit ang mg̃a nangyayari kung magugunitâng ang ilán ay hindî na nakakátulong bagkús nakakáhambalang pa sa ating matuling paglakad"

Ikatló.—Upáng paghiwáhiwalayín ang ibá't ibáng panig ng̃ pang̃ung̃usap, bagá ma't náuuwî rin sa kahulugáng pinanggagaling̃an. Halimbawà: "Kamalig na kugong may apat na sulok na parisukát: gadipâng pasibi sa kaliwâng panig at gatatlóng dangkál na panambíl namán sa tatló pang bálisbisan; balag sa

harapáng pulós na dahong tuyô ang nandadalang na habong; isáng pagápagahang halos dikít na sa bubuñgán ng̃ kamalig, táhanan ng̃ may ari ó bantáy-batis, at kinasasandigán ng̃ isáng mahabàng hagdanang kawayan...... *Banaag at Sikat.*

Ang dalawáng tuldók (ó dos puntos)

G. ¿Bakit ginágamit ang *dalawáng tuldók?*

N. Ang tandâng itó'y ginágamit upáng mákilala ang mg̃a pang̃uung̃usap na buô ó may sariling kahulugán. Sa kinaroroonán niyá'y dapat tumigil ó humingá ng̃ malaon, mahigít sa kalaunang ginagawâ sa tuldók at pangtigil.

G. ¿Kailan dapat gamitin ang dalawáng tuldók?—

N. Dapat gamitin sa mg̃a ganitóng panuto:

1.—Bago bumanggít ng̃ mg̃a salitâng sinipì, hal.: *Sinaád ni Rizal na: Ang wika ay káluluwá ng bayan.*

2.—Pagkátapos ng̃ unang batì ó galang sa mg̃a sulat, hal.: *Mahál na Ginoó: Tinanggáp ko ang inyóng liham....*

3.—Sa hulihán ng̃ mg̃a salitâng *halimbawà, paghalimbawà.*

4.—Sa mg̃a pasiyá, palagáy, kautusán, atbp., pagkátapos masabi ang dahilán ó saligán; hal.: *Akóng nakalagda sa ibaba nitó'y nagsasabi: Na....*

5.—Sa unahán ng̃ mg̃a salitâng pangtapós sa mg̃a salitâng náuná; hal.: "Namalas ko kagabi si Lucio: maring̃ál ang suút at makisig paris ng̃ dati."

6.—Pagkátapos ng̃ isáng makabuluháng palagáy ó paghahakà kayâ na may sarili nang kahulugán, at sinúsundán pa ng̃ ibá't ibáng pang̃ung̃usap upáng humabà kayâ, lumiwanag ó patotohanan ang gayóng

paghahakà. Halimbawà: "Walâ nang makapangyarihan sa Sangsinukob paris nğ sandata: siyá ang nagguguhô sa lalòng matitibay na bayan; siyá ang nagwawalat sa lalòng magagaràng kutà; siyá ang naggigibâ sa lalòng maririkít na kaharian at siyá ang pumupuksâ sa lalòng matatapang at mababanğís na kaaway."

Ang tuldók (ó punto final)

G. ¿Bakit ginágamit ang *tuldók?*

N. Ang tandâng itó'y ginágamit upáng mákilala na ang salitâng kinaroroonán niyá'y may ganáp na kahulugán. Alín mang salitâng may tagláy na tuldók ay dapat tumigil nğ malaon, upáng huwág mápalahok sa mğa salitâng sa kanyá'y sumúsunód.

G. ¿Kailán dapat gamitin ang tuldók?

N. Dapat gamitin sa mğa sumúsunód:

Una.—Sa mğa salitâng may ganáp na ganáp na kahulugán. Halimbawà: "Naníniwalà akóng lubós na may isáng Lumaláng na siyáng lumikhâ sa araw, buwán, lupà, tubig, ilaw, tao, hayop, atbp. Naníniwalà rin akó na ang Lumikhâng iya'y karunungdunungan, makapangyarihan at maawàin. Nğuni't kung pagkurúkuruin ko ang kanyáng pagkálaláng ay malinaw kong naháhagilap sa isip na hindî mandín tumpák."

Ikalawá.—Sa mğa salitâng dagli (ó abreviado) upáng mákilalang ganitó, hal.: *Bb.* *Kgg.*, *G.*, at ibá pa.

Ang pangsugpông tuldók (ó puntos suspensivos)

G. ¿Saán ginágamit ang *pangsugpông tuldók?*

N. Ang pangsugpông tuldók ay ginágamit kailan ma't ang isáng panğunğusap ay naputol ó kayâ'y

hindî buô. Ang kinaroroonán niyá'y dapat na tumigil ng̃ sumandalî, gaya ng̃ ginagawâ sa pangtigil.

G. ¿Kailan dapat gamitin ang pangsugpông tuldók?

N. Dapat gamitin sa mg̃a ganitóng tuntunin:

1.)—Sa mg̃a salitâng hindî buô at parang násugpô ang talagáng kahulugán, hal.: "Ang tao'y nagmumulâ sa muntî, umúunlád, lumalakí, tumatandâ at pagkatapos.... ay namámatáy."

2.)—Kapág ang pang̃ung̃usap ay may buông kahulugán, ng̃unì't kailang̃ang tumigil upáng mákilala ang takot, pag-áalinlang̃an ó pangyayaring hindî inaasahan; hal.: "Pinaratang̃an akóng nagnakaw, ng̃unì't... kabulàanan ang ganitó."

3.)—Kapág pinababayàan ó ináalís ang isáng panig sa pagsipì ng̃ iláng pang̃ung̃usap. Halimbawà: "Saán man may mámumuhunán at manggagawà may may lupà at magsasakâ, pang̃inoón at alilà, mayaman at dubhâ; ang aral ng̃ Sosialismo ay kailang̃an...." *Banaag at Sikat.*

4.)—Ang mg̃a salitâng pahikbíhikbí, pautálutál ó paputólputól. "Halimbawà: "A... ako'y tu.... tubò sa... ba... bayan ng̃... Sam.... Sampi.... piro."

Ang panglanóng (ó interrogación)

G. ¿Bakit ginágamit ang *panglanóng?*

N. Ang tandâng itó'y ginágamit upáng mákilala ang tunóg ng̃ pagtatanóng.

G. ¿May iláng hugis ang tinurang tandâ?

N. Dalawá: isá'y pangsimulâng tanóng (¿) at ang ikalawá'y panghulíng tanóng (?)

G. ¿Ginágamit ba ang dalawáng itó sa íisáng pañgungusap lamang?

N. Oo pò. Halimbawà: ¿Saan ka paroroón?; ¿Sáan ka galing? Gayón ma'y dapat matantô, na maáarì ring gamitin ang isá lamang at ang isáng itó'y ang panghulíng tanóng: hal.: Sino ka? tao ka ba ó hayop?

G. Sa likód ng panghulíng tanóng na may salitâng sumúsunód, ¿itó ba'y dapat magtagláy ng malakíng titik?

N. Kung ang pagtatanóng ay maiklî, ang salitâng sumúsunód ay dî dapat magtagláy ng malakíng titik: hal.: *Ináng, ¿nagagalit ka ba sa akin? ¿nagtatampó ka na ba?* Ñguni't kung mahabà na'y kailañgan nang magtagláy ng malakíng titik; hal.: ¿Sino sa atin ang lalòng pañgahás sa ikáw ay gumawâ at sukat nang walàng kapahípahintulot? ¿Sino sa atin ang dapat bagsakán ng sisi at kapuláan sa ikaw ang siyáng may kagagawán sa lahát ng nangyari?

Ang pangtaká (ó admiración)

G. ¿Saán gamit ang *pangtaká?*

N. Ang tandâng itó'y gamit sa mñga pañgungusap na may pagdaíng ó pagtataká.

G. ¿Iláng hugis mayroón ang pangtaká?

N. Ang pangtaká ay may dalawáng hugis: pangsimulâ (¡) at panghulí (!)

G. ¿Dapat bagáng gamitin ang dalawáng itó sa isáng pañgungusap?

N. Opò. Halimbawà: ¡Anóng hirap ngâ namán ng mabuhay! ¡Akó'y talagáng sawîng palad!

G. ¿Anó ang karaniwan nang gamitin?

N. Sa mĝa salitâng maíiklî ay karaniwang gamiti'y ang panghulí lamang, hal.: *Ah! Oh! Abá! Ikáw palá!* Sa mĝa panĝunĝusap na lubhâng mahabà ay dapat gamitin ang dalawá; hal.: ¡Anóng pagkarikít-dikít pagmasdán ang buwán kung itó'y maningníng na maningníng sa karurukan nĝ lanĝit at kasalá-salamuhà nĝ mĝa talà at bituwín! ¡Anóng pagkasayá-sayá nĝ araw kung sa Silanĝana'y untîuntîng nagsasabog nĝ kanyáng mĝa sinag at nagpapalaganap nĝ kanyáng magandáng liwanag!

G. ¿Mayroón bang panĝunĝusap na ginágamitan nĝ pangtanóng at pangtaká?

N. Mayroón ngâ pòng panĝunĝusap na ginágamitan nĝ dalawáng tandâ; sa malinaw na sabi'y ginágamit sa una ang pangtanóng at sa hulí'y pangtaká ó kayâ'y magkabaligtaran (viceversa). Halimbawà: ¿Anóng kinálamán nĝ tao sa karunungan nĝ Dios! ¡Anóng kabuhayan kayâ itóng nangyayari sa atin?

G. ¿Anó ang pinapayagang gamitin sa ating wikà?

N. Sa wikà nati'y pinapayagan ang paggamit nĝ dalawáng tandâng tinuran sa hulihán nĝ isáng salitâ at nagsusulit nĝ pag áalinlanĝan; hal.: *diyata!? akó!?* na, ang tunóg nĝ pangtanóng at pangtaká ay naglalakip.

VII KABANATA

Sa mga pangtulong na tanda ng pagsulat

GURÒ. ¿Alínalín namán ang mĝa, pangtulong na tandâ sa pagsulat na ginágamit sa ating wikà?

NAG-AARAL. Ang mĝa sumúsunód: *kulóng* ó PARENTESIS (), *tuldík* ó COMILLAS (" "), *pananda* ó

APOSTROFO ('), *guhit* ó RAYA (—) at *panghati* ó GUIÓN (-)

G. ¿Kailán dapat gamitin ang *kulóng* (ó paréntesis)?

N. Ginágamit ang kulóng kailán ma't pinuputol ang kabuuan ng̃ isáng pang̃ung̃usap ó salaysáy ng̃ mg̃a salitâng pangpaliwanag. Halimbawà: "Ang mg̃a nakagugulantáng na digmâan (na supúl noóng araw ay naghaharì na at hanggá ng̃ayón) ay isá sa mg̃a pagkásulong at kabihasnáng itinuturing ng̃ Sangkatauhan." "Ang Dagat na Pulá (Mar Rojo) ang siyáng diumanó'y dinaanán ni Moisés."

Kapág ang pang̃ung̃usap ay maiklî, sa lugál na kulóng ang gamitin ay pangtigil ang iniháhalili. Halimbawà: "Si Luis, na kaibigan ko, ay naglakbáy sa Tayabas."

G. ¿Saán ginágamit ang *tuldík* (ó comillas)?

N. Ang tuldík ay siyáng ginágamit sa una at hulí ng̃ mg̃a salitâng sinipì, lalòng lalò na kung mahabà. Halimbawà: Sinabi sa *Noli me tángere* ni Rizal: "Walâng ibáng iníisip ang mg̃a binatà natin kundî ang pag-ibig at paggagalák: maraming panahón ang kaniláng ginugugol at gumagawâ ng̃ walâng puknát upáng madayà at masiràán ng̃ puri ang isáng dalaga kay sa mag-isip ng̃ ikagágaling ng̃ kanyáng bayan".

Ginágamit din ang tuldík upáng ihalili sa titik na tumbá (letra cursiva) ó kayâ y nang mápabukód sa ibáng pang̃ung̃usap. Halimbawà: "Tinátawag na "bayan" (ó *bayan*) ang binúbuô ng̃ maraming tao:"

G. ¿Saán dapat gamitin ang *panandâ* (ó apóstrofo)?

N. Ang panandâ ay siyáng isinisingit sa dalawáng salitâng pinagduduób, at siyáng ginágawâng tandâ upáng mákilala na ang kanyáng kinarorona'y may

inalís na isá ó dalawáng titik. Halimbawà: *Akó'y lukha* sa lugal na *akó ay dukha*; *Ang kasilangana'y siyáng sinisikatan ng Araw* sa lugál na isulat na *Ang kasilanganan ay siyáng sinisikatan ng Araw*.

G. ¿Saán gamit ang *guhit* (ó raya)?

N. Ang guhit ay siyáng tandâng ginágamit sa mĝa pag uusap, kailan ma't nagbabago ang nanĝunĝusap. Halimbawà ang sumúsunód na sálitâan:

—Tayo'y kinakailanĝang magsikap—ang sabi nĝ isá.

—Sa anó?—ang usisa nĝ ikalawá.

—Bah! parang hindî mo batíd na tayo'y naghihirap.

Ginágamit din ang guhit sa unahán at hulí nĝ mĝa salitâng pasalítsalít, hal.: "Dapat alalahanin—ang wikà ni Voltaire—na ang madlâng bayang banság at kilalá.... ay pinamamahalàan nĝ mĝa aklát."

VIII KABANATA

Ang panghati at ang paraan ng pagkakabahabahagi ng mga pantig

GURÒ. ¿Anó ang ibig ipakilala nĝ panghatì (ó guión)?

NAG-AARAL. Ang panghatì ay siyáng nagpapakilala na ang isáng panĝunĝusap ay hindî buô.

G. ¿Paano ang mabuting paraán nĝ pagbábahagi?

N. Kung tayo'y sumúsulat, at sakaling mangyari na sa katapusán nĝ isáng talatà (ó renglón) ay hindî magkahustó ang isáng buông panĝunĝusap, itó'y kinakailanĝang hatiin sa hustó ó buông pantíg upáng málagáy nĝ tumpák; hal.: *na-sa*, *bug-tóng*, *pa-la-gáy*, *á-na-san*.

G. ¿Tumpák bagá ang pagbábahaging ganitó na ang isáng tingig (ó vocal) ng isáng salitâ ay mátirá sa isáng talatà?

N. Ang mga salitâng nagsisimulâ ó nagtatapós sa tingig (ó vocal), ang tingig na itó'y dî dapat ilagáy na siyáng siyá lamang magíng sa una at magíng sa hulí ng talatà. Halimbawà ang salitâng *a-ba-ka-dá* ay hindî tumpák kung ilálagáy ang *a*— sa katapusán ng talatà (ó línea) at ang *ba-ka-dá* ay sa kabilâ naman. Gayón din ang sakat másabi hinggíl sa salitâng *to-to-ó*: itó'y hindî dapat hatìin sa *toto* sa talatàng katapusán at ang *o* ay sa kabilâ namán.

G. ¿Paano ang pagbábahagi sa mga salitâng ugát?

N. Ang mga salitâng ugát (ó raiz) ay dî dapat hatìin katulad ng ginagawâ sa mga salitâng kastilà, kundî ang nátutumpák ay hatìin paris ng sa ating pagbigkás. Halimbawà: *tuk-lóng, kud-lít, pat-láng,* at ibá pa, at hindî *tu-klóng, ku-dlít, pa-tláng.*

G. ¿Paano ang tumpák na paghahatì sa mga salitâng binawasan (ó sincopado)?

N. Ang mga salitâng binawasan na lubhâng marami sa sariling wikà, gaya ng *matwid, agwát, takwil, kálulwá, kalwalhatian,* atbp. ay dapat paghatìhatìin ng ganitó: *mat-wid, ag-wát, tak-wil, ká-lul-wá,* atbp.

G. ¿Paano ang mabuting pagbábahagi sa mga salitâng pinag-angkóp?

N. Ang mga salitâng pinag-angkóp sa pamamagitan ng mga anyô (ó partícula) gaya ng *pag, mag,* at ibá pa ay dapat hatìin nang huwág masisirà ang ganitóng pagkakahiwáhiwaláy; hal.: *pag-a-sa, pag-i-big, mag-i-sip, mag-a-ka-la.*

IX KABANATA

Ukol sa pagsulat ng ilang salita (1)

GURÒ. ¿Paano ang pagsulat ng̃ *ng?*

NAG-AARAL. Itóng *ng* ay salitâng daglî (ó abreviatura) ng̃ *nang*, na pinagkaraniwanan nang gawing gayon. Dapat mabatíd na ang *ng* ay isinusulat ng̃ ganitó kailan ma't pang-ukol (ó preposición). Kung pangbago (ó adverbio) ay dapat isulat ng̃ *nang* na nakákatumbás ng̃ *noón* ó *niyón*, at di dinaglî (ó abreviado) *ng*. Gayón din ang dapat gawín kapág náuukol sa pangbigkís (ó conjunción) na nakákatumbás ng̃ *upáng*. Isinusulat din ng̃ *nang* kailán ma't binubuô ng̃ *na* at ng̃ pang anib (ó ligazón) *ng*.

G. ¿Paano ang pagsulat ng̃ *mga?*

N. Ang *mga* ay karaniwan nang isulat ng̃ ganitó. Siyá'y salitâng daglî (ó abreviatura) ng̃ *manga*.

G. ¿Alín ang tuntunin sa pagsulat ng̃ anyông *mag?*

N. Ang *mag* ay dapat lagyán ng̃ isáng panghatì (ó guión) kailán ma't iniáangkáp sa mg̃a ugát na nagpapásimulâ sa tinĝig (ó vocal) na tumutukoy sa anó man, maging sa pangwatas at maging sa pangdiwà; gaya ng̃ *mag-ahit*, *mag-aral*, *mag-isip*, *mag-ami*.

(1) Minárapat kong maglagáy ng̃ isáng kabanata na náuukol sa mg̃a paraán ó hugis ng̃ pagsulat ng̃ iláng salitang tagalog, upáng malunasan ang pagkakaibáibáng nangyayari ng̃ayon na ibinubung̃a ng̃ kawalán ng̃ tuntuning dapat sundin ng̃ mg̃a nagsisisulat. Ang mg̃a tuntuning nalálagda sa bagay na itó ay násasalig sa ating katutubong pagbigkás at sa mg̃a panutong sinúsunód sa Balarila.

mag iná. Kung ang ugát ay nagpapásimulâ sa pangtinig (ó consonante) ay dî dapat pagitnâan ng̃ isáng panghatì (ó guión), hal.: *magtulóy, magpasok, magsaing.*

G. ¿Alín ang panutong sinúsunôd sa pagsulat ng̃ *mang?*

N. Itóng anyông *mang* ay dapat gawíng *mang̃* pagkâ iniangkáp sa ugát na nagpápasimulâ sa ting̃ig (ó vocal), gaya ng̃ *mangisda, mangutang.* Kung nagpapasimulâ sa pangtinig (ó consonante) ay dî dapat baguhin, gaya ng̃ *manghuli, manghanap.* Dapat alamíng sa anyông *mang* ay nagkakábagobago ang pásimulâng titik ng̃ ugát sang-ayon sa tuntuning sinúsunód sa kanyáng kabanatang kinaúukulan.

G. ¿Alín ang mg̃a tuntunin sa pagsulat ng̃ *pag?*

N. Kung itó'y iáangkáp sa anó mang ugát na nagpapásimulâ sa ting̃ig (ó vocal) ay dapat lagyán ng̃ isáng panghatì (ó guión) sa ikalíliwanag ng̃ pagsulat at ikalálayô sa kamalián, gaya ng̃ *pag-isahín, pag-awayan, pag-ibig, pag-asa, pag-inís.* Kung nagpapasimulâ namán sa pangtinig (ó consonante) ay hindî kailang̃an ang panghatì, gaya ng̃ *pagsaing̃an, paglayuin, pagsulong, pagkuskós, pagtugtóg.* Ng̃unì't kung ang *pag* ay náuukol sa pangbigkís (ó conjunción) ay dapat ihiwaláy sa anó mang salitâng sumúsunód, hal.: PAG *ikáw ay naglarô ay papaluin kitá, pag lumapit ka ay bibigyán kita ng puto.*

G. ¿Alín ang patakarán sa pagsulat ng̃ *pang?*

N. Kung tumutukoy sa pangwatas at iáangkáp sa ugát na nagpapasimulâ sa ting̃ig (ó vocal) ay dapat gawíng *pang̃,* gaya ng̃ *pang̃isdain, pang̃utang̃an.* Kung

bumabanggít naman sa pangdiwà at iiangkáp sa ugát na nagpapásimulâ sa tingig din ay dapat pagitnâan ng isáng panghatì, gaya ng *pang-angkóp*, *pang-anib*, *pang alíw*, *pang ahit*. Kung ang ugát nama'y nagsisimulâ sa pangtinig (ó consonante), tumukoy man sa pangwatas ó sa pangdiwà ay hindî dapat baguhin, gaya ng *panghulihan*, *pangható*. Dapat alaming nagkakábago-bago ang mga unang titik ng mga ugát sang-ayon sa mga tuntunin nitóng anyóng *pang* na itinakdâ sa mga kabanatang nangauná.

G. ¿Paano ang pagsulat ng *pagka?*

N. Itó'y dapat idikít ó isiping sa ugát kailán ma't tumutukoy sa pangdiwà ang kahulugán, kahi't na siya'y magpasimulâ sa tingig (ó vocal) at pangtinig (ó consonante), gaya ng *pagkunánik*, *pagkaaso*, *pagkatakot*, *pagkahulog*. Kung ang katuturán ng *pagká* ay náuuwî sa pangbigkís (ó conjunción) ay dapat ihiwaláy, hal.: *Pagká dinampót mo itó ay kagagalitan kitá; pagká akó ang tinatawag mo'y sumasagót akó agád*.

G. ¿Paano ang pagsulat ng *kapag* at *kapagka?*

N. Ang dalawáng itó'y dapat isulat na hiwaláy sa mga salitâng sa kanyá'y sumúsunód.

G. ¿Paano ang pagsulat ng *kung?*

N. Itó'y dapat isulat na hiwaláy sa mga salitâng sumúsunód sa kanyá. Itóng *kung* ay dapat isulat ng ganitó, at hindî *kun* sapagkâ't itó'y garil kung ibábatay din lamang sa ating pagbigkás.

G. ¿Alín ang tuntunin sa pagsulat ng *kung di* at *kundî?*

N. Ang *kung di* (dalawâng salitâ) ay isinusulat ng

ganitó (kung pangbago (ó adverbio), at ang *kundî* (isáng salitâ) ay ganitó dapat isulat kung pangbigkís (ó conjunciôn.)

G. ¿Alín ang pátakarán sa pagsulat ng̃ *man din* at *mandín?*

N. Ang *man din* (dalawáng salitâ) ay ginágamit sa pagpápatibay, hal.: *sinunód ko na ang mga iniutos at akó pa* MAN DIN *ang pinarusahan.* Ang *mandín* (isáng pang̃ung̃usap) ay ginágamit sa pag-áalinlang̃an, hal.: *tila* MANDIN *ikáw ang tinátawag at hindî akó.*

G. ¿Paano ang pagsulat ng̃ *may?*

N. Ang pagsulat nitó'y dapat ihiwaláy sa mg̃a pang̃ung̃usap na kanyáng kasunód, kahì't na itó'y magsimulâ sa ting̃ig ó pangtinig, gaya ng̃ *may ari, may bahay, may tao, may salapi,* at hindî *mayari, maybahay, maytao,* atbp. gaya ng̃ gawâ ng̃ ilán.

G. ¿Paano ang pagsulat ng̃ *man?*

N. Itóng *man* ay dapat isulat na hiwaláy sa anó mang pang̃ung̃usap na sa kanyá'y náuuna, gaya ng̃ *sino man, anó man, alín man, bagá man, akó man, si Luis man.* (1)

G. ¿Paano ang pagsulat ng̃ *pa?*

N. Dapat isulat itóng hiwaláy sa mg̃a salitâng náuuna sa kanyá, gaya ng̃ *anó pa, akó pa, ikáw pa, siyá pa.*

G. ¿Paano ang pagsulat ng̃ mg̃a salitâng dambál (ó doble)?

N. Ang mg̃a salitâng dambál ay isinúsulat ng̃ iisá ó magkasiping kailan ma't hindî pinamagitanan ng̃

(1) Hindi kákaunti ang nápupuná kong sumusulat ng̃ *sinoman, anoman, alinman* na ang *man* ay idinidikít. Sa ganáng haka ko'y hindi tumpák ang ganitóng pagsulat.

pang–anib (ó ligazón) *g* at *ng* gaya ng̃ *isáisá, ilanilan, anóanó, alínalín, sinosino, samasama, pisanpisan, dikít-dikít.* Ng̃unì, kung pinamagitanan ng̃ pang-anib *g* at *ng* ay dapat paghiwalayín ó gawíng dalawá upáng gumandá ang pagkakáhanáy, umiklî ang mg̃a pangung̃usap at sa biglâng masíd ng̃ isáng bumabasa ay huwág makalitó sa paning̃ín, gaya ng̃ *masamang masama, mabuting mabuti, maraming marami, malaking malakí.* Kung mg̃a salitâng ang inúulit ay ang hulíng dalawáng pantíg ó kayâ'y ang ugát ay dapat pag-isahín, gaya ng̃ *nagkisláp kisláp, nagtunógtunóg, nagtingintingin, nagmalasmalas.*

X KABANATA

Tungkol sa mga salitang hiram (1)

GURÒ. ¿Marapat ba tayong humirám sa ibáng wikà ng̃ iláng pang̃ung̃usap?

NAG-AARAL. Oo pò, kinakailang̃an ng̃â natin ang panghihirám, sapagkâ't kung totoó mang ang Wikàng

(2) Sásamantalahín ko sa kabanatang itó ang aking pagpapaliwanag hinggíl sa pagtatalotalong nangyayari ukol sa mg̃a salitang hirám. Lubhang marami ang nagpápalagáy at sumasang-ayon na ang mg̃a salitang hirám ay dapat isulat sang-ayon sa panunulat nating ginagawa, paris sa halimbawa ng̃ *Pilipinas, Espanya, Amérika, Karlos,* atbp. May marami rin namán ang nagpápalagáy na dapat igalang ang pagkakasulat ng̃ isáng salitang hirám: sa katagang sabi'y huwág bábaguhin ayon sa pinanggaling̃an, hal.: *Filipinas, España, América,* at ibá pa. At pará sa akin, yamang ang isá't isá ay may katuwiraag pinagbábatayán ay kapuwa ko silá iginalang gaya ng̃ mábabasa sa kabanatang itó.

Tagalog ay isáng salitâng lubhâng mayaman sa mg̃a katutubòng tinĝig ay totoó rin namáng may iláng pang̃ung̃usap na walâ sa atin ng̃unì't lubhâng kailang̃an.

G. ¿Alíng wikà ang dapat hiramán?

N. Sang-ayon sa kasalukuyang nangyayari, ang wikàng kastilà ay siyáng híhiramán natin ng̃ mg̃a salitâng kailang̃an, sapagkâ't dito náhubog ang ating dilà nang lubhâng mahabàng panahón, at kung walâ sa kastilà ay sa inglés, na, ng̃ayó'y untîuntîng nánasok ó ipinapasok sa ating isipán at kung walâ sa inglés ay sa ibáng wikà namán.

G. ¿Paano ang gagawíng panghihirám?

N. Ang panghihirám na ating gagawín ay dapat másalig sa dalawáng urì: salitâng hirám na áarìin at salitâng hirám na isásaulî. (1)

G. ¿Anó ang ibig sabihin ng̃ *salitang hirám na áariin?*

N. Salitâng hirám na áarìin, ibig sabihi'y ang mg̃a hinirám na pang̃ung̃usap na iáayon sa katutubòng pagsulat ng̃ ating wikà. Halimbawà: *Espanya, Heografía, Pilosopía, Hulio, Huan, Paskual,* at ibá pa.

G. ¿Anó namán ang kátuturán ng̃ *salitang hirám na isasaulì?*

N. Salitâng hirám na isásaulî, ibig sabihi'y huwág nang baguhin ang pagkakásulat sang-ayon sa pinanggalingan; hal.: *España, Japón, Gramática, Retórica, Zamora, zarzuela* atbp.

---

(1) Ang pagbabahaging itó'y sinipi ko kay G. Eusebio Daluz.

G.—Sa ating pagsulat, ¿alín sa dalawá ang lalòng mabuting gamitin?

N. Ang paggamit sa salitâng hirám na isásaulì ay lubhâng malayà sa isáng sumusulat; álalaón bagá'y ang máibigang gawín ng̃ sino man.

G. ¿Dapat bagá tayong humirám sa ibáng wikà ng̃ isáng pang̃ung̃usap samantalàng sa ati'y mayroón namán?

N. Kung ang isáng salitâng hihirami'y mayroón din namán sa ating katumbás, hanggá't maáarì'y hindî dapat gamitin ang náturang salitâng hirám. Halimbawà: ang salitâng *Teatro*, hanggá't mangyayari'y huwág nating gamitin itó sapagkâ't sa ating wikà ay mayroóng *Dulaan*, gayón ang *Pámahalaan* sa *Gobierno*, ang *Panánarilí* sa *Independencia*, ang *Páaralán* sa *Colegio* ó *Escuela*, at ibá pa. Gayón ma'y mangyayari ring gamitin, lalòng lalò na sa ikalíliwanag ng̃ salitâ, hal.: *dulaan* ó *teatro*, *Pámahalaan* ó *Gobierno*, at ibá pa.

G. ¿Anó ang dapat gawín tungkól sa pag-angkín ng̃ mg̃a salitâ?

N. Ang isáng salitâng hirám na ináangkín na kinagágamitan ng̃ mg̃a titik na walâ sa atin ay dapat na ihanap ng̃ katumbás, kawang̃ís ó katalamitam sa sariling wikà.

XI KABANATA

Kung paano ang pagpapalit sa Wikang Tagalog ng mga titik na wala sa kanya

GURO. ¿Paano ang pagpapalít sa Wikàng Tagalog ng̃ mg̃a titik na walâ sa kanyá?

NAG-AARAL. Gaya na ng̃ násabi, ang isáng salitâng dayo na kinasasangkapán ng̃ mg̃a titik na walâ sa atin ay dapat na ihanap ng̃ titik na katimbáng, katulad ó katalamitam.

Ukol sa c.

G. ¿Anó ang katumbás ng̃ titik na itó sa atin?

N. Ang titik na iyán sa mg̃a salitâng kastilàng *ca, co, cu*, ay katumbás sa tagalog ng̃ *ka, ko, ku;* hal.: *vaca, cobre, cuadro*, atbp. ay dapat gawíng *baka, kobre, kuadro*. Ng̃unì't sa mg̃a salitâng *ce, ci*, ay kawang̃ís ng̃ *s* sa atin; p. h.: *Cicerón, cédula, céntimo*, ay dapat isulat ng̃ *Siserón, sédula, séntimo*.

Hinggíl sa ch.

G. ¿Anó ang katumbás ng̃ *ch?*

N. Ang katumbás na katumbás ng̃ titik na itó sa ati'y ang pagsasama ng̃ *t* at *s*. Halimbawà: *China, chapa, chapín, cha, chicharrón, lancha, chocolate, escabeche*, ay dapat gawíng *Tsina, tsapa, tsapín, tsa, tsitsarón, lantsa, tsikolate, eskabetse*. (1)

Tungkól sa j.

G. ¿Anó ang kawang̃ís sa atin ng̃ *j?*

N. Ang titik na itó'y kawang̃ís ng̃ *p;* kayâ dapat isulat ng̃ *Pebo, pilibustero, peria, ripa* ang mg̃a salitâng kastilàng *Febo, filibustero, feria, rifa.*

---

(1) Lubhang marami ang nápapansin kong ang *ch* ay itinitimbáng lamang sa *s*, kaya kung gawín ang *chapa, chapín, lancha, cha*, ay *sapa, sapín, lansa, sa*, mg̃a salitang bukód sa pang̃it ay hindi angkóp sa talagáng kátuturán.

Ukol sa j.

G. ¿Anó ang katulad nitó sa ating wikà?

N. Ang katulad ng̃ titik na itó ay *h*. Halimbawà: *Japón, jardín, jamón, jaula*, ay dapat isulat na *Hapón, hardín, hamón, haula*. Ng̃unì't kung minsa'y *s* ang nakákawang̃ís, paris halimbawà ng̃ salitâng *jabón* ay dapat gawíng *sabón* at dî *habón*.

Hinggil sa ll.

G. ¿Anó ang katimbáng ng̃ *ll* sa tagalog?

N. Ang katimbáng ng̃ titik na itó'y ang *ly*, hal.: *cigarrillo, bachiller, sillón*, at iba pa. ay dapat gawíng *sigarilyo, batsilyer, silyón*. Kung minsa'y *y* lamang ang nagigíng katumbás, hal: *caballo, cebollas, galleta*, atbp., ay dapat isulat na *kabayo, sibuyas, gayeta*.

Tungkól sa ñ.

G. ¿Anó ang katumbás ng̃ titik na itó?

N. Ang paglalakip ng̃ *n* at ng̃ *y* ay siyáng nakákatumbás ng̃ *ñ*. Halimbawà: *España, puñál, cañón, cáñamo, pañoleta*, atbp. ay dapat gawíng *Espanya, punyál, kanyón, kányamo, panyoleta*.

Ukol sa q.

G- ¿Anó ang kawang̃ís ng̃ *q*?

N. Ang titik na itó sa mg̃a salitâng *qua, que, qui, quo, quu*, ay kawang̃ís na kawang̃ís ng̃ *ka, ke, ki, ko, ku*, sa ating wikà. Halimbawà'y dapat gawíng *kebrado* ang *quebrado, kerubín* ang *querubín, kilógramo* ang *quilógramo, kiosko* ang *quiosco*, at ibá pa.

Hinggíl sa rr.

G. ¿Anó ang katumbás nitó sa ating mg̃a titik?

N. Ang mg̃a salitâng hirám na may ganyáng ti-

tik ay katumbás lamang sa tagalog ng̃ *r*, hal.: *Correo, carro,* atbp. ay dapat lamang gawíng *koreo, karo.*

Tungkól sa v.

G. ¿Anó ang katulad sa atin ng̃ *v*?

N. Nakákawang̃ís nitó ang *b* sa tagalog, hal.: *bintana, berbo, bapor, bara,* atbp. sa lugál na *ventana, verbo, vapor, vara.*

Ukol sa x.

G. ¿Anó ang katimbáng ng̃ *x*?

N. Dapat munang matantô na ang titik na itó'y binubuô ng̃ *k* at *s*, at sa tagalog nama'y nakákatimbáng ng̃ *ks*. Halimbawà, ang mg̃a salitâng kastilàng *Sintaxis, exámen, sexagésima* ay dapat gawíng *Sintaksis, eksamen, seksagésima.* Ng̃uni't kung minsa'y nakákatumbás lamang ng̃ *s*, hal.: *excomulgado, extranjero, expediente,* ay ginagawâng *eskomulgado, estranghero, espediente.*

Hinggíl sa z.

G. ¿Anó namán ang katumbás ng̃ *z*?

N. Ang titik na itó'y katumbás ng̃ *s*. Halimbawà: *Zamora, zapatos, zarzuela,* atbp. ay dapat isulat nang *Samora, sapatos, sarsuela.*

XII KABANATA

Mga salitang dagli na malimit gamitin sa Wikang Tagalog

GURÒ. ¿Bakit ginágamit ang mg̃a salitâng daglî (ó abreviatura)?

NAG-AARAL. Ang mg̃a salitâng daglî'y ginágamit upáng mápadalî ang pagsulat.

G. ¿Dapat bagáng gamitin sa tuwîtuwî na ang mg̃a salitâng daglî?

N. Ang paggamit nitó'y hindî namán sa lahát na kundî sa mg̃a salitâng kailang̃an lamang na pinahihintulutan ng̃ Balarilà.

G. ¿Marami ba sa wikàng sarili ng̃ mg̃a salitâng daglî?

N. Hindi pò lubhâng karamihan, at ang palasák na giuáganit ay ang mg̃a sumúsunód:

A.: N.: B.:	Anák ng̃ Bayan.
atbp.	at ibá pa.
Bb.	Binibini.
bhy.	bangháy.
blg.	bilang
Bt.	Binatà.
kab.	kabanata.
Kag.	Kágawarán
Kal.	Kalihim.
kap.	kapisanan.
K.: K.: K.:	Kataastasa't Kagalanggalang na Katipunan.
Kgg.	Kagalanggalang.
Kin.	Kinatawán.
K. P.	Kapulùáng Pilipinas.

G.	Ginoó (sa lalaki.)
GG.	Mg̃a ginoó.
Gg.	Gining (sa babae.)
Hal. ó hlb.	Halimbawà ó halimbawà.
h. n. k.	humahalik ng̃ kamáy.
H. K.	Hesukristo.
mg̃a	manḡa.
ng̃	nang.
Pg̃lo	Pang̃ulo.
Pg̃lw.	Pang̃alawá
P. H.	Pang̃inoóng Hesukristo.
p. h.	paghalimbawà.
Sam.	Samahán.
S. P.	Sangkapulùáng Pilipinas.
Tud.	Tudlíng.

TUNTUNIN

KABANATA TUDLING

IKATLONG BAHAGI

Paglalakip o Sintaxis

IKAAPAT NA BAHAGI

Pagsulat o Ortografía

PATALASTAS:—Ipagpaumanhín na ng̃ babasa ó ng̃ mag-áaral ang kauntîng kakulang̃áng nangyari sa pagpápalimbág ukol sa kakapusán ng̃ mg̃a titik na tumbá (ó letra cursiva) ng̃ Limbagan.

Ipagpaumanhín na rin ang iláng kamalìáng hindî naiwasan sa pagpápalimbág nang náuukol sa mg̃a titik at sa mg̃a kudlít. Saká na malulunasan ang mg̃a bagay na itó sakalìng mangyari ang ikalawáng pagkálimbág ng̃ aklát na itó.

MGA AKLAT NG KUMATHA NITO

BAYAN AT PAG-IBIG.—Mahalagáng aklát na nagsasalaysáy ng mga dakilàng súliranin at matataás na paláisipán na náuukol sa Bayan at Lahì. Iniháhandóg sá madlâng kapisanang tatág sa Sangkapuluáng Pilipinas, at nilagyán ng mahalagáng paunawà ni G. Honorio López.—Halagá: ₱ 0.50 sa Maynilà at ₱ 0.60 sa Lálawigan.

GRAMATIKANG TAGALOG.—Binúbuô itó ng apat na bahagi: *Pagbigkás* (ó Prosodia), *Pagkilala* (ó Analogía), *Pagkalakip* (ó Sintaxis) at *Pagsulat* (ó Ortografía). Aklát na nagtutúrò at nagpapáliwanag ng tumpák na pagsasalitâ at matuwíd na pagsulat sa Wikàng Tagalog. Ang salitâng ginamit ay wagás na tagalog, kayâ't ang sino mang makabasa'y madaling matututo kahi't na walâng gurò. Ang halagá'y ₱ 1.30 lamang sa Maynilà at ₱ 1.56 námin sa Lálawigan patí ng gugol sa pagpápapadalá.

GURO NG BAYAN.—Binúbuô itó ng tatlóng aklát na mahâhalagá: *Gramátikang Tagalog, Aritmétikang Tagalog,* at *Heograpiang Tagalog.* Ang Gramátika'y nagtuturò ng tumpák na pagsasalitâ at matuwíd na pagsulat sa Wikàng Tagalog, ang Aritmétika'y nagsasalaysáy ng pagbilang ng kanyáng apat na tuntunin (ó cuatro reglas principales) at ibá pang saklâw ng pagtutuós, at ang Heograpía'y nagpapáliwanag ng mga karunungang náuukol sa mga ilog, pulô, dagat, bansá, bayan, lupàin, at ibá't ibá pa.—Halagá: ₱ 1.00 sa Maynilà at ₱ 1.26 sa Lálawigan.

Ipahatíd ang sulat sa bahay ng kumathâ, Santamesa, blg. 407, (looban blg. 3) Sampalok, Maynilà, K. P.

